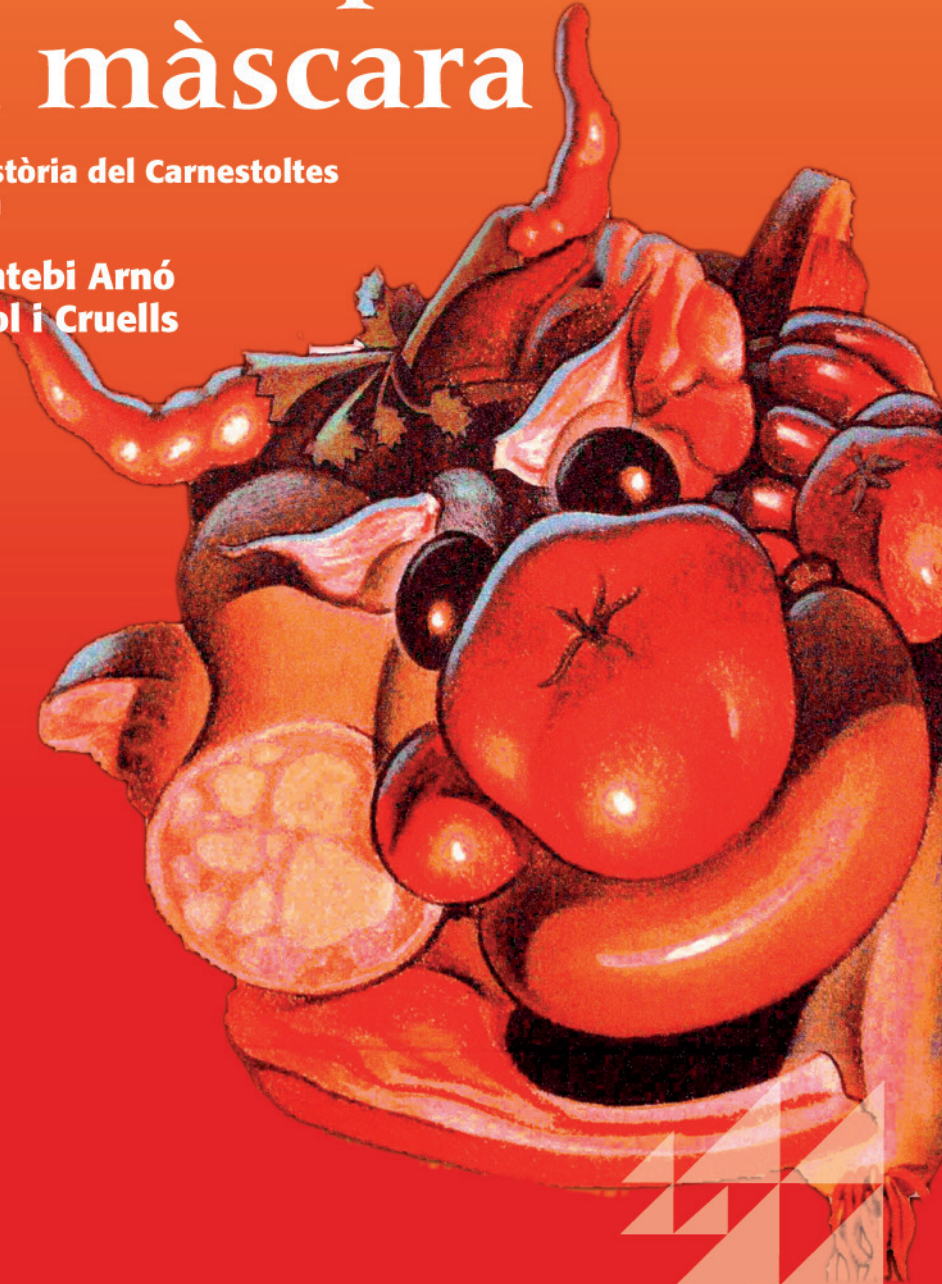

Entre el poder i la màscara

Una etnohistòria del Carnestoltes
a Barcelona

Andrés Antebi Arnó
Adrià Pujol i Cruells

Entre el poder i la màscara

Una etnohistòria del Carnestoltes a Barcelona

Centre de Promoció de la Cultura Popular
i Tradicional Catalana

Entre el poder i la màscara

Una etnohistòria del Carnestoltes a Barcelona
IPEC / ARDFP

Andrés Antebi Arnó i Adrià Pujol i Cruells,
coordinadors

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**
Barcelona, 2008

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Entre el poder i la màscara
(Temes d'Etnologia de Catalunya ; 15)

*Equip d'investigació: Andrés Antebi, Adrià Pujol, Manuel Delgado, Josep Fornés
i Oriol Martí*

*Col·laboració en la documentació gràfica: Lucía Antebi, Laura Cardús, Artur Ribes
i Maria Romero*

© 2008: els autors

© d'aquesta edició: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i
Mitjans de Comunicació

Direcció de la col·lecció i de la coberta: Azúa/Ancochea

Fotografia de la coberta:

Primera edició: gener 2008

Impressió: Arts Gràfiques Orient

Dipòsit legal: B-3.680/2008

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ / 9

2. CIUTAT, FESTA I PODER / 15

2.1. Una vella coneguda / 16

2.2. Festa i poder / 23

2.3. La festa publicitària: el model de Barcelona / 30

3. L'ORIGEN DEL CARNESTOLTES EUROPEU CONTEMPORANI / 43

4. EL CARNESTOLTES ANTIC DE BARCELONA / 75

4.1. Primera etapa (1333-1530): el vell món del Carnestoltes / 79

4.2. Segona etapa (1530-1640): augment de les prohibicions / 85

4.3. Tercera etapa (1640-1800): la substitució cultural / 94

5. ELS PRECEDENTS DEL CARNESTOLTES BARCELONÍ ACTUAL / 105

5.1. Els balls de societat / 106

5.2. L'eclosió dels rituals deambulatoris / 115

5.3. La comicitat popular i la literatura satírica / 125

5.4. Sang i festa / 135

5.5. El franquisme / 150

6. BARNAVAL: EL RETORN DE LA FESTA OFICIOSA. / 159

6.1. La recuperació de l'espai públic (1977-1988) / 161

6.2. La festa major dels mercats (1989-2000) / 180

6.3. La festa de totes les cultures: colonització i màrqueting (2001-2005) / 201

7. LA FESTA DIFOSA / 225

7.1. El Raval: quan un barri és Barcelona / 227

7.2. Sants: la fusió de les rues / 241

7.3. Gràcia: la irreverència i la comicitat / 261

7.4. La Barceloneta: el bricolatge festiu / 287

8. MODELS DE FESTA, MODELS DE CIUTAT / 309

8.1. De Sebastià Junyent a Carlinhos Brown / 311

8.2. Models d'apropiació territorial / 323

8.3. La sintaxi festiva i l'aposta per un model / 332

8.4. Les rues i la identitat: la brasilització i la barcelonització / 344

8.5. L'ombra grotesca i el fracàs d'un model / 355

9. LA DARRERA COMPARSA / 371

10. BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ / 385

«Dedicat a l'Ariadna Pi»

1. Introducció

Barcelona és una ciutat que sempre s'ha anat representant a si mateixa. Però sobretot a partir d'un moment, just després de la mort de Franco, les autoritats polítiques municipals han tingut un fort interès per escenificar una població amable, acollidora i desconflictivitzada. A aquest efecte, un dels mecanismes més utilitzats ha estat el de la festivitització de la metròpolis, on tota inauguració, fira o trobada ha estat degudament focalitzada en la festa, a voltes altisonant. A més a més, la ciutadania sovint ha estat cridada a «fer ciutat», com un reflex del prou conegut «fer país», tanmateix una voluntat institucional de construcció de la identitat.

D'altra banda, el 1980 es va aixecar la prohibició que pesava sobre la celebració del Carnestoltes, més o menys tradicional. Així, seguint la mateixa dinàmica que altres festes, durant el darrer quart de segle s'ha desenvolupat un Carnestoltes oficial a Barcelona, una festa destinada a aglutinar la ciutadania, talment com si la ciutadania fos un tot homogeni. En tot cas, és una festa de la ciutat ordenada. I aquesta celebració oficial de vegades s'ha sobreposat a una multitud de Carnestoltes més petits que, no per això, han deixat d'esdevenir-se. Ens referim a una munió de praxis festives freqüents que es donen al costat o fins i tot d'esquena al Carnaval municipal.

En aquest sentit, de manera recurrent els actes del Carnestoltes promogut pel consistori coincideixen amb esdeveniments carnavalescos menys o no gens promocionats. En el moment en què això ocorre en els mateixos espais, parlarem del Carnestoltes oficials. En poques paraules, hi ha instants en què es barregen rues o es promocionen balls i saraus que ja s'esdevenien de feia temps i que són actes desenvolupats i alimentats des de baix. També tro-

barem manifestacions carnavalesques d'una mida certament notòria, que s'impulsen al marge de les institucions, però que de sobte són mig subvencionades per les mateixes. Per tant, al costat del Carnestoltes oficial –tots aquells actes en què l'Administració diposita les màximes energies–, es desenvolupa un Carnaval de caràcter oficiós, municipaloide, a mig camí entre la celebració autoorganitzada i l'acte subvencionat i promogut pel consistori barceloní. I, finalment, també és veritat que hi ha un tercer Carnestoltes, que no és subsidiari, en cap circumstància, dels organismes municipals. Parlem d'una festa difosa als barris, invisible per oposició a l'oficial i que constitueix certament un model festiu diferenciat.

La varietat enorme de cares que té la celebració, doncs, s'ha fos amb l'avanç de les programacions oficials. En efecte, al costat de la festa principal, encara que amb menys difusió, una multitud de Carnestoltes es desborda d'enginy, sovint amb unes dosis de sàtira i d'imatgeria festiva que la festa principal no ha considerat necessari incorporar. Per tant, parlem de dues dinàmiques que –amb molts matisos–, més que contraposar-se, s'entrecreuen, s'enreden. Al cap i a la fi, des del punt de vista d'una escala de valors que inclogui els termes mitjans, es tracta de la vella dicotomia entre el desordre planificat o el desgavell espontani. Tenim un Carnestoltes oficial, pautat per les institucions, al costat d'una festa oficiosa que resulta de la sobreposició de gestions des de baix i des de dalt; i també al costat d'un Carnaval difuminat, farcit d'iniciatives dels barris, que s'esdevé simultàniament.

De totes maneres, sigui quina sigui la manera com se celebri el Carnestoltes a Barcelona, hi ha dinàmiques que són comunes a tots els models festius que actualment se segueixen. D'una banda, la festa de les disfresses ha esdevingut, principalment, la festa de la canalla al carrer, a les cases i a les escoles. De l'altra, també és cert que molts dels elements inherents al Carnaval han estat i són utilitzats en altres moments de la vida en societat. Les mascarades,

el ball i les deambulacions festives, la música i les satiritzacions han servit i serveixen per festivitzar –carnavalitzar– instants i llocs que no forçosament han de tenir alguna cosa a veure amb el Carnestoltes. Per dir-ho d'una altra manera, actualment els canals expressius que hom podia associar, en un passat recent, amb el món del Carnaval, sempre es donen en gent diversa i a tot arreu.

Aquest treball vol ser un testimoni del fet que la Barcelona de les darreres dècades ha estat l'escenari d'un vell contenciós que ha tingut en la festa l'objecte i l'objectiu. La festa ha persistit en ser una eina d'expressió i d'acció social, un espai en què veiem desplegar-se models d'actuació col·lectiva i la dramatització de les emocions i els sentiments que alimenten la vida social. A Barcelona les festes han continuat servint perquè tots aquells que viuen plegats en unes mateixes coordenades de temps i d'espai no deixin mai de ser conscients de les contradiccions que, malgrat tot, fan possible la seva convivència. La festa continua essent l'instrument que permet a una societat urbana i hipercomplexa existir com alguna cosa més que una entelèquia i, a més, li permet existir reclamant i obtenint el dret a usar intensament el seu espai natural, que són els exteriors quotidians on la gent es troba: el carrer i la plaça. En un mot, cada festa posa en circulació models diferents de ciutat.

Ben conscients de la seva importància, conscients de la naturalesa estratègica de les energies que la festa aplega o provoca, les institucions polítiques i les tècniques de màrqueting consumista intenten com sigui parasitar aquest mecanisme fonamental de la musculatura social i convertir-lo en un instrument al servei dels seus interessos amb vista a la seva legitimació i la promoció de propòsits i valors. De vegades, fins i tot assoleixen parcialment els seus objectius, i determinades festes són objecte d'apropiació i desplaçament institucional o comercial, i són convertides en alta-veus de les consignes oficials o proscenis al sevei de la suggestió publicitària. Altres vegades, ja ho hem dit, els organismes de

poder envernissen amb una pàtina oficiosa algunes festes que segueixen fent-se al marge de la plena oficialitat i del seu ideari.

Ara bé, si bé és cert que podem veure que els organismes governamentals o les marques comercials poden usurpar espais festius generats arran de terra per la societat, també ho és que aquesta societat, a la qual potser s'alienen les expressions festives, pot, en contraposició, apoderar-se de celebracions inventades des de dalt i convertir-les en manifestacions pròpies transformant o ignorant els significats institucionals assignats. Aquesta acció institucional o comercial d'apropiació de les festes populars –en el sentit de generades per la societat a fi d'expressar les seves condicions de realitat o de possibilitat– i l'acció popular d'apoderament de festes promogudes a l'inici d'una manera artificial del tot, continuen produint-se en una gran metròpoli com Barcelona en plena era tecnològica.

Igualment, ara i aquí podem comprovar què passa quan aquesta força de dues direccions no aconsegueix les seves fites. El resultat d'aquest fracàs o d'aquesta dimissió d'aprofitament mutu és, d'una banda, unes festes populars que els poders polítics o econòmics menyspreen, es neguen a patrocinar o proven d'anul·lar, vista la impossibilitat de ser aprofitades per als seus interessos, i, de l'altra, unes festes promogudes o esponsoritzades des de dalt, organitzades al marge o d'esquena a la ciutat i en què, paradoxalment, es reclama la participació massiva dels ciutadans perquè, com argumenten els publicistes institucionals, ells «ho saben fer millor que ningú». I enmig resta la capacitat d'organització de festes que les entitats veïnals, els col·lectius i les associacions despleguen, cada any amb més dificultats, en els barris de la ciutat, sigui amb una participació testimonial del consistori –cosa que, com hem dit, converteix la festa de barri en una celebració oficiosa–, sigui en un règim d'autogestió en què la manca de recursos afavoreix la creativitat, la imaginació i la implicació directa dels agents en el procés de gestació i desenvolupament de les celebra-

cions. Tant és així que l'acostament als Carnestoltes barcelonins, a la diversitat que ofereixen, ens ha de fer analitzar uns quants aspectes, tan aviat processos d'identitat com idees i models de ciutat propugnats per tots els sectors implicats. Per això, com es podrà veure al llarg d'aquestes pàgines, les tècniques d'investigació i apropament a la realitat carnestoltesca han estat múltiples. Aquesta varietat ha obeït a la voluntat que la recerca i l'anàlisi donessin un fruit global en què la història, les institucions i la ciutadania tinguessin veu a parts iguals. De la mateixa manera que no hi ha un sol Carnestoltes, explicar-ne l'entrellat s'havia d'abordar des de metodologies diferents. Podrà semblar, llavors, que el Carnestoltes que es desprèn d'aquest estudi és una festa difuminada, fins i tot descosida o propera a la despersonalització general, però és que els Carnavals barcelonins són una realitat feta d'interessos, d'anhels, de consignes i de petites dictadures que fan de la festa un retrat curiós i sovint fidel de la societat que la celebra.

2. Ciutat, festa i poder

Volem començar exposant l'esquelet dels nostres enfocaments. Això és així perquè hem desenvolupat una anàlisi de recepta en què els investigadors justifiquen el com i el perquè dels seus interessos. Però també considerem adequat aquest marc teòric en un altre sentit. Si el lector esperava un estudi de caràcter clàssic, diguem-ne un «costumari», aquest no és el seu llibre. Perquè aquí trobarà no solament l'explicació de què és el Carnestoltes barceloní o què ha significat des d'un punt de vista tradicional o històric. Sí: hem tractat tangencialment del vell món del Carnaval, d'altra banda apassionant, la seva simbologia, la seva història i el seu desenvolupament fins a l'actualitat, però la nostra intenció no ha estat fer-ne l'enèsima ressenya. Hi ha obres anteriors tan recomanables com insubstituïbles, a les quals recorrerem. En canvi, el lector trobarà marrades, circumloquis i apunts que, a primer cop d'ull, li podran semblar que no tenen res a veure amb el Carnestoltes, sobretot a partir de l'equador (capítol 6) d'aquest treball, que és quan entrarem a la contemporaneïtat.

La nostra voluntat, com es desprèn de la introducció, és utilitzar la festa com a excusa i metàfora d'un estudi social i cultural més acotat en el temps. Una anàlisi que posi de manifest, a partir d'una celebració, una part de la textura de les relacions socials a la Barcelona actual. Tanmateix, si haguéssim pretès parlar, només, de romanalles carnestoltesques, ben segur hauríem naufragat als esculls del tradicionalisme. Estrictament, no hem volgut casar, doncs, la profunditat que demana un repàs del món consuetudinari del Carnestoltes amb el rigor necessari per abordar-lo en contextos urbans moderns. Hem prioritzat el segon aspecte. Esperem haver assolit un cert equilibri.

2.1. UNA VELLA CONEGUDA

A l'hora de parlar de la festa com a domini teòric i analític, ens serà fàcil convenir que allò de què parlem és una de les expressions més vehements que pot prendre una determinada sociabilitat autoconscient. Dit d'una altra forma, la festa crea o vol crear societat i fer-ho entre persones que constitueixen una comunitat integrada orgànicament i que conviuen cada dia, però que també podrien haver estat fins aleshores unes desconegudes que, tot i això, passen a sentir-se unides per uns vincles tan efímers com poderosos gràcies al nexa festiu establert sobtadament. Així doncs, la festa estableix, sanciona o renova un compromís entre individus o entre grups copresents, rubrica ritualment un pacte patent o sobreentès, opera una sutura i ho fa fent combregar els reunits amb una mena de substància extraordinària que és la que es destil·la del microlima festiu. Una unitat humana –a banda de la seva naturalesa– que no tingui la cura de rebre la confirmació que li depara l'àmbit festiu esdevé automàticament fràgil, està condemnada a desaparèixer o bé a reconèixer d'alguna forma que mai no ha estat realment viva.

Per aquesta causa, les celebracions populars, és a dir, les celebracions celebrades, són, en realitat, jurisdiccions que fan possible a una determinada comunitat humana, de la parella d'enamorats a la nació sencera, l'oportunitat de posar-se ella mateixa en escena, d'esdevenir protagonista i espectadora, al mateix temps, de la seva epifania. Una comunitat, però, que no és una realitat palpable, que és més aviat com un medi invisible i que sols es manifesta en la mesura que l'accident festiu li presta un vehicle per encarnar-se. La festa permet reificar el que no pot ser més que una il·lusió: l'existència d'una comunitat integrada i orgànica basada en algun tipus de veritat, una *gemeinschaft* que la festa, a la manera d'un miratge, permet veure i viure com una entitat no solament natural, sinó fins i tot sagrada. Per això sol considerar-

se indiscutible el fet que la festa sigui un dels instruments més insubstituïbles dels quals gaudeix qualsevol identitat compartida per constatar periòdicament la seva imaginària existència real, i en el moment actual sobretot és la pervivència d'aquesta per damunt dels canvis vertiginosos i de les sotragades a les quals el món contemporani sotmet els pobles i els individus.

Ara bé, aquesta activitat, consistent a afegir a la realitat una pròtesi o continuació, no sempre es du a terme amb harmonia. Ben al contrari, força vegades les festes serveixen perquè aflorin les contradiccions i els antagonismes, el fons de lluita i de conflicte que en condicions quotidianes només s'entreveu. Vet aquí per què l'arena festiva és tan adequada per contemplar quines són les relacions de poder en el si d'una societat determinada, com interactuen principis ideològics, concepcions del passat i projectes de futur que són, per definició, incompatibles i que conviuen ajornant la seva tendència permanent a l'enfrontament. D'aquí ve la dimensió crispada i tan sovint convulsa que tenen certes festes –si no totes– en un grau o altre: la voluntat que vessen de recordar-nos que cap forma d'unió no supera les virtuts del conflicte com a màquina cohesionadora. Això és el que ha fet de la festa un terreny que facilita descobrir les dialèctiques polítiques i les correlacions de forces socials, és a dir, afavoreix que s'explicitin opcions d'un i en contra d'un estat determinat de les coses. Un camp de batalla en el qual freguen o xoquen els valors dominants i les impugnacions respectives.

Emperò, un cop constatada aquesta virtut de la festa com a mecanisme per fer pensar i fer fer, el que cal preguntar-se és: per pensar i fer què? Com suggereix Joan Prat (1982: 151 i seg.), abordem «autèntics codis comunicatius que constitueixen un llenguatge, una parla que informa sobre totes les realitats fonamentals per a qualsevol cultura i que comprèn des dels aspectes ecològics i històrics fins als expressius, estètics o religiosos, passant pels econòmics, socials i polítics».

Si convenim, doncs, que la festa també és un dispositiu de comunicació, no és menys urgent respondre a la qüestió de què és allò que –més enllà de la importància d'estar plegats fent unes mateixes coses, a la vegada i en un mateix lloc– comunica la festa, de què parla o de què fa parlar, és a dir, un cop hem establert que la festa és una mera energia disponible i, quan toca, disposada, les qüestions que poden preocupar-nos són al servei de què està, en mans de qui està aquest instrument, litigada per quins sectors que la volen com a vehicle propi per proclamar i actuar. Ja hem acceptat com a premissa teòrica que, seguint Antoni Ariño (1992: 15), les festes són al mateix temps transitives i reflexives, atès que una col·lectivitat determinada celebra alguna cosa i se celebra a si mateixa, però..., en quines circumstàncies?

En primer lloc, amb totes les mutacions que es vulguin reconèixer, rebent com reben la marca dels temps que corren, les festes continuen essent el que eren: tècniques de subratllar un temps determinat i uns espais determinats que queden, a banda de quins siguin els seus continguts concrets, col·locats en una mena d'estat d'excepció. Com escrivia Honorio Velasco, «la festa és un complex context en el qual té lloc una intensa interacció social i un conjunt d'activitats i de rituals i una transmissió profusa de missatges, alguns de transcendents, d'altres no tant, i un desenvolupament de rols peculiars que no s'exerceix en cap altre moment de la vida comunitària, i tot això sembla susceptible d'una càrrega afectiva, d'una tonalitat emocional, de forma que la gent i la seva acció social semblen trobar-se en un ambient inconfusible, un "ambient de festa"» (1982: 8).

Per tant, podem considerar pertinent aquesta definició base de la festa com a procediment que –segons si volem mantenir-nos fidels a les matrius teòriques prestades per Weber o per Durkheim, tant se val– dota de carisma o de sacralitat un temps i un espai que sobtadament han esdevingut «especials», en el sentit que, seguint la definició precedent de Velasco, tenen un clima

distint i singular. Cal insistir en això: en aquesta virtut que la festa continua exercint, ara i aquí, de desfigurar el temps i l'espai socials; obrir un interstici i després omplir-lo d'ambigüitat estructural; fer una mena de parèntesi en el flux que constitueix la vida quotidiana; distorsionar, difuminar, realçar o dislocar els rerefons habituals dels dies ordinaris per fer-ne «una altra cosa».

Tanmateix, cal aclarir que, tot i que el present treball busca analitzar i comparar models festius i models de ciutat, fugirem de les perspectives dicotòmiques que han caracteritzat moltes de les aproximacions teòriques a l'univers de la festa contemporània. Alguns acostaments a aquesta qüestió són ben coneguts, com els que diferencien entre festes laiques i religioses, i entre festes oficials i populars. Altres dicotomies no són tan conegudes, com les que distingeixen entre festes i antifestes (Escalera 1998: 9 i seg.), que, a parer nostre, no ajuden entendre la complexitat de la festa avui. Sigui com sigui, entenem que la potència festiva és en tots els casos un mecanisme que sacralitza i que funciona com un model de la societat i per a la societat. Tant les solemnes cerimònies religioses tradicionals com les celebracions aparentment més esbojarrades i iconoclastes tenen components normativitzadors sobre l'acció social. Sigui a les festes publicitàries organitzades per les institucions, sigui a les festes alternatives d'un barri perifèric, totes creen un «som».

Més que contraposar-les, doncs, ens interessa descodificar-les i esbrinar quins són els elements que configuren el model de cada cas. Per posar un exemple: si atenem les funcions simbòliques i estratègiques de la festa com a eina de vertebració social, no creiem que hi hagi tanta distància entre una celebració en la qual s'expressa tota la vigència i la força de la tradició –com és el cas dels Carnavals de Vilanova i la Geltrú, amb el seu desplegament colossal d'imatges, colors llampants, càntics, crits o aplaudiments– i un macroesdeveniment festiu deambulatori rabiosament postmodern com el Carnabalona, amb un desplegament equivalent de formes, colors i sons, un gurú carismàtic i milers de fidels ballant en estat de trànsit.

Una de les característiques que defineixen millor l'activitat festiva a les ciutats contemporànies és la sobreposició contínua i la coexistència de costums i pràctiques diferenciades. Si en les societats preurbanes la festa servia per ordenar el temps i per marcar una línia divisòria clara entre el temps profà i el temps sagrat (Velasco [*et alii*], 1996: 152), aquí ens trobem amb una nova forma de viure el temps que ja no es relaciona necessàriament ni amb els períodes festius ni amb el calendari tradicional. Tot i que la distinció fonamental entre dies laborables i dies festius continua funcionant, les opcions s'han multiplicat de tal forma que ja és impossible definir un temps de festa per oposició.

El Nadal conviu amb l'Any Nou xinès o el Ramadà, i les festes majors de barri s'esdevenen de bracet amb la sortida a la discoteca. També hi ha celebracions «sense temps», com les que es fan amb motiu de les victòries esportives, i tot un reguitzell de microfestes amb les fesomies més variades. En contraposició amb el temps continu i la reiteració cíclica que caracteritzà les festes premodernes, avui la festa urbana, seguint l'argument d'Arnaldo Nesti (1996: 76), pot configurar-se com un succés que pren forma «d'onada estètica» i que es dissol ràpidament en situacions concretes generades per motius ben diversos com l'esport, la passió per la música o la presència d'un personatge carismàtic. El que alguns autors, en aquest sentit, han anomenat *dissolució festiva* (cf. Gil Calvo, 1991), implica el seu escampament enorme.

Com molt bé han explicat Hobsbawm o Bossevain (cf. 1988 i 1992, respectivament), la multiplicació de les celebracions públiques en contextos urbans està relacionada directament amb els efectes socials de la industrialització. L'aïllament i el buit social que genera la modernitat, la reducció dels temps i dels llocs de trobada, la pèrdua de poder de l'Església, els fluxos migratoris, l'eclosió del turisme o la privatització del consum són factors que, ja que atempten contra les estructures socials sòlides, determinen necessitats noves, siguin d'evasió i de trencament de

les rutines ordinàries, siguin pràctiques més intenses de sociabilitat.

Ara bé, en aquestes circumstàncies s'imposa una pregunta: en quin sentit continuen vigents les qualitats de la festa en qualitat de territori de trobada i de topada socials? Hi ha un conjunt d'arguments que solen repetir-se quan s'enceta qualsevol discussió sobre l'estat d'aquesta institució, eina i tècnica cultural que anomenem *la festa*. Cada cop és més inevitable que aparegui la qüestió de si encara és viva, morta o moribunda, car el seu sentit autèntic s'ha extraviat o ha estat usurpat per alguna entitat maligna i distorsionadora, sigui el poder, el consumisme, el turisme o l'espectacle trivialitzat propi de la cultura de masses. Si el context al qual ens volem referir és específicament urbà i contemporani, totes aquestes qüestions s'aguditzen, i no és insòlit que s'acabi desembocant en una mena de plany relatiu al que foren i ja no són les festes a la ciutat.

Amb relació a totes aquestes qüestions, ha de ser d'allò més pertinent aplicar aquella mena de dèria que correspon plenament a l'antropologia com a ofici analític i que no consisteix sinó a descobrir tot allò que és vell i repetit que s'amaga darrere del que se'ns mostra o ens és mostrat com a nou i àdhuc trencador. No es tracta –és obvi– de negar que hi ha canvis, però sí de deixar-ne la constatació a les mans de sociòlegs i historiadors, i de centrar-se en l'exercici d'aquesta mena de *déjà-vu* antropològic que, per la importància central que atorga al mètode comparatiu, s'entesta a reconèixer inèrcies i repeticions en dispositius d'acció social que sovint poden presentar-se'ns sota disfresses inèdites. Això no vol dir que no es reconegui que la festa, com a recurs al servei de determinades ideologies culturals i certs sistemes d'acció social, no hagi canviat. D'antuvi cal descobrir que, en efecte, hi ha festes i que aquestes, en qualitat de sistemes rituals seqüencials, continuen acomplint la tasca d'esdevenir recursos culturals al servei d'una determinada comunicació simbòlica.

També podem arribar a la conclusió que les festes continuen

essent el que han estat sempre: actes performatius en tots els sentits que té aquest qualificatiu, és a dir, expressions que adquireixen sentit en un context determinat, esdeveniments viscuts intensament i promotors d'adhesió a determinats valors considerats axiomàtics (Tambiah, 1985: 45). La festa és tot això fent el que ha fet sempre, que no és sinó adaptar-se a les mateixes metamorfosis socials a les quals, al capdavall, s'adaptava i de les quals se servia i serveix com a mecanisme de representació i model referencial d'actuació.

Els agents han canviat, en efecte; en molts casos, els temes també, i el mateix passa amb les formes. Ara bé, el que ha canviat poc o no ha canviat gens és la qualitat de la festa com a ressort per a la dramatització d'uns estats d'ànim, els escenaris dels quals mai no han deixat de ser el carrer i la plaça, la intempèrie sota la qual un grup humà podia existir com alguna cosa més que com una abstracció, l'escenari sobre el qual s'inscrivien discursos sovint paradoxals. Troques fetes a parts iguals de consens i de conflicte, en les quals les instrumentalitzacions dibuixen una filigrana d'interessos i de gestualitats entrecruades.

La festa urbana també constitueix –i en això està, creiem, un altre dels elements que l'han enfortit en els últims temps– una estratègia singular de territorialització de la immensitat. A la ciutat, la festa expressa un diàleg constant i apassionat amb els llocs. Els carrers, les places, els monuments i els edificis reben un nou significat per l'acció festiva i es transformen durant hores en l'escenari d'un canvi d'obra. Com s'explica en una recerca recent (cf. *Carrer, festa i revolta*, 2003), en la qual el nostre equip va intervenir, si s'observa la festa al carrer des d'un punt de vista estructural, trobem coalicions efímeres de cossos que doten l'espai públic de sentits nous. S'observa, dit d'una altra manera, que els models festius escenifiquen models de ciutat.

El fet d'ajuntar-se, desfilar, gesticular, ballar, cantar, córrer o cridar en grup interromp el ritme acostumat de la ciutat. El mapa geomètric i els ritmes ordinaris són, literalment, impugnats per

una mobilització en què els homes i les dones, els menuts i els grans participen d'un sentit i es reconeixen, en la mesura que, d'aquests carrers i llocs que solquen, en fan un espai. Es tracta, doncs, d'una tasca de territorialització en què l'espai públic, caracteritzat habitualment per l'anonimat, esdevé provisionalment propi. Els semàfors, les calçades i les voreres serveixen per a altres pràctiques. El brunzit de fons dels automòbils, el paper de les cantonades, les funcions del mobiliari, el paisatge habitual és sacsejat, posseït per a usos nous, sons nous, imatges noves. Les deambulacions massives o els munts de gent que es produeixen quan el carrer és en festes sacralitzen punts o itineraris afegint o superposant valors morals i afectius.

Les rutes o les permanències escollides impliquen un consens sobre el significat dels indrets que els reunits manipulen i esdevenen un territori en el qual s'amunteguen els signes. Així, les imatges religioses, els gegants, els capgrossos, les comparses, les carrosses, els himnes, les ofrenes, les bandes de música i tota mena d'alteracions acústiques i ornamentals configuren teatralitzacions en les quals les cruïlles, les calçades, els balcons, els aparadors dels comerços i tots els altres elements escènics de la vida ordinària de la ciutat es converteixen en una part integrant del quadre d'actors per la revitalització sobtada que experimenten. Entre molts altres, les ofrenes florals als monuments, quotidianament ignorats pels vianants i de sobte reconvertits per l'acció festiva en poderosos pols d'atracció simbòlica, són un bon exemple d'aquesta «generació social de territoris metafòrics», pròpia de les celebracions a la ciutat (García, 1994: 114).

2.2. FESTA I PODER

L'impuls festiu que es viu a les grans ciutats europees moltes vegades posa de manifest tensions i contradiccions, discontinuï-

tats entre la voluntat, sovint insistent, de control i aprofitament de les institucions representatives del poder local i les pràctiques festives reals dels habitants.

Més enllà de les consideracions generals, el que ens interessa en el present treball no és tant el fet que les festes continuïn essent festes a Barcelona –apropiació i generació d’uns espais i d’un temps determinats per fusions humanes que es reuneixen en un punt i en un moment per fer unes mateixes coses més aviat simbòliques, en el sentit de no instrumentals–, com la manera en què aquesta tècnica de manipulació dels entorns quotidians pot ser, al seu torn, manipulada. Usdefruitada per fer-ne el suport d’una certa expressivitat convenient a determinats interessos polítics oficials, al mateix temps que es neguen, s’obliden o fins i tot es persegueixen models d’acció festiva menys o no gens controlades per l’Administració.

D’aquestes i de totes les qüestions tractades fins aquí en tenim obres teòriques i proves empíriques a tenir en compte. En primer lloc, en un àmbit immediat, tenim tots els estudis que han abordat la qüestió del procés que acompanyà l’anomenada *transició democràtica* i que consistí en una revifalla de festes populars que havien estat oblidades, perseguides o mal vistes durant el franquisme. A aquestes festes tradicionals maleïdes se n’hi van afegir d’altres acabades d’inventar o de reinventar, però totes van resultar un vehicle de manifestació d’una voluntat compartida per molts de recuperar uns espais (el carrer, la plaça) que havien estat rigorosament vigilats durant la dictadura. Com que aquestes manifestacions festives van anar essent acceptades amb una rapidesa relativa per les noves autoritats a fi de fer-ne instruments al servei d’identitats políticament adequades, també han estat investigades, especialment en casos com el de Madrid (cf. Cruces, 1992).

El quadre descrit per aquests estudis sol repetir-se: l’adveniment d’un nou règim polític predisposat a trobar en l’ús intensiu de l’espai públic una font de recursos legitimadors i un marcadore simbò-

lic eficaç al servei dels nous valors que orientaran l'administració política de la societat; més en concret, l'arribada al poder de partits anomenats *d'esquerres* en condicions de reclamar la vella eficiència retòrica de les festes civils d'inspiració republicana per posar-la a la disposició d'una determinada ideologia cultural, molt vinculada a la promoció dels ideals de participació i d'exercici de la ciutadania.

Tampoc no estem mancats d'aportacions entorn del paper que tenen certes festes que s'adapten bastant bé al model que l'antropologia ha estudiat sota el concepte de ritus de rebel·lió, dels quals el Carnaval és un paradigma. Parlem de cerimònies en les quals les relacions de dominació queden subvertides momentàniament, amb la qual cosa es produeix una inversió entre els papers dels que administren i dels que són administrats. Les festes de desori acceptades i àdhuc previstes en el marc del sistema ritual institucionalitzat són un fenomen ben estès. A tot arreu compleixen la mateixa funció de garantir la continuïtat d'un estat determinat de les coses, caracteritzat per l'estratificació i la jerarquització, mitjançant una operació consistent a posar-lo en qüestió i fins i tot a desballestar-lo en certs episodis festivals. Parlem, aleshores, de drames rituals autoreferencials en els quals s'escenifica una situació de crisi. La qüestió ha estat estudiada abundantment (vegeu, en general, Balandier, 1990), i sempre per remarcar l'existència activa de mecanismes homeostàtics o de retroalimentació negativa, la funció dels quals és mantenir estable un determinat sistema de societat, actuar com a termòstats que regulen la pressió social i permetre escenificar periòdicament les contradiccions i les lluites que romanen soterrades en condicions ordinàries.

Al mateix temps que un determinat ordre social s'autoregula qüestionant-se de la manera més rotunda i esclatant durant un període breu de temps, tota forma de poder pot prendre consciència de fins a quin punt el seu domini és relatiu, precari, incapaç de controlar del tot unes energies socials que despleguen aquestes festes i que en qualsevol moment poden dur a les últimes conse-

qüències la seva virtualitat amb vista a modificar les condicions de la realitat. Aquí sorgeix una qüestió clàssica en la concepció de la festa: la de la làbil frontera que separa certes celebracions del que són explosions de violència, àdhuc de la guerra com la seva expressió més extrema. Aquesta visió ha estat conreada sobretot a partir de les intuïcions d'autors com Roger Caillois o Georges Bataille, que emfasitzaren la manera com la festa, amb el seu contingut consubstancial de frenesí i desori, devia constituir una evocació-invocació del naixement i del fons violent de tota societat, una activació periòdica i protocolitzada d'energies sobreenteses, la tasca de les quals devia ser la d'advertir del dissentiment crònic del qual era feta la convivència. Un punt de vista similar és el que resulta d'aplicar a la festa, com han fet alguns autors, els principis del *double bind* o del doble vincle de Bateson (Gil Calvo, 1991: *passim*) i que veu les festes com a marcs d'intensificació de les instruccions paradoxals –ordres que ordenen desobeir–, àmbits privilegiats en els quals comprovar el funcionament esquizofrènic de tota societat, a través de mecanismes de manteniment de l'ordre que no sempre tenen garantida la seva eficàcia reguladora.

Però més específicament i per referir-nos a la qüestió central del present estudi, el Carnaval –que en gran manera és una concreció d'aquesta termostàtica social, no sempre reeixida– ha estat una de les qüestions més recurrents en les ciències socials i en la història social i cultural. En qualitat de mecanisme pseudorevolucionari però permanentment a punt de descontrolar-se, com demostrà el treball excepcional de Le Roy Ladurie (1979), el Carnestoltes ha estat una de les grans qüestions abordades per la història de les mentalitats, que hi ha trobat una de les mostres més representatives de com es fa carn un sistema determinat de representació centrat en la idea de les relacions entre la violència i la comunitat (per a un resum d'aquesta àmplia gamma de treballs, vegeu Vovelle 1996). Ara no és cosa de repassar la bibliografia abundant sobre les diferents expressions del Carnaval o de les festes anàlogues.

Deixant de banda aquelles aportacions que han pretès aportar una teoria general sobre la qüestió (Bajtín, Ginzburg, Gaignebet, Caro Baroja, Cox, etc.), el que ens interessa aquí és reconèixer el valor de treballs sobre la manera com aquesta celebració ha esdevingut un marc en el qual es dramatitzen les tensions socials reals i un context en què s'escenifica un caos o un desordre fals programat en gran manera per tal que emergeixin els litigis entre segments socials incompatibles o antagònics. Poden servir de mostra d'aquests enfocaments el treball ja clàssic de David Gilmore (1995) sobre la funció que en aquest àmbit tenen les celebracions carnavalesques en determinats pobles d'Andalusia.

D'altra banda, avui també és cert que aquests dispositius de transvestisme generalitzat de les formes socials, dels quals el Carnaval és un dels moments més visibles, s'han generalitzat i han transcendit els àmbits específics que el costum tancava en unes dates determinades. De les pràctiques de consum de masses als grans actes civils de protesta, tot és Carnaval. Sembla que ara per ara tot apareix lligat amb una dinàmica colossal de carnavalització de les relacions socials públiques, una situació ben allunyada de les posicions pessimistes que auguraven una desaparició imminent dels rituals de dissolució i d'inversió dels papers socials, i a molta distància de la condemna a mort que semblava amenaçar aquelles festes en les quals les fitxes del joc social quotidià eren remogudes com si es volgués iniciar una nova partida. Com escrivia Michel Vovelle, «l'autèntic Carnaval d'avui és la sortida a ballar del dissabte a la nit» (1985: 198).

Un altre fenomen del qual la història recent de les festes a Barcelona és una reedició és, precisament, l'intent d'institucionalització de determinades celebracions populars, entenent per *populares*, senzillament, aquelles celebracions que de debò són celebrades pel públic i en públic. Les autoritats polítiques o religioses i, en una darrera fase, la mercadotènia comercial sovint han procurat sobreposar els seus referents simbòlics a contextos festius que ja

havien demostrat la seva eficàcia com a suports d'una determinada afectivitat col·lectiva. D'aquesta dinàmica en tenim exemples ben il·lustratius estudiats per antropòlegs i historiadors. Per referir-nos a casos propers i a l'àmbit festiu que ens interessa especialment aquí, podem esmentar el treball de Ricardo Belascoain (1985) sobre la institucionalització del Carnestoltes a Vilanova i la Geltrú. Aquest cas ha estat paradigmàtic del que ha passat en molts altres casos arreu del país i de l'Estat. Una celebració recuperada després del franquisme va anar perdent l'espontaneïtat inicial i el contingut subversiu –si més no, des d'un punt de vista simbòlic– i experimentà un procés de normativització. Una festa caracteritzada, a l'inici, per l'espontaneïtat ha quedat a les mans dels «tècnics» o «especialistes» corresponents en festes, que l'han sotmesa a reglamentacions i rutines uniformitzadores, i que l'han col·locada sota l'hegemonia de comitès oficials i de la municipalitat mateixa.

Així doncs, el fet que la festa sovint hagi estat un mecanisme d'enunciació usurpat o inventat des de dalt tampoc no és una constatació nova. Els poders polítics, religiosos o econòmics poden, com acabem de veure, mirar de parasitar celebracions existents esponsoritzant-les i recobrint-les del seu discurs, però també poden inventar-se'n d'altres el destí de les quals no és cap altre que l'enaltiment de la seva autoritat o el fet de servir d'al·leu als seus objectius de dissuasió o persuasió. En el camp de les tradicions explícitament religioses, les celebracions del Corpus són uns exemples immillorables de l'exhibició pública de l'autoritat de l'Església sobre el temps i l'espai socials.

Igualment, les grans posades en escena del poder reial al Renaixement o al Barroc han estat considerades justament com això: teofanies del poder polític en el decurs de les quals el poble podia manifestar els seus sentiments d'admiració i de gratitud envers els seus governants, al mateix temps que aquests convertien la seva autoritat en un espectacle grandiloqüent basat en desfilades, focs artificials, àpats col·lectius... (*cf.* Cardini, 1984). I el mateix es

pot dir de la manera com les noves ideologies del poder s'havien valgut de la festa per inculcar valors nous i fer-ne pedagogia, com ha mostrat Vovelle a propòsit del suport festiu que va requerir la didàctica dels principis republicans a la França de finals del XVIII (cf. Vovelle, 1976). Parlem de la base festiva d'allò que alguns autors han anomenat *teatrocràcia*, l'autoritat moral que l'ordre polític pretén exercir basant-se en el lluïment exagerat, els grans enquadraments de masses disciplinades i els grans decorats de cartró pedra (cf. Balandier, 1994). No cal dir que podem trobar una multitud de manifestacions de la vigència d'aquesta tendència dels poders a l'exhibicionisme al llarg de tot el segle XX i fins a l'època actual. Ens ho demostren tota mena d'inauguracions, celebracions cíviques, bodes reials, festivals culturals o esportius i altres expressions.

Ara bé, no s'ha d'oblidar que en aquests casos pot passar el mateix que en la institucionalització de festes que havien pogut servir per expressar descontentaments populars i per dramatitzar inversions simbòliques de *l'statu quo*. Si, com veurem, podem conèixer domesticacions institucionals o comercials de certs Carnestoltes, també es pot produir un fenomen invers: que celebracions extremament formals i solemnes, generades des de dalt pels poders eclesiàstics o polítics, acabin essent una cosa ben distinta de la projectada a l'inici, de manera que resultin instruments d'impugnació popular d'aquelles mateixes jerarquies a l'enaltiment de les quals anaven destinades al començament. N'és un exemple la manera com les celebracions del 1947 per l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat com a patrona, patrocinades pel nacionalcatolicisme franquista, van convertir-se en un acte de protesta antifranquista (cf. Frigolé, 1980).

Finalment, ens trobem una altra qüestió relativa a la forma com aquests poders intenten aconseguir el control de les apropiacions populars del carrer que provoca la festa. En efecte, hi ha un aspecte inevitablement frenètic en la majoria de festes, encara més en aquelles que representen pseudoveroles populars o esdevenen ins-

truments de censura social. El control d'aquest contingut agressiu és un problema antic que els poders polítics sempre han mirat de resoldre tan bé com han pogut. Si no han aconseguit desactivar aquest potencial qüestionador, que tota festa implica en un grau més o menys alt; si ni tan sols han estat capaços de temperar en la mesura que han pogut la impetuositat que comporta tot tumult festiu, l'única alternativa que els queda, abans d'arribar a la simple prohibició, és forçar aquestes festes, encara espontànies i autogestionades, a sobreviure en condicions de marginació, llançades a la perifèria de les formes mal tolerades d'expressió col·lectiva. A les ciutats catalanes i a Barcelona en particular, els casos de malfiança oficial, al límit gairebé de l'odi, envers la nit de Sant Joan o de Cap d'Any –celebracions per excel·lència– en són una mostra. En els últims anys, la llista de festes maleïdes s'ha ampliat amb les prohibicions sistemàtiques de diverses festes majors alternatives en barris de la ciutat, organitzades cada any amb més èxit per grups de joves que pertanyen als moviments socials crítics amb les polítiques institucionals i caracteritzades per les dinàmiques d'autogestió o la difusió de missatges, denúncies i reivindicacions incòmodes per al poder municipal.

En aquest sentit, el Carnestoltes menys institucionalitzat és el més adequat per fer-ne un vehicle de la crítica social. Com veurem més endavant, malgrat que l'Administració oficialitzi –faci oficioses– certes manifestacions carnavalesques, la festa sempre conserva un pòsit crític, per bé que força edulcorat.

2.3. LA FESTA PUBLICITÀRIA: EL MODEL DE BARCELONA

L'intent d'apropiació institucional o comercial de certes celebracions populars o la creació d'altres de noves no és sinó la prova de com és de vigent l'eficàcia de les festes com a estris pedagògics, és a dir, com a inductors d'unes determinades orientacions sobre la

conducta. En efecte, les festes –els Carnestoltes, en el nostre cas– no es limiten a desplegar la maqueta d'un determinat ordre social establert, exhibida davant d'uns individus passius que participen ecumènicament d'aquesta imatge projectada i ideal del món, sinó que també són autèntiques instruccions d'ús per a aquesta vida social de la qual són una representació dramàtica. No es limiten a explicar com és o com hauria de ser la convivència, sinó que en constitueixen tot un aparell didàctic destinat a entrenar els subjectes en les actituds i els sentiments que s'esperen d'ells en cada moment. A la manera de la famosa campaneta de Pavlov, els participants en una festa reben estímuls no gaire diferents dels que poden o podrien rebre a la seva vida quotidiana, i són ensinistrats sobre les reaccions que, des del punt de vista de la ideologia cultural que la festa vehicula, s'entén que haurien d'experimentar. En qualitat de conglomerats congruents de símbols, les celebracions vénen a ser, així doncs, una mena de catàleg d'esperons respecte dels quals s'esperen determinades respostes automàtiques dels individus. Són, per tant, simuladors, reproduccions virtuals o jocs que instrueixen les persones en les reaccions emocionals que es consideren adequades com a reacció a certes incitacions ambientals. Seguint Clifford Geertz (1987: 91-93) –i més a prop nostre, si apliquem aquest principi al sistema festiu vigent al País Basc, d'acord amb el treball de Joseba Zulaika (1992)–, no solament són models *de* la realitat social, sinó que sobretot són models *per a* aquesta realitat social, de la qual són al mateix temps plànol i guia.

Tenim, aleshores, que aquesta funció educativa i socialitzadora que compleixen els ritus no és tan sols posicional –quin és el lloc estructural de cadascú amb relació als altres–, ni conductual –quin és el comportament adequat en cada eventualitat–, sinó també emocional, o sigui relativa a determinar quins són els sentiments que cada individu ha de tenir respecte dels distints avatars que pot presentar la seva existència social. Les festes són, aleshores, recursos culturals al servei del que, evocant el títol de la famosa

novel·la de Flaubert, Geertz designa amb l'expressió *l'educació sentimental dels individus*.

El procés ha estat, si fa o no fa, el mateix que han conegut altres ciutats de l'Estat espanyol i del món. En el marc d'una dinàmica revitalitzadora i de reinvençió de festes, que en els anys vuitanta afectà gairebé totes les societats urbanoindustrials (*cf.* Boissevain, 1992), Barcelona va tenir una primera fase que s'inicià a finals dels setanta, en aquella etapa coneguda amb el nom de *transició*, immediatament posterior a allò que es va presentar com un canvi de règim. Determinades celebracions eren recuperades o inventades per convertir-les en marcs d'existència d'una voluntat de recuperar l'espai públic per a l'expressió lliure d'idees i de sentiments col·lectius clandestinitzats fins aleshores. Aquesta dinàmica no sols cercava i aconseguia enfortir el sentiment de comunitat, sinó que, igualment, mirava de crear fórmules d'associacionisme i de participació civil que han demostrat abundantment la seva eficàcia enquadradora, eficàcia que ha servit per assimilar no solament aquells que ja hi eren, sinó també els nousvinguts d'altres indrets de l'Estat espanyol i, darrerament, de més enllà. Efectivament, les organitzacions festives han resultat una de les eines principals emprades per a la incorporació dels immigrants i dels seus fills a la societat catalana, com demostra la quantitat de colles castelleres o de dimonis que s'han organitzat en barris i poblacions amb una majoria de nous catalans.

Aquest moment d'efervescència festiva, que sorgia des de baix, des de la capacitat de la gent per organitzar-se i per ocupar uns carrers que els havien estat vedats, va anar deixant pas a un control creixent dels àmbits festius, que aviat van caure en poder d'enginyers d'invençió, producció i manteniment d'un aparell festiu purament funcionaritzat. Aquest sistema de producció de festes es va posar al servei de les necessitats en matèria d'identitat, tant en l'àmbit de la nova estructura de l'Estat de les autonomies com en el dels ajuntaments, sempre amb vista a generar ads-

cripcions polítiques adequades que se suposava que havien de ser «participatives» i «integradores». En aquest darrer cas, a les inicials demandes municipals en matèria d'identificació simbòlica legitimadora entre administradors i administrats, s'hi van anar sumant les sorgides de la necessitat, deguda a la desindustrialització creixent i als imperatius del procés de globalització, de vendre una imatge determinada de ciutat que fos atractiva als turistes i als inversors. Aquesta professionalització del terreny de la festa seria l'apoteosi del procés esmentat de municipalització de les festes, paral·lel al que havien seguit les polítiques d'erecció de monuments a la ciutat (Michonneau, 2002: 32). La funció d'aquesta voluntat d'aconseguir el control de la dimensió festiva de la vida urbana era la de generar conviccions i sentiments d'adhesió a valors abstractes que eren els promocionats en cada moment pel poder polític (cohesió social, diversitat cultural, ciutadania, civilitat...), uns valors que se suposava que havien de ser els que dotessin de congruència simbòlica uns universos socials que fins

Equip de producció de l'espectacle de Carlinhos Brown i el Camarote Andante al Passeig de Gràcia. (Font: Arxiu ARDFP)

aleshores havien estat una pura dispersió de subgrups canviants i precaris, unes classes socials que mantenien un dissentiment crònic i sovint violent, i un conglomerat de barris autosegretats i aliens a qualsevol intent de centralització política.

Un cop superat un primer moment de trànsit en el qual va fer la impressió que la festa havia quedat en mans dels seus practicants, aquella es va constituir en un instrument a la disposició d'un ambiciós projecte destinat a fer de la capital catalana un model de cohesió social que no es reclamava fonamentat en singularitats històriques o tradicions compartides, sinó en una idea determinada de civilitat, un «amor cívic» capaç de donar una identitat consistent a la diversitat humana que una ciutat com Barcelona tenia d'una forma tan sovint polèmica. A les polítiques de monumentalització, de tematització de barris sencers i d'enaltiment de certs punts de l'espai urbà com a significatius d'una suposada personalitat urbana unificada, s'hi han anat afegint, en els últims temps, dispositius de ritualització del temps dels quals la festa n'ha estat un de fonamental.

De fet, no podria mostrar-se'ns més palès el fracàs dels pronòstics weberians sobre el desencís del món i el desenvolupament i l'auge de les formes de conducta col·lectiva –sovint patrocinades pel poder polític– basades en la fascinació i la irracionalitat. La revenja del ritual en la societat tardocapitalista sembla haver trobat a la ciutat de Barcelona un escenari perfecte per esdevenir indiscutible, i és així amb una meta que sembla no menys clara: la de construir les bases escenogràfiques, cognitives i emocionals d'una identitat emergent. És això el que fa doblement interessant el cas barceloní per a l'estudiós de la imaginació social. D'una banda, ens situa al davant del que anomenem, sense equivocar-nos, *naixement d'una nació*, és a dir, d'una entitat col·lectiva amb un repertori simbòlic compartit i eficaç per generar sensacions de pertinença i que, a més, implica un projecte polític. De l'altra, la identitat barcelonina com a singularitat apareix i es desplega com una

col·lecció completa del tipus d'estratègies que permeten que es formin, deutors del llenguatge publicitari, els mecanismes generatius que les animen i les fan viables. En definitiva, podem dir que Barcelona s'ha convertit en un observatori immillorable per esguardar i analitzar les circumstàncies en què una identitat floreix, s'organitza, es promou i es comença a interioritzar sentimentalment en aquells que estan destinats a esdevenir-ne els actors.

És ben coneguda la potència que els grans esdeveniments culturals i esportius tenen per generar il·lusions multitudinàries a les metròpolis contemporànies, i també se sap que aquestes apoteosis populars solen utilitzar-se per aconseguir altres objectius. En el cas barceloní, els Jocs Olímpics del 1992 van facilitar un treball intensiu destinat a generar un sentiment de patriotisme de ciutat en el qual la «revitalització» era una gran empresa compartida; segons les paraules dels publicistes municipals, era un «objectiu de tots». Aleshores la història es va presentar insistentment com una seqüència lògica en què la ciutat creixia i millorava a través dels grans esdeveniments que havia organitzat, a saber, l'Exposició Universal del 1888, l'Exposició Universal del 1929 i els Jocs Olímpics del 1992.

La intensitat emocional dels milers de persones que celebraven al carrer la decisió del COI va ser el punt de partida d'un projecte de transformació multidimensional, especialment visible a curt termini en els aspectes econòmics i urbanístics, però també molt important en qüestions menys tangibles, vinculades amb les dinàmiques socials i relacionades amb la identitat. La ciutat, gestionada des d'aleshores com si fos una marca comercial, ocuparia una posició estratègica favorable en el mercat global.

Un dels ideals que primer es van posar en circulació, la imatge d'una ciutat «revitalitzada», presentava la construcció d'edificis i la reforma urbanística com uns valors essencialment positius i desitjables. El lema «Barcelona, posa't guapa» fou l'estrella de les campanyes promocionals d'aquesta etapa. Les grans obres olímpi-

ques corrien paral·leles a la transformació intensa del centre històric, on determinats espais públics com la Rambla, la plaça Reial, la plaça del Pi o la plaça de la Catedral eren promoguts com a símbols d'aquest procés de revitalització i revalorats com a centres de pelegrinatge turístic. Al Raval, el barri estigma, també es va engegar el procés d'higienització urbanística i social, encara vigent. Una de les actuacions amb més impacte va ser la construcció dels complexos museístics del MACBA i del CCCB, obres firmades per arquitectes de prestigi internacional i difoses amb eslògans publicitaris com «La cultura entra al Raval».

Com s'ha afirmat en una investigació recent sobre l'anomenat *model Barcelona*, «aquest discurs de la vitalitat, la base del qual no era altre que el binomi vida/vitalitat = mercat/negoci, pressuposava que la transformació de certes àrees urbanes en espais comercials i/o pur decorat per a revistes d'arquitectes i fullets turístics comportaria l'eliminació d'una vitalitat ja existent que s'expressava de múltiples formes en la vida dels barris» (*BCN, model per desarmar*, 2004: 86).

Per difondre dins i fora la imatge de Barcelona, era imprescindible fabricar el mite de construir un model propi i diferenciat de ciutat i recórrer a aquest mite. A la ciutat, l'estratègia buscava la implicació activa de tots els agents socials, així com dotar-se dels mitjans adequats perquè el missatge es propagués com més àmpliament millor. La transformació de Barcelona en una «marca» no hauria estat possible sense una reestructuració profunda de la seva organització municipal. Durant els últims vint-i-cinc anys, l'Ajuntament ha viscut un procés intens de reconversió interna amb vista a convertir-se en l'eix de la gestió, promoció i difusió de la marca. D'una institució altament burocratitzada s'ha passat a una altra de molt més àgil que té el referent en el model empresarial. Els gerents (alts càrrecs no funcionaris) han pres les regnes a les regidories i les tecnologies de la informació han agilitzat considerablement la capacitat de gestió. Unes grans sumes

invertides en màrqueting i publicitat combinades amb l'externalització i la subcontractació de nombrosos serveis públics completen la reforma actual.

Els canvis en les dinàmiques de funcionament han situat el consistori en una posició adequada per, d'una banda, controlar eficaçment la relació entre els fons públics i les organitzacions ciutadanes (associacions, comissions cíviques, etc.), i, de l'altra, facilitar al màxim els moviments del capital privat (empreses, consorcis, corporacions, etc.). En aquest sentit, a ningú no se li escapa que dues de les tasques més conegudes del consistori barceloní en els últims anys són haver promogut una autèntica colonització de l'espai públic urbà per les empreses privades i haver fet una crida permanent a la participació ciutadana, que amb el temps ha esdevingut una de les eines més poderoses en el sistema de propaganda institucional. Amb el suport dels seus patrocinadors, l'Administració genera una oferta immensa d'activitats culturals, educatives, d'oci i diversió o de promoció turística a través de les quals es va donant forma a les idees que en cada moment es volen posar en circulació: el civisme, la solidaritat, el medi ambient, la interculturalitat, etc.

De fet, el que alguns anys després seria conegut arreu amb el nom de *model Barcelona*, presentava com a eix del seu discurs la possibilitat de combinar sense gaires entrebancs el desenvolupament econòmic i la cohesió social. La ciutat, posada en poc temps a les mans dels grans inversors, es venia com una terra de grans oportunitats, associada amb valors com la creativitat, la riquesa cultural o la vitalitat de la seva gent. Es començava a perfilar un model social presentat com a exemplar i que es basava en l'absència de conflicte a través de la participació. El nou paper del ciutadà era la singularitat de la «marca Barcelona», l'element que permetia que es diferenciés de les altres marques que competien en el mercat. El bon ciutadà, actiu i compromès amb la seva ciutat, esdevenia, aleshores, una de les matèries primeres amb les quals es teixia la imatge que Barcelona volia donar al món. Més

enllà del clima, del mar o dels monuments arquitectònics, es promocionava com a valor primordial la qualitat moral dels habitants de la ciutat, venuda com a paradís de la tolerància, la diversitat cultural, el diàleg i la consciència social.

Tot i això, quan la voluntat de participació social –expressada tan sovint en to festiu– no té cabuda en els canals preestablerts que determina l'Administració, el conflicte es transforma en un problema d'ordre públic, habitualment resolt amb la intervenció de la policia. La idea de participació política i social es condueix cap a canals hiperformalitzats i normalitzats on queden exclosos els discursos que generin conflictes o facin visibles els conflictes existents. En la mobilització normalitzada que es promou no hi caben els projectes que discuteixin el model de ciutat. En aquest sentit, l'autonomia organitzativa de les diferents activitats festives i populars comença a minvar en molts barris amb l'eclosió dels centres cívics, parents llunyans dels antics ateneus populars, però gestionats directament per l'Administració o bé per empreses privades especialitzades en la gestió cultural. Aquí la burocratització excessiva, una oferta d'activitats domesticada i seleccionada pels interessos polítics, i l'obligació de presentar resultats topen, moltes vegades, amb les iniciatives dels veïns. En altres ocasions, aquests senzillament accepten, sense fer soroll, el paper de comparsa que se'ls reserva. Finalment, de vegades s'esdevé l'efecte completament invers: el centre cívic o la biblioteca municipal esperen, amb els braços oberts, demandes populars que mai no arribaran.

D'altra banda, la diversitat cultural és un altre dels pilars en el quals es fonamenta el model que avui s'exporta de la Barcelona contemporània. La imatge projectada a l'exterior és la d'un indret on els colors de la pell, l'estètica, les opcions sexuals, els gustos, les afinitats i les aficions –en resum, la diferència– conviuen en perfecta harmonia. El que es proposa és un model de gestió de la diversitat en què el conflicte no té cabuda i l'«altre» és acceptat

amb la condició que no molesti. El logotip del Fòrum 2004, unes mans de diferents procedències que no arriben a tocar-se, és, en aquest sentit, eloqüent. En els darrers anys, la festa i sobretot la macrofesta, usada hàbilment pel poder municipal com a mecanisme legitimador, han estat espais privilegiats on aquest «multiculturalisme institucional» s'ha fet visible. Ara bé, com afirma Enguita Mayo, el model preponderant amaga les seves cartes:

«El Model Barcelona ha estat considerat un èxit, però els impactes mediàtics de les grans revistes, diaris i cadenes de televisió internacionals no parlen de la privatització i la militarització de l'espai públic, de l'exclusió social, de l'expulsió de persones a altres zones perifèriques de la ciutat per l'augment del preu de l'habitatge, de la flexibilització de les relacions laborals, de les mancances educatives, del control i la vigilància dels nous espais d'oci «públics», de la ruptura de les continuïtats històriques a favor d'un present desideologitzat, de la conversió de zones vives en espais turístics banalitzats –a la manera de processos buits dels quals ha desaparegut la contradicció de la vida ciutadana– o de la conversió del ciutadà en turista consumidor dins de la seva mateixa ciutat, participant actiu d'una mena d'amnèsia col·lectiva al servei de l'imaginari social» (2004: 15).

Amb tot, cal dir que en aquesta investigació que us presentem s'han tingut en compte treballs de temàtica similar sobre ciutats properes importants. Un és el text excel·lent de Belén Solé i Mauri (1991) sobre les relacions entre manifestacions festives i discursos polítics a Lleida entre el 1875 i el 1911. Un altre és el treball no menys important d'Antonio Ariño (1992) sobre la festivitització de les ideologies dominants a la ciutat de València, en el qual pren com a referent el cas eloqüent de les Falles, que eren una festa popular sovint censurada i reprimida i que han estat convertides en la litúrgia predilecta del valencianisme burgès i el seu concepte de la vida urbana.

Sens dubte, però, l'estudi amb el qual aquest treball reconeix que té un deute més gran és la insubstituïble obra de Temma Kaplan (2002) sobre la manera com les grans lluites socials a Barcelona entre el 1881 i el 1939 es van reflectir en la festa. Sorprenen la vigència del quadre que Kaplan dibuixa de la festa com a proscepi en el qual s'expressa el litigi sobre què significa i qui és al capdavant l'espai públic urbà en un cas com el de Barcelona, que actualment és tan emblemàtic com en el període estudiat en aquest llibre. En aquells moments ja es veia que, tal com continua passant, els rituals dardaires, és a dir, les festes públiques, es formaven com a desplegaments d'una determinada musculatura social permanentment en condicions de ser usada en un sentit o un altre, per uns o per uns altres, i sempre per fer-ne vehicles a través dels quals es comunicaven i es compartien unes idees determinades, i en els quals les forces polítiques i socials –les unes hegemòniques, les altres pugnant per obrir-se pas en la història– escenificaven llurs interessos contraposats. Té molt d'interès el relat del fet que la institució oficial de les festes de la Mare de Déu de la Mercè del 1902 no va ser sinó una resposta oficial que buscava desautoritzar, per la via de l'exaltació dels valors cívics abstractes, l'apropiació insurgent que les classes populars barcelonines havien fet dels carrers de la ciutat en la vaga general del febrer d'aquell mateix any. Aleshores, com ara, l'Església, les autoritats polítiques i les grans empreses procuraren usar la festa com a eina per a una domesticació de l'agitació social, i per abaixar la veu dels conflictes estimulants una ideologia determinada basada en l'amor civil i els principis de ciutadania, esdevenint allò que Kaplan defineix com a *barreres de contenció*. Hi hauríem de trobar ben poca diferència, doncs, respecte a les pretensions que els poders locals van palesar de convertir Barcelona en la capital de la modernitat amb l'Exposició Universal del 1888, les ínfules que pretenien un protagonisme similar a través dels Jocs Olímpics del 1992 o les presumpcions amb què el Fòrum Universal de les

Cultures del 2004 ha bastonejat la ciutadania al principi del segle XXI.

Dit això, reprenent la intenció d'aquestes ratlles, passem a veure com els Carnestoltes de la ciutat –des que se'n té notícia– han reflectit aquesta pugna tot just apuntada. Les classes populars i les institucions de poder han mostrat, al llarg de la història, les seves tensions i contradiccions en el marc d'una festa que, precisament, servia i serveix de vehicle de l'escenificació del fons conflictiu que batega darrere de tota organització social. De primer explicarem sumàriament l'origen del Carnestoltes d'arrel europeu i després en seguirem els avatars a la ciutat de Barcelona.

3. L'origen del Carnestoltes europeu contemporani

Són moltes les aproximacions que en el camp de les ciències socials s'han fet al fenomen del Carnestoltes, i la veritat és que el seu origen encara dista molt de ser conegut satisfactòriament, si és que això serà possible algun dia. No obstant això, la majoria d'estudis plantegen unes idees fonamentals que es poden resumir. Parlem d'una festa –més aviat ens hauríem de referir a un tipus de sistema ritual i festiu o a una cultura de la comicitat, ja ho veurem– que se celebra gairebé arreu i, segons pot semblar, des de sempre. Aquest fet implica que fins i tot la denominació mateixa de *Carnestoltes* –paraula europea amb una carrera brillant i amb moltes variants– hagi donat lloc a explicacions etimològiques més o menys reeixides i prou variades. Presentarem les tres més conegudes.

D'entrada, qualsevol diccionari etimològic ens dirà que la denominació catalana de *Carnestoltes* i la castellana de *Carnestolendas* provenen del llatí *Carnes Tollitas*, i que des del segle XII ja apareixen als textos en la formulació bàsica i variable de *Domenica ante carnes tollendas*. Aquests mots fan referència al diumenge anterior a treure les carns, anterior a la Quaresma; concretament, al que precedeix el Dimecres de Cendra. Els dies de Carnestoltes, vistos així, són els darrers moments en què hom podia coure i menjar carn abans de les cristianes abstinències quaresmals. D'altra banda, el vocable *Carnaval* prové de l'italià *Carnevale*, que prové del llatí *Carne Levare*, és a dir, «llevar la carn, prohibir menjar-ne, abstenir-se'n» (cf. Coromines, 1954); és una denominació que va prendre volada a partir del segle XV. Definida així, però, sembla més lògic que aquesta paraula només es referís

al dia en què començava, precisament, la Quaresma, i no el període exagerat i concupiscent que la precedia durant l'edat mitjana. Finalment, una altra etimologia, elaborada per Jacob Burckhardt ([1845], Luján, 1978), prengué força durant el segle XIX, encara que avui se l'hagi relegat a l'oblit. Relaciona la paraula *Carnaval* amb el *Carrum Navale*, una processó marítima entre litúrgica i burlesca que se celebrava el 5 de març entre els romans de l'època imperial. Es veu que l'obertura de la temporada de navegació i l'inici de la primavera solien celebrar-se conjuntament avarant una barca en honor de la deessa egípcia Isis. Burckhardt associa aquesta imatge antiga amb una mena de carrossa en forma de nau amb rodes que sortia plena de personatges estrafolaris, crítics i jocosos, durant les processons carnavalesques medievals. És l'origen més que probable de les anomenades posteriorment *comparses*. Hieronymus Bosch n'immortalitzà una a finals del segle XV en un famós quadre titulat *La nau dels folls*, que feia referència a l'Església, representada per una baluerna prenyada d'orats i de galifardeus.

Però el cert és que els Carnavals europeus contemporanis i, anant enrere en el temps, els Carnavals vuitcentistes, fins i tot les celebracions carnavalesques baixmedievals, sovint tenen poca cosa a veure amb l'origen pagà que habitualment se'ls ha atribuït. Tot i això, com diu Josefina Roma (1980: *passim*), el més important és relacionar tot allò que faci flaire d'originari amb els calendaris històrics, car el seu estudi permet redescobrir part del món precristià i ens ajuda a comprendre l'univers de les festes anyals en el context del passat. En poques paraules, l'autora afirma que els Carnestoltes d'avui en dia conserven alguns trets primigenis i que aquests s'atribueixen alternativament, segons la moda i els autors, als calendaris culturals del cristianisme o del judaisme, de l'antiguitat clàssica, i encara es relacionen amb els pobles celtes. Tanmateix, si bé modificats pels segles i per les societats, avui certs ingredients carnavalescos es mantenen units en una o en poques

diades en alguns llocs i s'escampen per tot l'any en altres indrets. Atenent-ne alguns elements, doncs, hom es pot fer una idea de la cosmovisió, la religiositat i el calendari cultural dels nostres avant-passats.

Potser el representant més conegut d'aquesta concepció és el mitòleg Claude Gaignebet, per al qual el Carnestoltes és el cicle central d'una religió antiquíssima (cf. 1974: *passim*). Es tracta, realment, d'un món a part, d'una litúrgia sense escriptures transmesa després en el si de les anomenades *religions del llibre* sobre la base de la tradició oral i les festes. Segons Gaignebet, no té sentit oposar el món del Carnaval (comèdies, rituals, màscares, excessos, fogueres i menges) al món d'una suposada religió oficialoide, circumspecta i cristiana. Si més no, no té sentit si ens situem en temps anteriors al cristianisme o en llocs d'Europa on la cristianització encara era superficial al segle XV. La clau de volta rau en el calendari popular. Aquest no segueix els cicles solars, ni tan sols els mesos lunars. Segons l'opinió de l'autor, el veritable període popular que divideix l'any és de quaranta dies (el temps d'una llunació i mitja), amb la qual cosa trobem i entenem la situació i el significat d'una multitud de festes, les dates de les quals expliquen l'antiga relació de la humanitat amb el món.

Situem-nos al solstici d'hivern (Nadal). Quaranta dies després som al 2 de febrer (*l'imbolc* celta, les saturnals romanes i la Candelera o Purificació de la Verge de la cultura cristiana) i, passats quaranta dies més, s'inicia la Quaresma, que després d'un període semblant desemboca en la Pasqua (equinocci de primavera, els jocs florals romans). Seguint aquest desenvolupament, la festa següent és el nostre Sant Joan (solstici d'estiu), quaranta dies més tard del qual s'esdevé la Mare de Déu d'agost (vulcanals romanes, *lughnasad* celta), i així fins a completar la roda de l'any.

De tota manera, per al que ens ocupa, pensem en el primer dia possible del Carnestoltes popular, que és el 2 de febrer, la Candelera. Fou una data assenyalada al principi de l'edat mitjana

La fusió entre
cultura i natura
batega darrera
tota
escenificació
social. (Font:
Arxiu ARDFP)

i abans, perquè, segons que caigués en lluna nova o en lluna plena, es considerava que l'hivern s'acabava o que encara duraria quaranta dies més. En un temps en què la continuïtat de la vida depenia més de les inclemències naturals i en què es tractava de vèncer la inèrcia de la mort, pensem com era d'important saber si hom ja es podia preparar per refer la vida o si, al contrari, encara calia esperar prop de sis setmanes per celebrar la primavera.

Aquest final de l'estació freda, en alguns indrets d'Europa, estava basat en l'observació prolongada del son hivernal dels óssos. Era vist així: l'animal es despertava el 2 de febrer i, si no hi havia lluna plena, sortia de la cova i feia un gran pet amb què alliberava les ànimes dels difunts. D'aquí ve –diu Gaignebet– l'existència de moltes disfresses d'ós, que encara avui són part integrant d'alguns Carnestoltes a banda i banda dels Pirineus. D'aquí ve, també, el fet d'ennegrir-se el rostre per evitar que l'animal confongués alguna cara amb la lluna, o la tradició francesa de

menjar *crêpes*, acció amb què hom simula que es menja la lluna. Calia que l'ós sortís de la cova i que ho trobés tot fosc, perquè, si no, l'hivern encara duraria quaranta llargs dies més. Finalment, si la bèstia es desencarcarava, els difunts campaven arreu. Eren els morts vivents que segles més tard l'Església remetria al món imaginari del purgatori, la sala d'espera dels que tenen assumptes pendents al món dels vius, però que truquen a les portes del món dels difunts (Gelabertó, 2003: 117). Aquestes ànimes produïen dos efectes complementaris: un era pernicios, perquè eren entitats que cercaven cossos per raure-hi, essències que eren a mig camí de dos móns, i això les feia inestables i perilloses; l'altre efecte era fertilitzant, perquè amb l'inici de la primavera tot el que havia mort havia de desaparèixer per tornar a renéixer, motiu pel qual s'encenien ciris (candeles) per il·luminar el camí d'aquests avantpassats.

De fet, aquí trobem una de les característiques fonamentals i potser la més antiga del fet carnestoltesc: el significat dual de totes les coses o éssers vius, les parelles de contraris que lluiten i que es retroalimenten, cosa que veurem més endavant. Ens referim a un període de purificacions, de bateigs o de matrimonis ficticis, d'inversió momentània dels papers; en poques paraules, és el moment d'eliminar els detritus de l'ànima i del cos. S'encenen focs, es mengen aliments flatulents per fer pets o per simular embarassos i diversos personatges de ficció són sacrificats per redimir la resta de la humanitat dels seus errors. En aquest darrer sentit, segons la professora Roma (*op. cit.*), actualment, podem parlar d'hereus directes d'aquesta antiguitat respecte de les falles, dels Judes cremats, del Pero Palo ajusticiat a Extremadura, de l'Enterrament del Rei dels Poca-soltes o del Miel Otxin basc, per esmentar només alguns exemples peninsulars de festes carnavalesques que incloguin ninots.

Gaignebet conclou el seu estudi relacionant tot un conjunt de rituals i celebracions amb una antiga divinitat gegant, extratemporal i multiforme segons el motiu i el lloc, l'època i els oficiants.

Però tot i l'esforç de l'autor per rastrejar algunes de les característiques del Carnaval, no podem obviar que si el Carnestoltes que actualment se celebra és hereu d'algun període històric, aquest és el cristianisme. Torna a ser essencial parlar del temps. Si bé els nostres Carnestoltes actuals no solen durar més d'una setmana (del Dijous Gras al Dimecres de Cendra), el cert és que antigament, com a la Venècia del segle XVII, podien iniciar-se l'endemà de Nadal (el 26 de desembre, per Sant Esteve) i enfilars el darrer tram de celebracions el 2 de febrer o el 10 de març, les dues dates possibles segons l'equinocci popular de la primavera. En altres llocs començava l'1 de gener (Any Nou), de vegades el 6 (l'Epifania), i avui en moltes ciutats europees encara s'inicia el dia 17 de gener (Sant Antoni Abat o dels Burros). Diversos refranys apunten l'existència del Carnestoltes en una data o altra. Aquest ball de dates en el cristianisme ha dut certs autors a relacionar les festes de Carnaval amb diverses celebracions arcaïques. El més comú és relacionar-les amb l'antiguitat clàssica i també amb el calendari litúrgic jueu (*cf.* Prat i Contreras, 1984), per després adonar-se que el cristianisme no ha estat una altra cosa que la domesticació d'un conjunt de festes hivernals anteriors, a les quals s'ha assignat un significat nou.

Anem a pams. Julio Caro Baroja ([1965], 1983: 15) així com Néstor Luján (1978: 33) es refereixen a les festes hel·lenístiques del culte de Dionís, una mescla de rituals voluptuosos egipcis i tracis. Eren uns fastos que després degueren influenciar les lupercals, les matronals i les saturnals romanes, les quals, de retruc, degueren nodrir la fesomia dels primers Carnestoltes de l'època cristiana. Totes eren festes hivernals, caracteritzades per la inconcinència i l'ambient impetuós. En unes eren comunes les fires i les fogueres al carrer, hi havia treva en les operacions militars, mentre que en d'altres es distribuïen diners i menjar de franc, els nens no anaven a l'escola i els indults d'esclaus i de criminals eren corrents. Tot preveia la subsegüent alegria primaveral.

Les saturnals romanes duïen intrínsecs diversos elements ritualitzats d'inversió, una inversió que explica un trasbals, així com el canvi d'estació implica una mort i un renaixement. Celebrades a finals de desembre, eren les festes dels esclaus, durant les quals aquests prenien el lloc dels seus senyors. Eren dies de festes carnavalesques per excel·lència, tothom era al carrer enmig d'una gran exuberància en els comportaments i d'una no menys important abundància d'alcohol i de menjar. També implicaven l'elecció d'un *Rei Saturnalici* d'entre aquells que tinguessin alguna qualitat física o mental minvada, algú que acabava disfressat de sàtir i fent d'emperador de pega durant la festa. Un antic rei efímer, un càrrec transitori, un motiu carnavalesc recurrent. Una icona que més tard i segons el lloc podia ésser representada per un ninot. Un personatge que presidia el desgovern mentre durava la festa i que després moria, es cremava, s'enterrava i es feia desaparèixer perquè tornés la normalitat.

El despertar de l'ós marcava a molts indrets d'Europa l'inici de les celebracions carnestoltenques. (Font: Arxiu ARDFP)

No en va, alguns autors veuen en les saturnals l'origen del Nadal cristià (cf. Theros, 2004), i venen a dir que estaven tan arrellades que l'Església posterior no tingué més remei que transformar-les progressivament. Alguna vegada s'ha dit que el martiri de Crist s'inseria en l'ambient burlesc que s'hi respirava i en què es presentava Jesús –metafòricament, és clar– com el primer rei carnestoltesc conegut. En efecte, a finals de desembre els soldats romans es burlaren del Fill de Déu: primer despullant-lo de la seva roba i tapant-lo –disfressant-lo?– amb un mantó porpra; després entaforant-li una corona d'espines –per tant, una corona falsa, invertida–, i al capdavall fent-li a mans una canya a tall de ceptre de joguina. Llavors es van ajupir davant d'ell, li van escopir tot dient-li «Salve, rei dels jueus» i li van prendre la canya per colpejar-lo (Mateu, 27 a Mira, 2004). Després que els soldats i els ciutadans es van divertir amb ell, Jesús va ser crucificat a demanda dels seus «súbdits». Però si aquesta teoria pot semblar forçada, el martirologi cristià ens dóna un altre exemple de rei efímer. Es tracta del periple dramàtic de sant Dasi en una població del nord d'Itàlia. Fent de soldat, fou acusat pels gentils de ser cristià. L'obligaren a ser rei buf durant les saturnals, i en acabat el cremaren viu (cf. *La Leyenda Dorada*, 2001).

Seguint tractant de les festes hivernals de l'època romana, podem explicar que després venien les lupercals, que començaven el 15 de febrer i s'allargaven fins a l'any nou, que s'iniciava al març. *Februarius* deriva de *Februa*, que era la mare de Mart, déu de la guerra que era honorat amb fogueres per demanar-li sort en el combat i purificar les ànimes errants dels morts. Febrer era el més de les cerimònies expiatòries, a més de l'època d'entrada de la primavera. Així, les lupercals, destinades a protegir la renovació de les collites i del bestiar, es caracteritzaven per l'abundor de disfresses i pel fet que els luperques (homes disfressats de llop o de cabró, o que anaven mig nus) apallissaven les dones amb canyes i branques per assegurar-ne la fecunditat.

Les dones, però, podien prendre's una espècie de revenja durant les matronals, que eren les festes de l'any nou (1 de març). S'hi commemorava el rapte de les sabines, perpetrat pels primers romans, i estaven dedicades a Juno, esposa de Júpiter i mare de Mart. D'aquí ve que, quan el calendari romà passà de tenir deu mesos a tenir-ne dotze, el primer mes prengué el nom *Iannuarius*, el nostre gener actual. Eren les festes de les dones. Les casades eren afalagades pels seus marits, les esclaves seien a la taula dels senyors i més d'una dona empenia iniciatives sexuals impensables la resta de l'any. Les dones esdevenien, en definitiva, les mestresses del temps i del carrer. Per això s'ha volgut veure en les matronals l'origen de la celebració cristiana de Santa Àgueda o Àgata (5 de febrer), una festa consagrada a les dones i que avui en dia encara se celebra en moltes poblacions catalanes i europees. També hi ha erudits locals, un pèl superficials en les seves investigacions, que vinculen les matronals amb els Carnavals de dones, celebrats en diversos indrets del Baix Empordà.

Si es vol dir de manera resumida, totes aquestes festes, aixoplugades pel panteó de divinitats, mostraven un context d'excessos, d'alliberament transitori dels dèbils respecte dels forts mitjançant rituals d'inversió. L'antropòleg i historiador Xavier Theros (*op. cit.*: 141) parla d'altres celebracions hivernals, com les *calendes*, les *Juvenalia*, les *Sigillaria* i les *Hilaria* –la paraula catalana *hilaritat* prové d'*Hilaria*–.

Fonmateix, el Carnaval podria tenir l'origen en les bacanals, festes orgiàstiques en honor de Bacus, déu del vi i del deliri místic, durant les quals sembla que conjunts de persones es llançaven al fantasiieg tíllic i carnal sense fer distincions del rang social, l'edat, el sexe o el parentiu. No en va, foren prohibides l'any 186 aC, però no per raons de moralitat pública, sinó perquè la transgressió a tots nivells fou vista pel Senat com una sort de protesta social.

A la Roma imperial era habitual personificar en les divinitats els anhels, les virtuts o les misèries humanes, a més d'antropo-

morfitzar certs aspectes, com el temps (en aquest cas en la figura de Saturn, el Cronos grec). Aquest honrar els déus –o, en la versió invertida, un ésser que simbolitzés l’abandó de l’ordre, tant natural com social– ha estat identificat com l’origen de la multitud de ninots i de *peleles*, de reis dels folls i de càrrecs eclesiàstics transitoris propis d’èpoques posteriors, ja que ben entrada l’edat mitjana, aquests personatges apareixien en les celebracions carnavalesques d’arreu, tothora estrafets o delirants, sorneguers o extremament crítics. Per això Caro Baroja (*op. cit.*), al marge de l’època clàssica, planteja la necessitat d’estudiar els Carnavals europeus actuals tenint en compte el cristianisme. Aquest autor diu que en el món cristià hi ha una multitud de personificacions. El calendari cristianitzat, per exemple, fixa unes dates per a la Quaresma que determinen el període de Carnaval o *Antruejo*, que ve de *introito* i que té com a significació originària «entrada a alguna cosa», és a dir, del cicle de la llibertat i de la carnalitat s’entra a la fase quaresmal –els quaranta dies de l’espiritualitat–, en què s’abandona la carn en el sentit moral i religiós que té l’època dels dejunis i de les penitències. Dit això, és sabut que a l’Europa medieval el Carnestoltes i la Quaresma es personificaven. El primer es representava mitjançant un home gruixut, gran bevedor i molt golafre, luxuriós, el Don Carnal que descrivia Juan Ruiz, *l’Arcipreste de Hita*, a la primera meitat del segle XIV. La Quaresma, en canvi, s’identificava amb una dona resseca, esquenuda i astènica.

Parlem, doncs, de dues personificacions del temps que es concreten en unes efígies populars que donen lloc a imatges plàstiques prou conegudes. Perquè Juan Ruiz no fou l’únic que explicà la batalla acarnissada entre la luxúria i el retraïment, cadascun seguit d’hosts diferents, les primeres en estat de desvari, les segones en actitud de recolliment. Recordem que Pieter Bruegel, *el Vell*, immortalitzà el Carnestoltes, el xoc entre l’excés i la continença, en un quadre cèlebre (1559) titulat, precisament, *Combat entre el Carnaval i la Quaresma*.

Tanmateix, hi ha un altre aspecte que va més enllà del caràcter entre litúrgic i burlesc d'aquests personatges. Si a l'època precristiana els déus eren els que devien ésser temuts i regalats, i de vegades burlats i escarnits alhora, en el cristianisme els sants en van adoptar les virtuts, posseïen els poders o eren motiu d'ofrenes. I no solament els santificats per l'Església, perquè, un cop més, Caro Baroja (*op. cit.*: 11) assenyala que hi va haver un San Antruejo, un sant castellà burlesc exemple de paròdia del santoral que Juan de la Encina cantava així (*cf.* Torrente, 2003: 279):

Personatges esfereïdors protegien la comunitat de les forces malignes de la natura. (Font: Arxiu ARDFP)

Hoy comamos y bebamos
y cantemos y holguemos,
que mañana ayunaremos.
Por honra de Sant Antruejo
parémonos hoy bien anchos,
embutamos estos panchos,

recalquemos el pellejo.
 Que costumbre es de concejo
 que todos hoy nos hartemos,
 que mañana ayunaremos.

Una paròdia, per cert, que apareix de manera reiterada fins als nostres dies. Un cas recent és el de San Xibeco, un sant embriac que és passejat per la gent en processó a Nou Barris, a Barcelona, des de l'any 2002, acompanyat de la seva particular cantarella:

Un buen día, decidí,
 hacer algo por mi país
 y pensé en educar
 a los niños de mi ciudad,
 una educación que sirviese
 de verdad
 los bauticé con alcohol,
 San Xibeco es nuestro patrón.

Una noche decidí,
 hacer algo y con los niños salí,
 nuestra iglesia,
 cualquier bar,
 todos unidos a rezar,
 San Xibeco que estas en los bares,
 santificado sea tu nombre,
 hágase tu voluntad
 y déjanos tu ebriedad.

Ara bé, es tracta d'explicar com durant l'edat mitjana el cristianisme va assignar un significat nou a les celebracions carnavalesques o quin ús en va fer. Hem de pensar que el cristianisme va ser,

originàriament, una religió urbana. L'Església rural, allunyada dels centres de poder, era representada per persones d'extracció popular. En una data tan avançada com el segle XIII, la majoria de capellans rurals amb prou feines saben dir el parenostre en llatí (Le Goff, 1985: 90). En efecte, els agents evangelitzadors eren part d'una població donada a la celebració de festes agitades, de ritus que es nodrien d'un panteó fet, a parts iguals, de divinitats paganes i cristianes. Però no ens enganyem: *pagà* no significa «profà», sinó que deriva de *pagus* 'camp' i vol dir «camperol» («pagès», més comú en català). Certament, entre la població no urbana hi havia devoció pels antics cultes agraris, de vegades coneguts amb el nom de *esperits del bosc*, i se succeïen festes que eren veritables moments en què l'excés, la disbauxa i l'escarni del poder assolien graus no gens menyspreables. El període de Carnaval era el clímax de totes aquestes festes. Dit això, com va aconseguir l'Església el control de la sovint mal anomenada *religiositat popular*? És a dir, de manera més acurada segons Solé i Mauri (1998: 11), com va gestionar l'Església els seus interessos entre la norma i la vivència?

L'afirmació primerenca de Joan Crisòstom (s. IV) segons la qual Crist no havia rigut mai és una mostra febaent que l'Església, santificant-lo, va potenciar una actitud de condemna envers la frivolitat i la bufoneria impia i que va insistir en la necessitat d'una conducta decent (Gourevitch, 1996: 311). Veient que les celebracions (comitives de folls, batalles festives), els jocs (mantejar gats i gossos), les creences (el País de Cucanya)¹ i les devocions populars (portar menjar als difunts) no es podien suprimir fàcilment, les jerarquies eclesiàstiques i també després l'Estat feudal adopta-

1. Soler i Amigó (1995) esmenta adaptacions catalanes del País de Cucanya. Parla, entre altres, de l'Illa de Menja-i-Dorm i de la Terra de Gandòfia, situada prop d'Antuèrpia, quan es refereix al folklore del Camp de Tarragona. També ens recorda aquella contalla segons la qual cada set anys el dia del Dijous Gras salpa un vaixell de Barcelona que porta directament a Xauxa.

ren dues tàctiques alternades. La primera, recurrent, era la prohibició; s'ha de dir que va collir pocs èxits fins ben entrat el segle XVII. Censurar les cançons i les mascarades, les representacions teatrals carnavalesques, les atzagaiades contra els bojos i dels bojos no solament no funcionà, sinó que transformà aquests i altres elements en armes afiladíssimes contra les jerarquitzacions socials o per interioritzar-les. La segona estratègia era l'assimilació. Segons l'opinió de Jean Delumeau (1976: 39), quan la nova religió es va adonar que els temples eren buits, que les sectes cristianes (càtars, arrians, etc.) proliferaven arreu i que el poble preferia altres llocs de culte i altres explicacions sobre el cosmos, l'Església no va tenir més remei que transformar la seva litúrgia en espectacle, deformar el ritual en diverses representacions que més d'un cop serien truculentes. Si el cristianisme nasqué com a secta pietista del judaisme, a l'Europa mediterrània va esdevenir la religió catòlica assimilant elements herètics i pagans fins al punt que l'Església fundacional i la catòlica no s'assemblen en gairebé res. En poques paraules, la solució fou el sincretisme.

Abans, per veure com l'Església va assimilar, modificar i reformular el món festiu popular i, en particular, el del Carnestoltes, hem d'atendre la mentalitat medieval. A la Unió Soviètica, durant els anys trenta del segle XX, Mijail Bajtin va escriure un llibre insubstituïble: *La cultura popular durant l'edat mitjana i el Renaixement*. Aquest autor, a través de l'estudi de l'obra de François Rabelais, eleva el Carnestoltes al rang de Cultura amb majúscules, una Cultura Popular fonamentalment subversiva. Els elements que la caracteritzen són tres:

1) Anomenada també *cultura del riure*, es tractava d'una manera teòrica de ser, de pensar i d'obrar, segons la situació, de *tot* el poble medieval, però que solia cristal·litzar en els estaments socialment més aixafats. Tant és així que el món, quan hom se'n reia, adoptava un caràcter grotesc, còmic i ambivalent. Ambigu, perquè el riure festiu medieval tenia un paper burlesc i sarcàstic,

La màscara és un element indispensable en els rituals d'inversió. (Font: Arxiu ARDFP)

sancionador i demolidor (negatiu en el sentit modern), però també era alegre i sorollós, esperançat i indulgent (regenerador i, per tant, positiu). Afectava de la mateixa manera la cosa de què hom es burlava i el burlador. Es donava una mena d'osmosi entre el trinxat o vituperat i el que insultava o amenaçava. El riure popular ambivalent expressava una opinió sobre el món en plena evolució, en la qual estaven inclosos els que reien, i aquells de qui hom reia, i alhora tenia una naturalesa utòpica, ja que s'utilitzava contra tota concepció de superioritat. Per això un dels seus temes preferits era l'exaltació del dèbil o del marginat (l'infant, la dona, el boig, l'ase, el lladregot, el captaire o el mentider) en contraposició amb el fort (el cavall i el seu cavaller, el senyor, el bisbe, el Papa).

En la seva expressió social i física, el simbolisme d'aquest món prenia com una metxa entre tot el poble, no tenia límits espacials i era manllevat per tothom, de manera que ningú no se'n salvava. Era el món baliga-balaga del Carnaval. Però aquest univers tenia uns agents dels quals era, alhora, la intempèrie i el mirall. Els vociferadors de la *grande bouffe* carnestoltesca eren els belitres i els capsigranys, els coixos i els cecs, els soldats de poca fortuna, els gossos apallissats, les velles xarugues a voltes bruixes, els conjunts de músics, mims i histrions, gesticuladors, dones de safareig, prostitutes i tafurs, malabaristes, brivalls, proxenetes, mancs, leprosos i llatzerats. Són els arlequins –*arlequí* en fràncic antic volia dir «processó de diables»–, els pidolaires esdentats, els vagabunds ronyosos, els sobirans del desgavell i les deambulacions satíriques en què els participants duïen uns fal·lus enormes de fusta o de cera, i que molt probablement són l'origen dels grans ciris pasquals (Camporesi, 1997: 75).

2) La literatura medieval i la posterior en llatí i en les llengües vulgars s'impregnaren de la cosmovisió carnavalesca, d'aquesta «cultura del riure», del seu aspecte demolidor i del regenerador, és a dir, el poder era ridiculitzat per tramposos i untadors profes-

sionals o era mostrat com una sort de corruptela, però també era ratificat, perquè les històries sempre acabaven deixant-ho tot al seu lloc, igual que les festes de Carnestoltes, que semblen capgirar l'ordre, però que mai no assoleixen realitzar la utopia d'una societat opulenta, desvagada i justa. El Carnestoltes exemplificava la comunitat a la manera d'una internacional del frau, aquella que era participada per la plebs i pels senyors, i alhora en somniava la seva superació. En aquestes narracions desfilaven cuiners oliosos –recordem que les cuines medievals eren llocs misteriosos, boques de l'infern–, monjos errabunds i solitaris, ferrers ennegrits que treballaven amagats als boscos, llunàtics i encantats, gegants ganuts i nans pervertits, i els incomptables murrís; en fi, tots aquells personatges, ficticis o no, que no tenien una dimensió social allotjada en el benestar. Els desplaçats i els monstres apareixien en aquesta literatura oposats a la cort i a l'Església urbana, als amos i a tot allò humà, animal o diví que els representés.

Aquesta literatura era usada per tothom a fi i efecte de relativitzar o denunciar l'ordre social, però també amb vista a reforçar-lo. Entre les classes no lletrades eren els sermons satírics, alguns pasquins il·lustrats, i les cançons i les històries orals jocosos, fardides de malfactors i de personatges ombrívols, plenes de rondinaires esparracats, de gent morta de gana. En lletra i paper, i amb l'antecedent inescamotejable del Dant, el cim van ser les obres de Rabelais, de Cervantes i de Shakespeare. Tampoc no hem d'oblidar el Llatzeret de Tormos i tota la corrua de personatges picardiosos que ha generat la literatura peninsular. I fins i tot corrien paròdies irreverents, com la *Coena Cypriani*, que invertia les Sagrades Escriptures, o les versions estrambòtiques del parenostre i de l'avemaria, recitades en el context tradicional del riure pasqual. No obstant això, se sap que les saturnals romanes ja tenien un pregó humorístic, però va ser durant la tardor de l'edat mitjana que foren més abundants les caricatures del culte i del dogma religiosos, que van esdevenir veritables paròdies sacres. En el món

de l'Església, la culminació d'aquest riure's de tot i d'un mateix va ser l'*Elogi de la follia*, d'Erasme de Rotterdam (1509).

3) Finalment, en la «cultura del riure» hi trobem certs fenòmens i certes expressions generades a l'estómac del vocabulari familiar i que tenien a veure amb l'univers grotesc i amb la part inferior del cos. Era tot el que feia referència al ventre, al coit, a l'embaràs, al part, i a la ingestió i expulsió d'aliments. Per oposició al racionalisme o a l'espiritualitat promulgats des dels púlpits o al seu costat, el món del Carnestoltes posava en el primer pla les malformacions físiques, com les escenificades en les curses de geperuts, o les tares mentals (festes dels folls) i era vist com l'apologia dels excrements, del sexe, de les digestions, les combustions i els humors que el cos genera. L'imaginari medieval situava el cos com a mesura i emanació de l'ordre social i del cosmos. Així, la natura, que mor i que reviu periòdicament, tenia en el cos humà el seu doble, gairebé podríem dir que hi tenia el seu «mapa». L'home degluteix: mastega, engoleix i paeix, rota i es peta, i després defeca. La gastronomia va esdevenir una mena d'astronomia social en què cada planeta o estament era identificable pel que menjava; en aquest cas, el poble es caracteritzava per la seva carestia, i el poderós, per la seva insaciabilitat.

Aquesta lluita per la supervivència i l'aliment, aquesta «gastromàquia», tenia un lloc específic. El ventre humà es va convertir en la cuina que s'escalfava, la caldera que treballava a tot drap, el laboratori on tenia lloc el pas de la vida a la mort i viceversa, perquè la ingestió és la condició del seguir vivint. Tots els forats del cos, però especialment la boca, l'anús i la vagina, són entrades i sortides de les matèries que, sigui com sigui, moren o reneixen transmutades. Per això també trobem en el llenguatge i els símbols carnavalescos tot un món de salses, de guisats i d'almívans, de mars de caldo amb mandonguilles, boires que s'aixequen des dels flamejats, illes de Xauxa on les fonts ragen vi o cervesa calenta, els arbres fan ànecs i capons rostits, i les teules de les cases són de

pasta *al dente*. Són països imaginaris i macarrònics on es lliguen els gossos amb llonganisses i on els assilvestrats dormen dessota les figueres amb l'abdomen inflat de malvasia i de pastissos. Una panxa, per cert, que sempre ens obsequia amb una gran deflagració final com a conseqüència d'uns budells plens a rebentar, plens d'aliment convertit en diarrea i plens de riure reprimat, tal com ja va notar Lévi-Strauss en el primer volum de les seves *Mitològiques* (cf. 1972).

Aquest llenguatge grotesc contenia blasfèmies i injúries contra els estaments superiors. Tot plegat constituïa un ambient carnavalesc –Bajtín deia que es tractava de «la segona vida del poble»– que degradava i mortificava sants i senyors, però que també regenerava, perquè és ara quan neix la comparació de la festa amb una mena de vàlvula de seguretat, d'altra banda una metàfora molt estimada per l'antropologia social contemporània. Si bé a l'edat mitjana no es parlava en aquests termes, alguns clergues francesos (1444) van començar a comparar el poble baix amb el vi tancat a les bótes: si no es destapaven regularment, la fermentació podia fer petar els bocois, és a dir, podia trencar l'ordre establert per l'Església i per l'Estat feudal. També es considerava que si la raó i la moralitat entraven de cop al poble, a les bótes de vi, aquest esclataria per la barreja sobtada entre la ignorància i la saviesa, per la qual cosa devien airejar-se de tant en tant. En resum, les festes populars i el Carnaval eren vistos com l'embrió de la subversió per la manera com s'apropriaven fins al darrer racó de les viles.

Així les coses, a l'equador de l'edat mitjana, la gran Església urbana va considerar el riure regenerador una bogeria insana o, cosa que és el mateix, el bandejà com a cosa de bufons i desviats. Calia que la comicitat, que ho qüestionava tot –incloent-hi el dimoni, és clar, així com la possible ira del Senyor–, fos relegada a uns intèrprets, uns espais i uns dies concrets. Per això, el Carnestoltes, l'època de màxima desimboltura, va ser, en certa

manera, emmarcat en unes dates. Mentrestant, als monestirs rurals, farcits de clergues i de monjos a voltes mig cristianitzats, es va permetre que la festa popular seguís celebrant-se ben a prop: el món de la follia entrava als temples i cementiris mitjançant el que Joan Prat ha anomenat paralitúrgies (1993: 288). Es tractava d'atraure els vilatans, sovint recelosos del predicador. Aleshores el capellà de poble, per omplir l'església, de vegades esdevenia un clown. Calia competir, certament, amb els pallassos i els histrions del carrer (Theros, *op. cit.*: 166 i seg.). Aquest fet és clau per comprendre l'evolució del Carnestoltes. A parer de Francesc Massip (1995: 11), durant la Setmana Santa el món carnestoltesc s'instal·lava en alguns temples:

La joia de la Resurrecció convocava també expressions festives capaces d'estimular als més allunyats de la fe oficial, i prou convincents per absorbir altres manifestacions lúdiques populars pròpies de l'equinocci de primavera amb què coincideix la Pasqua. En conseqüència no ens han d'estranyar actes com l'anomenat risus paschalis (riure pasqual) que aconseguia d'omplir de gom a gom els temples el Diumenge de Glòria, perquè el predicador feia un sermó que esdevenia un autèntic espectacle, amanit amb relats còmics i obscens que sens dubte manllava de la tradició histriònica de mims i joglars.

Aquest autor segueix la seva explicació aportant dades i resseguint la festa en alguns textos condemnatoris del segle XVI. El sermoneaire explicava acudits i feia bromes, imitava amb una gestualitat proçaç les manipulacions onanístiques o, segons les paraules de Massip, «coses que els cònjuges solen amagar a la seva cambra i que cal fer sense testimonis» (*ibid.*). Es volia provocar la riallada sana de la gent en consonància amb l'antiga concepció del riure –atribut dels déus– com a portador de vida i de bracet amb l'equiparació del riure amb el plaer sexual. Tot plegat es convertia, així, en l'expressió més adequada de l'alegria de la resurrecció.

Entre les nombroses «bromes fabulades» s'imitava la veu del cucut, crit no gens innocent en una època on cucut significava «banyut» (...) O bé [el sermonaire] es feia passar per esguerrat i caminava coixejant i amb la boca ben torta llançava lloances als fems; o que durant la predicació imitava el quiquiriquic del gall evangèlic o el crit d'una ridícula oca, o el cloqueig d'un galliner per ambientar la historieta obscena de dos amants que, incapaçs d'esperar que la cambra estigués preparada, s'unien damunt d'un banc de la fonda on havien demanat allotjament: però el banc va caure enmig de les gallines; o s'imitava una vaca que paria un vedellet fent-lo sortir des de sota amb una cridèria desafortada; o xuclava la llet de les tigresses hircanes (...) Consta, a més, que els predicadors, en aquestes performances, «imitaven amb tot el cos els gestos dels histrions». Això és, eren joglarescos no solament els arguments, sinó també les tècniques. També en l'entrada de Joan II a València (1459), un frare dirigia una comparsa de Momos «e parla a la francesa ab moltes maneres de gestos, molt altament e be... que lo senyor rey ne hagué molt gran plaer de la manera de tan bella parleria del dit frare preicador e del ballar d'ell e de sos companyons» (ibid.).

S'esdevingué, aleshores, un sincretisme difícil de resumir. Els sacerdots oficiaven misses grotesques, com les misses de l'ase o de l'estultícia, o sortien en processons invertides, un origen més que documentat de les rues carnavalesques modernes, i ara anaven despullats, ara anaven disfressats, sepultats per pluges de verdura podrida i d'excrements que els llançava la hilaritat del poble. Se succeïen eleccions d'abats i de bisbes dels folls (abatons i bisbetons), escolanets o membres d'estaments inferiors que, per exemple, regnaven a la congregació des del 28 de desembre (els Sants Innocents) fins al dia 6 de gener (Reis). D'altres adoptaven el cant, la mímica, la ganyota i l'anècdota per arribar millor als fidels. Es pot dir, en darrer lloc, que l'assimilació i la modificació de la cultura popular carnavalesca van ser contemporànies de les disputes eclesiàstiques internes. En aquest sentit només cal recor-

dar el cas del concili de Lleida (1229) o el de Tarragona (1317), que prohibiren als clergues fer de bards, de mims i d'histrions (Serrà 1995: 10).

El procés va tenir un moviment pendular. Les jerarquies superiors de l'Església van excomunicar les inferiors, van reprovar el món festiu popular sínode rere sínode, entès com un acte de mal gust, però alhora van entendre la necessitat de permetre alguns moments de desacatament controlat. Tanmateix, Ramon Llull (1232-1316) fou qui va fer una crida a la reforma de la joglaria –un instrument potent de difusió d'idees– per transformar-la en espiritual, a imatge del model de Francesc d'Assís, joglar de Déu. El beat, filòsof i teòleg mallorquí contraposava els poetes veritaders als joglars hipòcrites, i no s'estava de sentenciar que «en tot lo món no veig ninguna art tan vil com art de joglaria» referint-se als histrions del carrer (Romeu, 1995: 156). D'altra banda, l'Església rural i alguns ordes mendicants simpatitzaven amb la creativitat popular i fins i tot s'hi van aliar en certs moments, encara que amb el mateix objectiu de vigilància. Al Renaixement, el Carnaval popular medieval estava quasi domesticat. Però tot i haver estat reduït a unes dates, expulsat de moltes esglésies per la seva desmesura creixent i limitat a certs espais, el Carnestoltes va esdevenir aquell moment en què el poble baix prenia la plaça pública. Era l'ocasió en què la celebració popular podia transmutar-se de festa en rebel·lió, perquè, com veurem de seguida, encara que es tractava de subversions autoritzades, més d'un cop les violències rituals s'escapaven de control momentàniament.

Estem d'acord que el Carnaval medieval presentava un món al revés. Com diu Umberto Eco (1989: 15 i seg.), es tractava d'una mena de teatre natural on els animals –o els humans animalitzats– prenen el poder i es convertien en dirigents transitoris, en representants momentanis de regles socials invertides. Amb tot, perquè tot això fos possible, calia, en definitiva, garantir l'existència de regles susceptibles d'inversió. En poques paraules, durant el

Carnestoltes es decapitava el poderós i es coronava la multitud, emperò ambdós agents eren necessaris perquè, si no, el fet no hauria tingut «gràcia». Lluny de ser una contradicció, es tracta d'una doble lliga, d'un model ritual i primari d'acció en societat, d'un patró que simulava destruir-se per assegurar-se els fonaments. Per tant, per gaudir de la transgressió era necessari un període llarg (potser un any?) d'observança de la regla. Perquè un Carnaval etern no funcionava, de la mateixa manera que les revolucions no triguen gaire a instaurar noves regles del joc. Si no ho fan, passen a la història com a meres rebel·lions, motins o disturbis.

És probable que Bajtin (*op. cit.*) tingués raó quan veié les carnestoltades medievals i renaixentistes com un impuls profund envers l'alliberament i la subversió, qui sap si a causa dels vents revolucionaris que bufaven a la Unió Soviètica quan ell escrivia la seva obra. Emperò, la realitat d'aquesta redempció popular podria ser falsa. Umberto Eco (*op. cit.*) recorda que qualsevol poder polític i social sempre ha recorregut al *panem et circenses* per apaivagar les masses, i això es veu en el quefer de les dictadures més brutals, que sempre han censurat les paròdies i les sàtires, però que mai no han anul·lat del tot les pallassades. Per oposició a l'humor, sempre sospitós de donar ales a l'oprimit, el circ és innocent. I aquest és l'esperit que durant el Renaixement posarà les bases dels nous Carnestoltes.

Repassem el procés: a l'edat mitjana l'ambient carnavalesc sobretot es donava en l'entorn camperol, malgrat que el Carnaval es pogués celebrar a ciutat, farcit de representacions (processons bufes, comèdies, martiris d'animals o paralitúrgies diverses) i en moments d'autoexpressió (el Carnestoltes mateix quan exaltava les classes subalternes). El món al revés també fou representat en miniatures medievals, però només al marge dels manuscrits: són les *marginalia*. Pels volts del segle XV, les classes altes urbanes ja assistien a obres de teatre en què es presentaven les classes infe-

riors com si fossin animals. Els rústics, els bergants, els pelacanyes i les prostitutes, els truans i els trinxeraires, que de vegades eren éssers ineptes del tot, feien riure quan qüestionaven l'ordre establert o quan s'hi estavellaven, o bé divertien el públic quan la seva ignorància o els seus costums els feien menyspreables, carn de la forca, per bé que entranyables. Per dir-ho diferentment, el bufó, ensinistrat en tècniques típicament populars i carnavalesques, va entrar a la cort, se li va donar un vestit especial (vermell, amb flancs i picarols, i caputxa) i feia riure el rei tot rient-se'n (*cf.* Heers 1988).

Al mateix temps que el bufó esdevenia un boig professional, les classes altes permetien que els silvestres s'expressessin lliurement durant el Carnestoltes, tal com ja eren representats a les comèdies. Les representacions teatrals dels gitanos, dels saltimbanquis, exercien una seducció ambigua entre els benestants, la mateixa fascinació ideològica, però a un nivell més equívoc, subtil i insidiós, que l'observada per Erving Goffman en les representacions escenificades pels captaires moderns (1989: 183 i seg.). Per Carnaval, doncs, tothom reia, però ja no era el riure medieval, destructiu i constructiu, sinó que s'havia donat pas a l'humor degradant, a la sàtira despietada, una mena de sarcasme grotesc que es consolidà durant el segle XVII amb el classicisme i que ha arribat fins als nostres dies, fins a les nostres humorades televisives que denigren el comú o que fixen la vulgaritat i la converteixen en espectacle. En poques paraules, el Carnaval ja no incloïa a tothom uniformement perquè hi havia qui es lliurava a l'excés, a la paròdia autoreferencial o agressiva envers els de dalt, però allí també hi havia qui mirava i qui se'n reia des de de la seva llotja. No obstant això, a pesar d'aquesta separació, malgrat aquest control implícit, això no vol dir que de vegades el Carnestoltes no sortís de mare.

Podem dir, amb Peter Burke (1997: 58 i seg.), que durant el Renaixement i fins al segle XIX les classes dirigents van aconse-

guir apropiar-se el món carnavalesc popular. Això no vol dir que abans no hi participessin; de fet, van seguir gaudint-ne com tot-hom. Es té la constància que alguns monarques es divertien amb animals, disfresses i batalles fictícies. Així doncs, més aviat cal dir que els governants i senyors aprofitaren l'ambient carnavalesc per

Durant els Carnestoltes primigenis, sovint es castigava un malfactor, per a redimir el grup de les seves baixeses. (Font: Arxiu ARDFP)

justificar mesures de prohibició. En efecte, a l'Europa moderna el món al revés era un dels temes preferits de la cultura general, fins i tot de la més refinada. A més a més, es va donar el fet que certes revoltes populars van manllevar elements carnavalescos, que és com dir que duïen totalment a la pràctica la inversió simbòlica del Carnaval (*cf.* Muir, 2001). Però si, com hem vist, les imatges del Carnestoltes eren l'exorbitància, el desgovern efímer i l'alliberament dels dèbils, les classes superiors van ficar tot el conjunt dins el sac de la subversió. I aquí hi ha el quid de la qüestió que volem abordar: el Carnaval va esdevenir control social o protesta social?

És obvi que la principal funció de les festes carnavalesques era la d'actuar com a respirall popular. La gent accedia momentàniament a una espècie de funció teatral total (Berger 1997: 98) en la qual es fingien escaramusses; es feien amonestacions públiques contra matrimonis poc naturals i que no podien donar-se (entre joves i vídues, entre vells i noietes) –es feien renys com les esbroncades a plena llum, les esquellotades o els *chiarivari*, paraula de la qual deriva el mot català *xivarri*– o es feien execucions falses (cremar una efígie del rei, d'un jueu, de Judes, etc.). Però tard o d'hora s'abaixava el teló, fet que suposava el sobri retorn a la quotidianitat. Tanmateix, mentre durava la funció, la subordinació d'uns grups als altres era posada de manifest a través de diversos rituals d'inversió. També hom podia dir –escenificar– la crítica envers qui volgués disfressant-se per ridiculitzar o per garantir-se l'anonimat en les accions desmesurades.

Altrament, les classes governants, coneixedores de la llunyana història romana, eren conscients de l'ús que es podia fer del *pa i circ* o del *pan, toros y trabajo* que el favorit reial Valenzuela presentava el 1647 a la corona espanyola. Per tant, en els rituals carnavalescos conviuen el control i la protesta. Els dirigents, eclesiàstics o civils, sabien que una societat com la seva, amb desigualtats profundes de poder, de riquesa i d'estatus, no podia sobreviure

sense moments breus de desembús, però, nogensmenys, no podien permetre que aquests instants s'allarguessin gaire. Entre el 1500 i el 1800 van coexistir conats de revolta amb un qüestionament profund de l'ordre social, polític i religiós. La protesta s'expressà a través de formes rituals, però aquestes no sempre foren suficients per contenir-la. En determinades ocasions, el barril de vi esclatava.

Els motins i les revoltes s'esdevenien de manera freqüent durant les festes més importants, incloent-hi el Carnaval. En un mot, de la burla a l'assassinat hi havia una membrana prima. A Europa hi ha documentat un fet primerenc, l'any 1376, a Basilea, conegut amb el nom *el mal Carnaval*, que s'acabà amb una carnisseria. Alguns anys després, els londinencs recordaven l'escabetsxada del «mal primer de maig» del 1517 i el Carnaval de Berna del 1513 es convertí en un escarment dels poderosos envers els camperols. Durant les guerres franceses de religió, els balls i les farses populars del Carnaval del 1580 duïen un missatge segons el qual els rics de la ciutat s'havien enriquit amb l'esforç dels pobres, i l'ocasió esdevingué una massacre, primer a les ciutats i després al camp, on els terratinents locals es van dedicar a matar camperols com si fossin porcs (Burke, *op. cit.*: 38). Per no allargar la llista, acabarem esmentant el Carnestoltes de Dijon del 1630, que es va convertir en un motí liderat pels viticultors. Fins i tot a casa nostra –diu Burke (*ibid.*) per entendre el parentiu entre la festa i la revolta– la gran revolta de Catalunya començà el dia de Corpus Christi, així com durant el Diumenge de Rams del 1766 es produí un avatol important a Madrid.

Tots aquests fets descontrolats alimentarien prohibicions successives. Només a tall d'exemple, direm que a Espanya el 1599 es prohibí el Carnaval per la mort de Felip II, atès que es va preveure que les cerimònies –un enterrament també és una festa– esdevindrien un motiu d'exaltació contra l'impopular monarca. En moltes ciutats europees, entre els segles XV i XVI es van vedar les

A l'equador de
l'edat mitjana,
el Carnestoltes
entra a les
esglésies.
(Font: Arxiu
ARDFP)

batalles festives de taronges, d'aigua, de verdura i fins i tot de pedres. Com a curiositat, explicarem que les batalles de confits, que produïen no poques nafres, passaren a ser guerres de l'innocent confeti, i és que la violència cada vegada era més monopolitzada pel poder. La minuciositat progressiva d'aquesta reglamentació va limitar les condicions i el temps per celebrar el Carnaval. Això va fer que la festa caigués a les mans de l'aristocràcia, ja que al poble se li prohibí gairebé tot. En els segles següents (del XVII al XIX), el Carnestoltes s'acabà d'institucionalitzar en mans dels estaments privilegiats i va derivar cap a una lliçó d'obediència i de civisme.

Després de passar per alguns períodes de contestació, el Carnaval va esdevenir un moment de lluïment per a les classes benestants. Amb tot, sovint es tractava d'un lluïment violent dels joves en edat de casar-se o es convertia en un disbarat de dandis i de nens de casa bona, i en un moment reivindicatiu per a alguns

representants dels gremis, que aprofitaven la festa per enfrontar-se o per anar a fer de les seves entre la xusma dels baixos fons urbans. Malgrat tot, però, el Carnaval de la Florència dels Mèdici, al segle XVI, ja era la imatge sana i plàcida de la ciutat satisfeta d'ella mateixa. El fet carnavalesc passava de ser popular a ser cortesà amb tota la pompositat que li pertocava per la seva nova condició: balls de màscares, representacions teatrals, festeigs institucionals i desfilades de comparses al·legòriques. Expressat d'una altra forma, el nom de *Carnestoltes* va donar pas al nom de *Carnaval* a causa de la fama de les celebracions italianes. A mitjan segle XIX, París, Roma, Venècia, Berlín i Niça, a pesar de celebrar Carnavals extremament tumultuosos, el que feien era celebrar «festes oficials». Una citació de Caro Baroja resumeix a la perfecció l'evolució del Carnaval al llarg de la història:

Mentre l'home ha cregut, d'una manera o altra, que la seva vida estava sotmesa a forces sobrenaturals, el Carnaval ha estat possible. Des del moment en què tot es reqlamenta, fins i tot la diversió, seguint criteris polítics i de consell, atenant idees com l'«ordre social», el «bon gust», etc., el Carnaval ja no pot ser cap altra cosa que una màquina de diversió de casino pretensions. Tots els seus encants i turbulències s'han acabat (op. cit.).²

Finalment, sortint d'Europa, veiem que a la darrerria del segle XIX el Carnaval fou «traduït» del tot, en el sentit literal, en llocs com Nova Orleans, l'Havana, Rio de Janeiro o Salvador de Bahía. Els paral·lelismes amb els Carnavals europeus són evidents, malgrat incorporar trets socials i culturals propis de cada regió. Tanmateix, aquests elements, com l'africanització dels Carnavals brasilers, serien introduïts en les celebracions carnavalesques europees en un viatge constant d'anada i tornada. El ball, la músi-

2. La traducció és nostra.

ca, certes actituds considerades exòtiques així com la Rua espectacular van entrar a Europa en dates tan reculades com el 1850 (Burke, 1999: 112). Ara bé, al Brasil, per exemple, el Carnaval seguia pautes semblants a les de la seva història europea, tot i que en un període molt més curt de temps. Complia funcions semblants, com ara les violències inicials del segle XIX –que s’han documentat–, l’alliberament transitori mig autoritzat al principi del segle XX o el caràcter de pedagogia i de control social que representa avui en dia. Aquesta, però, ja és tota una altra història.

Modestament, creiem que si alguna cosa ha alimentat les celebracions carnestoltesques al llarg dels segles –i ara ens situem en qualsevol lloc del món–, és la comicitat. A tall d’exemple, direm que els pobles indígenes del sud de Mèxic celebren festes d’origen maia, mal anomenades *Carnavals*, que basen tot el seu ritual en la comicitat i en la incorporació tardana de la sepultura cruenta de tot allò relacionat amb els conqueridors (*cf.* Reifler Bricker, 1986). En fi, tan aviat sota la forma d’una burla, d’una sàtira, com disfressada d’innocentada o de joc, la comicitat esdevé la matèria primera de tota festa carnavalesca, àdhuc de la provocació que acaba en guerra oberta. Seguint Berger (*op. cit.*: 187), direm que, talment com si es tractés de la religió, la comicitat és un fenomen universal que presenta, per dir-ho així, un món diferenciat, un «contramón» que funciona amb regles diferents de les de la quotidianitat. Llavors, si la comicitat i la religió funcionen de manera similar, no és d’estranyar que sants i folls presentin, sovint, similituds misterioses. De fet, en català s’anomena *beneït l’orat* i *beneït el santificat*, o sigui una simple dièresi separa l’extravagant del virtuós. Tampoc no és casual que *llunàtic* faci referència a aquell que originàriament regeix el seu temps a partir dels vaivens del satèl·lit, talment com feia el calendari popular.

La cultura còmica compleix la mateixa funció social bàsica que tots els sistemes simbòlics: traça la frontera entre els de dins i els

de fora. Com hem vist, la cultura carnavalesca de vegades separa el poble dels dirigents, els impedits dels «normals»; distingeix entre animals i persones; dibuixa la línia entre l'aquí i el més-enllà o separa la Natura de la Cultura; aparta els creients dels blasfems; distribueix nens i adults; destria les dones dels homes... *L'Homo ridens* explica el món des de sempre i a tot arreu, a la seva manera, es queixa d'allò que no li agrada, ho inverteix o ho denigra, o apuntala la societat on viu mitjançant l'escarni provisional d'un rei limfàtic qualsevol. La irrisorietat va paral·lela al caràcter essencial de *Homo ludens*, de Johan Huizinga (1972), aquella persona que trastoca la realitat tot jugant-hi o que, dit diferentment, juga al joc social canviant-ne les peces de lloc. La comicitat abraça *Homo sapiens* i li recorda que en qualsevol racó, en el moment més inesperat, el riure festiu, del més innocu al més ferotge, pot posar en dubte la convicció més arrelada, pot destruir la institució més sagrada, encara que després tot aparegui com si estigués renovat, acabat d'envernissar. Això encara és així malgrat que actualment els únics bufons siguin els infants, els dipositaris del darrer món al revés àmpliament autoritzat, firmat no poques vegades pel carnavalesc Walt Disney.

4. El Carnestoltes antic de Barcelona

Passem ara a veure com es desenvolupà la cultura còmica i carnavalesca a la capital catalana i quines són les formes que hi prengué el món del Carnestoltes. En primer lloc, hem de pensar que les ciutats tenien un paper econòmic i jurídic diferenciat en l'esquema sociopolític de la Confederació catalanoaragonesa. Barcelona n'és un bon exemple amb el seu radi d'influència sobre les viles properes. Aquest fet va configurar les festes que s'hi celebraren durant tota l'època moderna (segles XVI-XVIII). Es tracta de celebracions en què se superposaven elements festius d'origen agrari i característiques pròpies de l'urbs. La presència de noves classes socials (menestralia, burgesia...) i l'existència d'institucions polítiques i econòmiques pròpies (Consell, gremis...) i d'un espai jurídic diferenciat del camp –a la ciutat s'aplicaven estatuts, privilegis i drets jurisdiccionals– alteraren la base agrícola del món festiu sovint amb vista a interessos polítics i econòmics elevats, o fins i tot van fer crear celebracions noves. En són un exponent clar les fogueres festives o alimàries, una celebració rural que a la ciutat va perdre el seu caràcter estacional per esdevenir un element propi de tota festa popular, però també va ser un ingredient festiu que fou prohibit de manera recurrent fins a convertir-se, en mans de les autoritats civils o de l'aristocràcia, en un mecanisme decretat per als grans festeigs institucionals. Com explica Fustel de Coulanges, el poder entenia que «l'espai urbà és un espai de celebració i promoció del sentiment de pertinença a un col·lectiu (1984: 58)», i mirava de fixar i monopolitzar les claus d'aquesta pertinença.

Al trencament del calendari festiu agrícola cal sumar-hi l'element numèric, inherent a les aglomeracions urbanes. La diversi-

ficació festiva que s'hi va donar era una conseqüència de la multiplicitat de grups que hi participaven, cosa que dificultava el control de les classes populars urbanes, sobretot en temps de crisis de subsistència. Si, com hem vist, les festes carnestoltesques eren les celebracions en què hi havia més propensió al descontrol, no ens ha d'estranyar que aquest fos el motiu per a l'establiment d'una inspecció més estricta. En poques paraules, a la Barcelona moderna i també a la resta d'Europa les classes dominants van posar les bases per convertir les festes populars en «espectacles cívics», és a dir, en festes populars però amb una participació diferent. Es tractava, com diem, d'un procés d'abast europeu que en algun lloc va arrencar al segle XII. Així doncs, fins al segle XVIII, gràcies, en part, a les festes, els habitants de la ciutat van anar adquirint un grau elevat de consciència cívica –no sempre amb harmonia–. Van entrar en competència diverses lleialtats. El xoc es produí per les adhesions a la religió, al rei, a la ideologia política, a la fracció social o a la família (Muir, *op. cit.*: 292). És probable que en tot aquest procés el Carnestoltes fos una de les celebracions que van rebre més intents de domesticació. La seva història es pot resseguir per les prohibicions de què fou objecte.

Abans que res, però, és interessant establir un tipologia aproximada per al menú festiu barceloní d'aquesta època. D'acord amb Cuartiella i Román (1986: *passim*), distingim entre festes religioses, festes populars i festes civils. Tot i que sovint coincideixen els tres tipus, aquesta divisió ens permetrà entendre l'evolució del Carnestoltes. Algunes festes religioses modernes –ho hem vist de gairell al capítol anterior– són assimilacions, modificacions i mutilacions de celebracions precristianes o medievals. Així doncs, al marge de factors precedents (bestiari, fogueres, deambulacions, histrions), les festes religioses de l'època moderna són aquelles que les jerarquies eclesiàstiques van apadrinar. També cal dir que molt sovint apareixen acompanyades d'activitats pròpies de tota celebració popular coetània.

Posem per cas el Corpus Christi. Festa instaurada per l'Església durant el 1269 (*cf.* Crespi, 2002), era un moment en què, a pesar de la pàtina de seriositat catòlica, la cultura de la comicitat o de la lloança impregnava gairebé tots els actes que s'hi esdevenien. Això era degut al fet que va anar creixent i incorporant diversos sectors de la ciutat, amb la qual cosa, arribats a la meitat del segle XIV, el Corpus barceloní s'havia convertit en una veritable festa ciutadana. Cada gremi, confraria o les obreries de les parròquies aprofitaven el Corpus per escampar les pròpies divises. Vist això, l'Església pretenia, a través d'edictes, eliminar la «competència» que podien suposar les manifestacions espontànies dins la celebració (Raventós, 2006: 284). Per exemple, l'any 1396, la construcció de cadafals als carrers de trànsit de la processó així com l'encesa de coets o de focs grecs amb què els barris pretenien organitzar la seva gresca van ser penats amb una multa de vint sous (Duran i Sanpere, 1973: 535). Més endavant, els poders municipals crearien festes majors a imatge de la festa del Corpus. Però l'esperit contrareformista del concili de Trento (1545-1564) provaria de fer la celebració molt més circumspecta. En no aconseguir-ho immediatament, car les manifestacions festives del carrer eren molt més populars, la processó de Corpus va incrementar el seu caràcter exhibicionista, barroc i efectista, i va adquirir la condició d'un dels rituals deambulatoris per excel·lència en l'època moderna.

D'altra banda, les festes seculares es poden dividir en populars i civils, encara que la diferència sigui molt relativa. En poques paraules, les festes populars eren les celebrades pel conjunt de la societat de manera espontània o en relació amb el calendari popular festiu, mentre que les festes civils, cada cop més presents, eren aquelles celebracions organitzades i protagonitzades essencialment per les classes dirigents, immerses, això sí, en pretesos quadres de masses. Les segones, les festes civils, anirien desplaçant les primeres, les festes populars, en un procés d'anul·lació

de la participació popular activa. En posarem un altre exemple: les entrades reials a Barcelona. Durant els dies següents a l'entrada, és a dir, mentre el monarca residia a la ciutat, les autoritats municipals ordenaven, a través de crides, un mínim de tres dies de celebracions durant els quals la població quedava dispensada de treballar. Hi havia prevista una sanció per al qui gosava treballar. Cal atendre, doncs, que ens trobem davant d'estratègies de mobilització social que comportaven una paradoxa de l'espontaneïtat exigida, caracteritzada per Paul Watzlawick com aquella situació en què, justament per ser exigida, l'espontaneïtat deixa de produir-se (1988: 186). Això és així perquè, com veurem, només una institució amb poder polític o econòmic suficient pot organitzar certes celebracions (braus, comèdies, justes...), per bé que pot prohibir les que no li semblin pertinents. A tall d'exemple, podem dir que les manifestacions carnavalesques (màscares, balls, batalles festives) restaren prohibides a la Barcelona del principi del segle XVII. Però el 1611 els magistrats municipals s'adreçaren al virrei, el marquès d'Almazán, per recriminar-li la seva actitud durant el llarg període de Carnestoltes, que anava del desembre al principi de març. El virrei havia permès disfresses i balls en moltes cases i palaus particulars, i havia sortit cavalcant amb altres cavallers, emmascarats, i fent exercicis d'armes. El marquès d'Almazán argumentà que havia trobat convenient prohibir el Carnestoltes del poble, però no el de la noblesa (*cf.* Amades [1934], 2001).

Si analitzéssim el procés de manera general, veuríem que es va donar el monopoli progressiu del lleure popular (les festes) pel poder. Es va fer mitjançant nivells d'estratificació en les festes civils i religioses (divisió per classes i sexes), també a través de la diversificació de l'espai geogràfic de la festa (llotges versus espais per a espectadors) i diferenciant les quotes en metàl·lic per accedir als espectacles. D'aïtal manera la ideologia dominant va anar pujant els graons de la domesticació festiva popular. La festa civil

—de la qual deriva l'epítet *cívica*, tan actual— s'entronitzà a finals de l'època moderna i tenia dues funcions. En primer lloc, es tractava de desballestar les festes populars, ja que s'havia comprovat que com a mínim sacsejaven l'ordre establert. I en segon lloc, calia difondre la ideologia dominant fins a les classes considerades més baixes, una ideologia de pertinença a la comunitat però adequada a les divisions socials imperants. L'evolució del Carnestoltes va seguir plenament aquest procés.

Finalment, ens servim d'una divisió històrica per analitzar les vicissituds del Carnestoltes a la Barcelona moderna (*cf.* Cuartiella i Román, *op. cit.*). Parlem de tres etapes. A la primera, que va arribar fins als anys trenta del segle XVI, hi va haver una presència destacada d'elements festius i socials medievals, i una certa acceptació del Carnestoltes popular. La segona etapa s'allarga fins pels volts del 1640 i es va definir per una dinàmica de prohibicions que, si bé obeïen a conjuntures, eren força continuades. En aquesta etapa, també es va donar la inhibició de les institucions envers el món festiu popular amb les conseqüències de la contra-reforma catòlica. En darrer terme, el tercer període va anar des de mitjan segle XVII fins a la fi del XVIII, que va ser quan el procés de domesticació festiva es consolidà.

4.1. PRIMERA ETAPA (1333–1530): EL VELL MÓN DEL CARNESTOLTES

Si atenem el capítol 3, sobre l'origen del Carnestoltes, veurem tot un conjunt d'elements iconogràfics carnavalescos que van creuar Europa de cap a cap. La població de Barcelona celebrava festes que es nodrien de característiques semblants. El Carnestoltes barceloní antic era un període llarg de festeigs còmics. Durava unes quantes setmanes i en més d'una ocasió començava el Dia dels Difunts i s'allargava fins al Dimecres de

Representació
clàssica de la
Quaresma a
Catalunya (Font:
AHCB)

Cendra o més enllà. Dit de pressa, les bromes pels Sants Innocents, el maltractament de gats i gossos, els abatons i bisbetons, l'home dels nassos, la carassa del moro dessota els orgues de la catedral, el fet de molestar els jueus per Pasqua, les misses del burro per Cap d'Any, les llicències en l'eucaristia de la missa del gall i l'obligat Dijous Gras o Llarder formaven part del món de la cultura còmica i carnavalesca medieval. Fins i tot la mateixa cavalcada de Reis no deixa de ser una mascarada al servei dels

infants (Carbó, pròleg a Amades 2001: 12). El conjunt, però, aviat seria motiu de preocupació general a les institucions municipals, que s'obrien camí entre el poble, l'Església i l'aristocràcia.

Anem força més enrere per il·lustrar-nos. En una data tan reculada com el segle IV, sant Pacià, bisbe de Barcelona i tractadista cèlebre, es destacà per la seva radical hostilitat envers les diversions populars. En un opuscle seu, anomenat *Cervus* o *Cervulus*, l'eclesiàstic expressava la seva preocupació per la celebració de les *Calendae*, que a Barcelona sovint adoptarien el nom de *Cervulum facere*. Es veu que els homes i les dones es disfressaven amb pells d'animals i màscares de cérvol, de boc o de bou, i es lliuraven a tota mena d'excessos pels racons de la ciutat. Sant Pacià es planyia que, arran de la seva condemna, semblava que les mascarades i les orgies s'havien multiplicat. Potser no s'adonava que la cultura carnavalesca tendia molt més a transcendir les normes com més n'hi havia.

Tres segles més tard, en el primer terç del segle VII, Eusebi, també bisbe de Barcelona, va escriure una carta al rei visigot Sisebut en què lamentava que fins i tot alguns eclesiàstics s'haguessin fet empresaris teatrals, cosa no gens inaudita, perquè ja hem vist que l'Església havia de competir amb el món teatralitzat de la plaça pública. Per això un asceta barceloní, Paule de Nola, recordava que era més fàcil convertir el poble baix a través de la vida dels sants i de la seva representació que no pas amb l'obligació o la censura. Què es conservava d'aquest imaginari a tocar de l'època moderna? Fent un salt en el temps de set-cents anys, s'observa que l'imaginari festiu encara estava fortament medievalitzat. Posem-ne un exemple: en ple segle XIV pervivia a Barcelona el costum de passejar el reu muntat en un burro. La doctora Teresa Vinyoles (1985) explica que el convicte sortia de la presó del veguer mig despullat i assegut damunt l'animal i que feia el camí de la vergonya (actual carrer Bòria). Els veïns el cobrien amb una pluja de verdura podrida, d'excrements i d'improperis. A

cada cantonada, la tètrica processó i la cridadissa s'aturaven, l'agutzil llegia els càrrecs i el reu era assotat. El ritual parajurídic deambulatori tenia un marcat caràcter carnavalesc. I és que en aquest període la barreja del sagrat i del profà no era essencial: la seriositat i la follia seguien de bracet. Ho veiem en el fet que al segle XV es va enterrar a la catedral amb tots els honors Antoni Tallander, més conegut amb el nom de *mossèn Borra*. Aquest home havia estat ambaixador a la cort de Nàpols, o sigui era un diplomàtic, però també havia estat bufó a la cort d'Alfons V d'Aragó. Tot i això, a la mateixa època no mancaven les crítiques a la confusió entre el diví i el mundà, com les contingudes en la *Disputa de l'ase*, ferotge obra anticlerical escrita el 1417 pel frare mallorquí Anselm Turmeda i en la qual denuncia les actituds promíscues i relaxades dels eclesiàstics.

Les primeres referències barcelonines a quelcom que es pugui identificar amb l'univers més delimitat del Carnestoltes *de* calendari són del segle XIV. En aquesta primera etapa, que considerem que va acabar a mitjan segle XVI, es detecta una convivència entre festes religioses i festes seculars, civils o populars. En trobem un bon exemple en el Corpus barceloní del 1477, una festa que es féu per rebre el duc de Calàbria. Va ser una processó gegantina (Església) farcida de castells, momos,³ jocs i farses (classes populars), així com d'exercicis d'armes (noblesa). El paper de les confraries també era important: entre el bestiar festiu, la mulassa era pagada i mantinguda pels paraires, el lleó era dels blanquers i els cavalls anaven a càrrec dels teixidors de cotó (Marfany, 1997: 45). La coexistència és palesa, però en aquells moments cada grup ja mirava de col·locar-se i d'establir les bases del seu poder. Aquest compromís amb la pròpia classe determinaria l'actitud envers la festa, un fet que de retruc perjudicaria el món festiu popular. Això ho veurem en la segona etapa.

³ El momo va néixer com a interludi còmic enmig d'un banquet o d'un ball entre els joglars cortesans.

Sigui de la forma que sigui, va ser un període de convivència festiva, si bé no exempta de disputes. Malgrat que els potentats celebressin el mateix que les classes populars (Nadal, Carnestoltes, Sant Joan...), els primers ho solien fer en palaus i jardins o a cavall, i mentre que els darrers ho feien a peu de carrer. Mentrestant, la Contrareforma encara no havia aconseguit esporgar els elements precristians de la litúrgia, com demostra el cerimonial de la Vera Creu per demanar pluja. A pesar de tot, però, ja comptava amb la Inquisició, un element decisiu a l'hora d'atacar el món festiu del carrer. Sobre això, La primera notícia del Carnestoltes barceloní és una prohibició del dijous 3 de febrer del 1333, en la qual el Consell de Cent disposava que no es fessin més batalles de taronges o «taronjades». En concret, es tractava d'uns duels entre els estudiants i també amb els professors acompanyats de músics o ministrils, i sovint muntats a cavall. S'establien penes molt dures per l'època. Successivament, cada any pels volts del Carnestoltes, el Consell privaria que es llances-sin amb les fones taronges, segó, serradures i ous podrits. El 1360 es va prohibir l'ús de la màscara i dels vestits de condició contrària a la pròpia adduint que més d'un s'aprofitava de l'ambient carnavalesc per emprendre venjances o per cometre furt.

La primera meitat del segle XV es caracteritzà per l'enduriment de les penes envers els emmascarats, que durant el període carnestoltesc esvalotaven places i carrers amb les seves llicències. Per bé que esporàdiques, les prohibicions solien prendre per excusa alguns fets. Un cop, per exemple, la raó va ser que Catalunya estava en guerra amb Joan II. Altres vegades es va dir que l'ambient bèl·lic havia viciat els costums, que hi havia risc de pestilències. Les prohibicions del Consell són del 1401, del 1416, del 1425, del 1450, etcètera. Cal esmentar també un ban privatiu del 1423 en contra del costum de fer focs artificials i fogueres durant la festa de Corpus. D'altra banda, el 1479 es va fer una crida a toc de trompeta per tota la ciutat: a tots aquells que durant les diades

Antiga Processó de Quaresma (Font: Arxiu ICUB)

festives juguessin a daus, ruletes i rifes, a jocs de taula de manera palesa, els esperaven vuit dies de pa i aigua a la presó. Les tafureries i els bordells eren al punt de mira. Com hem vist en el capítol 3, les autoritats ho ficaven tot (disfresses, fogueres, batalles, joc i sexe) dins el mateix sac quan el poble era qui ho practicava.

La comicitat popular, present tot l'any, era motiu d'una preocupació més gran quan s'acostaven les dates del Carnestoltes com, per exemple, el 8 de desembre de l'any 1490, en què el Consell va demanar que, en comptes de gresca, el més convenient eren les rogatives a Déu per ajudar els Reis Catòlics en la seva ocupació de Granada. El fet curiós és que es va demanar a tothom (el poble, la noblesa i persones del braç eclesiàstic). En concret es va suplicar que els homes no es disfressessin de dona, cosa que fa pensar que tothom (clergues, nobles i seglars) celebrava el Carnestoltes. Entrats al primer terç del segle XVI, un albarà del 1525 ens permet deduir que els consellers recorrien la vila a cavall durant les celebracions carnestoltesques; se suposa que feien funcions policiaques durant els balls, les representacions joglaresques, els jocs i les batalles improvisades (*cf.* Amades 2001). Aquest fet anuncia algunes actituds que prendrien les institucions polítiques envers el Carnestoltes en la segona de les etapes que hem fixat.

4.2. SEGONA ETAPA (1530-1640):

AUGMENT DE LES PROHIBICIONS

A mitjan segle XVI hi havia una aliança sovint invisible entre l'oligarquia agrària, la corona i l'oligarquia urbana, que volia apuntalar i mantenir el nou ordre social. Per això l'aparell repressiu s'enfortí. Al mateix temps es van deixar sentir les primeres atzagaiades del Concili de Trento, que mirava d'establir totes les pautes de conducta de l'activitat humana, incloent-hi, és clar, les festes. Els anomenats *elements pagans de la litúrgia*, abans assimilats

per acostar-se al poble, ara eren vistos com una forma de debilitat.

Ni abusen tampoco los hombres de las fiestas de los santos, ni de la visita de las reliquias, para tener convitonas, ni embriagueces: como si el lujo y la lascivia fuese el culto con que deban celebrar los días de fiesta en honor de los santos (Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento: 366).

D'aquí en sortiran tant els atacs a les manifestacions festives populars, considerades blasfemes, com la purga de l'element lúdic del ritual eclesiàstic. Es volia, per exemple, eliminar el caràcter festiu de les processons canviant-ne, si convenia, els horaris i els recorreguts a fi que l'assistència i la circumspecció es garantissin. Dit amb paraules diferents, es començava a fer el pas de la «festa popular» a la «festa oficiosa», perquè el nou ordre estava preocupat per mostrar les noves jerarquies, per blindar-se contra qualsevol burla. Com diu David Le Breton (1995: 59), «el Carnaval absol i confon; la festa oficial fixa i distingeix». La cultura carnes-toltesca popular començava a ser combatuda de debò.

Durant aquesta etapa, en un fenomen de proporcions europees, la festa urbana passà a ser l'escenari de la lluita, a voltes cruenta, entre el poder eclesiàstic, el poder nobiliari i el poder mercantil i civil (Lobato, 1986: 9). El 1523 Carles I va prohibir el Carnaval popular en tots els seus territoris, malgrat acceptar elements carnavalescos en les seves entrades a les ciutats. El 1548 les Corts de Valladolid demanaren a Felip II que s'eliminassin les farces populars, a la qual petició es va sumar Joan Dimas, bisbe de Barcelona, que fins i tot demanà al rei que prohibís el teatre. Més tard, l'any 1566, el concili provincial de Barcelona va anatematitzar la celebració del bisbetó. Malgrat que el 1599 Felip III va tornar a permetre representacions teatrals, els escenaris serien controlats sempre més. L'espai públic es va sotmetre a vigilància. No

en va, el Carnestoltes popular estava força arrelat. Henrique Cock, acompanyant Felip II per la Península, l'any 1585 va descriure uns Carnestoltes virulents i sarcàstics (Raventós, *op. cit.*: 425).

Totes les faccions estaven disposades a controlar i utilitzar la festa per promocionar-se. Segons Xavier Theros (*op. cit.*: 150), «la festa, de nou, afirma el poder». Calia aprofitar l'aflluència massiva d'espectadors i de celebrants, d'una banda, i de comerciants i venedors, de l'altra. La festa, aquell àmbit en què hom es donava a l'excés, ompliria les arquas de qui organitzés la gresca. En part per això, les ciutats tenien tants motius per celebrar. Fos una festa litúrgica, un Carnaval o una entrada reial, eren moments en què es produïa un enorme flux econòmic i humà envers l'urbs. Una ciutat com Barcelona creixeria com a centre comercial i de negocis, i també com a centre festiu, cosa que aportava prestigi i convertia la festa en un termòmetre de la temperatura econòmica. A més a més, com diu Rosa Salvadó (1986: 12), al voltant de la festa naixien altres activitats, les fires i els mercats.

Cal dir, però, que en aquesta etapa encara no es buscava l'enfrontament directe amb la cultura popular. Recordem que només es mirava de domesticar, fins i tot d'atraure. L'Església i les institucions polítiques cercaven subterfugis per justificar les prohibicions: mort d'un membre de la família reial, avisos de mal encomanadís... Es mirava de manipular les festes populars seguint la política de permetre balls concrets o provant d'organitzar celebracions directament. Al capdavant es tractava del prestigi que prendre aquesta mesura donava a les autoritats, el fet de «pagar la gresca», que tenia una gran acceptació popular, alhora que facilitava un lluïment més gran a la noblesa. A més a més, potenciar les festes civils permetia expressar uns continguts d'acord amb la cultura oficial que s'intentava imposar, un codi de civilitat que s'havia de seguir si hom volia quedar impregnat de prestigi social. La festa es feia més complexa i la dificultat organitzativa bandejava les classes populars del seu muntatge. Les institucions políti-

CARNESTOLTES DE MDCCCIC.

SARAU

QUE á instancia é requesta dels joves agremiats es farà en la Sala de aquest Centre Agricol lo dia XIII del mes de Febrer, dillúns de Carnestoltes, á las deu hores de la nit; á aquest fi é pera més grat dels balladors é balladores se fá ha fabe se ha llogat una cobbla de mufichs dels que sonen ab més ordre é concert de aquesta terra ab sos respectius instruments de fort foroll: entre altri, claríns, trompetes, buffons, figles, platets, campanilles, tabal y bombo. També se fa present pera mes plaher dels balladors é balladores que entre las Janfes acostumades, agut consentiment dels fenyors Veguer e Batlle, sen tocarán d'altres de noves que ara festilen á París de França.

Fonch feta firmada e fagellada la present convocatoria en Vilefranche Penedes als XII de Febrer del any de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesuchrist MDCCCIC. Per manament del Consell, Lo Clavari PERE BIÒSCA.

Els Saraus
serien
progressivament
bandejats del
carrer (Font:
AHCB)

ques, l'Església —que censurava actituds a través de la Inquisició—, els gremis i les confraries monopolitzaven les celebracions. Un nou món festiu s'obria pas, també en mans de l'aristocràcia, fet de torneigs, de curses de braus, de comèdies i desfilades. Un conjunt en què el Carnestoltes popular no tenia gaire cabuda.

Els consellers de Barcelona es valien de qualsevol excusa per prohibir manifestacions d'alegria pròpies del Carnestoltes. Com a classe política, ells també l'intentaven monopolitzar. Hi va haver un ban que es va repetir els anys 1558, 1559 i 1568 que prohibia els balls, les disfresses i les taronjades que obrien la temporada carnavalesca, pels volts de Tots Sants. La prohibició era a perpetuïtat, però l'any 1569 el virrei volia fer una gran festa a causa de les noces reials entre Felip i Elisabet, filla d'Enric I de França. El virrei acceptà la fermesa del Consell, un fet estrany, i no va encendre les alimàries que tenia preparades. Es veu que la gent es llançà al carrer per festejar la boda, cosa que demostra que la domesticació encara no era completa. Apel·lant a les epidèmies, el Carnestoltes es prohibí entre els anys 1587 i 1590 amb dures penes econòmiques i de presó, i cominant el poble a assistir a les cerimònies de les esglésies. Mentrestant, la noblesa prescindia de les disposicions i organitzava justes al Born, torneigs marítics, saraus i farses.

Per entendre aquesta mena de convivència festiva, fins i tot de bricolatge, al tombant de segle, cal apuntar que les entrades reials anaven incorporant molts dels elements carnavalescos populars, sobretot les mascarades i els balls, al mateix temps que copiaven la solemnitat i el barroquisme del Corpus. La mescla donava lloc a unes entrades exuberants, espectaculars, presenciades per milers de bocabadats. Mentrestant, per oposició, l'Església postrentista lluitava per sumar-se als processos depuradors o domesticadors del món popular en la seva litúrgia amb textos com aquest, que denuncia la confraria del Rosari per la manera com celebrava la Setmana Santa:

Ab pretext de demanar charitat per Nostra senyora van tots los anys en los dies de divendres i dissabte sant per las casas de dins y fora de la parroquia, ab cascavells, guitarres y otras instruments, cantant goigs y altres cosas al so del ball dels cascavells, que vulgarment diuen cara-

mellas, mesclant ab gran indecencia y escandols las alabansas de Deu Nostre Senyor y dels sants ab cosas tant profanas, menjant i bebent per las casas a totas horas, sens guarda la forma del dejuni que te manat la Iglesia en aquells dies y fent altres cosas en grave ofensa (Gelabertó 1993: 498).

Malgrat això, l'Església adoptaria solucions de compromís a l'hora d'incloure elements festius populars a les seves celebracions. Hem vist que els entremesos del Corpus s'engreixaven en aquest sentit, de la mateixa manera que el Nadal en família incorporava els villancets, amb la qual cosa l'element musical festiu es relegava per als infants. Altrament, tenim una dada del principi del segle XVII d'enorme interès per al nostre estudi. Es tracta de la primera menció coneguda de la personificació del Carnestoltes a la ciutat comtal, la qual data del 1625. S'esmenta en un romanç estampat a Barcelona, a casa de Sebastià i Jaume Mathevat. El text fa referència al testament del ninot (Amades 2001: 96). Un fragment diu així:

Al carrer de la Palla
vull ser sepultat,
dalt de la porxada
ho ab algun terrat,
fins que jo em retorni
en lo any vinent.

A més d'indicar el lloc –l'actual carrer de la Palla–, el romanç parla del bullici carnestoltesc i dóna entendre que el costum de fer el ninot ve de molt més antic. Un altre romanç, de l'any 1616, descriu àmpliament l'ambient del carrer de la Palla. Sobten l'abundància de menjar i de beguda, la multitud de referències a les parts del cos, la varietat de disfresses i de màscares grotesques, la presència de batalles festives, els balls i l'enrenou, i

el fet que el període és molt limitat. El darrer paràgraf diu el següent:

Tot es frescum – salsa, auaries
 tots los tres dies – vinga rebost
 y cost que cost – bollit, rostit
 molto, cabrit – no falta ploma
 carn que no embrona – ni de India galls
 ab oli i alls – porcells, gallines
 deixant sardines – tot altre peix
 que aflaqueix – per la Quaresma.

Tanmateix, dèiem que a Barcelona hi havia convivència festiva, malgrat l'augment de prohibicions i la lluita de poders. El 1611 el lloctinent va trobar encertat prohibir el Carnestoltes del poble, per bé que no va discutir el de la noblesa. En aquest sentit, Joan Amades esmenta dos tipus de festes carnestoltesques a mitjan segle XVI. Per contrast amb el desgavell còmic del carrer de la Palla, la noblesa celebrava un altre Carnestoltes al Born. De manera intermitent, alguns anys hi va fer l'entrada la reina del Catay –*Catay* és la manera com llavors s'anomenava la Xina–. L'indret era ple de cadafals, la gent anava disfressada amb luxe, es feien justes i torneigs, i s'esdevenia un simulacre curiós de cacera enmig d'un bosc fals plantat a la plaça. Hi ha un romanç del 1619 que en descriu l'aire. Per oposició al llenguatge i els motius dels textos anteriors, aquest document descriu la pompositat de les disfresses, la destresa i els títols dels cavallers, i sobretot indica els diners gastats. Parla de metges i d'advocats, de dames i de gentilesa:

Yl amostraven – los Practicants
 tras dells Galants – viu Cavallers,
 tots molt lleugers – llansas portant,
 acompanyant – totas sas Damas

ricas galants, – molt ben vestides
 ricas, guarnidas, – moltes ab saya
 passa de raya – los richs vestits
 tots tan polits – que duyen totas.

LO LLEGITIM TESTAMENT DE **CARNESTOLTAS.**

Lo enllustrat Carnestoltas,
 despues de habé pasejat
 per eixa Condal Ciutat,
 donant bultas y rebollas.
 Mol satisfet y content
 de tota la població,
 que ab gresca y diversió
 li an donat aculliment.
 Y deis obsequis tan grans,
 que tan de nit, com de dia,
 se li han fet á porfia
 los nanos y los jeganets.

Per doná piver a tots,
 los que l' an obsequiat,
 los uns, ab bou estofat
 y ensiam de pebrots.
 Altres, ab mil golosinas,
 que á menjat ab bulla y gresca:
 remobentli la ventresca
 y causantli cagarinas.
 A binquat á resultá,
 que se ha posat malaltis,
 y axí á sigut proïs
 lo doctó embia á busca.

Li ordená deu mil unturas
 per poder surti del pas,
 ab ungent de contrapas
 y oli de las set freixuras.
 Causat de tantas putingas
 vevent que no pot cura,
 lo doctó ha agut de ordená
 de que corria la xaringa.
 Y sens aguardar un instant
 an fet bulli una caldera,
 crech, de morella roquera,
 y ab una xaringa gran:

Les manifestacions satíriques, com el Testament del Carnestoltes, es veurien qüestionades (Font: AHCB)

Aquest és el to que més tard les institucions mirarien de donar al Carnaval de la ciutat, quan les desfilades o les disfresses al·legòriques fossin motiu de lloança i quan les facècies i l'aspecte irrisori fossin bandejats quasi definitivament.

Al final d'aquesta etapa, entre els anys 1640 i 1652, va esdevenir-se la guerra dels Segadors. Uns deu mil soldats castellans es van allotjar en viles i ciutats catalanes i molts ho van fer en masies amb vista a contenir els francesos, que lluitaven contra el rei castellà. La tensió i les provocacions entre hostes i amfitrions van desembocar, per ordre del comte-duc d'Olivares, en l'empresonament de dos consellers barcelonins. Però un grup de camperols armats els alliberà. Uns quants dies més tard un segador va resultar ferit, la qual cosa provocà que una munió de pagesos es dirigís a Barcelona envers la casa del lloctinent (comte de Santa Coloma). En prohibir-los l'entrada, els camperols van saquejar diverses cases de funcionaris reials. Més tard marxaren a les drassanes, on s'amagava el lloctinent, que fou mort en una acció que s'ha anomenat *el Corpus de Sang*. Una festa, es pot dir així, que acabà amb la mort d'entre dotze i vint persones i que donà inici a la guerra. La Generalitat, encapçalada pel canonge Pau Claris, es va posar al costat dels revoltats i va demanar protecció als francesos a canvi de fer-se'n súbdita si guanyaven. La mala actuació dels soldats francesos, la pesta i algunes concessions de Felip IV van fer que anés augmentant el nombre dels catalans partidaris de retornar a la monarquia hispànica. Finalment, la tardor del 1652, Barcelona es va rendir després d'un setge llarg. El tractat dels Pirineus, que els espanyols i els francesos van signar set anys després, va suposar per a Catalunya la pèrdua del comtat del Rosselló i part del de la Cerdanya. Amb relació a allò que ens interessa, en aquest marc, l'alegria carnestoltesca popular tenia ben poques possibilitats. La pràctica festiva donaria un tomb espectacular, en el sentit literal de la paraula.

4.3. TERCERA ETAPA (1640-1800): LA SUBSTITUCIÓ CULTURAL

Entrem en el període de la domesticació de la festa, de la substitució d'un ideari popular per un altre de civil o religiós. Avançant esdeveniments, podem dir que s'assenten els fonaments per a l'apuntament posterior del concepte de ciutadania, en plena Renaixença. Els mecanismes d'alienació i les prohibicions permanents, així com un assentament de les estructures religioses postconciàriars, configuraren un marc que va tenir dos períodes: abans i després de la guerra de Successió.

L'Església s'havia enfortit, de manera que controlava amb mà de ferro la formació de rectors i capellans. Estava acabant de bandejar els anteriors elements populars de la litúrgia, encara que tot just comencés un nou procés d'assimilació. Per mitjà del complicat i fastuós ritus barroc, es va anar consolidant la síntesi entre la cultura popular i la cultura sàvia. En aquest sentit, Joan Prat (1983: 249 i seg.) veu en el segle XVIII la continuació d'uns elements constants pel que fa a les relacions entre les elits religioses i les masses de població, molt semblants a les establertes durant els segles XVI i XVII, d'acord amb les quals un dels objectius a assolir era fer entrar en la mentalitat col·lectiva la separació entre les coses sagrades i les profanes, que fins llavors s'havien confós en moltes manifestacions religioses col·lectives, com les processons i els pelegrinatges. És eloqüent que el bisbe de Barcelona, Josep Climent, clamés contra el luxe, contra les representacions dins les esglésies i a les processons, i contra les processons nocturnes, entre altres aspectes (Tort 1978: 279).

També cal dir que els agents populars encara feien poc cas de les amonestacions provinents del món eclesial, sempre que, això sí, comptessin amb la complicitat tolerant de les autoritats civils. En un text magnífic Martí Gelabertó ha analitzat els llibres de visites pastorals a la Catalunya moderna i corrobora aquesta afirmació

(2003: 424 i seg.). A tall d'exemple, direm que el 10 de gener de 1654, Jacint Medina, procurador fiscal de la cúria eclesiàstica de la diòcesi de Barcelona, envià un memorial al bisbe Raimon de Queralt en què relatava que la tarda del dia de Reis, un grup d'emascarats i amb vestits sacerdotals havia aparegut en ple centre urbà muntant a cavall i donant benediccions amb una suposada aigua beneïda i l'aspersor. Després havien desmuntat i s'havien passejat proferint insults i malediccions sense que cap autoritat els detingués. El 10 de gener del 1693 –curiosament, el mateix dia d'alguns anys més tard–, Pere Roig i Morell, vicari general de la diòcesi de Barcelona, va referir uns fets encara més greus. Una catèrvola sortí amb roba de sacerdot, encapçalada per un bisbe amb totes les seves dignitats de prelat. A plena llum, el grup es passejà llançant aigua beneïda i utilitzant una cua d'animal com a aspersor. Van representar jocosament l'entrada dels Reis Mags a la cova de Betlem per adorar el nen Jesús o van representar la paròdia d'ajudar a ben morir un malalt de pega recitant oracions grotesques davant d'un públic extasiat. Finalment, escenificaren una sàtira del sagrament de la penitència en què dos joves emascarats (confessor i penitent) es llançaren a un diàleg cruel i obscè per acabar invertint els papers amb el penitent absolt el confessor de crims i d'aventures lascives colossals (Gelabertó, *ibid.*). Ara bé, repetim que tot plegat es podia produir en moments esporàdics i amb les institucions civils fent els ulls grossos. Perquè, d'altra banda, van desaparèixer les prohibicions puntuals de les festes carnestoltesques populars. Les prohibicions esdevingueren perpètuas, tot i haver-se de recordar de tant en tant.

També hem de pensar que les celebracions civils estaven en un punt àlgid. Aquest fet era degut a la combinació de la repressió de les festes populars amb l'ús dels mecanismes d'alienació, basats en les categories del prestigi social. No es tractava pas d'enfrontar-se a les manifestacions festives populars, sinó de marginar-les, d'oblidar-les o, si calia, d'integrar-les amb modificacions. Es volia

centrar l'atenció en les necessitats de les classes dominants augmentant la imitació de la conducta que en principi aquestes practicaven. En aquest context, al capdavant de les processons el poder qui lluitava a les llotges i als centres de les places. Les classes populars eren espectadores i no tenien dret o capacitat per accedir al prestigi social que el comandament de la festa podia generar. L'aspecte pervers és que l'assistència sovint era, per dir-ho d'alguna manera, obligada. Les institucions feien edictes en què assenyalava que calia fer màscares i ornamentar façanes, perquè s'acostava la festa. La massa, i no tota, només podia aspirar a decorar carrers o tan sols tenia el dret d'acompanyar amb plors o aplaudiments el muntatge festiu. (Salvadó, *op. cit.*: 12).

Tornant a la divisió temporal exposada, fins poc abans del 1714 encara convivien expressions festives populars (Carnestoltes al carrer de la Palla) amb altres de més institucionals o nobiliàries (toros, torneigs i comèdies), per bé que les primeres eren recriminades, i les segones, potenciades. Al seu torn, les festes religioses s'organitzaven per competir amb les festes populars autoorganitzades. Aquesta ofensiva ideològica i espacial s'equilibrava amb noves formes de participació, espectacles que fessin menys evident el conflicte. Després de la guerra de Successió el procés estava gairebé consolidat. Per això en el títol de l'apartat dedicat a aquest període hem recorregut a l'expressió *substitució cultural*. L'adveniment dels Borbons sembla que va ser important, cosa palesada en les festes organitzades per l'Ajuntament amb motiu de la proclamació de Ferran VI. Mitjançant l'ostentació i la malversació es pretenia despertar l'admiració de la gent, d'una manera semblant a la forma com actualment sovint es fa a les grans ciutats quan són visitades pel Papa i per alguns reis, o durant certes cimeres polítiques.

Tot i això, s'observa una baixa de la participació popular en les festes religioses i civils. Menys en les festes grosses (Corpus, Setmana Santa, entrades reials), les aglomeracions eren més petites. Les explicacions proposades pels historiadors Cuartiella i

Román són dues (*op. cit.*: 36): d'una banda, el fet que la substitució ideològica en el poble fos general, per la qual causa les seves festes ja no representaven tanta competència; de l'altra, la consolidació de l'Estat absolutista feia que les institucions polítiques ignoressin l'Església com a mecanisme de control aliat. El despotisme il·lustrat i polític, que Caro Baroja (*op. cit.*: 47) anomena *clase ilustrada gazmoña*, recorreria, en endavant, a raons d'Estat, econòmiques i socials a l'hora de muntar els fastos. En tot això, quina evolució havia seguit el Carnestoltes?

La primera raó política que va dur el Consell barceloní a prohibir el Carnestoltes d'aquesta etapa és del 18 de gener de 1641. La institució va posar la guerra per motiu. Establia la prohibició a perpetuïtat –s'hi donava un caràcter votiu– i en substitució del

Evocació d'un Carnestoltes al Passeig del Born ((Font: AHCB / Lola Anglada)

Carnestoltes instaurava la celebració de tres aniversaris en sufragi per les ànimes del purgatori. El dissabte, el dilluns i el dimarts de Carnestoltes canviaven radicalment de to. Però quan s'acordà la pau amb Castella, el 1653, Felip IV va ratificar algunes llibertats. Aleshores el Consell volia reprendre el Carnestoltes, però restava present el vot de bandejar-lo, que era irrevocable segons les lleis canòniques. El cas és que es reuní un comitè d'experts (teòlegs) que s'ho feren venir bé per trobar errors en la proclama. Com veiem, els interessos de classe implicaven permisos o prohibicions que la gent no podia sinó acatar (*cf.* Amades, b, 2001). Sembla, doncs, que el Carnaval del 1653 fou apoteòsic, amb tota la ciutat engalanada, joglars vinguts d'arreu, tot ple de balls i de cobles, amb els carrers il·luminats amb teies i amb l'assistència del fill del rei Joan d'Àustria, que presencià les sumptuositats des del palau del duc de Cardona. La festa prengué un caràcter eminentment civil.

Les prohibicions del Carnestoltes popular barceloní es van succeir, sempre que les institucions no necessitessin alguna ostentació durant les mateixes dates. L'any 1654, a causa d'una forta epidèmia, els carrers es tornaren a buidar de festa. Però el 1657 el Consell cregué convenient celebrar el naixement del príncep Felip, esdevingut al novembre. El Carnestoltes d'aquell any es basà, entre altres elements, en una cavalcada del virrei amb la noblesa enmig de música i galindaines. La Diputació donà un gran ball al Palau Reial que també va organitzar durant els anys següents. Posem-ne exemples: durant el Carnaval del 1677 es va tancar la plaça de Palau amb graderies i el virrei hi organitzà *corridos* de toros. El 1678 el mateix virrei va demanar al seu lloctinent, des de Madrid, que es moderessin les disfresses i mascarades que es feien a Barcelona. L'any següent, observant la dinàmica, alguns nobles van relatar a Carles II que a la ciutat es cometien atrocitats de tota mena durant el Carnestoltes, en el qual les esbrincades i fins i tot els crims, aprofitant l'anonimat de la màscara, eren una

cosa comuna. En el mateix compendi de greuges es recomanava als clergues que s'abstinguessin de sortir durant aquells dies pel perill que grups d'esvalotats els sacsegessin. Fins i tot es va donar algun cas en què es van haver d'ajornar funcions religioses, ja que les processons topaven amb catèrvoles festives o perquè la gent preferia molt més assistir als balls que a les esglésies. L'any 1680 tot això portà el Consell de Cent, un altre cop, a decapitar el Carnestoltes, que el dietari de la institució no esmenta fins al 1700.

Al segle XVIII, les coses van prendre un altre caràcter, diguem-ne cortesà. El 1701 la Diputació celebrà l'arribada del nou rei (Felip V) a la ciutat amb un Carnestoltes tan complex com fastuós. Entre altres coses, van fer aparició les comparses gremials. És d'aquell any la primera menció d'una rua a Barcelona, que els reis seguiren pel mig de la Rambla (*cf.* Amades, a, 2001). Però en aquella ocasió les formes reials foren estranyes, fins i tot fredes o brusques, i els gremis o els consellers, acostumats a «dialogar» festivament, és a dir, seguint unes normes consuetudinàries, s'atabalaren en alguns moments de la festa. El rei es comportà de manera poc usual en totes les parts de la celebració, de manera que el Consell de Cent va pensar que la seva actitud era deguda a algun error durant el cerimonial (Pérez Samper 1989: 367). Lluny d'això, alguns cronistes ho atribueixen a l'increment de la presència de militars castellans al Principat, fet que es devia reflectir en l'espai escènic de la celebració, que degué adoptar un fort caràcter marcial:

Es de notar que en la Rambla estigue affilarada la soldadesca, aixi de Infanteria de á Cavall, per tot lo destricte lo per hont ague de passar lo Rey (Camprubí-Anglès 1756: 83, a Raventós, op. cit.: 566).

Tot plegat sembla que va presagiar els fets de tretze anys després. El 1701, els gremis adornaren els recorreguts amb cadafals

ben creatius en què s'elogiaven el rei i, sobretot, els sants i monarques catalans per vincular el Principat amb el seu passat en la corona catalanoaragonesa, cosa que no devia plaure al nou rei. Podem dir, doncs, que l'entrada de l'arxiduc Carles, al novembre del 1705, seria la darrera festa grossa ideada pel Consell a la ciutat. El sotrac del 1714 canvià les coses. Es prohibí, per dir-ho d'alguna manera, tota manifestació festiva carnavalesca, incloent-hi els balls, que tot just havien entrat a la cort i que eren presentats com l'única font del «bon gust» de la noblesa. O, dit diferentment i per ser més exactes, es va prohibir tota iniciativa gremial o de l'anterior classe política catalana.

Finida la guerra de Successió, el món festiu barceloní –el permès– era un conjunt de balls cortesans a imitació dels francesos i de corredisses dels regidors del nou ajuntament borbònic per tal d'oferir a la nova monarquia les celebracions adequades:

(...) y para que se executase este Acto con la ostentación correspondiente a lo elevado del assumpto, y à lo que esta Ciudad desea esmerarse en quanto fuere del mayor obsequio, y servicio de su Mag. y no aviendose practicado en este Principado semejantes Actos, se sirvió de norma, lo mas lucido, y ostentoso que se executa en diferentes Ciudades de España, y singularmente en la Corte, para que arreglándose à tan autorizados exemplares se consiguiesse el mayor lucimiento (Relación de festivas demostraciones... 1724, a Raventós, op. cit.: 594)

L'ornamentació dels carrers seguia en mans dels gremis, cosa insòlita. Era una reminiscència de les ordinacions que antigament es divulgaven a través de crides, però amb una planificació més complexa, racionalitzada i basada en criteris d'eficàcia. Per aconseguir aquests objectius, a cada gremi li era assignat un districte (Raventós, *ibid.*). Veiem, doncs, que el procés de substitució cultural de les classes populars fou doble. D'una banda, el món festiu popular, de temps enrere, anava essent assimilat o domesticat

pels estaments de poder. De l'altra, la substitució cultural comportaria l'adveniment de trets castellans i francesos que se sobreposarien a la tradició festiva barcelonina. El món del Carnaval seguiria essent el fonament dels fastos que la ciutat oferiria als successius monarques, però sempre sota les normes del «bon gust». Quan l'infant Carles va visitar Barcelona el 1731, els gremis i col·legis li oferiren una gran «màscara reial», un model de participació popular festiva que s'instaurà amb tot el dret. Unes corrues d'espectadors assistiren, enlluernats, a l'espectacle de les desfilades, dels grans decorats al·legòrics i de la presència, carismàtica, dels seus governants. Aquest esquema es repetí en la visita de Maria Antònia, duquessa de Savoia (1750), o en l'entrada de Carles III (1759).

Tanmateix, seguint la dialèctica explicada en la nostra crònica, feta de prohibicions i d'autoritacions regulades, Carles III va restablir el Carnestoltes l'any 1783. Dos romanços una mica anteriors demostren que la festa s'havia tornat a celebrar; un dels escrits se'n riu de les prohibicions de Felip V. Cal pensar, no obstant això, que la permissivitat a Barcelona podia obeir a interessos polítics locals amb relació a la monarquia castellana i que aquesta, utilitzant les mateixes armes, de tant en tant va concedir el permís per a certs solaços. Malgrat haver-hi una certa llicenciositat, tots els sermons i testaments jocosos quedaven molt lluny de l'imaginari grotesc, demolidor i satíric que devia impregnar els Carnestoltes barcelonins més antics. Si bé, per exemple, l'any 1768 hi va haver un sermó carnestoltesc força popular –s'imprimí en moltes ocasions fins al 1850–, el seu contingut era «políticament correcte»: era a mig camí entre l'imaginari infantil i l'ambient decorós de la cort.

Direm, per acabar aquesta etapa, que el Carnestoltes va ser domesticat, àdhuc desmembrat en les seves formes. L'any 1789, el capità general Lacy aconsellava fer festa a Barcelona perquè la gent s'esbargís, vist que la població «*pierde el juicio por los bailes de máscara*

ENTERRO DE CARNASTOLTAS

Compost per un Estudiant
Estanse escalfan
Un dia de molt fret
En lo present any 1847.

En las pasadas revoltas
un testament trobí
del pare Carnastoltas,
que comensaba així:

*De setsa, de setsa, de setsa
al bi,
demá Un terrarém,
si, si, si.*

Seguida la mia mort
(no vos ho tinch pas de dí)
vull que tothom cumpli
lo que jo dich aquí:

De setsa &c.

Vull que se me fasia
solemnes funerals
tocán grosos tímblas
perque 'ls puga senti,
De setsa &c.

Porteu també trompetas
guitarras y panderos;
canteume mil voleros
acompañats de violi:
De setsa &c.

Nous olviden dels corns
ni de las castañolas,
feu forsas cabriolas

ra en Carnaval» (Marfany, *op. cit.*: 34). També és simptomàtic un text que ressenya Joan Amades (2001, b: 78). És un opuscle titulat *Instrucción para la concurrencia a los bayles en mascara en el carnaval de Barcelona en año 1798 de orden del Gobierno*. En poques paraules, el paper conté ordenacions sobre el règim dels balls –fets a la Llotja, al Teatre de la Santa Creu i en un local de la Barceloneta–, prohibicions de màscares i restriccions horàries a l'espai públic.

Una part del món del Carnestoltes de carrer havia quedat relegada a les obres de teatre: comèdies i sarsueles molt conegudes, representades a les tarimes de places i carrerons, llocs on la gent només podia mirar. Potser aquí es va anar fixant part del programa que compon el teòric regnat del Carnestoltes barceloní, format per l'arribada (Arribo), el sermó, la presidència de les festes, el judici, la malaltia, la mort i el testament a la manera d'algunes peces teatrals. Perquè alguns dels elements carnavalescos antics es basen en la literatura d'aquesta època, seguint les pautes que Bajtin (*op. cit.*) detecta en el Renaixement. Es tracta d'obres satíriques, farcides de corredisses i de malentesos, que fan riure el personal. D'altra banda, el 1758 es va recórrer a un boix (fusta gravada per estampar) per a la capçalera de molts romanços. S'hi representa un personatge gras que duu una senyera amb botifarres, una figura que devia ser popular si es va triar per representar el Carnestoltes.

El Carnaval popular barceloní de finals del segle XVIII, encara que desproveït del seu foll caràcter medieval, contenia algunes característiques singulars i en tenia d'altres de més comunes als seus parents europeus. No s'havia esbandit del tot la manera popular de celebrar-lo. Conservava alguna reminiscència o actualització que val la pena de remarcar. Hi ha un text del 1768 que parla de l'hostal del Malgovern (cf. el capítol 3), un indret on les normes del bon gust no tenen cabuda, perquè els estadants es llançaven a una deglució voraç de menges i aiguardents, i tot plegat acabava en una batalla campal d'olles i cullerots. En un altre opuscle, del 1792, es refereixen els tres dijous abans del diumen-

ge de Carnestoltes: el Dijous de Compares, el Dijous de Comares i el Dijous Llarder (Amades, 2001, b: 94), una espècie de celebració mapa d'algunes de les formes d'identificació simbòlica i de relacions socials de gènere. Com se sap, les menges especials del Dijous Gras (carn de porc, truites amb botifarra...) s'han mantingut en molts indrets fins als nostres dies. Els balls populars també eren molt comuns, tant a cobert com en els horts del Raval. Fins i tot sembla que els senyors donaven el dia lliure als seus criats el diumenge de Carnestoltes i que els regalaven diners perquè anessin a balls i teatres.

Això no obstant, com assenyala Xavier Theros (*op. cit.*), al final del segle XVIII i al principi del XIX, el poble baix era, precisament, el que alimentava les categories de pallaso i d'esclafamarges ignorant, que feien riure les capes altes de la societat. La comicitat s'alimentava d'ineptes baixos de sostre, de pagesos concupiscents i de sàtires més o menys llicencioses. El cert és que les classes populars participaven d'aquest imaginari, d'un riure's de si mateixes sense solució de continuïtat. El riure festiu carnavalesc quedava relegat a tres o quatre ocasions l'any a causa de les uniformitzacions del calendari, que primer va fer l'Església i que després va dur a terme l'Estat amb el decret de Nova Planta del 1716.

El panorama, resumit, era el següent: encara que la gent s'esbravés durant els Carnavals, la desproporció amb el temps «seriós» era notable. El poder civil organitza i utilitzava les festes per promocionar-se, per lluir i com a eina per vendre la ciutat. Les institucions i confraries, si muntaven la festa, era perquè generava diners i clients. La burgesia feia els seus Carnestoltes ballant a cobert i mirant-se de reüll la qualitat de les disfresses. En l'àmbit particular, és clar, la gent també es disfressava, es desencarcarava de la rutina i celebrava la festa. Però la festa patia les conseqüències del fet que afloressin les lluites de poder o que la conjuntura política o econòmica no fos bona. L'any 1797 Carles IV tornà a prohibir el Carnestoltes.

5. Els precedents del Carnestoltes barceloní actual

Segons totes les cròniques que ens han arribat, els Carnavals barcelonins del segle XIX van ser, per diverses raons, els més viscuts. Segons les cròniques. Durant aquest temps la festa va anar adquirint bona part de les característiques que la configuren tal com avui la coneixem: una estructura més o menys fixa articulada en l'Arribo, els balls de màscares, la Rua i l'Enterrament del ninot, la vigília del Dimecres de Cendra.

La implicació dels mercats i sobretot de les entitats dedicades a la beneficència així com l'empenta i determinació de personatges molt concrets vinculats quasi sempre amb el món del comerç i de l'espectacle, van ser decisives en la consolidació de la festa. Així esdevingué una de les celebracions més importants del cicle anual, especialment a la segona meitat del segle XIX. Però el fet que certs estaments s'aboquessin a organitzar la festa s'ha d'emmarcar en un context molt precís. A partir del 1840, un moviment catalanista i conservador oposat a altres visions del «poble» —més provincianes, anarquitzants o subalternes—, va prendre embranzida: es tracta de la Renaixença. Segons Rovira i Virgili, era un moviment inspirat en el romanticisme, «historicista, conservador en l'aspecte social, catòlic en l'aspecte religiós, realista en el filosòfic», que actuà com a substrat ideològic de la major part de la burgesia de l'època (Prats 1988: 11 i seg.).

Malgrat les dissensions internes, el moviment consolidà un principi d'identitat catalana mitjançant l'establiment de símbols referents que encara es fan servir actualment. Era l'època del folklore, del suposat saber del poble. Amb llibreta i llapis sota el braç, un munt d'homes va recórrer el territori pam a pam i va aplegar

cançons, rondalles i maneres de celebrar. La popularització del Carnestoltes es va donar en aquest clima, a voltes anomenat, i no per últim cop, *el de la recuperació de la identitat*. Ara bé, de fet, seguint dinàmiques que hem descrit per al set-cents, la ideologia dominant se servia del «pa i circ» per escolar-se arreu. Com veurem, la revifalla carnestoltesca no va ser, ni de bon tros, un procés regular i es va caracteritzar per uns alts i baixos forts i continus.

Com ha escrit Josep Mañà (2001: 11), les dinàmiques que movien el Carnaval del vuit-cents «permeten constatar la tradicional relació entre divertiment i beneficència. Veient a què es destinaven els beneficis de molts balls, s'observarà també com el fet d'organitzar una festa, per a recollir diners per a una causa humanitària (penseu en les Maratons de TV3 o en festes de la Solidaritat actuals) és una cosa que ve de lluny».

Eren moments de creixement econòmic. Però mentre algunes famílies amassaven fortunes considerables, la gran majoria de la població passava penúries de tota mena. Per això les captes i els actes benèfics en general constituïrien una de les columnes vertebrals de la consolidació d'un model festiu que molts consideren culminant en la història del Carnaval a Barcelona.

En certa manera, la festa del XIX es presenta com una radiografia perfecta de la segregació i de la distància social i cultural que hi havia entre els diferents grups que caracteritzaven la vida barcelonina. Tot i que en el decurs de les celebracions hi havia alguns punts de trobada, les pràctiques, els llocs i les formes eren ben diferents en funció de la classe social que les protagonitzava. Es tracta, un cop més, de models diferenciats de societat, de ciutat.

5.1. ELS BALLS DE SOCIETAT

Durant la primera meitat del segle XIX, els balls de disfresses, balls de màscares o balls de societat van ser, sens dubte, la principal activitat carnavalesca a la ciutat. El gust creixent pel vestit i la careta, alimentat per una voluntat de refinament que mirava a les grans capitals europees i per una indústria tèxtil que tenia un paper fonamental en la confecció i venda de disfresses i complements de tota mena, va trobar en el Carnaval un moment ideal per posar-se de manifest. La burgesia urbana es consolidava i, com ha proposat Xavier Fàbregas (1988), faria del Carnaval «un espai ideal per a satisfer les seves necessitats de protegir-se –i mitificar-se– a través d’una nova ritualitat».

En el transcurs de l’hivern, unes grans teieres cremaven més i més fusta a les portes dels locals on tenien lloc els balls. Era un reclam que durant mesos donava un aire diferent als carrers foscos del centre urbà. Des del 1802, any del naixement de la Casa de la Caritat, es van organitzar, mesos abans de les dates pròpies del Carnaval, saraus amb finalitats benèfiques. Com si es volgués esporgar l’espai públic de captaires i de ganuts (vegeu el capítol 3), la beneficència era la reedició d’un control del carrer *in crescendo*. Succeïa a la Llotja de Mar, on assistien famílies aristocràtiques de Barcelona i d’altres poblacions catalanes. Els participants no hi podien arribar emmascarats, perquè una ordre reial prohibia anar amb la cara tapada pel carrer. Per això hom es posava la màscara quan accedia al pati del recinte. A la sala, ben il·luminada per grans aranyes i candeles de cera, les normes de comportament eren molt estrictes. Un agutzil, vestit amb casaca vermella i armat d’una llarga vara de fusta, era l’encarregat de garantir que el comportament dels presents fos l’adequat. Pels voltants del recinte hi havia fortes mesures de seguretat: un piquet de tropa d’infanteria, un altre de cavalleria i un altre de la guàrdia civil, vestits tots de gala, vigilaven els centenars de curiosos que s’aplegaven a

veure passar els sumptuosos vestits dels participants al ball. Com explica Joan Amades al seu estudi sobre el Carnaval barceloní del segle XIX (2001b: 78), es va popularitzar una dita: *Al sarau de la Llotja, no s'hi pot anar, que dues pessetes, costen de guanyar*. La frase expressava amb claredat el sentiment que un ball d'aquestes característiques generava entre els exclosos.

Seguint l'estudi d'Amades, direm que, tot i que l'acte era anomenat *ball*, de dansar es dansava ben poc, perquè es considerava que «no feia senyor». Malgrat això, quan un ballador volia convidar una dama a fer giragonses, li ofería un caramel, que ella acceptava o refusava segons les ganes de giravoltar. Tanmateix, era més comuna la pràctica dels esbroncs o esbroncades, costum que es va anar estenent durant les festes carnavalesques i no solament entre els potentats. Consistia a revelar els secrets de la vida privada d'algú i a provocar escàndols interpel·lant sorollosament algú, emparat l'acusador en l'anonimat que proporcionava la carota. Durant aquestes accions es formaven ràpidament rotllanes al voltant de «l'acusat», que mirava com podia de negar els fets que se li atribuïen. Les dones, convenientment disfressades, eren les principals executores de les esbroncades i protagonistes reals o simbòliques de les infidelitats conjugals; el tema estrella.

A més de la Llotja, però, destacava l'aristocràtic sarau del Teatre Principal, organitzat per l'Hospital de la Santa Creu en benefici propi. Era el més car de tots els que es feien a la ciutat (tres pessetes l'entrada), i la sala del teatre, il·luminada per un gros quinqué i petits canelobres, reunia la *crème de la crème*. Cada llotja i el perímetre de l'escenari eren vigilats per un soldat vestit de gala que feia guàrdia. Alguns destacaments de cavalleria i la infanteria s'apostaven als voltants.

A partir del 1847, amb la inauguració del Gran Teatre del Liceu, la seu dels balls de les classes benestants de la ciutat es va anar desplaçant vers aquest recinte. Durant dècades, al pati de butaques s'hi van celebrar els balls més luxosos que es recorden a les

cròniques, inspirats en els grans balls venecians de màscares o en els famosos balls de la cort francesa. Desenes d'aranyes de vidre i quinqués de gas il·luminaven les sales, perfumades i decorades amb escenografies barroques encarregades a prestigiosos pintors, catifes quilomètriques, velluts i sumptuosos motius florals. L'orquestra, amb més de cent vint membres, la més nombrosa que –es diu– s'hagués vist mai a la ciutat, interpretava valsos, rigodons, xotis, contradanses, polques o galops d'autors cèlebres. Els balls duraven més de cinc hores.

Per a l'alta societat barcelonina, catalana i fins i tot europea, aquests balls, que en els anys més esplendorosos van aplegar més de tres mil assistents, esdevingueren un dels moments més assenyalats de la seva vida pública. Així, les famílies nobles, riques i poderoses del continent van començar a apuntar el nom de Barcelona amb lletra gruixuda en els mapes dels seus itineraris festius. De les estrictes normes dictades per les autoritats amb relació al ball de màscares del Liceu, ressenyades per Aureli Capmany (1943), es poden extreure dades interessants sobre la manera com es desenvolupaven:

D. Manuel Gibert, Jefe Superior Político de esta Provincia:

Habiéndose acordado, con mi anuencia, dar algunos bailes de máscara a beneficio de los pobres de la Casa de la Caridad en el Gran Teatro del Liceo, a fin de que se guarden el decoro y el buen orden necesarios, se observarán las siguientes prevenciones:

- 1. Los carruajes que conduzcan al baile, deberán dirigirse precisamente por la plaza de la Boquería, y después de haberse apeado sus dueños, marcharán por la acera del teatro hacia la plaza de Santa Cruz, observándose así hasta las 12 de la noche. Desde esa hora en adelante se colocarán, formando una hilera desde dicha plaza hasta el Teatro.*
- 2. Para llamar a los criados y cocheros habrá voceadores, quienes lo verificarán a indicación de los concurrentes.*

Invitació a un ball de Carnaval a finals del segle XIX. (Font: CPCPTC)

3. En las puertas del baile, habrá cobradores, a quienes se satisfará la entrada, que fijarán los carteles, con monedas de oro o plata.
4. Como no se permite la entrada a los criados, habrá quien se encar-

que de guardar las capas, capotes, gabanes, etc. Se compensará con un real de vellón, por cada una de dichas prendas y cuatro cuartos por cada mantilla, pañuelo grande o bastón.

5. Se admitirá a todas las personas que se presenten con máscara o sin ella, con tal que vayan decentes, y que los disfraces no imiten trajes de magistratura, religión, orden militar, ni uniformes de los que están concedidos a determinadas clases. Nadie podrá tener la máscara puesta por las calles, pues los agentes de la autoridad arrestarán al que faltare a esta prevención, y se procederá contra el mismo con arreglo a las disposiciones vigentes.

6. No se tolerará que se disfracen hombres de mujeres ni éstas de hombres, y a cualquiera que lo contravenga se lo expulsará del baile.

7. Será castigado aquel que, con máscara o sin ella, ofenda a otro con discursos satíricos y aunque sea con frases al parecer indiferentes, se produzca con acciones o palabras ofensivas a la moral o a la decencia pública.

8. Sólo las primeras autoridades, civil y militar, alcalde, corregidor y tenientes de alcalde que presidan el baile, los individuos de estado mayor y los ministros de justicia destinados a mantener el orden en las funciones, podrán llevar armas o bastón, quedando prohibido su uso a toda otra persona, de cualquiera clase que fuere.

9. No se tolerará que se haga ruido con campanas, trompetillas, u otros instrumentos, o con patadas, silbidos u otras acciones descompuestas, ni que se den vueltas violentas, ni que se baile, de manera que ofenda la decencia, ni con posiciones o figuras indecorosas. (...)

10. Será expulsado del baile el que fumare en las salas destinadas al recreo o fuera de las que a este fin se hayan dispuesto.(...)

Barcelona, 25 de febrero de 1848.

A pesar que a partir del 1880 van entrar en franca decadència, els balls del Liceu van celebrar-se de manera ininterrompuda fins la primera dècada del segle XX, exceptuant l'anul·lació de l'any 1893

a causa de l'atemptat anarquista que va obligar al tancament del teatre. Un cop més, el frec a frec social trobava, en els moments de festa, un escenari per al conflicte en la seva vessant més física.

Fins ara hem vist què feien les classes benestants amb referència als balls de Carnestoltes. Situat en l'altre extrem de la piràmide social, el Ball de la Patacada aplegava sectors de la menestralia i de les classes subalternes. També era organitzat per la Casa de la Caritat, i segons Jaume Fabre (1980), el seu nom prové d'un costum que hi havia en els balls de màscares: el fet que el ballador convidés una dama a dansar, o viceversa, sense parlar i donant li un cop –una patacada– a l'esquena. De fet l'expressió *de patacada* ha perdurat fins avui per denominar festes, trobades o altres activitats públiques sense gaires pretensions.

Aquests balls començaven per la Puríssima i s'organitzaven cada diumenge fins la fi del Carnaval. En cert sentit van ser actes nòmades, ja que van haver de canviar d'emplaçament en moltes ocasions. Els locals eren espais humils, sovint magatzems o tallers, amb el terra de fusta, sense ornaments a les parets i amb un enllumenat escadusser. La relativa foscor de la sala donava peu a llicències de tota mena. Les disfresses eren poc luxoses i més agosarades, els esbroncs eren més sorollosos i els jocs grollers o les al·lusions sexuals hi eren ben presents. A diferència de la resta de balls, la festa solia acabar de matinada, i moltes vegades hi havia baralles a la sala o a la sortida. Amb el temps, aquest sarau va anar guanyant fama com el ball més popular del Carnaval barceloní. Algunes colles joves de les classes acomodades tenien per costum combinar l'assistència als saraus més luxosos amb visites, més tard, als balls de patacada. Allí vivien la fascinació que certs dandis experimentaven amb freqüència quan s'envoltaven de classes considerades inferiors. El ball va durar més de cinquanta anys, fins que l'any 1854 es va deixar de celebrar.

Nogensmenys, hi havia altres balls a la ciutat les referències històriques dels quals són escasses, com ara els balls de barraló o

els balls de llum, una trobada festiva molt atractiva, perquè, com passa avui amb algunes *raves* de música electrònica, mai no se sabia prèviament on se celebraria. Joan Amades (*op. cit.*) afirma que qui hi volia assistir se n'assabentava pel boca-orella i que havia d'anar a la Rambla disfressat a esperar el pas d'una compar-sa dirigida per un personatge que portava un llum encès. Es tractava de seguir els músics per un itinerari laberíntic que desembocava en el local escollit per fer-hi el ball quan el grup era prou nombrós. El recinte estava pràcticament a les fosques i enmig s'hi instal·lava un barril de vi dolç. Allí «els ballaires es lliuraven a la més desenfrenada llicència». Aquestes estratègies festives, que pel centre de la ciutat quasi sempre aplegaven persones amb pocs recursos, també eren aplicades a les viles veïnes, com ara les de Gràcia i Sants. En general, els dies que hi havia balls de societat a

Fins ben entrat el segle XX, la popularitat dels *saraus* aplega diverses classes socials. (Font: AHCB-AF / Pérez de Rozas)

Barcelona, les portes de la muralla estaven obertes durant la nit, perquè la gent hi pogués assistir i perquè els veïns de les viles circumdants poguessin tornar cap a casa. Per bé que de vegades ocorria tot el contrari, també es relaxaven altres disposicions de control, com l'obligació dels vianants de circular amb fanalet o espelma.

Pels volts del 1860 el Carnaval barceloní vivia una de les seves èpoques daurades. Es va posar fi al monopoli dels balls de beneficència i es va permetre l'organització de ballades públiques a altres entitats, societats, colles o gremis que feia temps que ho demanaven. Els polítics de la Renaixença volien fer país i necessitaven fer ciutat. D'altra banda, per primera vegada es va derogar l'ordre que prohibia anar emmascarat pel carrer, cosa que va modificar radicalment la forma pública de viure la festa. Les noves disposicions governamentals van multiplicar els balls de disfresses d'una manera enorme. Se'n van comptar fins a cent divuit en un mateix any. Els tallers d'artistes i d'artesans col·laboraren a un ritme creixent en els balls fins a tenir-hi una responsabilitat important en l'organització. A més a més, s'encarregaven de les decoracions i escenografies de les diferents sales on es feien o del disseny de les invitacions que es repartien. D'aquests grups d'artistes en sorgiren entitats com La Paloma, El Gavilán o Julián Romea, que feren, durant alguns anys, lluïts saraus i concursos de disfresses en els quals es trobaven persones d'una extracció social diferent. Els concursos, que, per exemple, premiaven les persones que es presentessin amb menys roba, eren molt celebrats per la concurrència. Tot i això, en aquests balls se seguïen imposant restriccions severes a l'entrada i s'exigien comportaments refinats als assistents. Moltes vegades eren llocs per entrar als quals els obrers es disfressaven de senyors. El capitalisme i la revolució industrial, lluny de canviar la situació social de l'època moderna, la fixaven.

5.2. L'ECLOSIÓ DELS RITUALS DEAMBULATORIS

Fins ben entrada la segona meitat del segle XIX, la Rua, les comparses al carrer i altres esdeveniments itinerants eren episodis menors en el programa d'actes dels Carnestoltes barcelonins. Hi ha algunes referències a comparses benèfiques que sortien, durant els dies de la festa, a fer captes per als presos o malalts, sovint a l'entorn dels mercats més concorreguts. En general, però, la celebració restava reclosa a les sales de ball o a les cases, on, si es podia, es menjava en família, molt i bé.

La ciutat vivia un temps de creixement fort de l'economia i de la població, ben palès en l'inici de l'enderroc de les muralles, l'any 1854. Simultàniament amb l'expansió de les fàbriques, s'accentuà la conflictivitat social amb la consolidació de les societats obreres i de les primeres crides a la vaga general. El republicanisme creixia i la monarquia tenia cada vegada més detractors. Les persones

La rua a la Rambla de Barcelona al segle XIX, en una litografia de Ramon Puiggari. (Font: CPCPTC)

influent de la Renaixença feien equilibris entre l'obrerisme incipient i la garantia de llurs posicions preeminents.

En aquest context cal situar el naixement de la Societat del Born. Potser es tracta d'una de les entitats més rellevants en l'organització del Carnestoltes barceloní. Formada per comerciants i per industrials, situats la majoria als voltants del mercat del Born, i impulsada per Sebastià Junyent, *l'Espardenyer del Born*, la Societat va donar un nou aire a la celebració, especialment pel que fa a la presència de símbols, accions i participants a l'espai públic. Sota el lema «Filantropia i diversió», l'entitat es constituí l'any 1858 amb la intenció d'organitzar el Carnaval i de recaptar almoines per als pobres. Cal dir, a més, que durant els preparatius i sobretot els dies forts de les celebracions, les vendes de les seves botigues i parades es multiplicaven.

Aquesta espècie de tasca revitalitzadora també està lligada amb altres noms propis, com el de Josep Anselm Clavé, un home clau en l'escena musical i associativa; el del prestidigitador i enllustrador de sabates Fructuós Canonge, animador incansable dels actes de carrer o el de Rossend Arús, maçó, poeta i periodista de renom, col·laborador habitual dels setmanaris *L'Esquella de la Torratxa* o *La Campana de Gràcia* i que durant molt de temps fou la veu del Carnestoltes. Al costat de l'activitat creativa es va anar teixint una xarxa important de captes i de patrocinis comercials que donarien volada a la festa des d'un punt de vista financer i que la posarien en una dinàmica econòmica de creixement desconeguda fins aleshores. La festa començaria a ser atractiva per als forasters, no estrictament aristocràtics, d'arreu d'Europa.

Des de l'any 1857, en què va començar a organitzar oficialment la celebració, l'empenta de la Societat del Born i, en particular, l'energia de Sebastià Junyent ressuscitaren, entre altres coses, el vell costum d'antropomorfitzar el Carnestoltes. Es personificava en un ninot, un rei que arribava a la ciutat el diumenge anterior al Dijous Gras; que regnava durant els dies de la gresca, i que

Sebastià Junyent, conegut com l'Espardenyer del Born impulsà la festa des de la seva Societat. L'estendard presidia els actes més rellevants. (Font: AHCB-AF / Pérez de Rozas)

emmalaltia i moria la vigília del Dimecres de Cendra, quan era enterrat. De fet, tot havia començat temps enrere, quan Sebastià Junyent s'havia fet popular al seu barri, perquè durant les dates carnestoltenques, com a reclam publicitari, solia penjar un ninot

Cartell d'època.
(Font: CPCPTC)

de palla vestit amb roba vella i estranya sobre la porta de la seva botiga.

L'Arribo, els jocs al voltant de la figura del fals rei, i especialment l'Enterrament esdevingueren en poc temps els actes centrals del cicle. No és pas casual que la figura del Carnestoltes popular barceloní hagi pres forma de rei histriònic. Els promotors de la Societat del Born simpatitzaven políticament amb el republicanisme federal moderat i van trobar en la festa fórmules per expressar la seva ideologia. Malgrat que la tradició de fer un ninot vingúés, com hem vist, de molt antic, ideològicament, el fet que fos un rei estrafet era com posar oli en un llum. Tampoc no és casual que la Societat es dissolgués l'any 1874 coincidint amb el final de la I República, al ritme de la restauració de la monarquia borbònica.

El ninot en qüestió, un enginy articulat, vestit de rei (casaca, calça curta i perruca emblanquinada) i dotat de diverses cares que es canviaven en funció del moment, era una atracció per si mateix. Amb una mà saludava la concurrència i amb l'altra fumava un *puro*. Cada any, setmanes abans del Dijous Gras, era enviat a una ciutat important del Principat (Figueres, Mataró, Sabadell o Vilanova) escollida com a punt de partida. Des d'allí iniciava un viatge llarg del qual la premsa local publicava notícies esporàdiques. El joc es completava amb un globus aerostàtic, penjat al terrat de la seu de la Societat i des del qual un ninot guaita esperava, amb uns binocles, el moment de l'arribada de l'il·lustre personatge.

El fals monarca, al qual durant aquell temps es van posar noms com el de *baró de la Boira*, *duc de la Pacència* o *marquès de Camamilla*, sovint arribava en tren. Aquest fet generava una gran curiositat entre la població, ja que –recordem-ho– la primera línia ferroviària de l'Estat, Barcelona-Mataró, havia entrat en funcionament pocs anys abans. El ninot era rebut per unes autoritats estrofolàries que li lliuraven les claus de la ciutat. Després era passejat pels carrers en un luxós cotxe de cavalls escortat per un seguici de nans, capgrossos, diables, gegants i trabucaires. Munts

de carrosses representants de diferents entitats administratives o comercials acompanyaven sa majestat fins al seu palau, un cadafal encatfat que s'erigia davant la botiga de Junyent. Allí, assegut al seu tro, el Carnestoltes era visitat per la població. L'itinerari més habitual d'aquests arribos concorreguts comprenia la plaça de Palau, el Rec, el Born, la Vidrieria, la plaça de les Olles, els carrers de l'Espaseria, de l'Argenteria i de Ferran, la Rambla, el pla de la Boqueria, els carrers de l'Hospital, del Carme, de la Portaferriça i dels Boters, la plaça Nova, el carrer de la Tapineria, la plaça de l'Àngel, els carrers de la Bòria, dels Carders i de Montcada, altre cop el Born i el passeig de Sant Joan.

El rei era objecte dels homenatges més variats sovint amb serenates sorolloses i gatzara d'esquellots en què prenien part desenes d'instrumentistes estrambòtics. Era el xivarri, «l'antimúsica», a la qual sovint s'ha fet referència per parlar del carnestoltesc «món al revés» (cf. Burke, 1997: 77) i que avui en dia agonitza entre els sorolls dels espanta-sogres i de les trompetes de plàstic. D'altra banda, el ninot participava com a convidat en nombrosos balls i actes de capta fins que es posava malalt i era visitat pels metges més estranys. Durant aquells dies la rodalia del mercat del Born vivia un autèntic estat de setge carnavalesc que, com explica Amades (*op. cit.*: 45), «no semblava sinó el pati d'una immensa bogeria. Quan se celebrava aquesta facècia molts eren els veïns que fugien a una gran distància per no contraure una malaltia nerviosa». El folklorista, és clar, imbuït de romanticisme, maldava per purgar la cultura popular dels seus elements més grollers. Aital era el clima –diguem-ho un cop més– que es respirava entre certes classes il·lustrades.

Al mateix temps, la Rua esdevingué un dels actes centrals. Desfilava per la Rambla presidida pel Carnestoltes i per l'Espardenyer del Born, un Sebastià Junyent que procurava aparèixer, sempre que podia, al costat del ninot en els actes públics. L'element principal eren els cotxes i carros disfressats.

Dibuix de l'Enterrament del Carnestoltes el 1859, el primer organitzat per la Societat del Born. (Font: CPCPTC)

L'acte es destinava al gaudi de les famílies benestants, tant pel que fa a les comparses que hi prenien part com respecte als espectadors menys apoderats, que d'habitud llogaven llogges a preus elevadíssims. Els balcons del Liceu i del Teatre Principal eren els emplaçaments més cotitzats. Els joves de casa bona, situats a les

Al·legoria de Clavé, un dels personatges clau en la consolidació del Carnaval tal i com avui el coneixem. (Font: AHCB-AF / Joan Vidal i Ventosa)

lloctges, tenien per costum promoure baralles bombardejant els membres de les comparses amb tota mena de projectils. La resta de l'any, els pastissers guardaven totes les closques d'ou, les omplien de farina i feien l'agost venent-les com a munició als joves. Amb el pas del temps, aquests artefactes, que cada dos per tres causaven algun ferit, van ser substituïts per altres de menys lesius, com el confeti o les serpentines.

Moltes de les colles participants a la Rua, formades per entitats que pertanyien als cercles del poder polític i econòmic, aprofitaven la desfilada per a dues coses concretes: tan aviat demanaven caritat com feien publicitat d'indústries i comerços. Era un esdeveniment certament elitista en què les disfresses havien de ser sump-tuoses, refinades i no havien d'atemptar contra el «bon gust», un assumpte recurrent en les cròniques de premsa de diaris i setmanaris. En aquest àmbit de la disfressa, els motius guerrers i militars o les al·legories evocadores dels avenços tecnològics coexistien amb caracteritzacions com nimfes i altres éssers mitològics, sega-

dors o gitanos i amb referències a gent de pobles llunyans, com els russos, els indis o els africans. Hi havia disfresses de gegants i de nans, popularitzades en el context carnestoltesc abans que es convertissin en protagonistes de la imatgeria festiva en el conjunt del Principat. Eren menys ben vistes les disfresses de capellà, els homes vestits de dona i viceversa, entre els quals destacaven els homes de peixatera, o els clàssics fantasmes de llençol, juntament amb «els peluts». En el darrer cas es tractava de màscares rudimentàries que es feien amb mill o plomes enganxades amb goma sobre els rostres i que eren molt comunes entre els qui no podien pagar la confecció d'una disfressa elaborada.

Les bandes de música, nombroses i molt diverses, amenitzaven la desfilada. Si el temps ho permetia, la Rua es feia durant tres dies consecutius, del dissabte al dilluns. Les comparses, formades

Una carrossa que agermanava Barcelona amb diversos països del món, l'any 1930. (Font: AHCB-AF / J. Domínguez)

habitualment per blocs d'entre deu i vint persones –quasi sempre homes–, acostumaven a practicar els anomenats *asaltos*, visites sorolloses a cases de familiars durant els dies de Carnaval. Allí se'ls convidava a menjar i beure, mentre els joves miraven d'engrescar els seus amfitrions forçats amb cants i balls, coreografies que havien preparat les setmanes anteriors.

Al capdavant dels dies de festa, durant els vespres del dimarts de Carnestoltes, els principals carrers del centre urbà eren sacsejats pels actes multitudinaris de l'Enterrament. A diferència de la Rua, aquí la rigidesa de l'estratificació social es relaxava, hi era admesa tota disfressa que es volgués i la sàtira, la burla o la crítica eren molt més visibles en les al·legories que es representaven. A tall d'exemple, direm que milers de persones s'aplegaven al passeig de Sant Joan i un hiperactiu servei d'ordre enquadrava el seguici segons una numeració estricta que s'enganxava als arbres de l'avinguda. Hi concorria gent amb cotxes engalanats i carros de cavalls o comparses a peu. A les set en punt s'iniciava la marxa, encapçalada pel carruatge mortuori on jeia el rei, envoltat per ciris encesos i grupets de ploraneres que simulaven plors estripats, crits i gemecs. De tant en tant, el foc de les bengales de colors saludava el pas del ninot. Amb el temps, aquest cotxe de morts va esdevenir un espai singular pel tipus d'ornamentacions estrofolàries que s'hi posava, normalment objectes de cuina o d'ús íntim. Just darrere el carro s'hi afegia una comparsa nombrosa formada per homes vestits amb roba femenina, sobretot camises de dormir, i la cara enfarinada. Eren els encarregats de pregonar, a plena veu, el testament del difunt. Ho feien amb cantarelles com aquesta: «Diu el pare Carnestoltes que s'ha de mudar la cançó perquè el vi que beu el pobre no ha de pagar contribució. Trampes al pa, trampes al vi, tot són trampes el que hi ha aquí. Trampes són, tot són trampes d'aquest món» (*cf. Amades, op. cit.: 66*)

La comitiva mortuòria recorria els carrers dels barris de la Ribera i del Raval fent un itinerari similar al de l'Arribo i es disso-

lia al mateix punt d'on havia partit. Segons reportava Sebastià Junyent –ara es tracta del nét de l'Espardenyer del Born– a la revista *Joventut*, durant l'any 1859:

Molts cotxes y comparses s'anaven il·luminant, amb fochs de bengala de diferents colors, sense comptar la gran quantitat d'atxas que acompanyaven les disfresses. Tants llums y tants sorolls, tants planys y crits, devian produhir un aspecte imponent y fantasmagorich, malgrat la farsa que representavan. Una generació immensa presenciava el seguici (1905: 127).

L'acte havia d'acabar forçosament a quarts de dotze, perquè tant els organitzadors com els participants tinguessin temps de fer per sopar àpats abundosos amb carn, ben greixosos, abans que les campanes de les esglésies anunciessin l'inici de les restriccions quaresmals. Amb tot, cada Dimecres de Cendra –les disputes sobre si era l'últim dia de Carnaval o el primer de Quaresma eren enceses–, encara hi havia un últim acte, gastronòmic i familiar, que consistia a sortir a fer un mos en parcs, muntanyes o prats de la rodalia de la ciutat. Alguns encara menjaven carn, però el més comú era la truita i el peix, normalment sardines i arengades. Aquestes excursions aplegaven milers de persones a Collserola i sobretot a Montjuïc, on la gent es reunia prop de fonts i de miradors.

5.3. LA COMICITAT POPULAR I LA LITERATURA SATÍRICA

Troblem el moll de l'os o la matèria primera de les celebracions populars vuitcentistes en una mena d'humorisme generalitzat, per bé que subterrani. Soterrat, que no vol dir amagat (vegeu el final del capítol 3). Ja ens hem referit a Bajtin (*op. cit.*): la cultura popular medieval, grotesca i pública, a partir del segle XVII es va

traslladar a les obres literàries, al teatre i a les obres d'art en general. Oposada a la censura oficiosa, la satirització de la vida pública va sobreviure –per dir-ho d'alguna manera– cultivada per alguns literats o pels ideòlegs de la festa, que sovint s'inspiraren en l'energia creativa, carnestoltesca, de les classes populars. Al costat de la maquinària humorística de Sebastià Junyent hi havia les caricatures a la premsa, la imatgeria festiva i sobretot el teatre.

En aquest sentit, és essencial la figura de Frederic Soler i Hubert, *Serafí Pitarra*. Nascut el 9 d'octubre de 1839 a Barcelona, va ser un personatge que no pot desvincular-se de tota una generació teatral amb un gran èxit popular. Les obres teatrals, anunciades a les cartelleres de la premsa diària vuitcentista, no solament eren una representació en tres, quatre o fins i tot cinc actes, sempre en castellà, sinó que constaven, a més a més, d'una simfonia inicial, d'un ball i d'una o dues peces curtes (sainets) que farcién aquest plat principal que era l'obra original o adaptada. A partir dels anys seixanta, en aquestes peces curtes i secundàries, gairebé sempre anònimes, hi va començar a haver una presència més important de la llengua catalana.

La guerra de l'Àfrica va provocar que la situació de l'idioma donés un tomb decisiu. El patriotisme imperant animà alguns dramaturgs catalans a escriure obres en castellà, però amb un assumpte català, al·lusives a les circumstàncies. *La rendición de Tetuán*, drama en cinc actes de Ramon Mora, o *El presidiario de Ceuta*, d'Antoni Altadill, són bones mostres d'aquest furor patriòtic. Les obres bilingües al·lusives al mateix tema, com la comèdia *A Tànger, catalans!*, del mateix Mora, continuaven essent peces de circumstàncies en un acte. Ara bé, en aquest mateix furor patriòtic, Antoni Altadill començà a escriure, el 1860, *Don Jaime el Conquistador*, que després seria el blanc d'una paròdia de Pitarra (cf. Morell 1984). El català passava a ser vehicle de peces senceres. Vegeu una mostra del to barroer utilitzat per Pitarra:

ESCENA PRIMERA

(Muntaner i Fontanelles)

MUNT. Lo rei moro li ha donat
unes purgacions culeres.

FONT. Doncs és a dir que el rei moro
va dar a En Jaume pel cul?

MUNT. Vegi de parlar el gandul
del seu rei amb més decoro!

FONT. Si tinc culpa, perdonau-me;
jo ho havia entès així.

MUNT. Al rei moro és ane qui
va donar pel cul En Jaume.

FONT. Jo entenc per coses culeres
coses que surten al cul
i En Jaume, si està ful,
no ho està pas dels darreres.
Si al rei, aquell gran bacó
donà el mal que jo deploro
són culeres les del moro
mes les del Rei Jaume, no.

(Pitarra. *En Jaume I. El Conquistador*, 1860)

En Serafí Pitarra era un dels autors satírics que connectaven més amb les classes populars, potser perquè era un dels primers d'escriure en català. Més versàtil que els seus companys de generació, autodidacte per necessitat, compaginava el seu ofici de

rellotger amb l'elaboració d'obres festives per als tallers i pisos — centres de reunió d'estudiants amb ganes de gresca— i per a les representacions de sala i alcova, peces inclements que constituïen un entreteniment comú a les cases particulars. Si per als pisos escrivia paròdies irreverents del tot, com *L'engendrament de don Jaume* —caricatura sagnant d'un fragment de la nostra història, que Soler situa en un prostíbul decimonònic retratat amb un costumisme agut i desprietat—, per a les cases particulars produïa sàtires com *La botifarra de la llibertat* o *Les píndoles d'Holloway o la pau d'Espanya* (1860), en les quals es reia del fervor patriòtic present a les peces d'altres autors. Podem dir que Pitarra eleva la paròdia al rang de producte de consum, com la seva celebrada *L'Esquella de la Torratxa* (1864), una ridiculització d'un drama històric de gran èxit d'Antoni Palou i Coll titulat *La campana de la Almudaina*. Aquesta obra de Pitarra assolí una fama sense precedents. Va ser un èxit tan gran que la Llibreria Espanyola publicaria, en una col·lecció creada a propòsit i batejada amb el nom de *Singlots poètics*, *L'Esquella de la Torratxa* i cinc obres més de Frederic Soler, totes sota el pseudònim de *Serafí Pitarra* i en una llengua que es denominava *català del que ara es parla*, el català del carrer, per oposició al català encarcarat i arqueològic que pretenien recuperar els poetes dels Jocs Florals. L'estiu d'aquell mateix 1864, els teatres del passeig de Gràcia, uns teatres a l'aire lliure que reunien un públic més popular que el dels teatres d'interior, no dubtaren a incloure-la als seus repertoris. La resposta del públic fou tan bona que altres dramaturgs seguiren ben aviat els passos de Pitarra, que s'havia convertit en una persona popular, a qui fins i tot Jacint Verdaguer mateix dedicà un poema:

A Frederic Soler en son enterro

Amb cent corones de flors
te'n veig anar d'esta vida:

tu te'n vas amb cent, de flors:
jo quedo amb una, i d'espines.

(6 de juliol de 1895)

En aquest clima de la dramaturgia burlesca, popular i celebrada, la Societat del Born va impulsar de valent la literatura satírica amb la impressió de fulls, crides, bans, discursos, al·locucions i testaments del Carnestoltes. Es tractava de documents humorístics que al·ludien a l'actualitat política i social, escrits per plomes reconegudes i gairebé sempre en vers. El Carnestoltes començava a parlar. Molts d'aquests materials, signats per l'Espardenyer del Born mateix, es posaven a la venda abans de les celebracions i també durant les festes o es penjaven a les cantonades i als arbres dels carrers. També circulaven rondalles, versets o cobles anònimes que, repetides un any rere l'altre, van esdevenir clàssics propis de la festa. Una estrofa deia: «De setze, de setze, de setze el vi; el pobre Carnestoltes, s'acaba de morir» i era corejada per milers de persones durant els enterraments (*La Campana de Gràcia*, 19 de febrer de 1871).

Al mateix temps, l'eclosió de Clavé i de les societats corals i humorístiques que va promoure també influiria en la consolidació d'una producció abundant i enginyosa de textos, poesies i cançons referits al temps carnestoltesc. La posició de Clavé, partidari d'una festa amb menys pes dels cercles aristocràtics, es plas-mava moltes vegades en una crítica subtil però directa dels usos i costums de les classes benestants. Per exemple, en un llibre deliciós firmat per Clavé i per J. M. Tarrés (1860) sobre el Carnaval del 1860, hi podem llegir:

De inútil lente, perfumado guante / Un necio, un fatuo, en fin, un elegante,
Tuvo la complacencia / De honrar con su presencia

A principis del segle XX, els programes de Carnaval eren altaveus de la comicitat popular. (Font: CPCPTC)

*Un baile del Liceo y resignarse / Con la plebeya gente a entremez-
clarse*

*Calzó al llegar al baile el guante suave / Se revistió de un cierto aspec-
to grave*

Limpió luego su lente / Y con aire indolente

Fue pasando importuno / Revista de los trajes uno a uno

Este esroso, decía, detestable / Ese raro, ese otro miserable

Ese es feo, ridículo, espantoso / Y así por ese estilo, fastidioso

Trajes fue enumerando / Y uno por uno todos desechando

*Y del traje pasando a las facciones / Fue tildando de horribles fantas-
mones*

*A tiernas niñas, lindas, juguetonas / Y a bellas y dulcíssimas ja-
monas*

Exótica llamando a su hermosura / Salvaje a su dulzura

Raquítico su porte / É indignas de vivir en una corte.

Mientras así pensaba / Si es que a pensar el tal jamás llegaba

Una se le acercó, máscara bella / Radiante cual estrella

Regiamente ataviada / De perlas y rubíes coronada

*Breve pie, linda mano, buen talante / Talle esbelto, elegante
Vivaces ojos, negra cabellera / Una mágica, en fin, una hechicera.*

*Ante aquella belleza / Su corazón latió con más firmeza
Y un poderoso anhelo / Sintió por contemplar su faz de cielo
Que ocultarse debía / Tras el negro antifaz que la cubría
Rogó, suplicó en vano / Su ademán soberano,
Su demanda obstinada / Cien veces se humilló ante la tapada
Sin que iluso lograra / Siquiera ver su cara
Ante su estéril ruego / Más y más se avivó en su pecho el fuego
Obtuvo de ella un baile, dos, tres, cinco / Redobló más su ahínco
Todo era en balde, el antifaz seguía / ¡Ya la máscara al fatuo no cedía!*

*El baile terminó, ofrecióla el brazo / en tierno y dulce lazo
En su conquista, cándido soñando / Las gradas del teatro fue bajando
Su coche la brindó y ella altanera / Rehusó, rogó otra vez y a la tercera*

*Coquetona, insinuante / Ceder aparentó a su nuevo amante.
Ebrio de amor el nene presumido / Acompañó rendido
A la bella tapada / A su propia morada
Llegó a ella y del coche presurosa / Saltó linda y graciosa
Y sacando ligera / De su seno aromática cartera
Tendió su esbelta mano / Su tarjeta entregó al joven ufano
Que ya perdiendo el seso / Iba a estamparla un amoroso beso:
Más la casta tapada / Asestóle una recia bofetada
Y al darle en los hocicos con a puerta / Dejó al muñeco con la boca abierta*

*Quedóse el pollo asaz desconcertado / Al ver su adverso hado
Y consolado al fin por la tarjeta / De la dama discreta
Acercóse a la luz de un reverbero / Leyendo con acento lastimero
«D. Carlos de Megía / Teniente Coronel de Infantería»*

Cal dir que, malgrat el to d'aquests escrits, que sovint atacaven les autoritats, i a pesar de ser recitats per aconseguir la màxima hilaritat pública, el Carnestoltes consuetudinari era una festa més aviat tranquil·la. Per dir-ho d'una manera diferent, es constata que aleshores és quan la sàtira i la burla s'havien convertit en un aspecte menor i tolerat, perquè, en definitiva, ja no suposaven cap contratemps a les institucions. Les autoritats civils i militars materialitzaven la seva participació decidida cedint guàrdies municipals a cavall i a peu, xarangles, soldats i animals. Fins i tot en una ocasió en què un aiguat inoportú va obligar a suspendre l'Enterament, el bisbe va autoritzar a fer-lo l'endemà, un cop començada la Quaresma. En poques dècades el Carnaval s'havia transformat en una eina amb una gran capacitat de dinamització del comerç intern i molt útil per a la promoció exterior de la ciutat. Com afirma Junyent (*op.cit.*: 190), «era tan nombrosa l'afluència de forasters, que no cabien per hostals, fondes i dispesas, quedant-se molts a passar la nit al carrer per falta d'hostatge».

D'altra banda, la importància de Clavé en el Carnaval noucentista ha estat destacada mil vegades pels apologistes d'aquest nou model de celebració que s'anava imposant, potser perquè representava millor que ningú l'èxit burgès en el joc d'apropiació dels símbols i del llenguatge del drama satíric carnavalesc. Educat en els ambients de les bones famílies barcelonines, Clavé va erigir-se en portador del missatge de la nova moral burgesa als barris populars. La seva obsessió era allunyar els obrers de la taverna i la revolta. Amb aquest objectiu va crear els cors, agrupacions d'obrers que, en comptes de passar les tardes a la vinateria, anaven a cantar junts als nous jardins de l'Eixample, sota el lema «Progrés, virtut i amor». Per això altres autors, menys difosos, han volgut veure en el protagonisme creixent de «l'estil claverià» una mostra de la manera com anava prenent cos la usurpació del Carnaval satíric i popular:

Fundada el 1905, la Societat Gatzara Continua rellevà la Societat del Born com a principal promotora dels Carnestoltes. (Font: CPCPTC)

Desde 1846, año en que participó por primera vez en el Carnaval de la ciudad, Clavé fue introduciendo una visión folclórica en la cual la espontaneidad popular desaparecía, reduciendo el ritual festivo a un paseo ordenado por unas calles previamente pactadas y modificando los contenidos subversivos en favor de los componentes estéticos y escenográficos menos agresivos. El Carnaval que proponía —y que sus agrupaciones corales controlarán desde 1860— era un mero paseo de máscaras y músicas (Romero Marín 2000, 10).

El cas és que l'any 1860 les tropes espanyoles entraven a Tetuan i al començament moltes veus s'aixecaren contra la celebració del Carnaval en temps de guerra. A pesar de tot, a

Barcelona la festa va viure una de les edicions que han perdurat més en la memòria i que han estat més reverenciades en els escrits posteriors sobre aquesta qüestió. Això es constata de manera especial en els tres dies de la Rua, que es van transformar en uns actes multitudinaris de suport a l'exèrcit i en una capta mai vista. Al bell mig de la desfilada, un carro fortalesa guarnit amb banderes espanyoles llançava confits i dolços al públic des d'una bateria de canons. Les disfresses de cantinera, de moro i de soldat van ser les més usades. L'últim dia, en la cavalcada organitzada pel Círculo Equestre es podien veure els membres del Circo Real vestits de joqueis, dandis, putxinel·lis, mosqueters, pierrots i guerrers, i envoltant un carruatge colossal que simbolitzava la Victòria. A sobre, una artista del circ, vestida d'Espanya, coronava amb llorer el cap dels soldats victoriosos davant d'un grup d'homes que representaven els moros vençuts.

Però al final d'aquesta etapa vuitcentista, el Carnaval començà a perdre força al carrer i en el conjunt dels actes celebrats. La Rua es va traslladar de la Rambla al passeig de Gràcia, i els nous organitzadors d'arribos i enterraments van concebre cerimònies menys lluides que en les dècades anteriors. És simptomàtic, per exemple, que l'any 1891 els gegants de la Casa de la Caritat o del Carnestoltes, que daten del 1859 i que van ser construïts per la Societat del Born, fossin donats a la Diputació de Barcelona per a la distracció dels nens orfes i comencessin a participar a les desfilades de Corpus o a les cavalcades de Reis.

El gros de la literatura satírica –per dir-ho d'alguna manera– es va recloure. A la ciutat, el conflicte entre els diferents sectors socials cada cop era més intens, i la festa, associada per molts grups d'obrers amb el domini de la burgesia, acabaria per ressentir-se'n. La fractura social no convidava al ball. Tot i ser usada per a l'atac polític, la sàtira, escrita, dibuixada o cantada, no es destinava a capgirar l'estat de les coses. Fins i tot Serafí Pitarra esdevindria el senyor Frederic Soler. Una vegada integrat als esta-

ments burgesos per via de matrimoni i empresarial, va escriure obres semblants a les que parodiava abans i va mirar de fer desaparèixer la seva producció satírica anterior (cf. Fàbregas 1984). No serviria de res, vet-ho aquí, que l'any 1899 Santiago Rusiñol es presentés al ball del Lírico vestit de senyora romàntica amb mirinyac i barba, i fumant-se un *puro* prominent. Es veié com un esnobisme innocent.

5.4. SANG I FESTA

La consolidació de les bases del model carnavalesc que avui coneixem no es pot comprendre sense tenir en compte les dinàmiques del conflicte social, ben visible al carrer, que van marcar tot el segle XIX i les primeres dècades del XX. Si tenim present que durant aquells anys la triomfant burgesia urbana buscava fer dels rituals públics col·lectius un escenari d'exhibició del seu poder entre els obrers i les classes desfavorides, entendrem que la frontera entre la festa i la revolta s'esvaïa per moments. La Barcelona d'aquell temps es presentava com un marc de projectes polítics i socials sovint antagònics que tenia en l'espai públic gran part de l'escenari. En aquest context cal situar el naixement de les polítiques higienistes i de «cirurgia urbana» que tenien com a objectiu assolir el control de l'entorn físic immediat. Les reformes urbanístiques engegades obeïen a un conjunt de «reformes simbòliques» ben constatables quan observem les modificacions que va experimentar l'univers festiu.

Partint del que s'ha dit en els apartats anteriors, podem concloure que durant el segle XIX la festa burgesa es va anar construint sobre els pilars de la privatització i la reclusió de les celebracions en espais tancats, combinada amb desfilades de lluïment promogudes per comerciants i amb una clara orientació publicitària. En aquest aspecte, només cal recordar que el 1908 s'engega-

va la maquinària de la Societat d'Atracció de Forasters, la nau capitana d'un empresariat que posava els fonaments de la futura «marca Barcelona». En un mot, assistim a la promoció d'una nova moral pública. Aquest procés domesticador, engegat en un entorn social d'hostilitat creixent, buscava neutralitzar l'acció festiva al carrer de les classes populars, sempre difosa, descentralitzada i generadora de pràctiques, gestualitats i discursos que palesaven el conflicte. Com explica Romero Marín,

Durante la fiesta la ciudad era tomada por las clases populares para hacer de ella su escenario festivo. Tanto en Carnaval, como en la Semana Santa, o durante el Corpus Christi, los ciudadanos de Barcelona vivían los eventos en las calles. Durante el Antiguo Régimen la autoridad había sido relativamente tolerante al respecto. En parte porque el poder, la corte entonces, estaba muy lejos y, en parte, por la cobertura religiosa de que gozaban la mayor parte de las festividades. El poder aristocrático no llevó a cabo ataques exacerbados contra las festividades populares. Muy distinta fue la situación tras la llegada de los liberales al poder. Para empezar el calendario festivo fue reducido de 93 días a menos de 75. Luego vino la modificación del espacio festivo (op. cit: 9).

Aquestes modificacions ja havien començat a fer-se efectives en esdeveniments com les visites reials, en les quals es va passar de fer grans desfilades de ciutadans ordenats per gremis al costat dels monarques a desplaçar la concurrència a les voreres. Així, el poble esdevingué el testimoni i l'espectador passiu de marxes solemnes en què es mostrava tota l'esplendor del poder.

En el cas del Carnaval, l'estratègia de control pretenia reduir la presència espontània de festers al carrer i sobretot perseguia la reducció de les fogueres en les quals es cremava el Carnestoltes, una de les pràctiques catàrtiques i purificadores més habituals amb què es tancava la festa. La por burgesa envers el foc estava

més que justificada. Aquest era un element protagonista en bona part de les múltiples revoltes que van tenir lloc a la ciutat durant tot el període. Posem-ne alguns exemples.

L'any 1821, una epidèmia de febre groga va provocar una explosió d'ira popular per la discriminació amb la qual els malalts eren tractats en funció de la seva condició social. La reacció popular començà a la Rambla amb atacs a les cases de famílies adinerades i als centres de poder. En les irrupcions s'exigien diners i aliments, com tradicionalment es feia a les caramellades (vegeu l'apartat 3 del capítol 7). També a la Rambla es va aixecar una gran foguera per cremar l'efígie d'un metge en un acte que representava una catarsi alliberadora semblant a la del final del Carnestoltes.

El 1835, un desastre militar i la incompetència governamental van provocar una nova sotragada. Tot va començar a la nova plaça de toros de la Barceloneta. Al crit de «ja prou de toros mansos», un dels braus va ser tret del recinte, passejat per la ciutat i cremat públicament. De nou trobem el model discursiu tragicofestiu: patiment del protagonista, recorregut, sacrifici violent i foc catàrtic. Del ritual festiu es va passar a la crema de convents, al saqueig de dependències policiaques i a una nova foguera on es van destruir totes les fitxes de sospitosos. El dia següent, una de les fàbriques més grans de la ciutat (Bonaplata, Vilaregut i Cia.) fou reduïda a cendra. El Govern envià tropes sota el comandament del general Bassa. El dia que arribaven, aquest general va ser atrapat quan entrava a la Diputació. Allí mateix fou assassinat, i el seu cos es va llançar pel balcó. La gernació prengué el cadàver, i després d'arrossegar-lo pels carrers del centre, el cremà en una foguera a la Rambla.

Les fogueres tornarien a cremar l'estiu del 1843 en una revolta amb un clar caràcter festiu. Els càntics acompanyaven les accions al carrer, i tot un conjunt de símbols vinculats amb l'antropofàgia s'usaren com a forma d'expressió política. Els amoti-

nats, vestits de pagès i cofats amb barretina, exhibien calaveres i paelles, que són unes clares evocacions carnavalesques o del Corpus. El nom de la revolta, *la Jamància*, fa referència al fet de menjar i evoca aquest sentit satíric i subversiu. Es popularitzà un himne energumènic –*El xirivít*, que de nou ens porta a *chiarivari* medieval (vegeu el capítol 3)– que parla de cuinar i menjar-se els moderats. Novament, el ritual festiu i l'acció reivindicativa compartien icones i expressions.

Cap a finals del segle XIX, en plena eclosió del moviment llibertari, els espais festius tradicionals van començar a ser objecte de la ira popular. Ja hem esmentat la bomba al Liceu, l'any 1893, i cal afegir el tomb espectacular que va suposar l'atemptat contra la processó de Corpus, l'any 1896. La festa havia passat de ser un segon Carnaval a ser l'objectiu dels atacs dels obrers. Si l'acció al teatre era un atac a la «ciutat del poder» i a l'urbs desconflicтивizada somiada per la burgesia i mostrada al món durant l'Exposició del 1888, atemptar contra el Corpus era més aviat un punt i final que trencava definitivament la relació entre una Església considerada opressora i les expressions col·lectives populars.

Tanmateix, l'entrada al segle XX no canvià les coses. Durant el mes de febrer del 1902, enmig de la crida a la vaga general que va paralytzar Barcelona durant sis dies, circulava el següent manifest:

Compañeros, salud: Ya pasó el Carnaval, esa ostentación de lujo y derroche que nuestros explotadores hacen cada año para afrentar doblemente la miseria, el frío y el hambre que nos rodea... Paremos todas nuestras faenas, desde el barrendero al maquinista, del criado doméstico al tipógrafo, al dependiente del comercio, a todos, en fin, los que trabajan.

¡Que nadie se mueva, que todo cese, y a la negativa de los vampiros acaudalados responda el vacío, el silencio y el hambre para todos! Sin comida, bebida, luz ni limpieza, capitularán nuestros enemigos. Muchos compañeros estamos dispuestos a soportar esta nueva Cuaresma que alcance a todos, para lograr un destello de dignidad y de mejora a la

pesadumbre que nos degrada y el derecho a vivir que nos roban. Por consecuencia ¡alto a las faenas!, pare el trabajo desde mañana mismo y demostraremos a las clases directoras y capitalistas que sin el obrero a quien desprecian no es posible la vida social (Rebollo, 2003: 26).

Tot i la ruptura, l'any 1905, la societat Gatzara Contínua va fer un intent de reactivar la celebració al carrer instal·lant un envelat com a palau del ninot a la confluència de la Gran Via amb el passeig de Gràcia. Aquesta iniciativa obriria una altra etapa d'una certa animació, tot i que l'Arribo, la Rua i l'Enterrament passarien a ser actes menors en el curs de la celebració. L'espai públic era motiu d'una disputa soterrada, i el seu ús en festes multitudinàries causava preocupació entre els governants. L'any 1909, per exemple, el governador civil va autoritzar a última hora una cavalcada al carrer, però va ordenar al cap de la policia que

Les primeres dècades del segle XX són anys de profunda conflictivitat social, on sovint es confonen la festa i la revolta. (Font: AHCB-AF / Frederic Ballell)

comandés un desplegament massiu d'efectius disfressats convenientment per controlar-la. Segons Fabre (*op. cit.*), l'estratagema es va descobrir quan els oficials, vestits de pierrot però amb la porra reglamentària ben visible, van treure's el barret per saludar el governador. L'anècdota va ser aprofitada a bastament per les publicacions humorístiques, algunes de les quals mantenien, sobre el paper, part de l'esperit crític de la festa. El mateix any, la ciutat havia viscut un altre episodi de violència extrema. No és casual que passés a la història oficial amb el nom de *Setmana Tràgica*. Romero Marín sintetitza així la rebel·lió:

Fuego, sátira, conquista de la calle reaparecieron de nuevo recomponiendo el escenario popular. Lo religioso, antes icono integrador y universal de los movimientos populares, se convirtió en centro de todos los ataques. Los hechos manifestaban así la ruptura definitiva de las clases populares con la iconografía y la escenografía religiosa. Las clases urbanas ya no necesitaban ni de la legitimidad que hasta entonces les había ofrecido, ni su imaginería integradora. Desde entonces, sería el movimiento obrero organizado el que facilitaría la legitimidad y la sintaxis iconológica para el nuevo escenario colectivo popular. Entre sangre y fiesta, pues, se cerraba el siglo en la ciudad. A partir de 1909 la ruptura urbana, el amargo descubrimiento de que la ciudadanía no existía para todos, llevó a buena parte de los miembros de las clases populares a convencerse de que la solución pasaba por la necesaria revolución (op. cit: 15).

Entre el 1913 i el 1919, amb la guerra a Europa com a teló de fons, la Societat d'Atracció de Forasters, formada per botiguers i industrials eminents, va assumir, amb el suport de l'Ajuntament, l'organització del Carnaval i va procurar remarcar-ne més la vessant comercial. La primera publicació de la Societat és del 1910 i es deia *Touring Review*; el 1912 va passar a anomenar-se *Barcelona Atracción*. En un treball magnífic de Dolors Vidal (2006), podem seguir els temes estrella d'aquesta segona revista, que, entre altres

coses, va abocar les seves energies a convertir les festes populars en un focus d'atenció per al turista adinerat. És il·lustrativa la manera com *Barcelona Atracción* vinculà els monuments, la història, els Carnavals, el sol i la platja, i la indústria en una barreja de fotografies i d'articles que presentaven Barcelona com la Nova York del Mediterrani (*ibid.*: 459 i seg.).

Durant aquest període, els programes de Carnestoltes i els actes anaven plens de publicitat de sastreries, sabateries, botigues de roba i d'altres negocis del sector tèxtil. Se celebraven balls en alguns teatres, entre els quals destacava el del Novedades. Aquí un concurs anual anomenat «Pére et Travesti», organitzat per una selecta botiga de roba, va prendre una certa volada. Les rues, celebrades en sessions de matí i de tarda al passeig de Gràcia, inauguraven els temps del protagonisme de les carrosses de lluïment, patrocinades per les grans firmes comercials. A Barcelona, la festa del Carnestoltes entrava en una etapa nova, les claus de la qual són en la declaració d'intencions que obria el programa repartit l'any 1917. Val la pena reproduir-lo quasi íntegrament:

La obra de la restauración de nuestro Carnaval, que viene intentándose desde algunos años a esta parte, tiene un alto valor de ciudadanía. Quizá no lo entiendan así, los que llevados por un exceso de sentimentalismo, juzguen que estos momentos, realmente trágicos para Europa, no parecen los más apropiados para la celebración de festejos y regocijos públicos (...)

Hay que reconocer que las grandes capitales tienen deseos apremiantes que satisfacer. Es un hecho, desgraciadamente fuera de toda discusión, que el conflicto internacional que actualmente se ventila entre las naciones europeas, ha repercutido en nuestro país, desquiciando la normalidad de su vida económica y colocando en crítica situación los intereses de la industria y en especial los del pequeño comercio.

En estado tal, a nadie habrá de ocultarse que para ciudades eminentemente industriales y mercantiles como Barcelona, ha de producir gran-

des beneficios cuanto tienda a sacar de su marasmo la actividad comercial, cuanto ofrezca ocasión para realizar un mayor número de transacciones e intensificar la producción industrial, cuanto favorezca al movimiento numerario, ya sea del propio mercado, ya sea motivando un acrecentamiento de riqueza mediante los rendimientos que sea permitido esperar de una afluencia, aunque sea circunstancial de consumidores forasteros. Es indudable que ningún medio hallaríase tan virtual para conseguir dichos resultados, como la celebración de unas fiestas populares. (...)

Poner solución de continuidad a los esfuerzos que vienen realizándose para devolver a nuestro Carnestolendas el vigor y lozanía que tuvo en otras épocas sería imposibilitar, quizá para siempre la reconstitución definitiva de tales fiestas, que, además de los referidos beneficios económicos, dan ocasión a la ciudad de poner de manifiesto su cultura, su esplendor y su refinado gusto artístico, y a que sea visitada por los naturales de otras regiones, cada uno de los cuales se convierte, de regreso ya a su país, en pregonero de sus bellezas y de sus opulencias, acentuando de este modo los prestigios de nuestra Barcelona, que son para nosotros patrimonio sagrado que debemos procurar conservar y acrecentar por todos los medios (El Carnaval de Barcelona, 1917: 4 i ss.).

Com dèiem ratlles amunt, és recurrent que el poder esdevingui parasitari de la festa popular, per tal com aquesta es converteix en una eina que és un altaveu propi i un mur de contenció social. Però també hem dit que, quan el poder escenifica els seus interessos, els resultats no sempre són els esperats. La vaga de la Canadenca, al febrer del 1919, va encetar un període de violència extrema i va fer inviable la celebració pública de la festa durant els anys posteriors. La tensió entre els anarcosindicalistes i els pistolers de la patronal amb l'ombra sinistra i omnipresent del governador Martínez Anido marcava la vida al carrer, i el Carnaval va tornar a tancar-se als domicilis particulars. No en sortiria fins que

la dictadura de Primo de Rivera no el reinstauraria amb la Rua com a acte definitivament central.

L'adveniment de la República va modificar radicalment el panorama polític, però es van mantenir vigents les coordenades principals de la celebració. Entre el 1927 i el 1936, la Rua es va consolidar com a concurs magne en tres jornades en què s'alternaven comparses publicitàries amb blocs més autònoms vinculats amb colles i entitats no dependents, forçosament, de les cases comercials. Un jurat format per il·lustres personalitats barcelonines decidia els premis en metàl·lic. Mesos abans de la festa, la comissió organitzadora s'encarregava d'aplegar els diners donats per les cases comercials, interessades a beneficiar-se de les dinàmiques que es generaven. Les comparses, sobretot les publicitàries, gastaven grans sumes de diners en els vestits, l'ornamentació dels carruatges i les orquestres que els acompanyaven.

Les Calderes
d'en Pere
Botero,
guanyadora al
Concurs de
Carrosses, l'any
1936. (Font:
AHCB-AF /
Josep Maria
Sagarra)

Els balls tornaven a proliferar, tot i que es reduïen a les dates properes al Dijous Llarder. Algunes sales de teatre mantingueren l'organització dels balls de màscares, però en general aquestes activitats es descentralitzaren i desenes d'entitats, clubs, gremis i fins i tot escoles promogueren les seves trobades. Molts balls van començar a incloure, a més, concursos per als infants. Ras i curt, el món de la infància personificaria bona part de l'univers carnavalesc. Es van incrementar les batalles de confeti i de serpentines al carrer, especialment en les desfilades. També proliferà entre els grups de joves el costum de jugar a les «guerres de teps», en les quals les colles d'un carrer desafiaven les del carrer veí tal dia a tal hora i es dedicaven a tirar-se pedres els uns als altres.

Enterrament del
Rei Carnestoltes
a la Font dels
Tres Pins, l'any
1935. (Font:
AHCBAF /
Pérez de Rozas)

Les deambulacions d'entrada i sortida del ninot van ser pràcticament suprimides i no reapareixerien fins l'any 1935. Les sortides a la muntanya sí que mantingueren una salut esplèndida, i milers de persones feien els seus particulars enterraments de vi i arenga-

da el Dimecres de Cendra. L'Enterrament de la Sardina era una tarda en contacte amb la natura. S'esdevenia als turons emblemàtics de la ciutat, com Collserola, la Muntanya Pelada, la Font d'en Fargues o als Tres Pins, a Montjuïc. En el darrer indret, un oportunista Alejandro Lerroux sovint aprofitava la presència de les multituds per encendre els treballadors amb el seu discurs radical.

Durant l'Enterrament, les criatures i alguns adults duïen una arengada disfressada, penjada d'un fil lligat a una canya, que portaven a enterrar. Hi havia qui traguïa un petit taüt per al peix. Algunes colles de nois i noies, vestits de dol, exhibint grans mocadors i fent mostres ostentoses de planys i plors, cantaven les excel·lències de l'arengada morta, que potser –s'ha dit amb més o menys fortuna– representava el fal·lus del Carnestoltes.

Això no obstant, en la seva dimensió pública, el Carnaval era una festa entre dos focs sostinguda per la voluntat de la burgesia urbana. D'una banda, hi havia la indiferència que generava entre els sectors més empobrits i les classes treballadores, i, de l'altra, hi havia any rere any les crítiques ferotges dels estaments més conservadors, que el consideraven immoral i anticrisitjà. En aquest sentit, tot i que moltes vegades els carnivals dels anys trenta s'han posat com a exemple d'organització, de creativitat espontània i participació popular, si es consulten els diaris d'aquella època, tant d'un color polític com d'un altre, fa l'efecte que la festa es movia en un terreny realment fràgil en tots els aspectes. Però no es pot obviar la memòria de la gent. Sempre hi ha algú que fa referència a l'estripat Enterrament de la sardina del Dimecres de Cendra a la Barceloneta o l'evocació de les murgues, que aplegaven joves amb ganes de gresca que cantaven cançons satíriques acompanyades amb el soroll somort que feia un estri fet amb una canya i un paper de fumar, i que emmodia la veu a la manera de la sordina d'una trompeta: la murga.

En la tasca de recuperació del Carnestoltes engegada a finals de la dècada dels setanta del segle passat, de la qual parlarem més

Ball «Pare et
Travesti» al
Teatre
Novedades,
l'any 1933.
(Font: AHCB-AF
/ Pérez de
Rozas)

endavant, potser calia trobar o crear una certa continuïtat amb aquelles rues «mítiques» d'abans de la guerra i va interessar engrandir-ne la importància. És veritat que moltes carrosses que desfilaven eren espectaculars, però en el seu conjunt, aquest model de festa no acabava d'arrelar entre la població. Era habitual, quan s'apropava el temps de Carnaval, llegir a la premsa articles d'opinió en to apocalíptic com aquest:

Momo se aleja, se va de nosotros con un despido lento y claudicante, de pobre diablo. Todos los años se intenta recuperar la gloria que otras generaciones le concedieron. Pero las multitudes, que a la postre eran las que daban el marco y la prestancia adecuada al Carnaval, se sienten en la actualidad escépticas y sonríen ante la interna trama de esa grotesca fiesta de antaño... a lo sumo se aúnan, como ha sucedido este año en esta Rúa, para contemplar un espectáculo que todos esperan les ofrezcan los demás (Serra, El Diluvio, 15 de febrer de 1931).

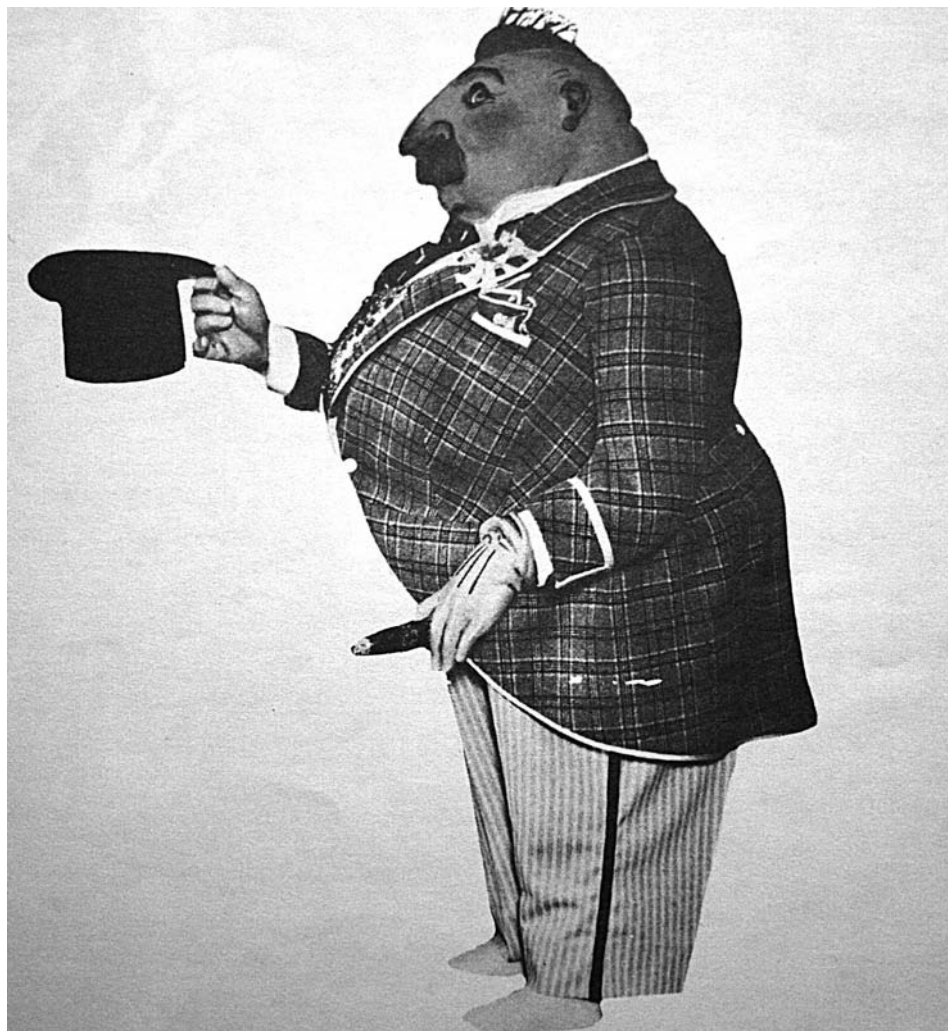
Durant el darrer dia de celebració, les classes populars gaudien de les menges típiques. Els turons que envolten la ciutat acollien berenars multitudinaris. (Font: AHCB-AF / Pérez de Rozas)

L'any 1931 es va mirar de fer un Arribo en el qual la carrossa del rei, escortada per la guàrdia urbana i per l'orquestra municipal, va fer una desfilada des del monument a Colom fins la plaça d'Espanya. Aquell any la Rua es va fer circumstancialment a

Montjuïc, a l'avinguda de Maria Cristina, on es va instal·lar una tribuna voluminosa per a les autoritats i el jurat. Es desfilava en tres categories: comparses a peu, carruatges i vehicles industrials. Els premis grans, d'entre cinc mil i dues mil cinc-cents pessetes, es lliuraren al «Rápido de antaño», una al·legoria d'un tren prehistòric; al «Cristóbal Colón», que representava una caravel·la, i als grups «Montería Imperial» i «Andalucía».

L'any següent es va esdevenir la primera celebració sota un govern republicà. La festa al carrer, promoguda per l'Ajuntament, va tenir una animació que pocs recordaven. La Rua va tornar al passeig de Gràcia, on va fer un moviment de pujada i de baixada, i va girar a la confluència del passeig amb l'actual avinguda Diagonal. S'instal·laren llotges als laterals i a l'espai central. Va sorprendre la magnificència i originalitat d'una carrossa enorme que evocava l'infern, titulada «Les calderes d'en Pere Botero». Malgrat això, els diaris destacaven les poques comparses assistents. En l'edició següent, les cròniques de premsa insistien, si exceptuem els balls, en els símptomes decadents de la festa a la ciutat, tot i els esforços d'autoritats i comerciants per revifar-la. A més a més, fou una edició molt tensa a causa de les amenaces de boicot de diferents sectors polítics. L'amplíssima presència de guàrdies municipals, de guàrdies de seguretat a peu i a cavall, i de guàrdies d'assalt va eclipsar el transcurs de la celebració. El primer dia de la Rua, en què foren presents Francesc Macià i l'alcalde Aiguadé, només desfilaren carrosses comercials. El segon dia, l'esclat d'un potent petard quan la comitiva passava pel carrer d'Aragó va causar un gran enrenou. La desfilada, suspesa durant una estona, es va reprendre amb pocs espectadors.

Entre els actes de les darreres celebracions, fetes abans de la Guerra Civil, cal destacar l'intent de tornar a fer del ninot la columna vertebral del Carnestoltes. L'any 1935 nasqué Serafí Pollastre, representació d'un burgès ben gras amb barret de copa, guants i *puro* que protagonitzà un Arribo multitudinari i que pre-

sidí els principals esdeveniments del cicle. La cavalcada presentava el nou rei, que saludava la concurrència en un itinerari que va recórrer el portal de la Pau, la Rambla, la plaça de Catalunya i la Gran Via fins a arribar a la plaça d'Espanya. Per l'abundància de fotografies que contenen els arxius, sembla que es tractà d'un Carnestoltes prou celebrat.

Serafi Pollastre,
l'últim Rei
Carnestoltes de
la República.
(Font: AHCB-
AF)

El darrer any de celebració, previ a la prohibició franquista (Burgos, 1937), no és esmentat mai en els reculls fets després. Com si no hagués existit. Tot i això, el Carnestoltes se celebrà l'any 1936, per bé que la crònica a *El Diluvio* fos prou eloqüent sobre l'ambient que s'hi respirà:

Ayer tarde hubo desanimación en la Rúa. El frío se hizo sentir y al oscurecer, los gustadores de la fiesta abandonaron más que deprisa los puntos de mira que habían elegido en el Paseo y buscaron refugio en los cafés, que viéronse muy concurridos. Escasa concurrencia en la tribuna y contados los palcos ocupados. En la pista, el tránsito de coches era tan exiguo que producía grima (El Diluvio, 26 de febrer de 1936).

Una carrossa sumptuosa que anunciava Martini Rossi va impressionar la concurrència. Això no obstant, el primer premi va quedar desert i el segon va ser per a una comparsa titulada «Cargol treu banya». S'acostaven anys difícils, sobretot per a la celebració de qualsevol cosa que no fossin els actes d'adhesió al règim franquista.

5.5. EL FRANQUISME

Durant els primers deu anys de dictadura no hi va haver referències al Carnaval barceloní. Si de cas n'hi havia, només es tractava de lamentacions en què s'enyorava el passat i que més o menys dissimulaven les ganes que tornés a celebrar-se la festa. Al febrer del 1944, Néstor Luján es planyia, a la revista *Destino*, de la pèrdua d'una festa i admetia que «*el Carnaval era una lección (...) una vida lejana que nos podemos permitir, de cuando en cuando*». El seu escrit es titulava «Al caer el antifaz» i en algun moment sembla una denúncia de la hipocresia política local. Al mateix setmanari, un altre redactor feia un al·legat curiós a favor del Carnestoltes. Deia, en

concret, que la festa donava menjar als periodistes, perquè sempre havia estat una notícia de què era notícia obligada. Aquell any, seguia dient l'articulista (1944), *«sólo hay un modo de salvar esta pérdida profesional como puede verse: escribir sobre el tema desaparecido, diciendo que no podemos escribir sobre el Carnaval ya que éste no existe»*.

Arribats al 1946, la revista *Destino* va fer unes al·lusions tímides al Carnestoltes. Trobem una història que duu per títol «Reverdece Carnaval» i en què hi ha dos homes que cerquen disfresses per anar a un ball de màscares; recorren Barcelona, les botigues de sempre, i observen que els vestits s'han esgotat a tot arreu, com si fos la metàfora de les carències de postguerra. Al costat d'aquesta contalla (*Destino*, març del 1946), veiem un article intítulat «La Setmana dels Tres Dijous», que hem ressenyat anteriorment (apartat 3 del capítol 4). El text felicita tots aquells barcelonins que hagin menjat coca de llardons durant el Dijous Gras, *«por su demostrado apego a las viejas costumbres»*.

Elitització i
infantilització
marquen
l'evolució del
Carnestoltes
durant el
franquisme.
(Font: AHCB-AF
/ Pérez de
Rozas)

De totes maneres, tot això només són illots. En un mot, el règim donà la darrera estocada al Carnestoltes en el marc d'una repressió cultural generalitzada. Al setmanari *Solidaridad Nacional* (2 de març de 1946) podem llegir un article amb el títol «El último Carnaval». L'autor, un estrany Fray Lápiz, hi fa un atac furibund a la festa:

Torpes seres reventando de vino, de lujuria y de risa. El más triste y deleznable espectáculo que ciudad alguna civilizada habrá ofrecido a la contemplación condescendiente de una muchedumbre, sumida en triste regresión merced a un proceso incomprensible de abandono total del buen gusto. Me refiero a los últimos Carnavales de Barcelona.

El nostre interès rau, però, en el fet que l'autor descriu abundantament els Carnavals per refermar-ne la inconveniència amb paraules com *escatológico, repulsivo, bestial, beodo, desilusionante i ruborizante*, entre altres. D'aquesta manera, hom es fa una idea de com devien ser alguns aspectes de la festa. Finalment, en ple deliri, Lápiz compara l'ambient festiu de la Rambla amb el clima –per a ell, carnalesc– que havia viscut la ciutat abans del seu «alliberament». Diu que els mateixos que havien celebrat el darrer Carnestoltes s'havien llançat sobre places i carrers col·lectivitzant palaus i cases: «*Esta vez no fueron sólo las Ramblas, esta vez fue la ciudad entera la que hubo de asistir al bárbaro Carnaval*». El cronista l'encerta quan detecta el parentiu entre la festa i la revolta.

Si hom cerca iconografies carnestoltesques en aquests primers anys de dictadura, com a molt en trobarà en escrits i dibuixos d'una revista com *Dau al set* (1948-1956) o en el seu precedent, la revista *Algol* (1947) –*algol* vol dir «diable» en àrab–, fundada pel no menys carnalesc Joan Brossa. En fi, parlem de revistes fetes per artistes refugiats en el surrealisme, que no deixa de ser una mena de món al revés. Emperò –reprement el fil–, l'important és que a la Barcelona de la postguerra no es toleraven les aglomera-

cions a l'espai públic, llevat que es tractés d'actes religiosos, desfilades militars, recepcions al Generalíssim, manifestacions per reclamar Gibraltar i actes de desgreuge per qualsevol ofensa als *valores patrios*.

Va caldre esperar fins a la dècada dels seixanta perquè alguns elements carnestoltescos comencessin a treure el cap de veritat. Ens ho corrobora la memòria de la gent del carrer a qui hem preguntat quan es van començar a fer celebracions del Carnaval, per bé que aquesta memòria sigui exagerada o massa colorista. Jordi Cubillos, de cinquanta anys d'edat, descriu l'ambient del Carnaval de Sitges durant els anys seixanta. Les petites i innocents provocacions dels festers, que anaven disfressats des de casa al ball de les societats com el Prado o el Retiro, i la coartada que adduïen mostren part de l'enginy popular: «No anirem pas vestits de carrer i amb la disfressa en una maleta per anar al ball!». Aquesta sort de tolerància no

Grup de celebrants al Passeig de Gràcia, l'any 1936. A partir del final de la guerra, actituds com aquesta serien reprimides. (Font: AHCB-AF / Pérez de Rozas)

tenia comparació amb la permissivitat que es donava a l'Espanya més rànica, on es van arribar a promoure alguns Carnavals com a complement d'una destinació turística de sol i platja. En un sentit semblant, Carmela Rodríguez (cinquanta anys) descriu la seva infantesa a Huéjar de la Sierra, a Granada, on, segons el seu record, mai no es va prohibir el Carnaval. Però si poques eren les excepcions de la prohibició en una Catalunya vençuda, eren escassíssimes les que es permetien en una Barcelona bombardejada pel fet de ser la Rosa de Foc i la capital del país.

Antoni Fornés (vuitanta-nou anys) ens diu que només podien atrevir-se a celebrar a Barcelona i voltants algun ball de màscares els qui tenien algun càrrec de responsabilitat en el poder feixista –«la gent de la crosta», com eren anomenats els bisbes i militars en l'argot dissident– o els seus acòlits, un ball, però, exclusiu i en un lloc tancat. És simptomàtic, per exemple, que l'històric porter de futbol Ricardo Zamora conegués la dona de la seva vida –filla de cantants d'òpera que treballava al Molino– en una festa de Carnestoltes a l'Hotel Coliseum de Barcelona l'any 1962. L'ambient d'aquests balls de societat era selecte, com els que organitzaven el governador civil i les autoritats municipals a l'Hospitalet de Llobregat. Eren poques les entitats i els clubs que es veien amb cor de transgredir la norma i, si ho feien, sempre era amb molta precaució i amb el vistiplau d'algú de «la crosta».

El Carnaval infantil era tota una altra cosa. Tenia l'espai en el Dijous Gras. L'entrepà de truita i la Coca-Cola, que els nens i les nenes de l'Escola de Bosc es menjaven a Montjuïc, n'eren un exemple. Remenant calaixeres encara podem trobar fotografies de nenes vestides de gitana, de flamenca o de «catalana rica», que eren les disfresses menys iniquès que hom podia elegir. Durant el primer franquisme, la disfressa que tot nen podia somniar era la d'almirall de marina el dia de la comunió i prou. Les conseqüències d'aquesta infantilització del Carnestoltes són ben presents avui en dia, com veurem en el capítol següent.

D'altra banda, a l'espai públic, les úniques «disfresses» que se solien veure entre els adults eren els uniformes dels quintos, les sotanes, els hàbits dels capellans i les monges, i les capes de les processons de la Setmana Santa, una setmana que havia tingut el sobrenom anticlerical de *Carnaval de los curas*. Ho explica Urbana García (vuitanta-cinc anys), que recorda com anomenava la Setmana Santa la seva mare, Pascuala Cortés, una aragonesa resident a Barcelona. Pascuala fregava les escales del palau de la Generalitat i solia saludar el president Companys cada matí. Aquesta dona fou una de les últimes i poques persones que va veure aquest home amb vida al castell de Montjuïc. Com diu la seva filla, «calia molt de coratge per anar a la presó a veure un condemnat d'aquesta rellevància, i calia igualment molt de coratge per celebrar el Carnaval en temps de la dictadura franquista».

Durant la primera postguerra les festes populars estaven sotmeses a un control sistemàtic. Fins i tot en les poblacions catalanes en les quals es permetia la celebració d'actes tradicionals s'exercia una pressió sobre la població sospitosa de ser *desafecta al régimen*. En llocs com Vilanova i la Geltrú la guàrdia civil feia detencions preventives a ciutadans sospitosos pel simple fet de ser «massa festers». Aquests festers havien de passar els dies de Carnaval al *cuartelillo* fins que passessin les dates. Un cas així explica Miquel González (setanta anys), de Vilanova i la Geltrú, el pare del qual fou empresonat mentre durà el Carnestoltes de l'any 1954.

A Barcelona, a les festes majors dels barris s'exigia un *aval de Falange* en totes les juntes i comissions organitzadores per garantir el control de les reunions i activitats. Ho asseguren diversos informants del barri de Gràcia relacionats amb la festa major, que ens expliquen les condicions que imposaven les autoritats franquistes durant la postguerra. Per dir-ho en poques paraules, l'edulcoració municipalista, duta a terme pel consistori franquista en les festes barcelonines, va prohibir el Carnaval durant quaranta-

cinc anys. A més, va recrear la seva Rua, el seu ritual deambulatori, en la cavalcada de la Mercè, que va posar al servei del model porciolista de la gran Barcelona, el qual no era res més que una reinterpretació eufòrica i especulativa de models anteriors (cf. Delgado [et alii] 2003: 7 i seg.).

Cal insistir, però, en el fet que a partir dels anys seixanta la gent va començar a perdre la por inicial. Jordi Joan Alsina (cinquanta anys, cansalader i organitzador dels primers Carnestoltes de la transició) recorda que l'aire del Carnaval començà a bufar de nou, precisament, en el context de les festes majors:

Jo anava a buscar les disfresses per fer el ball de disfresses, que estava autoritzat només en festes majors, i no en Carnaval. O sigui els carnivals es podien fer en festes majors. Aquí [Sants] hi havia una cosa molt sonada, a l'època, i és que es va dir que es feia una corrida de toros al carrer. Una cursa bestial. I es va anunciar que es feia per la festa major. Llavors, a través del Molino es van treure tots els vestits de torero, es van treure els picadors, que anaven en cavallets de cartró, i es va fer un passeillo. En aquell moment va arribar un calaix de toro que anava en un tricicle, i al moment va sortir el trompeta, va tocar sortida de toril, i es va aixecar la porta: no va quedar ningú al carrer. Llavors van deixar anar una cabra. I això era un ball de disfresses de Carnaval per la festa major, a l'agost. Després, tothom riu amb la cabra, la retiren, arriba aquí un altre calaix de toro, obren, veuen un cap de toro que li costa sortir, i llavors ja no va quedar ningú, definitivament. I era el típic cap de toro, amb dues persones amb una manta darrere, i l'empaitaven, saps? Coses d'aquestes que s'havien fet, aquí. Com també, jo la primera vegada que recordo haver-me disfressat per la festa major vaig anar de capellà, amb barretina i tal, vam guanyar un premi, i una nena de pubilla i jo d'hereu. Això era l'any 61. I tothom deia: «Quins collons, els de la cansaladeria; què els passarà» i tal... No va passar res, malgrat que hi havia el Delegado del Movimiento (2004).

L'Ajuntament i les autoritats van exercir, amb més o menys fortuna i més o menys a contracor, el control de les comissions de les festes majors dels barris, les quals, començats els anys setanta, van experimentar un creixement important com a moments de llibertat difícils d'inspeccionar al carrer. Llavors va ser quan es van guarnir més carrers a la festa major de Gràcia. En els darrers anys de vida del dictador, doncs, la festa i l'espai públic es van retrobar o, més ben dit, les aglomeracions humanes de tota mena començaren a aparèixer per motius que, a primera vista, no tenien massa a veure amb la festa. Les protestes, les aclamacions i les autèntiques mostres de valentia emergien en moments insospitats; tot plegat es donava en un ambient que profetitzava el futur immediat.

Quan el dictador va morir, la persona que després donaria forma al primer cartell del Carnestoltes barceloní contemporani li va dedicar un poema. Francisco Franco hi apareix amb un curiós títol carnavalesc, com el que fou:

Pancarta satírica a la manifestació organitzada pel Règim contra l'ONU, l'any 1946. (Font: Arxiu La Vanguardia)

FINAL!

*Havies d'haver fet una altra fi;
et mereixies, hipòcrita, un mur a
un altre clos. La teva dictadura,
la teva puta vida d'assassí,*

*quin incendi de sang! Podrit botxí,
prou t'havia d'haver estovat la dura
fosca dels pobles, donat a tortura,
penjat d'un arbre al fons d'algun camí.*

*Rata de la més mala delinqüència,
t'esqueia una altra mort amb violència,
la fi de tants des d'aquell juliol.*

*Però l'has feta de tirà espanyol,
sol i hivernat, gargall de la ciència
i amb tuf de sang i merda. Sa Excremència!*

*Glòria del bunyol,
ha mort el dictador més vell d'Europa.
Una abraçada, amor, i alcem la copa!*

Joan Brossa, 20 de novembre de 1975.

Després del seu regnat, invertit i tortuós, la mort de Sa Excremència obria un període nou per a la celebració del Carnes-toltes. Això no obstant, encara faltava un lustre per poder celebrar un Carnaval substancios als carrers del Cap i Casal.

6. Barnaval: el retorn de la festa oficiosa

Fins ara hem vist quins són els antecedents, els remots i els no tan llunyans, dels Carnestoltes actuals. S'ha parlat d'aspectes simbòlics, formals i socials. També hem dit que la festa, des de l'edat mitjana, ha estat manipulada, prohibida o recuperada; fins i tot oblidada. Les autoritats, fossin de la mena que fossin, han cregut adequat menar la celebració segons els interessos de cada moment. De vegades ho han fet assumint el muntatge de quasi tots els seus aspectes, amb la qual cosa n'han fet una festa oficial, o desplaçant els celebrants i els motius de lloc sense arribar a prohibir del tot l'energia festiva. Segons qui s'hagi apropiat la festa –insistim–, el Carnestoltes ha estat més o menys municipalitzat. Per això, ara que entrem en la crònica dels darrers anys, titllem la festa d'*oficiosa*, perquè relatarem com s'ha desenvolupat el Carnestoltes que han volgut i promogut les autoritats municipals, i això, com hem dit a la introducció, tan aviat dona lloc a esdeveniments oficials –pensem en la Rua grossa– com comporta promocions menors d'actes carnavalescos no controlats del tot. El mapa dels Carnestoltes barcelonins, dels que tenen molta o poca petjada institucional, és el retrat d'una festa oficiosa, d'una celebració volgudament administrada perquè obeeixi a la imatge d'un model concret de ciutat.

En el moment de fer aquesta història, es compleix un quart de segle del primer Carnestoltes institucional postfranquista, autoritzat l'any 1980. Fins l'any 2005, les vicissituds de la festa van anar paral·leles als canvis experimentats per la ciutat comtal i pel país en general. La societat tardofranquista no era la mateixa que la del tercer mil·lenni i, per tant, ni celebrava el mateix tipus de festes ni participava en les velles celebracions d'una manera idènti-

ca. La versió oficiosa del Carnestoltes barceloní ha experimentat uns canvis que ens ajudaran a comprendre aspectes que transcedeixen la celebració mateixa.

Dit això, hem cregut convenient dividir la crònica d'aquests anys en tres etapes. El període inicial comprèn els anys vuitanta, quan la festa se solia concentrar a la part vella de la ciutat. Eren temps de recuperació progressiva i regulada del carrer, d'implicació creixent del teixit social i econòmic, d'incerteses i d'experiments folkloritzadors, però també va ser una època d'un incipient dirigisme institucional. En aquest primer període, en el qual es donava la possibilitat que el Carnestoltes permetés una sortida a la crítica social, la seva municipalització creixent va suposar, de retruc, la seva infantilització progressiva. La segona etapa, els anys noranta, va ser la d'alguns canvis organitzatius lligats amb dinàmiques comercials i amb una descentralització envers altres punts de la ciutat. A més a més, hi va haver una generació de consciència ciutadana –aspecte no menys important– promoguda per les institucions i una consolidació de la gestió empresarial en el màrqueting de la festa. Finalment, al tombant del segle XXI s'ha esdevingut una superació de les dues etapes anteriors en consonància amb la situació de Barcelona en un món globalitzat i en el marc d'estratègies de promoció internacional de la marca de ciutat.

Per enèsima vegada, la musculatura de la festa és el mirall de la musculatura de la societat. Les relacions econòmiques, ciutadanes i de poder es reflecteixen en els models de celebració. Es fa difícil, en aquest sentit, imaginar-se un escenari diferent per al Carnestoltes –oficiós o plenament oficial–, perquè l'empremta dels temps que corren sempre es fa palesa en les festes. Calgué esperar fins a l'any 1980, doncs, per veure el primer Carnaval oficialitzat a la ciutat, encara que aigualit, perquè no s'acceptà la totalitat del projecte presentat. Però quan hem parlat del Carnestoltes oficial, hem dit que ens referíem a tots aquells

Carnavals que l'Ajuntament promoció entre la ciutadania. Per tant, és important deixar una cosa clara: l'any 1980 –i fins a l'hora d'escriure aquestes ratlles–, hi havia una multitud d'actes als barris amb desfilades menors, ranxos, balls i comèdies, i de tot això en parlarem en el següent capítol. De bon començament posarem l'èmfasi en l'evolució de la festa carnestoltesca atenent la promoció institucional.

6.1. LA RECUPERACIÓ DE L'ESPAI PÚBLIC (1977-1988)

Creiem que el període que sol anomenar-se *transició política* s'estén des de la mort de Franco, que va comportar la reinstauració administrativa de les llibertats públiques, fins al sinistre cop d'estat de Tejero, al febrer del 1981. Aquest fou el marc en què l'espai públic es reconquerí, però a batzegades. La ciutadania va haver de «reaprendre» un ús normalitzat del carrer amb finalitats expressives, al mateix temps que la policia mirava de seguir un procés contrari, és a dir, de «desaprendre» la seva tasca anterior de prohibició i de confrontació sempiterna dotant-se d'un rostre més amable. En efecte, entre els anys 1977 i 1981, l'esquelet de cantonades, de places i carrers de Barcelona va ser escenari de violències. Una part de la ciutadania reclamava sortir de l'anonimat i entrar a la història d'una vegada per totes.

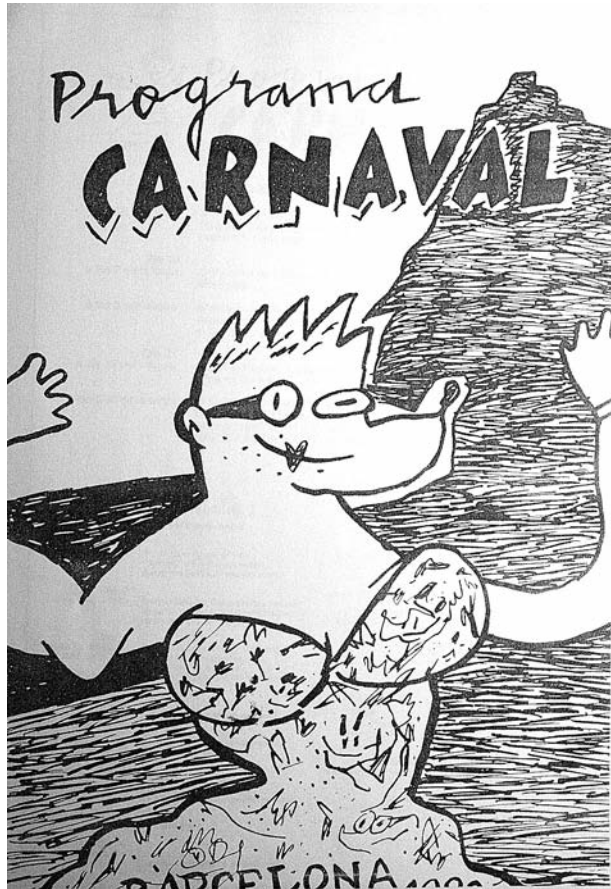
Manifestacions de tota mena ompliren el carrer de símbols, de lemes i de crits que fins aleshores s'havien mogut en la clandestinitat. Era el moment d'exigir des de «Llibertat i amnistia» fins a la derogació de la *Ley de vagos y maleantes* passant per millores en els barris i els centres de treball, drets per a les dones o el reconeixement dels drets nacionals. L'alegria i la por es barrejaven a parts iguals en totes les marxes, que coincidien a tancar una etapa obscura i palesaven noves contradiccions i conflictes socials.

Des d'un punt de vista simbòlic i expressiu, la utilització extraordinària del carrer (festes, manifestacions) el va transformar en un agitat camp de batalla entre les diferents tendències polítiques. Per posar un exemple, l'any 1977 el PSUC va muntar una festa a l'avinguda de Maria Cristina amb el lema «*La fiesta es de quien la trabaja*», encara que hauria volgut fer-la a la plaça del Marquès de la Foronda. No va poder, perquè durant les mateixes dates s'hi va esdevenir un certamen floral; alguns membres del partit se'n planyien, «*porqué hemos perdido el lugar idóneo para colocar el auditorio al aire libre: desgraciadamente el terreno disponible quedará así fragmentado*» (Pérdigo, 1977:14). El PSUC es gastà cinc milions de pessetes en la transformació escènica de l'indret (cadafals, senyeres, banderes roges, etc.) a fi –deien– d'emular les festes que des de feia temps muntaven el PCI italià i el PCF francès, tot i que «*escasos meses de legalidad no son suficientes para proporcionar una experiencia propia, y el planteamiento es moderado y cauto*» (*ibid.*). El fet és que la festa comportà algunes pèrdues i va ser comparada de manera punyent amb una altra festa, la del PCE, celebrada a la Casa de Campo, una celebració que va costar vint milions de pessetes i en la qual se'n van recollir uns dos-cents cinquanta. No és nou, en fi, que el poder adquisitiu, jurisdiccional o mobilitzador sigui una eina per engrandir l'èxit de les celebracions.

En aquells anys, doncs, es va anar generant un nou ús institucionalitzat de l'espai públic, afí al de la socialdemocràcia, que va anar prenent cos en el pas de la clandestinitat a una certa festivitització de tarannà reivindicatiu en graus diversos. Va ser un procés que culminaria en una sort d'espectacularització mediàtica dominant, com veurem al capítol 8. Per això, aquesta redefinició de l'ús de l'espai públic en les festes, feta de retalls i de negociacions llargues, i que configura el model de participació que avui impera, té molta rellevància.

D'altra banda, a la introducció hem dit que la funció de les festes és servir com una mena de glossa o comentari sobre les condi-

cions en què es desenvolupa la vida quotidiana, sigui en la seva vessant més ordenada o més conflictiva. També hem presentat la celebració com un artefacte comunicacional que pot ser emprat per organismes de poder, àdhuc per sectors subordinats i fins i tot marginalitzats. I és que la festa la fan seva les institucions, que procuren exaltar-se a través seu, però també la utilitzen grups que l'aprofiten per qüestionar les condicions del present que viuen i que fan passar, així que es presenta la més petita oportunitat, del lleure a la provocació.

Conscients d'això, les autoritats estatals veien amb recel la vessant pública del Carnestoltes barceloní de l'any 1977. La Federació d'Associacions de Veïns (FAAVV) en proposà la recuperació i en va garantir l'organització. Es tractava d'una iniciativa d'Elisa Lumbreras, de la Delegació de Promoció Ciutadana de l'Ajuntament i vocal de la FAAVV. El fet és que tan sols es demanà un ball al Poble Espanyol –que ve a ser una falsificació de l'espai públic– que finalment es va autoritzar i que s'omplí de gom a gom. El mateix any, alguns barris, en concret tretze, van utilitzar

Portada del Programa de Carnaval 1982, dissenyada per Xavier Mariscal. L'artista començava a donar-se a conèixer en àmbits institucionals. (Font: Arxiu ICUB)

la seva condició d'«actors secundaris» per manifestar-se fent diverses marxes, totes amb pancartes reivindicatives. Es demanava, per exemple, un poliesportiu per al barri de Bon Pastor, un nou metro per al Poblenou, l'ús públic del Parc de les Aigües, la recuperació de l'Orfenat Ribas per als –encara– Vuit Barris i un llarg etcètera.

L'any 1978, Elisa Lumbreras, organitzadora també de l'arribada del president Tarradellas i de les primeres festes de la Mercè de la nova etapa, va presentar un projecte destinat –deia– a recuperar l'espendor del Carnaval noucentista barceloní. S'ha de dir que la iniciativa tenia el suport de diverses entitats i personalitats. Terenci Moix, *l'enfant terrible*, en va escriure el pregó; Fabià Puigserver, l'inoblidable escenògraf, va dissenyar el ninot, i Joan Brossa, inexcusable, n'elaborà el cartell. Hi havia fam d'espai públic, però el dia 31 de gener, quatre dies abans de la Rua projectada, el governador civil (José María Belloch) va prohibir el Carnestoltes al carrer. Es veu que ningú no havia fet el pas per fer-se'n responsable i que no s'havia trobat un recinte tancat prou gran. Però el que de veritat planava en l'ambient eren l'incendi intencionat de la sala de festes Scala i l'assassinat de l'excalcalde franquista Joaquim Viola Sauret i de la seva dona (*La Vanguardia*, 4 de febrer de 1978). L'argument de la prohibició fou aquest: «Els recents esdeveniments i el clima d'inseguretat creat per la delinqüència social no permeten la creació d'una major oportunitat de risc contra persones i béns, l'efecte multiplicador del qual pogués ser l'anonimat, emparat en una mobilització de masses». Talment com si es tractés d'un edicte tardomedieval, només es permetrien els balls en llocs tancats. Elisa Lumbreras es va negar a seguir el joc del plany institucional i suspengué tots els actes després de tenir més de dos-cents músics emparaulats. El Sindicat Musical de Catalunya va fer una protesta enèrgica, i uns quants dies després hi va haver una mena de festa tancada amb rifes per recuperar part de les despeses. Com es desprèn de tot això, la festa, un cop

més, era motiu d'un estira-i-arrotonsa segons els interessos dels actors implicats. Va ser un escenari –per dir-ho d'alguna manera– que es repetí l'any 1979 amb Elisa Lumbreras insistint i amb Belloch desautoritzant, aixoplugat en l'argument que «no hi ha tradició per córrer tants riscos».

Arribem a l'any 1980, l'any de l'autorització. Uns quants mesos abans de les dates canòniques, l'Ajuntament no tenia res preparat per celebrar una festa amb un abast suficient. Elisa Lumbreras ja no estava al consistori ni a la FAAVV, i tenia una empresa anomenada Serveis Tècnics per a la Cultura. Fent un parèntesi, direm que és probable que aleshores fos quan començà una dinàmica concreta: el fet que uns equips de gestors i tècnics fossin els encarregats d'idear les festes anomenades *populars*. El cas és que Lumbreras va fer el projecte envoltada per una comissió cívica⁴ i amb el patrocini de l'Ajuntament. Basat totalment en el *Costumari*, de Joan Amades, i amb l'assessorament de coneixedors del tema –Bienve Moya i Jordi Pablo, entre altres–, el conjunt d'actes va sortir més o menys endavant.

A grans trets, l'equip que va donar forma al primer Carnestoltes d'abast general es componia de personatges prou coneguts i que val la pena esmentar: Tísner va fer el pregó, els dissenyadors gràfics Saura i Torrente es van encarregar dels programes i les il·lustracions, l'Institut del Teatre i la famosa Casa Forés van fer les escenografies, Pep Duran i Pasqual Iranzo van ser els responsables de la carrossa i el ninot, l'actor Arnau Vilardebò va fer de mestre de cerimònies a la manera d'un bufó contemporani, l'Orquestra de Carnaval, formada per a aquella ocasió, era dirigida per Santi Arisa i Ramon Barnils portava l'equip de premsa.

4. Integrada per la FAAVV, el Gremi de Pastissers i el de Fusters, l'Ajuntament, el Foment de les Arts Decoratives, els Amics de la Ciutat, l'Ateneu Barcelonès, la Unió de Botiguers de Barcelona, Barna Centre, el Gremi d'Artistes i la Coordinadora d'Espectacles Infantils.

A més, es va recuperar el cartell de Brossa del 1978. D'altra banda, l'artista Antoni Miralda havia d'organitzar un *happening* per a l'Enterrament, però no es va permetre. Tampoc no es van autoritzar els balls a diverses places de Ciutat Vella i només es va permetre el ball del Poble Espanyol, que garantia moltes més possibilitats de control. Però en canvi, es va preparar una paella gegant; les xifres donades per la premsa són d'uns vint-i-dos mil assistents als actes. Tot plegat es féu d'acord amb les normes del Govern Civil, reproduïdes aquí:

Para no entorpecer la campaña contra la delincuencia, que de modo tan efectivo llevan a cabo la policía y las fuerzas a sus órdenes, y en la que participan y colaboran activamente los propios ciudadanos, recordamos que: queda terminantemente prohibida la presencia en las calles de la Ciudad de grupos o comparsas así como la utilización de máscaras o caretas fuera de los actos oficiales organizados por la Comisión Cívica del Carnaval, con el soporte y ayuda del Ayuntamiento de la ciudad.

Pel que fa als actes no institucionals, només quedà exempta de prohibició una petita porció de l'espai públic: el matí del diumenge de Carnaval es podia anar disfressat per la Rambla. Així mateix, era prevista la retransmissió d'un concert al Palau d'Esports per Ona Lliure –moviment de ràdios lliures creat l'any 1979–, però la policia s'hi presentà i n'impedí la difusió. La Rua del 1980 no es pogué fer, com es volia, al passeig de Gràcia, de manera que es va fer en un marc estrany, que quasi es podria considerar marginal. Sortí de la plaça de Tetuan, va resseguir la Gran Via fins a Roger de Llúria i viceversa. El ninot, això sí, fou penjat en un balcó de l'hotel Ritz –l'Oficina del Carnaval, com se l'anomenà– i s'anà engreixant una mica cada dia fins al Dimecres de Cendra, quan morí. El seguici fúnebre es preparà a les conegudes quadres d'Andreu Pujades i la consigna era que tothom hi assistís vestit d'un blanc rigorós, un color diametralment oposat

al que normalment s'associa amb la mort. El Carnestoltes, finalment, havia nascut, s'havia desenvolupat i havia mort al carrer. Teresa Bruna, aleshores secretària d'Elisa Lumbreras i periodista del diari *Avui*, té molt clara una cosa: «Pel fet de no cedir en el seu entestament, si la història li fa justícia, Elisa Lumbreras haurà estat, per al segle xx, l'equivalent al general marquès de la Mina per al segle xviii o a Sebastià Junyent, *l'Espardenyer del Born*, per al xix».

És interessant veure que una multitud de bars i sales de ball (Cibeles, Bocaccio), discoteques (Krypton) i empreses (Coca-Cola) organitzaven festes de Carnaval, saraus o promocions que no tenien res a veure amb el Carnestoltes del carrer –ni amb el de l'Ajuntament, ni amb els que se celebressin als barris– i que l'únic element que hi tenien en comú eren les dates. A partir de l'any 1980 va ser habitual veure l'evolució d'aquestes festes i activitats paral·leles, com la d'una agència de viatges que aleshores anunciava «creuers de Carnaval amb rumb sorpresa». També serien recurrents les referències al Brasil com una espècie d'automatisme que vinculava el Carnaval amb el suposat país de la concupiscència, per bé que de moment això ocorria en l'àmbit de la premsa o sota cobert, i no tant al carrer. A tall d'exemple, direm que l'any 1980, Can Amat Paradís anunciava tres dies amb l'«autèntic Carnaval brasiler» i prometia samba, mulates i fins i tot un rei Momo. Ens ho anirem trobant. De la mateixa manera que a la premsa s'hi anirien llegint queixes de lectors o d'articulistes esverats, l'un perquè trobava de mal gust la participació de gais i lesbianes, l'altre perquè no concebia les disfresses de capellà o de monja. Aquest pensar que el Carnestoltes satíric era deplorable sempre hi era, tot i que, amb el pas de les edicions, entrà en franca decadència. Més aviat es començà a criticar la mala traça dels organitzadors successius. Expressions d'aleshores, com aquesta carta al director de *La Vanguardia*, ja eren un anacronisme en el seu context mateix:

Señor director:

Por testigos presenciales me he enterado de las burlas sacrílegas y obscenas en las carrozas de la Rúa de Carnaval en Barcelona. Ciertamente no me lo creía o juzgaba exagerado por dichos testigos, aunque los tengo por personas equilibradas, demócratas y sensatas; pero, cuál no ha sido mi asombro cuando después otros, al dudar también de su testimonio, me han presentado el ejemplar del que se titula "segundo diario" de la ciudad, al que yo tenía, según su slogan por serio y formal, en el que aparecían fotografías con carrozas llenas de obispos y monjas en posiciones obscenas, totalmente impublicables.

¿Es que no hay unos artículos que prohíben en la Constitución las burlas a la religión? ¿Es que en España ya se ha llegado al abismo de la degeneración de costumbres? ¿Es que los obispos, religiosos y sacerdotes no poseen también derechos humanos como las demás personas?

¡En otras naciones esto no pasa! ¡Y son tan demócratas como intenta nuestra Cataluña serlo! Supongo y espero que alguna autoridad eclesiástica y gubernativa se sentirá interesada y tomará cartas en esta vergüenza pública del carnaval y lo denunciará donde la ley proclama que hay que denunciarlo en bien de la nación y de la nueva democracia.

Clama la Biblia que los pecados públicos acarrearán castigos públicos... y actualmente ya los tenemos por desgracia frecuentes, con tantas guerras, revoluciones, terrorismo, atracos y violaciones. ¿Seremos todos tan inconscientes a la vista de lo que sufrimos?

Mn. Ramon Saborit, Pbro. (27 de febrer de 1980).

Bo. Com l'any anterior, l'Arribo del 1981 es va fer per mar i s'escaigué el 27 de febrer, quatre dies més tard del cop d'estat de Tejero. Es va retardar l'atracament a port a causa d'una manifestació unitària en defensa de la democràcia. En aquesta ocasió, l'organització del Carnaval més oficial va ser de l'Ajuntament, cosa que va durar fins l'any 1989. Encara hi trobem, però, Elisa Lumbreras, que mirava de muntar el Carnaval del Ritz a fi d'emu-

lar els del Liceu. Per no interferir en els actes oficials, la festa es programà per al dimarts 24, però la incertesa de la data i el fet que la «*beautiful people*» no entengués que s'havia de pagar entrada dugueren l'aventura al fracàs econòmic. Tanmateix, el Carnestoltes de la ciutat semblava consolidar-se amb el retorn de la Rua al passeig de Gràcia. La participació va ser apoteòsica amb més de cinquanta carrosses i farcida de tricornis i d'al·legories al fracassat intent colpista. Va ser l'any del cartell de Maria Girona i de la crida de Maria Aulèlia Capmany, que simulava una Barcelona de xauxa invertida on es perforaven túnels –previstos a la muntanya del Tibidabo–, el transport públic era caríssim i els carrers eren més bruts que els de la ciutat comtal. El ball principal continuava al Poble Espanyol i l'Enterrament s'esdevenia a la Ciutadella. El rei Carnestoltes va rebre, emulant el que es feia al segle XIX, alguns títols xarons, com els d'empaperador del Paral·lel, baró de l'Eixample, donzell de Sant Gervasi i mussol del Poble-sec. Amb tot plegat, el cartell anterior, de Joan Brossa, passava a ser el símbol d'una festa muntada amb una finalitat de rescat i de consolidació.

L'ambient del 81 era de crides reiterades a la participació. A *La Vanguardia* (14 de febrer) hi llegim que la Comissió Cívica demanava a la ciutadania que s'impliqués de ple tant en els actes institucionals com en els de barri, i pregava a les entitats i els comerços que multipliquessin les iniciatives. Es volia que el Carnaval es convertís «*en un acontecimiento en el marco de la libertad y del civismo con que Barcelona sabe celebrar estos actos*». Alhora els Carnestoltes per a la mainada sorgien com els bolets a la tardor; per exemple, uns famosos grans magatzems organitzaren, per segon cop, un concurs infantil de disfresses en què van participar tres nens sota el lema «*El Corte Inglés, siempre en la vanguardia de los festejos ciudadanos y populares*». El 1981 és l'any en què Cerveses Damm va signar un acord de col·laboració amb l'Ajuntament anomenat *pacte per promocionar actes culturals*.

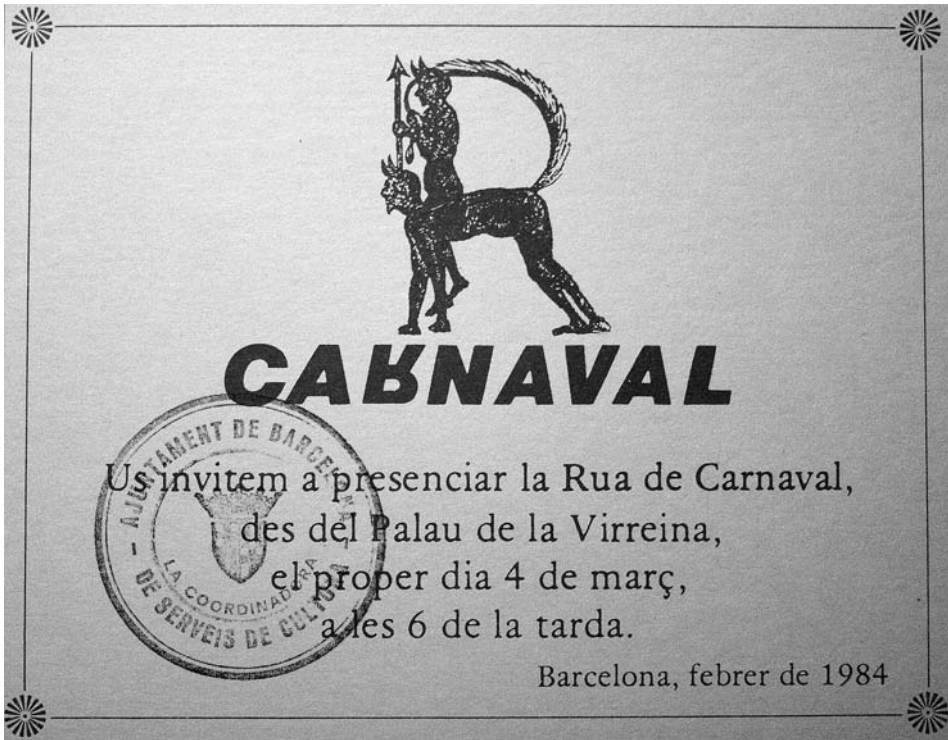
Inspirant-se en un conegut quadre renaixentista, l'escenògraf J. Guillén elabora la iconografia oficial de la celebració, l'any 1983. (Font: Arxiu ICUB)

da, organitzada pels funcionaris municipals, que simularen un enterrament en desacord amb el seu conveni. Una altra comparsa, en canvi, fou desautoritzada per l'Ajuntament: la del Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC), que pretenia escenificar l'arribada del papa a Espanya. Ultra aquesta prohibició, i potser per sempre més, hi havia una por institucional al desvari histriònic. L'any anterior, el FAGC havia fet una *performance* a la Rua en què Karol Wojtyła i l'aiatol·là Khomeini es prometien fidelitat en un matrimoni delirant. I per acabar, l'any 82, en veure que la festa es desenvolupava al costat del creixement empresarial, es

Hi va haver anècdotes en totes les edicions. El 1982, per exemple, es va fer un multitudinari –i per a infants– Enterrament de la Sardina als parcs i les platges de la ciutat. El cas és que els guardes dels espais verds tenien l'ordre de prohibir que es fessin forats a la gespa, però la gent va minar l'herba amb sardinetes disfressades. Es diu d'aquell any que cinquanta mil persones assistiren a la Rua, al passeig de Gràcia, on es llançaren tres-centes cinquantes tones de caramels (*El Periódico*, 23 de febrer). Hi hagué una comparsa molt aplaudi-

féu un dinar monstre al Born per a cinc mil persones, un «*aperitivo al certamen Alimentaria, celebrado en nuestra ciudad cada dos años*» (El Periódico, 20 de febrer).

Es pot dir, en comparació dels anys d'agonia del franquisme, que la recuperació del carrer es produí de manera ràpida. I no solament això: la xarxa de comerços, les institucions i les grans empreses, incloent-hi els col·lectius més diversos, de seguida entengueren que la festa era un moment idoni per fer-hi i dir-hi la seva, i per promocionar-se o per amabilitzar la pròpia imatge. L'any 1983, Rafael Pradas (regidor de Cultura) donà la benvinguda al ninot amb les paraules que segueixen: «El Carnestoltes serveix per a recordar la llibertat que durant tant de temps no vam tenir» (*Avui*, 13 de febrer). Però, com argumenta Arnaldo Nesti (*op. cit.*), una cosa és la festa que es diu i una altra de molt diferent és la festa que es fa o fins i tot la que es voldria fer. En poques paraules, el Carnestoltes institucional barceloní dels primers anys no solament era la festa que descrivien els diaris. A pesar que el 1983, posem per cas, alguns col·lectius ecologistes o feministes i alguns barris aprofitessin la Rua oficial per expressar les seves reivindicacions, la majoria de periòdics remarcaren el color, la diversió i el bon gust dels actes. No en va, els premis d'aquell any es donaren a les disfresses de la Lluna i el Sol, a un tàndem que imitava un famós quadre de Ramon Cases o a una escola de flamenc i d'altres col·lectius artístics. La fotografia d'*El Periódico* (14 de febrer) era de la banda de música de la guàrdia urbana, acompanyada per uns nens. El que es destacava més sovint, per tant, eren els aspectes decoratius o espectaculars i es deixaven de banda els matisos conflictuals. Vista l'abundant informació aplegada d'hemeroteca, es constata que gairebé sempre es feia referència a les formes. L'any 1983 Guillén fou qui dissenyà el ninot inspirant-se en un famós quadre renaixentista (*cf.* el capítol 3). L'ens es va fer arribar amb tren, i la comitiva de benvinguda el duqué al Born, un lloc que es volia recuperar amb un ranxo i un ball. Com veiem, els arquitectes dels actes seguien bevent en Joan

El famós logotip
carnavalesc de
Joan Brossa
acompanyà la
recuperació de
la festa en
democràcia.
(Font: Arxiu
ICUB)

Amades. El pregó va ser obra de Xavier Fàbregas; es va decidir que els tècnics consistorials hi anessin amb granotes i cascos blancs amb el lema «Viciosos del Carnaval amb suport municipal» a l'esquena. I en el sopar de Carnaval del Ritz, que es consolidà després del fracàs inicial, la vedet Glòria Vilallonga ballà despullada davant de regidors, militars i representants conspicus de la burgesia barcelonina. Mentrestant, seguint dinàmiques semblants a la de les fogueres de Sant Joan, la crema dels ninots de barri es va anar regulant. L'any 1983 es va cremar el ninot oficial a la Ciutadella, mentre que a la resta de llocs augmentava el volum de permisos demanats. En aquesta edició, la participació al Carnestoltes institucional va tenir una davallada, però la majoria de diaris i responsables ho van atribuir al fred.

El disseny del cartell de l'any 1984 va ser encarregat al dibuixant de còmics M.A. Gallardo. (Font: Anxiu ICUB)

Els intents de revifalla es van fer palesos un any rere l'altre. El 1984 es presentà la Carnestolina, anomenada reina del Sucu-sucu i companya del rei Carnestoltes. Una adotzenada Rosa Maria Sardà va llegir el pregó, escrit per Jaume Fuster, i la Rua es tras-

lladà a la Rambla. El ranxo del Born va rebre més recursos, perquè Marta Tatjer,⁵ responsable municipal de Festes i Tradicions, volia «que esdevingui una tradició de la ciutat, però només ho tindran de franc els que vagin disfressats, i no es considerarà disfressa una poca cosa com els bigotis i els nassos postissos» (*Avui*, 24 de febrer). En fi, la premsa d'aquella època repetia la paraula *dinamització* amb escreix.

El Periódico del 29 de febrer, assenyalava que l'any 1984 els barcelonins es gastaren cent cinquanta milions de pessetes en el Carnestoltes. Es pot observar la imbricació de la festa i la despesa, la funció de la celebració com a generadora de moviment econòmic. Una multitud de restaurants prepararen el Dijous Gras al Ritz, les festes de Carnaval per a infants van créixer d'una manera enorme i uns dos-cents grups –«*récord de comparsas y de mirones*» (*El Periódico*, 5 de març)– desfilaren davant de milers d'espectadors. La crisi econòmica, tan present a l'edició del 1980, semblava haver-se esfumat, almenys mentre durà la diversió.

A mitjan dècada dels anys vuitanta el Carnestoltes era una festa viscuda per tothom. Josep M. Espinàs escrivia, passats els dies de brogit, que el Carnaval «és una d'aquelles ocasions que fan de termòmetre de la nostra capacitat de tolerància» (*Avui*, 19 de febrer de 1985). I tenia raó. Va ser un any de canvis substancials en l'àmbit oficial. Entre altres, a més del ball al Born se'n va fer un altre a la plaça de Catalunya, que començà passades les onze de la nit. La Rua abandonà la Rambla, que es feia petita, i es va traslladar al Paral·lel, un espai que permetia una assistència més gran d'espectadors. Hi participaren Dagoll Dagom, un dels grups d'animació de carrer més importants al nostre país, i un centenar de persones vingudes de Cadis amb les seves *chirigotas* i *coros*. En aque-

5. Inventora del correfoc barceloní, l'any 1979. Al seu quarter general de la Casa de l'Ardiaca, només ajudada per tres persones, Marta Tatjer riu que els primers anys l'anomenessin la Tàtxer (*Avui*, 24 de febrer de 1989).

lla avinentesa, el polifacètic Manuel Vázquez Montalbán va escriure el pregó, el ban i el testament amb el pseudònim de *Manolo V el Empecinado*. Convidant a la Rua, el ban acabava així:

Disfresseu-vos de Lerroux, Alfonso Guerra o Bibí Andersen, de Roca o de Prenafeta, de Pasqual o de Pasquala, mes no vingueu disfressats amb la disfressa de cada dia, que és de mala educació anar sempre per la vida de ximplet o d'empenyat.

Mentrestant, la màquina propagandística d'El Corte Inglés omplia el Born de nens i nenes, i prometia un milió de pessetes en regals. Si l'any 1944 un periodista es lamentava que no podia parlar del Carnaval, perquè no existia (*cf.* l'apartat 5 del capítol 5), a l'equador dels anys vuitanta els diaris i les revistes hi dedicaven un munt de pàgines. Omplien els rotatius interpretacions mig científiques, funambulismes narratius i peripècies més o menys gracioses. Cada any es feien les referències de rigor al Brasil, al «món al revés» i a la capacitat del Carnestoltes per treure's de sobre la misèria i les males puces. Tot plegat, tanmateix, només es donava en el discurs, i no hi havia gaire cosa més. Això no vol dir que la celebració hagués perdut funcions de respirall popular (vegeu els capítols 3 i 4). Més aviat ens referim a l'endolciment del discurs oficiós. Era com si les informacions es dirigissin, només, als nens, a un món certament ensucrat. A *El Periódico* (15 de febrer de 1985) hi podem llegir una frase al peu d'una fotografia que resumeix aquesta tendència a la infantilització: «En las fiestas que acompañan al Carnaval, nada nos sorprende, todo está permitido: hasta es posible que un *baturro* beba de un biberón». La transgressió, tantes vegades anomenada des de l'any 1980, va quedar reduïda a un infant que berenava a coll de la seva mare i vestit de pagès aragonès.

Anés com anés, però, sempre hi havia algú que s'adonava dels temps que vivia i que té la capacitat d'analitzar-los sense gaires

complicacions. Joan Llopis feia una reflexió que, al nostre entendre, plantejava el quid de la qüestió:

Ens quedem amb la sensació que el Carnaval que ara intentem ressuscitar no és ni pot ser com les festes carnavalesques d'abans, tant les que podem haver viscut directament com les que coneixem de segona o tercera mà, a través de relats orals i escrits. I això és així, em sembla, perquè el Carnaval, d'una manera o altra, es trobava vinculat a un món ambientalment religiós. (...) No es pot entendre el Carnaval sense una referència explícita a la religió i, més en concret, a la religió cristiana i a l'Església (Avui, 16 de febrer de 1983).

Aquest no és el lloc ni el moment per dir si l'argument d'aquest periodista podria ser més acurat. En tot cas, assenyalava un fet veritable, que és el de la laïcització progressiva de la societat, la qual cosa no suposa que no se sacralitzin altres espais, mentals o físics, o personatges concrets. No és l'objectiu d'aquestes ratlles analitzar on es troba el sagrat en les societats contemporànies, encara que més endavant ho tractem de forma tangencial (vegeu el capítol 8). Ara n'hi haurà prou amb constatar que, mentre la gent celebrava el Carnestoltes, mentre els diaris se'n feien ressò amb un discurs vague i farcit de tòpics, el Centre d'Estudis Pastoral de Barcelona organitzava «cursets apropiats per al temps de Quaresma». En un mot, només acataven les abstinències de Quaresma els hereus dels que la van inventar.

Per la seva banda, les disfresses variaven segons l'edició. Els personatges de la televisió i del cinema eren motius estrella entre els infants, mentre que els adults sovint acudien al propi imaginari. L'any 1985 va fer furor la disfressa del famós mag del programa de televisió *Tres i l'astròleg*, mentre que l'any anterior havien triomfat els Barrufets i Superman. Això entre la canalla, mentre els madurs es llençaven a les perruques i bigotis postissos, i acabaven convertits en mosqueters o en la princesa Sisí. El

preu de les disfresses pujava, però la gent no deixava d'adquirir-ne. També s'observa que a mitjan dècada dels vuitanta es van reduir els escàndols amb segons quines indumentàries. Recordem l'any 1986, en què el premi a la comparsa més delirant fou atorgat a «Tetas», ideada per un grup de transvestits amb indumentàries de monja i amb els pits onejant sota el fred. La Rua se celebrà al Paral·lel, i l'OTAN fou el motiu més habitual. Una multitud de gegants i de capgrossos feien referència al president Reagan, i la pau o l'objecció de consciència inspiraren més d'una disfressa.

També es detectà un augment de la befa en els escrits festius institucionals. Aquest és el cas de la crida en vers de Josep Maria Carandell, de l'any 1986. Recitada per Carles Miras, s'hi airejaven els draps bruts de la política catalana, com les baralles entre la Generalitat i l'Ajuntament. Es titllava d'*exbanquer* Jordi Pujol, i de Raimon Obiols es deia que era tan prim, tan blau, tan ros i tan alt que més valia que fes de Romeu. Així mateix, es recordà el con-tenciós de les festes anteriors de la Mercè, en què una companyia de *varietés* va escandalitzar la plaça de Sant Jaume:

Barcelonins de Barcelona!
Barcelonins de tot arreu:
la meua veu, lliure i xarona,
d'en Carnestoltes és la veu.
Bé, ja sabeu el que va passar:
que aquesta plaça s'omplí,
d'un aire inconformista,
i que un grup es va enfadar.
Com si la plaça fos la llar
del bon burgès seminarista.

Creat l'ambient, una ninota de Carnestoltes arribà a l'àgora, un dels seus bufons va fer riure la concurrència agitant el seu fal·lus

enorme i la samba que sonava per megafonia feia que la gent ballés. Un altre motiu de comparses i textos era l'IVA, tot just arribat. L'Ajuntament rebria crítiques fortes per haver censurat unes postals on apareixia el Floquet de Neu assegut a la falda de la Moreneta. Les places dures i les boles de pedra –la transformació de l'espai públic– no se salvaven de rebre homenatges en forma d'astracanada. Potser per això, la gestió de la festa canviaria en els propers anys.

Seguint l'evolució, veiem que l'any 1986 l'Ajuntament començà la seva política de diversificar la gestió de la festa i en va confiar l'organització al districte de Ciutat Vella. L'any següent hi hauria novetats al Carnestoltes, organitzat pel districte de Sants-Montjuïc. L'Arribo es va fer amb globus al parc de l'Espanya Industrial, on més tard el ninot seria passejat en barca. La Rua va seguir al Paral·lel, i Quim Monzó va fer el pregó, molt crític amb FECSA i amb la guàrdia civil de Solsona, desafortunat respecte a la sida i enginyós quan deia que Barcelona 92 era «l'anus d'Espanya». Recordant un famós espot de televisió, el text acabava amb un «busqueu, comproveu i, si trobeu un altre Carnaval millor, compreu-lo!». Entre la gent, la celebració d'aquell any tenia per tema principal el carnet jove, però també es van fer algunes al·lusions suplementàries a la torxa olímpica. Tanmateix, l'any 1987 va ser quan es veieren uns canvis que vindrien dos anys després (vegeu l'apartat següent). En aquesta ocasió, com un intent més per donar color a la festa, el Carnaval de Sitges va presentar-se al mercat de la Boqueria per demostrar que les comparacions no tenien sentit.

L'any 1988 el muntatge tornà a recaure al districte de Ciutat Vella; l'edició va sortir una mica malament. Les quatre associacions de veïns s'ajuntaren per organitzar la festa, però també per reivindicar el mal estat dels carrers i edificis. El sempre inspirat Ramon Barnils va fer el pregó i el boterut Pere Tàpies amenitzà la Rua. La quantitat de referències als pits de la cantant Sabrina va

ser aclaparadora. Però hem dit que va sortir malament, perquè, per exemple, a la plaça de Sant Jaume hi va haver descoordinació: ni el 010, ni un grup de sardanistes ubicats a la plaça no es van assabentar que allí començava la festa. Per contra, El Corte Inglés va assolir un èxit de gestió sense precedents aplegant deu mil nens i nenes a Montjuïc. També s'ha de dir que el rei oficial dels poca-soltes 1988 va coincidir amb les festes de Santa Eulàlia –copatrona de la ciutat i patrona de Ciutat Vella i de Sarrià–, cosa que va fer minvar l'atenció de molta gent a causa de la multiplicació d'actes al carrer. Pel seu compte, el FAGC va triomfar amb la campanya contra la sida, el lema de la qual era «Barcelona, posa-te'l, guapa».

En definitiva, es pot dir que a finals dels vuitanta el Carnestoltes institucional estava una mica descosit. Per bé que la celebració popular –barris, nens i discoteques– estava consolidada, els actes multitudinaris –i suposadament dipositaris de la tradició barcelonina– es qüestionaven ara sí i ara també. La premsa abundava en les crítiques a la celebració oficiosa. Si, d'una banda, en parlava amb escreix mirant de donar-li volada, de l'altra, manllevava periodistes i tertulians que discutien si el Carnestoltes tenia o no tenia salut a la ciutat. L'opinió general era que la festa mereixia elogis, però que no tenia cos, que no posseïa l'originalitat que una ciutat com Barcelona necessitava. El Brasil, en aquest cas, ja era la referència insubstituïble. A més a més, una multitud de barcelonins es desplaçaven a altres Carnavals, com els de Vilanova i la Geltrú, Sitges o Platja d'Aro, amb la qual cosa deslluïen la imatge del Carnestoltes del Cap i Casal. El diari *Avui* (6 de febrer de 1989) ofería un titular explícit: «Els barcelonins col·lapsen les costes del Garraf per anar de Carnaval». I a la vegada, els diaris aprofitaven que es parlava de la festa per analitzar l'actualitat. La metàfora segons la qual el Carnestoltes convidava a dir la veritat esdevenia suadíssima.

6.2. LA FESTA MAJOR DELS MERCATS (1989-2000)

Al tombant de dècada, l'Ajuntament va reconèixer que l'organització, districte a districte, no havia funcionat. També s'ha de dir que el consistori només participava de ple en dos actes oficials (l'Arribo i la Rua) i deixava la resta als districtes, que tenien partides pressupostàries pròpies per crear el que hem anomenat *fiesta oficiosa*. El 1989 es traspasà la gestió de la celebració a l'Institut Municipal de Mercats (IMMB) pel fet que els mercats eren centres de relació als barris. No en va, ja feia uns quants anys que es difonia l'eslògan «Vine al mercat, reina». Segons Josep Fornés,⁶ el canvi obeïa a altres motius amagats:

El subtil menyspreu municipal pel Carnaval, mai reconegut, i el temor que a tot poder suscita allò que li és difícil controlar, va arribar a materialitzar-se en la cessió de l'organització oficial –que fins un temps havia portat l'Àrea Municipal de Cultura– al Servei Municipal de Mercats, que, tot i ser municipal, es recolzava en les associacions de comerciants i els assentadors dels mercats. En temps de Carnaval, la «participació» també podia convertir-se en una màscara que amagués voluntats ocultes o de difícil justificació. Malgrat tot, l'etapa de mercats va representar un moment brillant en la implantació territorial de la festa. Finalment el Carnaval barceloní havia trobat una organització que li seria fidel, una gent que no se'n donava vergonya: els venedors dels mercats de tots els barris de la ciutat. Una gent festera que tenia un contacte permanent amb la gent de cada barri, que finalment era capaç de transformar l'espai quotidià de treball en un palau de Carnaval. Barcelona no agrairà mai prou a la gent dels seus mercats haver plantat cara al repte de mantenir el Carnaval públic de la ciu-

6. Membre del nostre equip d'investigació. Ha estat membre de l'ICUB, impulsor de diverses iniciatives festives i culturals al barri de Gràcia i director de programes del Museu Etnològic de Barcelona.

tat, sobretot amb els seus propis recursos privats; ni tampoc haver tingut la gosadia d'enfrontar-se amb accions i sense complexes a una intel·lectualitat púdica i a una classe política poruga (2004).

A través dels mercats es volien organitzar actes locals d'arribada, regnat i mort amb la preeminència del ball i dels àpats, i s'aprofitava la conjuntura per promocionar el consum en aquests recintes. Parades engalanades, dependents disfressats, concursos, descomptes i promocions determinaven una estratègia nova que, de fet, recordava el temps dels antics Carnestoltes vuitcentistes (vegeu el capítol 5), en què uns comerciants i botiguers vinculats amb el mercat del Born eren el motor de la celebració. Aquesta gestió del Carnestoltes en mans dels mercats va ser l'opció triada els anys noranta del segle XX.

Els programes d'ensenyament de la Generalitat començaren a tenir en compte la festa. Era vista com una activitat pedagògica rellevant, de manera que l'Administració impulsà aquesta línia amb decisió. Des d'aleshores els centres escolars potser són un dels espais on el Carnaval s'ha viscut amb més intensitat. Això va comportar paradoxes significatives. D'una banda, es consolidà una visió en la qual el Carnestoltes semblava que no s'adeia amb la vida adulta. Més aviat s'infantilitzà i fou presentat com una festa destinada al gaudi estètic dels més petits, tutelats en tot moment per professors i monitors. De l'altra, reclosa a les escoles, la festa mostrava obertament la dimensió disciplinària que molts teòrics li atribueixen. Joan Tudela ho explicava molt bé en un article titulat «Al pobre Carnestoltes me'l fan anar a l'escola» en què afirmava:

Quan era en mans de la gent gran, era una transgressió dins d'un ordre, no era subversiva, ni reformista, ni revolucionària, res, era una burla que, en el fons del fons, legitimava el sistema. (...) No és d'estranyar, doncs, que l'escola, el temple de la cohesió social, hagi acollit el

Carnaval. S'ha instal·lat als col·legis perquè les criatures sàpiguen quan divertir-se i perquè sàpiguen quan n'hi ha prou (Avui, 4 de febrer de 1989).

Cal dir que en aquell moment es consolidà l'estratègia de la subcontractació en la gestió de la festa, que es va posar a les mans d'empreses d'animació, gestió i producció d'espectacles. Algunes són, avui, molt conegudes, com Focus o Trànsit, lligada aquesta, en el seu inici, amb l'organització d'activitats infantils als esplanis i les escoles. Aquestes entitats treballaven a l'ombra i assumien la tasca de pensar, produir i difondre el Carnaval. En general, en cada nova edició, s'obria un concurs públic al qual es presentaven diferents projectes que eren revisats i valorats per l'IMMB. La línia creativa i conceptual de cada celebració era responsabilitat de directors artístics, professionals de la festa, que ideaven l'esdeveniment amb temes i estètiques unificades en cadascun dels actes programats. També restava en mans de les empreses contractar els grups d'animació i els equips tècnics necessaris.

Tanmateix, el gros de la celebració del 1989 van ser les diferents activitats (arribos, rues, balls) organitzades a cada barri. Al carrer, el gran acte centralitzat va ser l'Arribo del rei dels poca-soltes a la plaça de la Catedral, on va ser rebut per l'alcalde Pasqual Maragall. El pregó, escrit per l'irònic Joan Barril, fou interpretat per Joan Armengol, actor de Comediants, dalt d'una escala de bombers, mentre des de dos camions es llançaven trossos de verdura al públic. En aquesta ocasió el text al·ludia a la poca passió i l'ensopiment general envers la festa –«Teniu cara de lletra de canvi, de cinturó amb potes, d'autobús que no arriba, de preus que s'escapen»– i acabava amb un «Bon Carnestoltes, i a qui no li agradi, que li bufi el cul al del costat».

En el segon acte general, segons les xifres dels diaris, prop de divuit mil persones es van aplegar al Poble Espanyol per celebrar el ball de disfresses. Un jurat invisible passejava entre els festers

per tal de premiar el millor vestit. La participació indirecta de la xarxa de mercats afavorí l'èxit de la convocatòria: si durant la setmana anterior s'anava a comprar disfressat, l'entrada era gratuïta.

Per primer cop des de l'any vuitanta no hi va haver Rua institucional. L'Ajuntament argumentà que era degut a la reestructuració de l'Àrea de Cultura. Això no obstant, diverses entitats veïnals vinculades amb la FAVB organitzaren desfilades de comparses pels carrers del centre urbà. Anaren des de les Drassanes fins al Paral·lel passant per la Rambla i pel Carrer Nou. El Moviment de Centres d'Espai Cristià va fer la seva desfilada pels carrers de l'Eixample.

Les vendes de disfresses es disparaven, segons deien els comerciants del sector, per la introducció del Carnaval a les escoles i per l'abandó progressiu del costum de fer disfresses manufacturades. Els més menuts demanaven els vestits dels seus herois i heroïnes. Entre la canalla, les disfresses estrella del 89 foren Mickey Mouse i Isidoro. També és significatiu, com hem dit a l'apartat anterior, que part de la població de Barcelona marxés de la ciutat per celebrar la festa. Així, durant les dates preceptives, el centre de gravetat carnavalesc es desplaçava a la comarca del Garraf. Milers de barcelonins visitaven les rues de Sitges o l'extens repertori d'activitats de Vilanova i la Geltrú, especialment els caps de setmana i durant la nit del dimarts, en pelegrinatges massius en tren o en vehicles particulars. Per dir-ho diferentment, l'IMMB ho tenia complicat si volia que part de la gent tornés a fixar-se en els actes carnavalescos de Barcelona.

Si fem cas dels diaris, l'any 1990, les disfresses més requerides entre la menudalla van ser les de Batman, Superman, D'Artagnan, Cantinflas, la Ventafocs, Indiana Jones i Xarlot. El pla d'introducció i desenvolupament de la festa en l'àmbit escolar seguia el seu curs, i cada vegada s'afegien més centres a la iniciativa. En alguns casos, fins i tot es van organitzar petites rues al voltant de les escoles. Aquell any, des d'un balcó proper al mercat

de la Boqueria, l'actor Pepe Rubianes, famós en aquell moment per la seva interpretació en la sèrie de televisió *Makinavaja, el último choriso*, va llegir el pregó d'una edició en què l'IMMB es consolidava al capdavant de l'equip de gestió. Tots els actes de caràcter oficials sortien dels mercats, hi arribaven o es promovien des d'aquests centres. Rubianes va rebre una xiulada ensordidora mentre llegia el text en castellà, en el qual, com a «xoriço major» i representant dels «lladres de llei», mostrava la seva preocupació pels nous plans de millora de la seguretat ciutadana a Ciutat Vella i agraiïa la celebració dels Jocs Olímpics, durant els quals esperava «*forrarse de joyas, carteras y divisas*». Al seu costat, un rei Carnestoltes fet íntegrament de fruita i verdura saludava la concurrència flanquejat per l'actriu Mary Sampere i la vedet Amparo Moreno. Va ser un altre any sense Rua institucional.

Aquesta vegada no hi hagué excuses del consistori ni demandes de la societat civil. L'Arribo esmentat, el ball al Poble Espanyol de la nit de dissabte i l'Enterrament a les fonts de Montjuïc foren els actes nuclears. Als diferents districtes, grapat d'activitats de petita envergadura tornaven a dibuixar el mapa d'una festa descentralitzada i de caràcter veïnal. Es feren rues a Gràcia, Sants, el Raval, Sarrià i Trinitat Vella. Hi hagué sopars a diversos centres cívics i un Enterrament de la sardina a la Barceloneta amb la participació de les Societats Corals. La màscara de Juan Guerra, germà del vicepresident del Govern espanyol, feia furor. També s'organitzà un concurs per a infants al Tibidabo amb premis en metàl·lic i descomptes del 50% en el preu de les entrades per a qui hi anés disfressat.

A l'Aliança del Poblenou, l'Associació Amigos do Brasil va organitzar per primera vegada a Barcelona una rèplica del Carnaval carioca amb «escola de samba» i tot, en la qual van participar una cinquantena de persones. De fet, la samba i altres ritmes propis del Carnaval brasiler, com la *batucada*, començaven a colonitzar àmbits de la festa local. Ja no fallava: cada any, la premsa es feia ressò de

les vicissituds del Carnaval de Rio i valorava molt positivament els intents d'imitació o d'adaptació. L'enfocament, sempre similar, insistia en els tòpics de la «genètica» alegria brasilera: «Ells sí que riuen de debò, ells sí que es belluguen bé, ells sí que tenen ritme», contraposats a la suposada fredor i falta de gràcia dels europeus. L'«escola de samba», una de les atraccions més importants d'aquell any 90, va actuar a la discoteca Sutton, al Gran Ball de Mercats del Poble Espanyol i a l'Hotel Ritz.

En aquest punt cal remarcar el Carnestoltes de l'any 1991. Va ser una edició estranya, però ni més ni menys viscuda que en altres ocasions. La polèmica va esclatar arran de la suspensió dels actes més oficials, decretada per l'Ajuntament com a mesura de protesta per la guerra del Golf Pèrsic. El pressupost previst –es digué– es va destinar a la Creu Roja. La mesura, secundada per altres ajuntaments del Principat i per moltes ciutats europees amb una llarga tradició carnavalesca, com Venècia, va topar amb la forta oposició de nombroses entitats i associacions que decidiren fer la celebració. I és que la preparació de la festa sovint durava mesos, fet pel qual molts grups es van molestar. Als diaris, un munt d'articulistes discutien sobre la conveniència o no de la suspensió i al voltant d'altres qüestions més genèriques, com ara la sensibilitat o la hipocresia de l'Administració quan s'abordava la qüestió de les festes populars. Algunes veus, com ara la de l'antropòleg Bienve Moya, veien altres motius en la decisió consistorial:

Caldria meditar si darrere d'aquest anunciat criteri de restriccions lúdiques, no s'hi dissimula la incompetència (o la impotència, per reiterada negació de recursos) d'uns equips gestors-organitzatius, que han pogut veure, creient poder-se emmirallar en la fama d'alguna gran ciutat europea que ha adoptat aquest criteri suspensori, la possibilitat d'ocultar el seu ridícul (Avui, 5 de febrer de 1991).

En un sentit totalment oposat, l'historiador Ricard Vinyes feia una defensa encesa de la suspensió:

Aquesta institucionalització per a mi ha de ser valorada, no com un aigualiment sinó com un èxit popular (...) És lloable perquè l'objectiu forma part de la cultura de la pau i de la seva pedagogia real. (...) No celebrar el Carnestoltes significa reconvertir-lo en un acte de rebuig a la tràgica situació de guerra a la que el món ha estat abocat i constitueix una forma de propaganda política popular, legítima, lloable i efectiva (Avui, 6 de febrer de 1991).

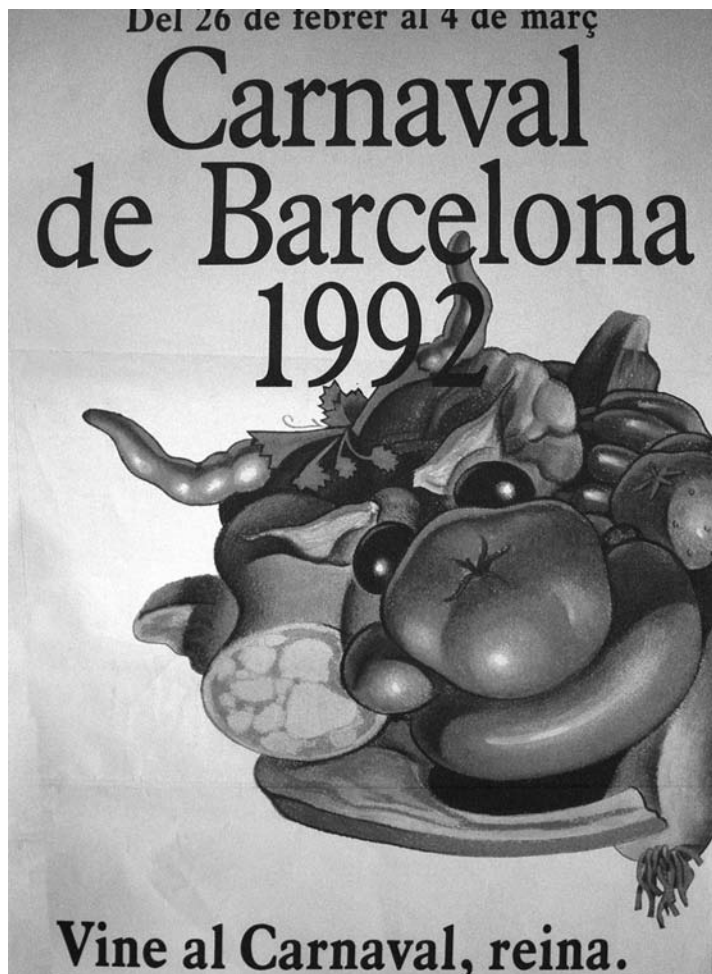
Ultra tot plegat, la frase «i per què no prohibeixen la guerra?» va tenir èxit. A Ciutat Vella, per exemple, l'Associació de Veïns del Casc Antic va impulsar la festa amb la intenció de protestar per la marginació del barri, fomentada, segons ells, pel consistori. Es va demanar a tots els assistents que es disfressessin amb motius pacifistes. Arreu proliferaren iniciatives similars. Les reivindicacions polítiques es barrejaven amb el temps del Carnaval, cosa que, tot i que pot semblar un contrasentit històric, havia deixat de ser habitual a la Barcelona olímpica. Sí que començava a ser més comú que part de la imatgeria tradicional carnavalesca (disfresses, teatralitzacions o ritmes) es traslladés a altres actes reivindicatius al carrer en qualsevol moment de l'any. Les manifestacions multitudinàries contra la guerra esmentada en foren un bon exemple amb una profusió de capgrossos i ninots, coreografies i músiques. A banda d'això, paradoxalment, la disfressa que aquell any les criatures van demanar més fou la de les no gens pacífiques Tortugues Ninja. Entre els joves i els adults, les màscares més sol·licitades foren les de Bush, Felipe González i Saddam Hussein.

I amb tot plegat arribem a l'any olímpic. Eufòries i ombres. Hi va haver un suport institucional sense precedents a les activitats ludicofestives a l'espai públic i una participació no menys activa d'empreses privades. No en va, la festa va ser rebatejada amb el

nom de *Barnestoltes 92*. Després d'uns anys d'absència, la Rua general tornava a desfilar pel cor de la ciutat, reconvertida en un autèntic espectacle promocional dels mercats de Barcelona. Organitzada per una comissió cívica, pels mercats i pel Poble Espanyol, la desfilada fou encapçalada per una formació a cavall de la guàrdia urbana amb vestit de gala. El seguit de comparses, unes vint, es va concentrar a la plaça de Sant Jaume, i va recórrer el carrer Ferran i la Rambla fins a arribar al monument a Francesc Macià, a la plaça de Catalunya.

Després va girar Rambla avall fins al mercat de la Boqueria. En alguns moments, la gran aglomeració del públic va dificultar el pas de les carrosses. L'esdeveniment fou transmès en directe per TVE, que va muntar un dispositiu colossal de càmeres, focus i unitats mòbils.

El jurat era compost, entre altres persones, per Miquel Pallés (president de la comissió organitzadora i president dels floristes de

La màscara feta amb productes de mercat presidí el Carnaval a la ciutat durant la dècada dels 90. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

la Rambla), Joan Clos (tinent d'alcalde), Xavier Cases (regidor de Ciutat Vella) i Josep Sandoval (periodista). Es va atorgar el primer premi (cinc-centes mil pessetes) a la comparsa del mercat de la Boqueria, dita «La reina dels mercats». Era una al·legoria de tots els articles que es poden trobar a les places, presentats en forma de *music-hall*. El segon premi va anar a parar al mercat de Sant Andreu per la seva carrossa «Ojalá que llueva café» i el tercer, al mercat de Sant Antoni. La festa acabà de nit amb el ja clàssic ball de màscares al Poble Espanyol, en el transcurs del qual es va lliurar el premi Pebrot d'Or a la parada més ben guarnida. A més, com ja anava essent tradició, al parc d'atraccions de Montjuïc El Corte Inglés organitzà el macrocarnaval autopromocional per a infants, al qual van assistir més de sis mil persones. Tres cercavilles amb grallers, capgrossos, gegants, pallassos, xanquers i *majorettes* animaven la trobada. Les disfresses de Songoku, protagonista de la sèrie de televisió *Bola de Drac*, i els gossos mosqueters van ser les més vistes; a més, les mans i la cara de Freddy Kruger també van ser un motiu habitual.

L'eufòria olímpica era fenomenal. En el pregó oficial, llegit a la Boqueria per l'entusiasta actriu Lloïl Bertran i pel rapsode Celedoni Fonoll, es parlava de la festa dient que era «el Carnaval del segle» i s'instava els assistents a aprofitar aquells dies, perquè «la Quaresma serà llarga si ens fan pagar l'olímpica eufòria efímera». Tot va acabar amb el crit de «Catalunya independent, Carnestoltes president». El ninot, de nou fabricat amb fruita i verdura de tota mena, anava acompanyat, en aquesta ocasió, d'una rèplica del monument a Cristòfor Colom.

Els barris mantenien les activitats habituals, i Sants, la Zona Franca o Nou Barris eren l'escenari de rues paral·leles. A Ciutat Vella, l'Associació de Veïns del Casc Antic va organitzar nits de ball a la Rambla i al passeig del Born, i molts centres cívics van muntar tallers de màscares i disfresses durant les setmanes prèvies a la celebració. L'Enterrament oficial va tenir lloc al parc de

l'Escorxador, on conflüen dos seguicis que havien partit dels mercats de la Barceloneta i de les Corts. La cerimònia fúnebre, presidida per la xarona Mary Sampere, va acabar amb una sardinada popular. Finalitzava un dels «Carnavals de mercat» més lluïts i concorreguts d'aquesta etapa, reflex fidel d'un moment en què, sacsejada per la grandiloqüència institucional, una crida contínua a la participació ciutadana i un estès sentiment d'orgull «patriòtic», Barcelona se situava en una posició privilegiada al mercat internacional.

Després dels fastos del 92 es consolidava el protagonisme dels mercats municipals en els actes centrals del cicle. La festa arrelava entre els treballadors i treballadores dels comerços, que, actius a l'hora d'engalanar les parades, exercien de transmissors entre els organitzadors i la ciutadania. La Rua del 1993, de nou erigida en eix del programa, tornava a ocupar la Rambla. L'encapçalava el Gremi Provincial de Xarcuters i Cansaladers, que, seguint l'esperit del Carnestoltes, duia a terme la campanya «Fes-t'ho amb la botifarra d'ou!». La participació dels mercats en la Rua –aportaven divuit carrosses de les trenta que hi havia i vint comparses– fins i tot va generar rivalitats conegudes, com la competència entre la Boqueria i Sant Antoni, que s'esmerçaven en la construcció de carrosses molt elaborades. També sorgiren iniciatives com la reintroducció de les batalles de confeti i serpentines durant el trajecte, que aquell any es va interrompre durant una estona, perquè va coincidir amb una manifestació d'insubmissos prop de les Drassanes.

En relació amb els anys anteriors, els dispositius de seguretat s'intensificaren amb un desplegament significatiu de la guàrdia urbana, tres responsables de seguretat a cada carrossa, el pagament d'una assegurança i la prohibició explícita de l'ús de material pirotècnic. A més, es va recuperar el ball gratuït, amb la Salseta del Poble-sec, a la plaça del Rei, un cop finalitzada la Rua. D'altra banda, aquesta vegada el ninot arribà en tren a l'estació de

França, que acabava de ser reformada, on va ser rebut per alumnes de les escoles de Ciutat Vella i per un seguici estrafolari, obra del grup de teatre Sac de Gemecs. Entre els seus membres destacava la presència del matrimoni entre el monument a Colom i l'estàtua de la Llibertat. Més tard la comitiva es traslladava al mercat de la Boqueria, i l'actor Pep Anton Muñoz llegia el pregó. Aleshores –hi ha imaginaris per a tots els gustos– l'estàtua de la Llibertat infantava una nena, calcada a la premi Nobel guatemalenca Rigoberta Menchú. El text, que lloava els Jocs Olímpics, criticava la guerra a Iugoslàvia i comparava la ciutat amb un immens mercat «on es poden trobar parades de tota mena. Parades dolentes on hi ha intolerància i racisme, i d'altres de bones on la gent treballa i està contenta».

Per completar la festa, El Corte Inglés va continuar organitzant el mamútic *happening* per a infants a Montjuïc (prop de set mil persones). El gran ball de Carnaval del Poble Espanyol va ser amenitzat pels olímpics Los Manolos. Fora dels actes més oficiosos, els Carnavals de barri van impulsar més rues que en cap altra edició, moltes vegades organitzades pels centres cívics. N'hi hagué al Raval, l'Eixample, Gràcia, Nou Barris, Sant Martí, Sarrià, Sants i Sant Andreu. Un dels temes estrella fou la paròdia de *l'affaire* entre Carles d'Anglaterra i Camilla Parker Bowles.

Però l'eufòria postolímpica es deixaria de notar. L'any 1994, a banda que uns quants dies abans es cremés el Liceu, va minvar la intensitat festiva de forma considerable. El Dijous Gras es va celebrar amb xarangues i una degustació popular de botifarra d'ou i truites als diferents mercats. A la Boqueria, el meteoròleg Alfred Rodríguez Picó va llegir el pregó institucional i les xarcuteries van fer una botifarra enorme de tres quilòmetres de llargada. Al mercat del Clot van muntar la festa de la truita. L'acte principal, la Rua del dissabte, a la Rambla, fou suspès per culpa de la pluja. Segons els organitzadors «per evitar problemes amb els components electrònics de les carrosses i amb els sistemes de so i lumi-

notècnics». La marxa, encapçalada de nou per la cavalleria de la guàrdia urbana i amb la presència majoritària de les carrosses dels mercats, va sortir, però es va haver d'aturar poca estona després. Durant la nit, al recinte firal de Montjuïc es va celebrar un sopar de gala multitudinari presidit per Pasqual Maragall en què l'IMMB es va homenatjar convidant més de dos mil comerciants de la ciutat. Cal destacar, però, un rècord històric: la festa per a infants de Montjuïc va reunir vint-i-cinc mil persones. En poques paraules, el Carnaval per a nens competia amb la cursa d'El Corte Inglés, si ens fixem en les diverses estratègies promocionals massives al carrer, organitzades cada any per aquests grans magatzems. Finalment, el Dimecres de Cendra va tenir lloc l'Enterrament a la Barceloneta, apadrinat pel mercat del barri.

I és clar, sobretot en anys de declivi visible, va començar a formar part de la tradició l'aparició periòdica d'articles molt crítics en diaris i revistes, en els quals es vaticinava la desaparició de la festa o se'n lamentava la domesticació absoluta. Així s'expressava Francesc-Marc Álvaro en un escrit titulat «Carnaval, la festa impossible»:

Els poders han assumit, per a la seva perpetuació, estratègies de simulació i dissimulació, pròpies del discurs carnavalesc. Es parodien a si mateixos perquè assumeixen totes les cares alhora, tant l'oficial com l'alternativa (...). Tot el que ahir era reservat al Carnaval s'ha transformat avui en un hedonisme buit de crítica, comercial i inofensiu. (...) Molts ajuntaments catalans, un cop han consolidat models festius després de la transició, han convertit els seus carnivals en esbravats retaulles turístics, sense l'impuls de l'humor i la sàtira (Avui, 11 de febrer de 1994).

Malgrat tot, tal com hem vist en l'etapa dels anys vuitanta, els assaigs de reflatament se succeïren. L'any 1995 hi va haver a un nou acte de promoció urbanística a través de la festa que donà

peu a l'arribada i Enterrament del Carnestoltes. En aquesta ocasió l'indret escollit va ser la rambla de Mar i, en concret, la passarel·la de fusta que condueix al Maremàgnum. Allí, a força distància d'un públic més aviat escàs, es va celebrar un acte senzill amb ball i acrobàcies, amenitzat per l'orquestra de la guàrdia urbana i presidit per la que aleshores ja era coneguda amb el nom de *carota del Rei*, feta amb hortalisses. El seguici va recórrer la Rambla fins al mercat de la Boqueria, on Margarida Minguillón i Miquel Cors, eterns actors de telesèries com *Poblenou*, van llegir un pregó en vers, de caràcter clàssic i amb passatges com aquest: «Avui no mana ni rei, ni jutge, ni alcalde, ni bisbe, ni general, ni cap altre, avui manarem nosaltres! Fem de l'abstinència pecat, de la castedat insult, vergonya de la fidelitat i de l'obscenitat, virtut». La Rua va sortir del portal de Santa Madrona i va recórrer la Rambla fins a arribar a la plaça d'Urquinaona. El paper central de l'IMMB es podia entreveure en els temes escollits per les carrosses i comparses. Obrien la marxa els capgrossos del Gremi de Xarcuters, seguits de la comparsa «Natura: la font del mercat» amb unes trenta persones disfressades de fruita, verdura i peix. «Boquerium» presentava una carrossa enorme ambientada en l'antiga Roma, motiu que també presentaven els participants del mercat de Santa Caterina. Tanmateix, van destacar diverses ornamentacions inspirades en els dibuixos de Walt Disney, com Aladdin, Blancaneu o la Ventafocs, i la música ambient, que repetia samba carioca durant tota la desfilada. Al capvespre s'organitzà una faraònica cargolada al mercat de Sant Andreu, i a la nit, un ball de màscares a la plaça Reial amb l'orquestra Mayito Fernández y su salsa picante. I a banda dels actes oficials, s'accentuava la descentralització de la festa. Les rues i els balls es van estendre per tota la ciutat. L'any 1995 va ser el primer cop que, més enllà dels barris amb tradició carnestoltesca, a cada un dels districtes es muntava una desfilada. La festa oficiosa i la festa difosa conviuen.

L'any 1996 el «ninot de mercats» es despenjava des del monument a Colom, amb ensurt i tot, i marxava en cotxe fins a la façana de la Boqueria. A la porta del recinte, una trufada Amparo Moreno, flanquejada per una representació de Voluntaris 2000,⁷ llegia el pregó, amenitzat per l'habitual música de la guàrdia urbana. Dins la dinàmica explicada, era el primer acte d'un Carnaval que consolidava els moviments de desagrupació en els actes principals. Fou el darrer any que la Rua tenia lloc a la Rambla i el primer que incorporava comparses convidades de fora de Barcelona.

La diversificació esmentada s'afinava. Amb el pas dels anys, el protagonisme dels quaranta mercats municipals de la ciutat modificà el paisatge de la celebració, i els establiments es convertiren, gràcies a la proliferació de disfresses, parades ornamentades i actes gastronòmics, en els autèntics epicentres carnavalescos. El temps de Carnaval era a Barcelona la festa major dels mercats. Des del punt de vista comercial, la barreja d'esdeveniment promocional i festa popular funcionava. La llavors presidenta de l'IMMB, la incombustible Pilar Rahola, presentava l'edició del 1996 anunciant la voluntat de crear un nou «focus festiu» al mirador del Poble-sec. L'indret acolliria uns actes de l'Enterrament de la sardina inspirats en els temps en què milers de persones pujaven a Montjuïc a menjar plegades (*cf.* el capítol 5). Segons les paraules de Rahola, es buscava «una autèntica inmersión popular, crear una tradición, un mismo día en un mismo lugar, que con el tiempo reúna miles de personas» (*El Periódico*, 17 de febrer de 1996). L'experiment, però, duraria molt poc.

No obstant això, l'organització va assajar fórmules complementàries. Aquell any 1996 s'instaurà el premi Mary Sampere, atorgat a la venedora més simpàtica. Emperò, a més dels mercats,

7. Voluntaris 2000 va néixer per la iniciativa d'un grup de voluntaris olímpics i paralímpics dels jocs olímpics de Barcelona de 1992 com a continuació de l'esperit de Voluntaris 92.

la canalla continuava essent el col·lectiu que, a través de les escoles, tenia un contacte més directe amb l'ambient festiu. Els petits eren la majoria en els actes que s'esdevenien als carrers i els destinataris de regals promocionals, com entrades gratuïtes als parcs d'atraccions i al zoo. Les botigues de disfresses treballaven pensant en el gust i el desig dels nens i les nenes, que a l'equador dels noranta volien vestir-se de Pocahontas i de Power Ranger, sense oblidar el Rei Lleó, un altre personatge de Disney.

I torna a ser interessant observar les polèmiques que esclataren al voltant dels actes oficinosos. Si fem memòria, l'any 1982 els gais i les lesbianes van ser qui aixecaren la suspicàcia de l'Ajuntament. L'any 1991 –acabem d'explicar-ho– el malestar va ser generat per la suspensió a causa de la guerra. La novetat principal de la festa institucional de l'any 1997 va ser el discutit canvi d'emplaçament de la Rua, que va desfilar pel passeig de Colom, des de les Drassanes fins al parc de la Ciutadella. L'argument fou les obres del Liceu, però el canvi d'ubicació va generar les primeres divergències entre els membres de l'IMMB. Durant el recorregut s'aixecaren algunes veus, més crítiques que en anys precedents. Hi va haver protestes com les de les comparses «No Governamental Kapullus Mundi», que denunciava la hipocresia d'algunes campanyes de solidaritat internacional, o les dels mercats de Sants i de la Sagrada Família, que carregaven contra les institucions i els hipermercats i defensaven la compra amb cistell. Al final de la marxa, un grup de barbuts exhibia pancartes amb els lemes «Volem la Rua a la Rambla» i «Rua controlada, Carnestoltes, l'has cagada».

A les pàgines d'*El Periódico*, l'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte tornava a lamentar el poc entusiasme que despertava la festa entre els barcelonins i relacionava la seva decadència amb el temps quaresmal:

Hoy, la fiesta es una sombra. Mal va cuando tiene que organizarse desde la Administración o celebrarse porque así lo ordena el boletín ofi-

cial (...). Como espectáculo el Carnaval puede subsistir, pero como estado de ánimo popular tiene poco futuro. Si recuperamos la austeridad quaresmal, podrá existir el antídoto del Carnaval como revulsivo. Si no, todo el año será Carnaval (10 de febrer de 1997).

Una part dels organitzadors volia donar un tomb espectacular a la Rua. Potser és simptomàtic el fet que s'incorporessin presentadors en directe –els dibuixants de la revista *El Jueves* Fer, J. L. Martín i Óscar Nebreda– i la música pregravada, sobretot samba i *batucadas*, que va substituir bona part de les xarangues i orquestres que hi concorrien habitualment. Però malgrat el to de l'article anterior, a tall de paradoxa, a partir d'aquella edició *El Periódico* passà ser un dels principals instruments de difusió del Carnaval, ja que va signar un contracte de patrocini amb l'organització. Des d'aleshores les seves pàgines presentarien, amb profusió de fotografies, una festa sempre animada, brillant i espectacular amb desenes de milers d'entusiastes que cada any «batien rècords» als carrers. A canvi, la publicitat del diari apareixeria en els actes principals, en els programes de mà, en els cartells i els altres materials promocionals.

El pregó del 1997 va anar a càrrec d'un sarcàstic Joan Barril, que va esmerçar-se a desmuntar la idea que Barcelona era una ciutat on convivia el seny i la rauxa. Barril va presentar una visió de la ciutat allunyada d'aquest tòpic i la va definir com a «grisa, hipòcrita, tímida, poruga, ridícula i avorrida...lliure, però encotillada». Després demanava al Carnestoltes que ajudés a trobar «els sentits que donen sentit a la vida». Precisament, l'eslògan «Viu-lo amb els cinc sentits» havia estat escollit pels organitzadors com a lema principal de la festa.

Cap a finals de la dècada dels noranta, els vaivens de la Rua i el quefer de bona part dels organitzadors havien deixat la trama del Carnestoltes oficiós una mica feixuga. Amb la mirada posada en els espectaculars Carnavals de Rio i de Tenerife, l'any 1998 la Rua va incorporar la reina del Carnaval, encarnada per la voluptuosa

L'Institut Municipal de Mercats (IMMB) recuperà la idea del Carnestoltes com un període gras, on l'abundància de menges n'és la característica principal. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

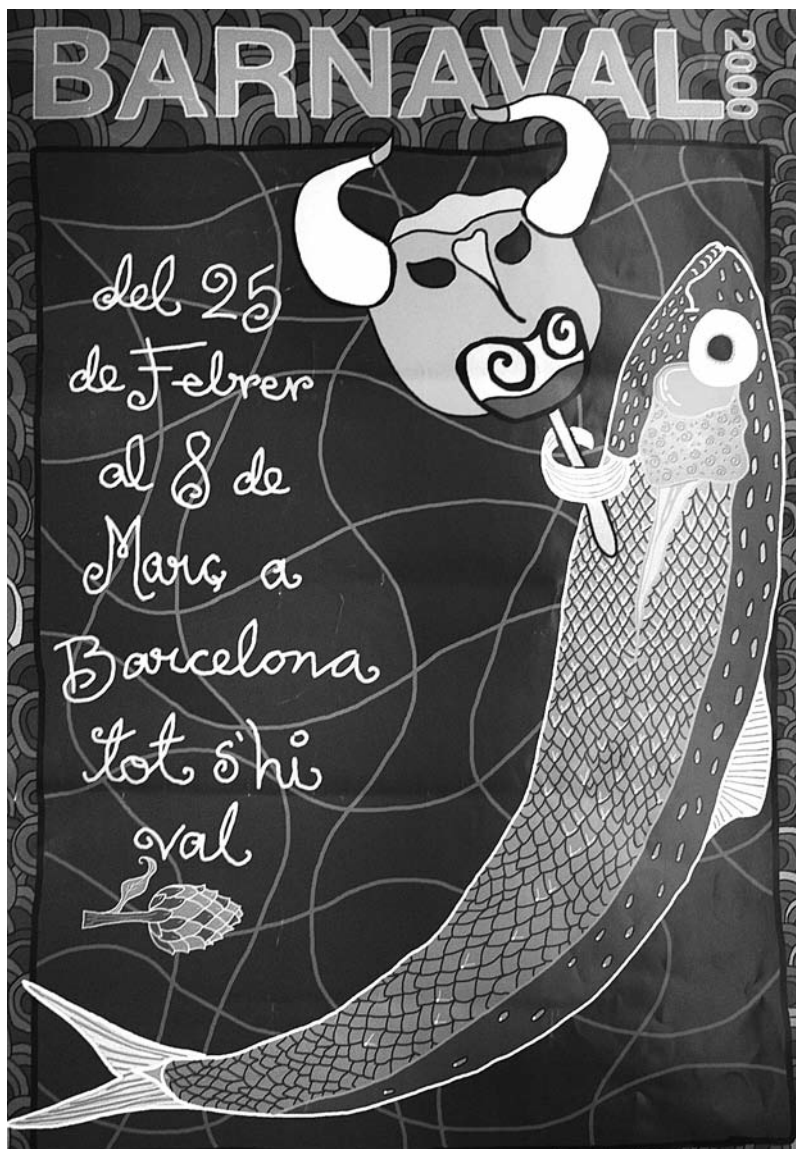
De nou, la desfilada general va canviar d'emplaçament i fou traslladada a la Via Laietana, escenari habitual de les cavalcades de Reis. També es desplaçava, de Montjuïc a la plaça de Catalunya, el Carnaval per a infants, que en aquella edició canviava de patrocinador. Paco Morán i Joan Pera, els carrinclons protagonistes de l'eterna obra de teatre *La extraña pareja*, foren els encarregats de llegir la proclama. Aquesta edició va obrir un període marcat per la voluntat febril dels organitzadors d'introduir novetats a la celebració. D'una banda, sorgiren propostes destinades a augmentar l'espectacularitat de la festa amb convocatòries noves o amb la incorporació d'elements inèdits en els actes habituals, com l'aparició

vedet Regina Dos Santos. Al més pur estil carioca, Dos Santos obria la marxa lluint un vestit impressionant amb plomes i pedreria de més de quatre metres de llargada, llogat als guanyadors del concurs tenerifenc de comparses. *El Periódico* obria el seu nou quadern dedicat al Carnaval amb una declaració d'intencions: «Barcelona quiere que su Carnaval sea el más loco y el más multitudinario de Catalunya. Por eso no ha escatimado en detalles y, por primera vez ha convertido la principal rúa de la ciudad en un espectáculo brasileño» (19 de febrer de 1998).

El patrocini de la festa per part d'empreses privades es consolida a finals de la dècada dels 90. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

reiterada de conjunts no barcelonins a la Rua. De l'altra, els llocs escollits per fer-hi les principals activitats es modificaren contínuament en funció de necessitats urbanístiques o promocionals, cosa

El rebateig de la festa com a Barnaval, l'any 2000, encarava el Carnestoltes com a marc d'exaltació de la pròpia ciutat. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

que va generar tantes polèmiques com discursos eufòrics i va potenciar encara més el procés de descentralització de la festa. Es tracta d'una dinàmica que ja hem mencionat: l'any 1999 es va

voler convertir l'elecció del rei i de la reina del Carnaval en un espectacle més del cicle i es va muntar una gala desfilada presentada per l'amanerat periodista Jordi González al Maremàgnum. Van participar-hi tretze persones lluint vestits esplendorosos, inspirats, un cop més, en els Carnavals de Rio i de Tenerife. Tancava la gala l'actuació del grup Rio Samba Xou. El tradicional Carnaval per a infants també es va traslladar al Maremàgnum (a la plaça de l'Odíssea). El premi per al guanyador del concurs de disfresses era un viatge a Eurodisney. La celebració d'un gran concurs de truites també s'ha d'interpretar en un sentit semblant, el de la promoció municipal de determinats centres comercials de la ciutat. Fou patrocinat per la cadena de supermercats Caprabo i es va fer a la carpa del «nou» mercat de Santa Caterina, situada, temporalment, al final del passeig de Lluís Companys.

Aquell any 1999, la festa, que tenia un lema un pèl tronat («Ballem, ballem, que el món s'acaba»), va tornar a coincidir en el calendari i al carrer amb la celebració de Santa Eulàlia, com havia passat l'any 1988. Mentre a la Via Laietana es feia la Rua, encapçalada per la comparsa «Las Meninas de Miró», el correfoc prenia els carrerons circumdants de la catedral. El grup teatral Tricycle va ser l'encarregat de llegir la crida, que també va canviar d'emplaçament i que es va traslladar a la plaça Nova, davant de la catedral. El seguici fúnebre de l'Enterrament de la sardina tornava a sortir pels voltants del mercat de la Barceloneta, després dels frustrats intents de fer-lo reviure a la zona de Montjuïc.

I si es tractava d'encaminar la celebració envers un gran espectacle, res millor que l'Arribo del tombant de segle. L'any 2000 el rei Carnestoltes havia de venir a la ciutat en globus i aterrar al bell mig de la plaça de Catalunya, però el fort vent ho va impedir. El periodista Miquel Giménez cedia la veu per al pregó i el grup Azucarillo Kings posava la nota musical. La celebració, aixoplugada pel lema «Del 25 de febrer al 8 de març a Barcelona tot s'hi val», passava a anomenar-se Barnaval. Dit diferentment, a les fes-

tes d'aquest període s'exaltava la ciutat, i aquest és un fet observable no solament durant el Carnestoltes. Barcelona, a finals dels noranta, era un dels motius estrella de tota celebració pública. La suposada idiosincràsia del cap i casal (l'aiguabarreig social i econòmic) era amplificada per l'organització i es traslladava als actes institucionals amb més o menys solució de continuïtat.

En aquest sentit, la Rua del 2000, que tornava a recórrer el passeig de Picasso i la Via Laietana, incorporava grups d'altres municipis i nous tipus de comparses, com una representació dels Barcelona Dragons o la participació d'una associació de danses folklòriques de Bolívia. Destacaren la mastodòntica comparsa brasilera del Mojito bar amb més de dos-cent cinquanta membres i una altra amb vuitanta dobles de Liza Minelli ballant cabaret. Els actors de la sèrie de televisió *Plats bruts*, els cridaners Joel Joan i Jordi Sánchez, actuaren com a presentadors de l'acte. Situats al portal del Carnaval –un nou espai a l'altura de la plaça de Ramon Berenguer–, els membres del jurat observaven el pas dels blocs. Segons es podia llegir a la crònica de *La Vanguardia*, era previst fins a l'últim detall de la Rua:

La Rúa va bien. Abrieron el paso cuatro agentes de la Guardia Urbana vestidos de gala y a lomos de otros tantos briosos caballos, seguidos de un prudente vehículo municipal de esos que riegan el asfalto y se encargan de recoger ciertos desperdicios (...) Tras muchas subidas y bajadas de prietos muslos, fueron llegando otras carrozas, muchas de ellas montadas por asociaciones de comerciantes, mercados, e incluso vecinos (5 de març de 2000).

El Carnaval per a infants repetia seu a les instal·lacions del Maremàgnum amb la presència dels *Teletubbies* i de personatges protagonistes del programa *Club Súper 3*. Després d'onze anys coordinant les principals activitats de la festa, l'IMMB lliurava el relleu de l'organització a l'Institut de Cultura. Manel Martín, que

ha estat director d'uns quants mercats (Galvany, Carmel, etc.), ens explica:

La gent dels mercats vam reflotar el Carnaval, quan la cosa estava més que morta. Pensa que la vitalitat dels paraires, en el seu dia a dia, és fruit de la seva pròpia feina. Som gent que estem en contacte amb milers de persones, cada, dia, i per força això ens fa simpàtics. Per a mi, l'època de mercats ha estat la millor època del Carnestoltes a Barcelona (2004).

Els mercats havien fet la seva funció, i un nou indret es preparava per fer-hi la Rua oficial, amb tot el que això comportava. Un diari deia que «el Carnaval ja és major d'edat». També presentava les impressions de Pere Alcover, regidor de la Secció Mercats de l'Institut de Cultura, opinions que sintetitzaven un futur farcit de contradiccions:

Els últims anys la Rua s'ha celebrat a la Via Laietana, però ens trobàvem que, amb la descentralització, se celebraven dues rues, la central i una altra amb gran participació, la de Sants-Montjuïc, de vegades amb més participació que l'altra. Hem pensat de fusionar-les (...). La de Sants sortia de Badal, donava uns tombos i tornava, però aquest any la farem arribar a les Fonts de Montjuïc. D'aquesta manera, manté el seu caràcter de rua popular i a la vegada hi donem la solemnitat monumental dels grans esdeveniments, fent-la arribar a un lloc emblemàtic (Avui, 18 de febrer de 2001).

6.3. LA FESTA DE TOTES LES CULTURES: COLONITZACIÓ I MÀRQUETING (2001-2005)

El nou mil·lenni coincideix amb una nova etapa del Carnestoltes oficiós barceloní, i potser ara és quan millor li escau aquest adjectiu. En poques paraules, la promoció consistorial ha mirat de vendre la imatge d'una festa amb moltes cares viscuda a

tots els barris amb el mateix esperit, i s'ha recorregut tan aviat a les energies festives populars com a l'enaltiment d'actes exclusivament dissenyats. D'altra banda, s'observen canvis en la gestió de la festa, una mudança que té un aire de gestió empresarial. En pro d'una agilitat més gran en la difusió i el muntatge, i amb vista a fer la sensació d'homogeneïtat, una multitud d'actes carnavalescos han estat colonitzats pel consistori. La millor manera d'entendre-ho és entrar en matèria.

Tot i que l'any 2001 es mantenia el nom de Barnaval, la celebració va experimentar modificacions importants. La Rua de la ciutat es traslladà al barri de Sants en un moviment significatiu que obeïa a replantejaments de fons en la manera de veure, organitzar i transmetre la festa per l'Administració. Culminava així un procés lent de descentralització, iniciat i desenvolupat pels mercats municipals. L'IMMB assumia per darrer cop part del muntatge, que es presentava com la celebració d'un «any de transició». Era el final d'un període i l'inici d'un altre, una evolució que de manera global es resumeix en la citació següent:

El programa de la Rua anirà canviant des d'aleshores (l'inici postfranquista), en busca d'un trajecte que aconseguixi revifar una festa que no acabava d'aixecar cap i que semblava molt lluny de poder recuperar la seva antiga esplendor, com si d'alguna forma l'itinerari triat fos la clau per animar la participació de comparses que no fossin les institucionalment patrocinades (...) i sobretot fos capaç d'atreure el públic (Delgado [et alii], op. cit.: 108).

D'aquesta manera, el nou model unificava la rua pròpia de Sants i la general en un sol acte, una decisió no exempta de polèmiques, desercions i negociacions tibants (vegeu l'apartat 2 del capítol 7). Per dir-ho d'una altra manera, el Carnestoltes de l'Administració s'allunyava del centre urbà i minimitzava, que no vol dir que no promocionés, la subvenció dels actes que no fossin

la Rua i el concurs que duia implícit. A més, colonitzava arribos, enterraments i algun ranxo, fos testimonialment –a través de la cartelleria– o enviant-hi grups d’animació. Les lectures d’aquest fet, fins i tot, pel consistori foren diverses. Uns parlaven de claudicació definitiva respecte d’una festa sempre incòmoda, que de fet mai no havia trobat línies sòlides de connexió amb la ciutadania. Altres ho consideraven una jugada hàbil amb què es reconeixia definitivament que l’autèntica celebració estava en les activitats organitzades en cadascun dels districtes de la ciutat. Aquest argument veia que la festa oficial es recolzava en els actes de barri per aconseguir una intervenció més gran de la gent, que era, de fet, el rèdit simbòlic de l’èxit de participació.

La fusió de rues donava com a resultat una macrodesfilada de més de tres quilòmetres de llargada, prop de cent comparses i carrosses, la gran majoria representants dels mercats o de les associacions i entitats veïnals del districte de Sants-Montjuïc. També hi participaren noves associacions d’immigrats de Bolívia i Equador, i molts grups petits. Simultàniament amb l’increment d’equips tècnics de llum i de so, s’intensificava el desplegament de cossos de seguretat i control. El tancament del carrer delimitava zones àmplies del recorregut. L’itinerari del 2001 resseguia de cap a cap la carretera de Sants, l’eix comercial del barri, des de la Riera Blanca fins a l’avinguda de Maria Cristina passant per la plaça d’Espanya. Tot i els milers de paraigües oberts a causa de la pluja, la desfilada es va acabar al costat de les fonts de Montjuïc. Allí es va muntar un gran ball de fi de festa amb discjòqueis i unes espectaculars plataformes mòbils que pujaven a més de deu metres d’altura.

Als mercats municipals es mantenia l’ambient festiu durant la setmana amb les ornamentacions a les parades i les disfresses entre els dependents. Al mercat de Sant Martí, per exemple, el Dijous Gras es va organitzar una gran truitada sota el lema «2001: Odissea de la truita» en homenatge al director Stanley Kubrick.

També es va mantenir la botifarrada de la Rambla, feta pel Gremi de Xarcuters i Cansaladers. La festa per als infants es traslladà a la Ciutadella, va enfortir el vessant de concurs de disfresses i va augmentar el repartiment d'entrades per a llocs com el zoo o Port Aventura. Aquell any la novetat va ser la instauració del premi a la «disfressa més ecològica». Seguint amb els actes municipaloides, l'Arribo es reconvertia en una discreta cursa de patins des de la plaça de Catalunya fins a l'Arc de Triomf. Un cop allí, el *clown* Leo Bassi feia un pregó poc comú exaltant l'esperit provocador de la festa i al·ludint als col·lectius marginats, com ara el dels immigrants. Tot seguit es llançava al damunt d'una muntanya de mel després de dir que eren excrements i es buidava un sac de plomes sobre la roba enganxifosa. L'Enterrament de la sardina, a la Barceloneta, també es va transformar. En lloc de les tradicionals foguera i crema del ninot, que posaven el punt final al seguici fúnebre, es va muntar un xou consistent en un judici sumaríssim en el qual els ciutadans decidien si indultaven o si condemnaven el rei. Al capdavall, aquest era castigat i desapareixia al mar enmig d'una pluja virtual de sardines mitjançant un sofisticat sistema d'efectes de llum.

Durant aquells dies, Francesc Marc Álvaro publicava al diari un nou article on reflexionava sobre el significat del regnat del Carnestoltes en el nou mil·lenni:

(...) pertenece a un mundo que no conocía la televisión, ni Internet, ni los fines de semana de 72 horas, ni los centros comerciales, ni las vacaciones de la clase media, ni la religiosidad "new age". El mundo que Don Carnal pretendía subvertir levemente, bajo autorización civil, religiosa y militar ya es otro; se lo han cambiado. Y el monarca anda descolocado, pensando seriamente si emprender el exilio definitivo, apuntarse al paro, abdicar en la persona de un famoso de la prensa del corazón o fichar como colaborador de lujo en "Crónicas Marcianas". Su breve república, coronada de inversión burlesca, es hoy una excepción

indistinguible dentro del gran y multicolor simulacro cotidiano. La extensión imparable de lo que algunos sabios han llamado “carnavalización” lo ha convertido en un líder superfluo, sin autoridad, aparentemente ingenuo. Su trono se tambalea y él, humano al fin y al cabo, emprende una huida hacia adelante, en dirección al hueco del espectáculo turístico en las grandes ciudades (...).

Hoy el Carnaval no es un régimen monárquico que se celebra una vez al año, sino una ideología que se expresa en la calle, se representa en los medios y se reconstruye multiplicándose en el ciberespacio. (...) Un ejemplo: el incesante e incontable baile de identidades falsas que se da hoy en el ciberespacio mediante correos electrónicos y chats supera cualquier carnaval anterior en la historia (La Vanguardia, 25 de febrer de 2001).

La transició carnavalesca estava feta, tot i que probablement es tractava d'una evolució que afectava no solament el Carnaval, sinó també una multitud de festes i celebracions barcelonines, àdhuc d'altres poblacions catalanes. Per dir-ho en poques paraules, el muntatge i la promoció de la festa sovint restaven en mans d'empreses especialitzades, contractades per a l'ocasió, i la caixa s'hostatjava a l'Administració. L'any 2002, una comissió cívica integrada per diferents col·lectius i dirigida per l'Institut de Cultura (ICUB)⁸ assumia les tasques d'organització de la festa. El Carnestoltes es tornava a pensar des dels despatxos, com al principi dels vuitanta. Mentrestant, s'incrementaven les partides presupostàries. Al peu de tots els cartells promocionals editats –més que mai–, s'hi podia llegir una mena d'ordre ben significativa per al cas que ens ocupa: «Passa-t'ho B».

Els actes oficiosos del 2002 es distribuïren per barris: l'Arribo a

8. Comissió Cívica de Carnaval: diverses empreses privades, la Regidoria de Relacions Ciutadanes, l'Institut Municipal d'Educació i l'Institut Municipal de Mercats, a més d'associacions i col·lectius d'índole variats.

Gràcia, la Rua a Sants i l'Enterrament a la Barceloneta. En aquesta opció descentralitzadora i dirigida, gairebé tots els esforços es van fer per a la Rua. La resta d'actes, tot i que en els cartells s'anunciaven com a actes generals, obeïen a les dinàmiques engegades de feia temps pels diferents barris. Segons fonts municipals, la Rua, aquell any anunciada amb l'eslògan «El carrer és nostre!», va batre els rècords de participació, de durada i de públic. El recorregut va repetir el de l'any anterior amb el ball de fi de festa a les fonts de Montjuïc, amenitzat per discjòqueis i gogós. Els indrets, però, van canviar de nom. La carretera de Sants es va rebatejar amb el nom de Rumbòdrom, una referència explícita al Carnaval de Rio, i l'avinguda de Maria Cristina esdevingué l'avinguda del Sarau.

Dues comparses inspirades en Gaudí van endur-se els primers premis, després de les votacions del jurat, situat en una tribuna a la plaça de Sants. Aquests guardons no eren casuals en un moment en què l'Administració feia de l'Any Gaudí un dels eixos vertebradors de la seva política cultural, puix que, entre les diverses al·legories del concurs, hi havia jardins, flors, astres, animals, soldats, personatges de Disney i les clàssiques mulates brasileres. Cap al final de la quilomètrica desfilada, una comparsa anomenada «Luxúria», amb explícites al·lusions sexuals, va provocar, segons les cròniques més beatífiques, «l'enrojolament de més d'un». A més d'això, la mà dels tècnics introduïa novetats al concurs de la Rua, com el premi Miquel Pallés⁹, escollit directament pel públic a través de missatges de telèfon mòbil i d'un sistema de butlletes repartides *in situ* per uns voluntaris. En definitiva, sembla que hi hagué molt més públic que en edicions anteriors. El dia següent els titulars eufòrics del diari patrocinador eren eloqüents: «El Carnaval envaeix Barcelona», «El millor Carnaval de la història», «El més multitudinari», «Carnaval rècord» i «Bany de masses».

9. Vegeu-ne una biografia curta al capítol 7.1.

Careta decorada amb la iconografia promocional de la ciutat. (Font: Arxiu ICUB)

Pel que fa al ninot, després d'anys caracteritzat amb els productes que hom troba als mercats, el rei Carnestoltes canviava d'aspecte. A l'Arribo, que es va fer a la plaça de Rius i Tauler, va aparèixer transformat en un giny gegant de més de tres metres

El
merchandising
de la festa
explora noves
vies de difusió.
(Font: Arxiu
ICUB)

Carnaval». Després un seguici animat de benvinguda amb el Cap de Protocol, la Puta d'Oros, el General Bum-bum, el Cuiner del Sarau, la Puta Rona... va recórrer els carrers de la vila. Al final hi va haver ball de llardons i degustació de delícies gastronòmiques. Seguint la mateixa partitura, alguns locals emblemàtics del barri muntaren saraus de pagament.

L'insubstituïble Enterrament s'esdevenia de nou a la Barceloneta amb una exhibició de ploraneres i vídues, una desfilada d'arengades i un ball de l'arengada a la plaça del Poeta Boscà. L'acte va acabar amb una sardinada popular. L'any 2002, finalment, entre les màscares més vistes destacaren les de Bin Laden i George Bush. Referint-se a la del líder d'Al-Qaida, un dels seus fabricants parlava de la relació entre el làtex i la televisió:

d'alçada i amb quatre braços enormes. Era una mena de gran titella amb vestit futurista i cara seriosa –creació de Marga Binoux– moguda per un grup d'animació especialitzat amb un sistema de politges. Els bufons que el rodejaven convidaven els assistents a viure la festa: «Ordeno, dispo i mano que tothom faci el marrà, el pendó i l'animal... perquè és temps de

“Ens va fer la impressió que seria la bomba (amb perdó). Hem patit una gran tensió i la societat busca vies d’escapament. Per a això serveix el Carnaval. La gent es disfressa pendent del telediari. L’any passat van ser les vaques boges. Molts catàlegs de carotes ens arriben amb l’horari de la televisió, perquè sapiguem a quina hora surten els Simpson o els de South Park” (El Periódico, 6 de febrer de 2002).

Amb tot això ens anem acostant a uns anys clau per a l’evolució del Carnestoltes. Uns temps, d’una banda, que molts han considerat decisius per a la promoció i consolidació de la sovint anomenada *marca Barcelona*. Una època, però, en què l’increment de rituals deambulatoris contestataris va ser important. Per entendre’ns: l’edició del Carnestoltes oficial del 2003 ja promocionava el Fòrum 2004 amb l’eslògan «La festa de totes les cultures». Malgrat això, fou una edició més marcada que de costum per les reivindicacions polítiques dels ciutadans. L’inici imminent de la invasió anglonord-americana de l’Iraq havia generat una resposta contundent de la societat civil. Cassolades, alguna vaga de fam, debats, cadenes humanes, concentracions, acampades, teatralitzacions, concerts, arplegues de firmes, talls de trànsit i altres iniciatives populars van transformar radicalment els ritmes de la vida quotidiana.

El 15 de febrer, pocs dies abans de l’inici del temps de Carnaval, Barcelona havia viscut la manifestació més multitudinària de la seva història amb prop d’un milió de persones cridant «No a la guerra!». Durant la marxa es podien veure centenars de disfresses d’Aznar, Bush i Blair, cartells amb sàtires i burles de tota mena contra els promotors de la invasió, diverses *performances* en què es simulaven bombardeigs, pallassos psicòpates, morts en els fèretres... En algun moment de la marxa sonaven sirenes estridents d’alarma i els manifestants es llançaven a terra o bé aixecaven, cridant, les mans obertes envers el cel. I a tot això cal sumar-hi l’enfonsament del petrolier *Prestige* davant les costes gallegues.

Institut de Cultura: **carnaval/03**
DEL 27 DE FEBRER AL 9 DE MARÇ

Prepara't per a la festa de totes les cultures

RUA DE CARNAVAL, 1 DE MARÇ

Ajuntament de Barcelona

passa-t'ho **B**

El suposat esperit multicultural del Fòrum de les Cultures impregnà la campanya del Carnestoltes oficial de l'any 2003. (Font: Arxiu ICUB)

Aquest fet també havia obert un cicle intens de protestes en què es demanaven responsabilitats al Govern per la seva gestió pèssima de la catàstrofe. De nou les disfresses, els ginys i les teatralit-

zacions –manlleus carnavalescos– animaven les marxes i ajudaven a suportar la indignació.

Però tornem al Carnaval oficiós. La Rua es repetí al barri de Sants, el dia 1 de març, darrere d'una pancarta enorme amb el lema «Aturem la guerra». En aquesta ocasió, el recorregut habitual es va invertir amb la sortida des de l'avinguda de Maria Cristina i l'arribada a la confluència entre el carrer de Sants i la ronda del Mig. Moltes comparses i carrosses mencionaven la guerra i el galipot. En una, desenes de monstres de fuel mataven peixos sense pietat davant la mirada complaent d'un Manuel Fraga gegantí. A més, va augmentar el protagonisme dels grups i les entitats d'immigrats, entre els quals destacaven les danses tradicionals bolivianes, peruanes i equatorianes, o el ball del drac executat per residents d'origen xinès.

Ara bé, el mateix dia, diferents col·lectius vinculats amb el moviment d'«okupació» van convocar a Canaletes una «rua desobedient» contra la guerra i al marge de la desfilada institucional. Centenars d'emascarats van baixar al ritme de tambors per la Rambla i van girar pel carrer del Cardenal Casañas, per on van continuar fins a la placeta del Pi. Allí van irrompre en un immoble abandonat, propietat de l'Ajuntament, amb la intenció de convertir-lo en un «espai alliberat contra la guerra». Si hem de ser fidels a la teoria antropològica, la festa, un cop més, actuava com a mapa de la diversitat social. La resta dels actes carnestoltescos oficials es va fer a Nou Barris (l'Arribo) i a Sant Martí (l'Enterrament), intercalats en els programes habituals d'activitats. També es va esdevenir el sopar de mercats amb la presència de Joan Clos i amb l'assistència de prop de mil persones afins al teixit comercial de la ciutat.

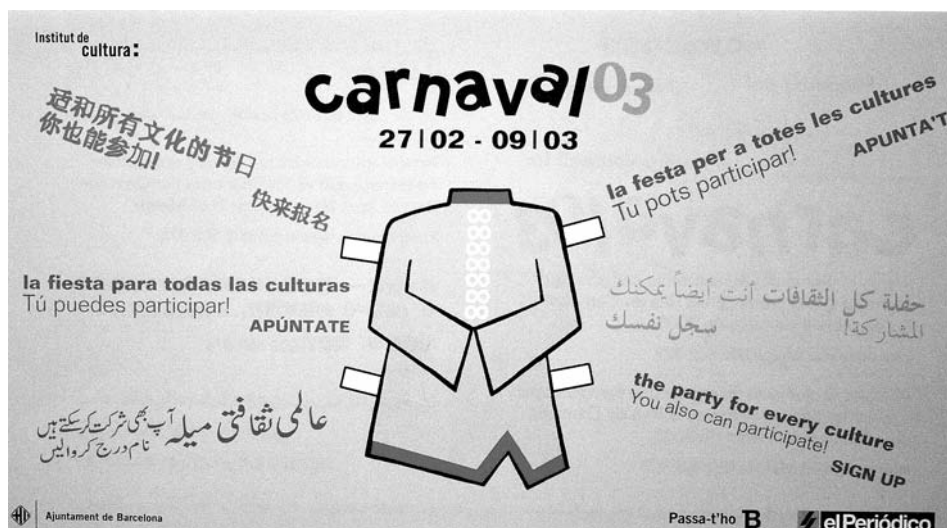
Per tant, cal dir que en el moment d'escriure aquesta crònica, el teòric Carnestoltes oficial és una festa molt descentralitzada, mòbil en els actes segons l'edició i en la qual la Rua sembla l'únic esdeveniment que fixat a Sants. Es tracta d'una celebració que la

gent utilitza, de manera més o menys satírica, per reflectir algunes coses concretes, com la política internacional, la popularitat del darrer cinema, la premsa del cor, els daltabaixos econòmics i un llarguíssim etcètera. Així mateix, els equips de tècnics que gestionen el Carnaval institucional s'esforcen per afinar-lo i manllevan esdeveniments de la conjuntura per fusionar-los amb la celebració. Si ho volem explicar amb un argument complementari, direm que la festa és utilitzada com una peça més de l'engranatge promocional del consistori. De vegades només se cerca la presència de gent, perquè un èxit numèric al carrer és fàcilment convertible en un «èxit de la ciutat». Al Canal Cultura de l'Ajuntament, l'any 2003 s'hi podia llegir:

I si no teniu disfressa, us interessarà saber que l'Ajuntament ha encarregat màscares per a tothom que es distribuïran durant els diferents actes o que podeu recollir al Palau de la Virreina (www.bcn.es/cultura, 15 de febrer).

Altres vegades les coses van molt més enllà. L'any 2004, per exemple, es volgué que la Rua inclogués moltes comparses «d'altres cultures» perquè fos un reflex de la suposada intencionalitat del Fòrum. A més a més, la gent de l'ICUB féu un pas més en la sempre recurrent recerca folklòrica i assegurà la presència de dues de les comparses més antigues de la península Ibèrica: la navarresa «Momotxorroak» i la gallega «Os peliqueiros». El cap de cultura de l'Ajuntament, Ferran Mascarell, en l'acte de presentació de la Rua, referint-se a gent de procedència diversa digué: «Precisament el Carnaval es converteix en un marc de convivència. Una festa capaç de sobreviure a totes les prohibicions, que s'ha convertit en la festa de la permissivitat» (*La Vanguardia*, 14 de febrer de 2004).

Tot allò que hem anat repetint des de l'inici d'aquest capítol potser s'observa a la meitat de la dècada. D'una banda, la festa creix en màrqueting, com en el cas de la rumba de Carnaval, una

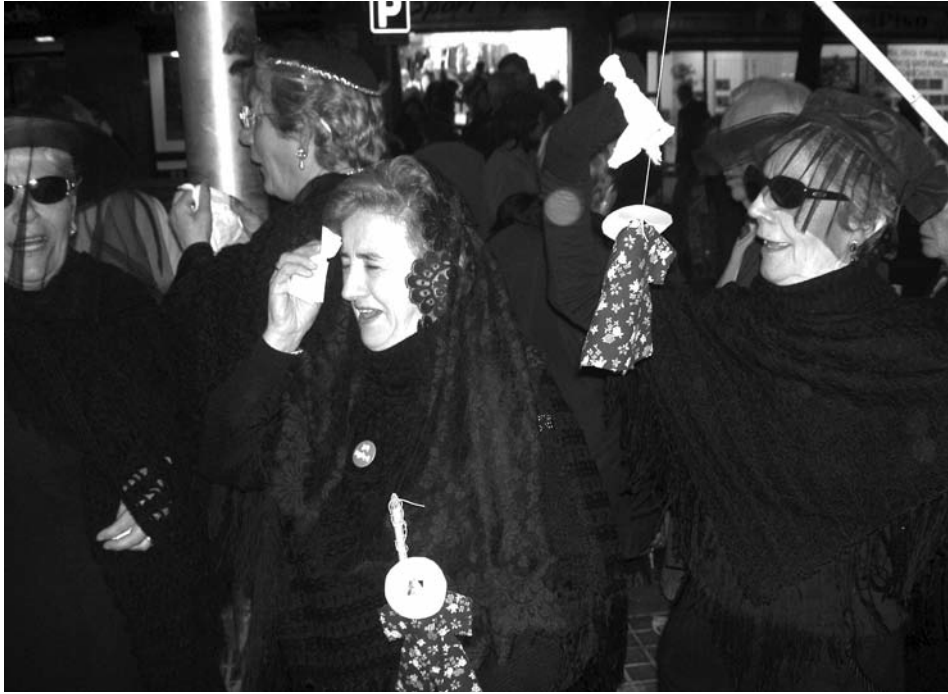
cançó que cada any s'encarrega a artistes coneguts i que sona per megafonia en tots els actes centrals a tall de banda sonora oficial. També el to de l'espectacle carnestoltesc és en mans de gent que idea i munta altres espectacles. Per posar un exemple, l'actor Robert Govern és el director artístic del Carnestoltes institucional en dues ocasions, dirigeix La Passió d'Esparreguera o encarna el bomber de la pau mentre dura el Fòrum 2004. D'altra banda, s'observa a Barcelona, un cop passats els Jocs Olímpics, una política creixent de generació de consciència ciutadana, com una espècie d'amor patri apadrinat per l'Ajuntament. Això no és estrany, ans es tracta d'un fenomen comú a gairebé totes les poblacions espanyoles a partir de la mort de Franco (*cf. Cruces, op. cit.*). Però les característiques del fet barceloní són reveladores, perquè es tracta d'un municipi que, per dir-ho d'alguna forma, té el mateix color polític des dels anys vuitanta, cada cop més allunyats. En aquest cas, el Carnestoltes, sobretot en aquesta darrera etapa, ha reflectit el tarannà d'un Ajuntament que mira que tot-hom participi d'una «entitat cultural» superior, és a dir,

El lema "Passa-l'ho B" podia llegir-se als peus dels cartells oficials en l'edició de l'any 2003. (Font: Arxiu ICUB)

Barcelona. Posem-ne un altre exemple: l'any 2004 l'Enterrament es va esdevenir al barri d'Horta en commemoració del centenari de l'annexió d'aquesta vila a la ciutat comtal.

La gestió i promoció de la festa, en efecte, aconseguí una mena de miratge. L'any 2004, si hom obria el diari, veia que els actes del Carnestoltes barceloní es podien comptar per centenars, amb la qual cosa s'oferia la imatge d'una ciutat abocada a la festa. Els museus feien jornades de portes obertes; les biblioteques, que començaven a desplaçar els centres cívics, muntaven actes específics amb el lema «Viatja pel món amb el rei dels Poca-soltes»; les rues creixien en nombre; el Gremi Provincial de Cansalders i Xarcuters treia capgrossos i tres mil vuit-cents quilos de botifarra d'ou al carrer; hi havia arribos i balls pertot arreu, i es veieren nens disfressats amb motius en què s'elogiava la diversitat cultural. En fi, cada any hi ha jocs interactius als espais web oficials o afins, exposicions i concursos de truites als mercats, enterraments i comiats... Però hem parlat d'il·lusió òptica. No és que la ciutat no celebri el Carnestoltes amb energia, amb creativitat i ganes de diversió. No. La diversió és un imperatiu que la festa i el calendari proporcionen. Més aviat parlem d'utopia quan s'aglutinen tots els actes dessota una mateixa promoció. Els cartells institucionals o la premsa en són un exponent: actuen com una cola fictícia que genera la metàfora d'una ciutadania compactada. Tanmateix, aquest és un tema del capítol 8.

L'any 2004 també va ser una edició amb lloc per a la sorna i per a la crítica, per bé que força edulcorades. D'una banda, la comparança que obria la Rua, d'Unicorni Teatre i titulada «El imperio contraataca», fa referència als Estats Units, però, segons els seus impulsors, «no parlarà de retallades de llibertat d'expressió, ni del *Prestige*, ni del control de les televisions públiques, ni de la guerra de l'Iraq, el pla hidrològic o l'AVE». De l'altra, abundaren les màscares de polítics catalans caricaturitzats i les de personatges d'*El senyor dels anells*, i els veïns del Clot simularen que el rei

Carnestoltes feia arribar l'AVE a la ciutat una vegada per totes. També va ser un any de premis substanciosos a la Rua general, un cop més acaparats per entitats del districte de Sants-Montjuïc: el primer va recaure a la comparsa «Ametllers florits», de la Comissió de Festes de la Plaça de la Farga; el segon fou per al mercat de Sants i la seva comparsa «Bombolles de sabó», on les catorze persones que la integraven duien globus inflats amb heli, que feia poc pesant la disfressa, i el tercer guardó se l'endugué «Torna el Molino», de l'Associació de Veïns del Carrer Nou de la Rambla, sempre activa. Finalment, en consonància amb l'Any Dalí i amb molta astúcia, el grup Encartronats, de Premià de Mar, s'endua el premi per votació popular amb el tema «Dalirant».

Al marge de les entitats, que certament demostraven la seva creativitat en un marc consolidat (la Rua) precisament per aques-

Ploraneres a l'Enterrament de la Sardina al barri d'Horta, l'any 2004. (Font: Arxiu ARDFP)

ta característica de la visibilització que té la desfilada, l'any 2004 hi hagué uns moments per a les reivindicacions socials. En efecte, una de les comparses féu una dura crítica del Fòrum. L'al·legoria mostrava el macroesdeviment de les cultures com una catèrvola de multinacionals i dirigents sense escrúpols, com a mínim hipòcrites i amb un doble discurs que es volia desmuntar. Però la maquinària promocional de la Rua dissolgué la crítica. Dalt d'una motocicleta, dos membres de l'organització, disfressats, comentaven per la megafonia els motius de les comparses davant del jurat i en lloaven l'esforç i l'originalitat. En arribar el grup contrari al Fòrum, un dels *speakers* digué: «I ara, companys i companyes, com que el Carnestoltes és la festa de la tolerància, i perquè a Barcelona tothom té dret a dir-hi la seva, donem la benvinguda als amics en contra del Fòrum, que volen explicar-nos que el món no està fet a la mida de tothom. Un gran aplaudiment!». No cal dir que els integrants de la comparsa quedaren desarmats i que amb prou feines escenificaren el que volien dir.

Finalment arribem al darrer any de la nostra crònica. En l'edició del 2005, la Rua grossa encara es va fer a Sants i es va passar al diumenge amb dues intencions: que hi anessin comparses d'arreu de Catalunya a fi de reforçar el rol de capital de la ciutat i que les comparses de cada barri hi assistissin després de les rues pròpies del dia anterior. Un cop més es volia, en definitiva, fer una festa espectacular. El fet curiós, com si es tractés d'un caprici insòlit, és que els premis van recaure, en el mateix ordre, en els grups guanyadors de l'any anterior. El primer premi (3.600 €) va ser per a «Les Menines», de la Comissió de Festes de la Plaça de la Farga; el segon (2.400 €), per a «Ballant sota la pluja», del mercat de Sants, i el darrer (1.800 €), per a «Tropicana de color», de l'Associació de Veïns i Comerciants de Nou de la Rambla. No és casualitat, tampoc, que el premi de l'Any del Llibre (1.440 €) se l'endugués «El Quixot de Badal, Brasil, Bordeta, mai aixeca la mà dreta», de l'Associació de Veïns d'aquests barris.

La Rua s'ha convertit en una desfilada feixuga, tal com veurem a l'apartat 2 del capítol 7. De moment n'hi haurà prou amb assenyalar que la marxa és llarga, pautada, domesticada, al cap i a la fi. Que necessita un desplegament tècnic important, que farceix el carrer de tanques i d'aparells de megafonia, i que es val d'un tipus simbòlic de ciutadans que van néixer, com a aital, durant els Jocs Olímpics. Un espai web de l'any 2005 els tractava així:

Alguns membres de l'organització van fer de figurants a la cartelleria oficial, l'any 2005. (Font: Arxiu ARDFP)

Se buscan voluntarios para colaborar en la Rúa de Carnaval de Barcelona, el día 6 de Febrero (Domingo) por la tarde. Si te gustan las comunicaciones vía emisoras de radio, esta es tú oportunidad! No es necesario que tengáis emisora ni Walkye (www.loquo.com/spanish/cat).

Ara bé, aquesta Rua no havia d'haver anat així. En dates prèvies, un directiu tècnic de l'ICUB ens proporcionà la proposta escrita per a la desfilada del Carnaval barceloní del 2005; era un document intern. En el text s'hi explica, com hem relatat, que la Rua està dotada amb premis al millor vestuari, la millor carrossa i la millor coreografia. Es veu, però, que any rere any les comparses d'equatorians, xilens, bolivians, brasilers i un llarg etcètera van anar copsant l'interès del jurat, format per un representant de cada grup. Això no ha d'estranyar tenint en compte que en aquests països hi ha una llarga tradició de vistoses rues carnavalesques i si atenem que cada cop participen en un nombre més elevat a la desfilada barcelonina. Però el directiu tècnic de l'ICUB i el seu equip van rebre queixes d'alguns comparsers barcelonins o, com deia ell mateix en una entrevista personal, «dels col·lectius de tota la vida». Segons el directiu, «els problemes de la immigració, que a França ja són una bomba de rellotgeria, havien arribat a la Rua del Carnestoltes, i a l'ICUB es pensà de fer-hi alguna cosa». La solució estava escrita en el projecte: la marxa es dividiria en tres blocs; en el primer hi anirien les comparses tradicionals, convidades d'arreu de Catalunya i d'Espanya, i sense dret a premi, perquè només serien de lluïment; en el segon bloc desfilarien les comparses amb opcions de guardó, seleccionades per l'organització sobre la base de criteris de qualitat i de desenvolupament artesà, i en el tercer bloc, citem literalment, «totes aquelles comparses o carrosses que representen les cultures que a hores d'ara coexisteixen a la ciutat, en un bloc fora de concurs, que reunís els col·lectius que es mouen per l'interès de mostrar el tipisme dels carnivals característics de la societat de la qual procedeixen». Finalment, però, les comparses van desfilbarrejades i totes optaren a premi. El grup pakistanès obtingué un guardó.

Però això no és tot. Hem dit que el consistori vol generar un sentiment de pertinença a la comunitat (Barcelona) i que el

Carnestoltes, en qualitat de festa i eina de comunicació, ha estat i és utilitzat per a tal fi. En el text de l'ICUB es diu:

Si a les societats premodernes la festa era el resultat de les comunitats que exaltaven llur existència, avui passa el contrari: són les comunitats les que resulten sovint de la pràctica festiva. El sentiment de col·lectivitat no és allò que alimenta la festa sinó la seva conseqüència. L'assimilació de la diversitat cultural en termes simbòlics es produeix amb la pràctica festiva.

Aquí s'argumenta que en la modernitat la comunitat no precedeix la festa, sinó que li succeeix. Per contra, sabem que això només es dóna quan la festa es controla o quan, simplement, no engloba la participació de col·lectius socials en la seva gestació. Per parlar de col·lectivitat en contextos festius moderns, cal que la festa sigui participada en dos àmbits i de manera indiferenciada: l'assistència i el muntatge. Sovint s'esdevé, però, que el poder s'entesta a crear la comunitat des de dalt, sol. Actualment, les festes com el Carnestoltes més oficial es conceben o promocionen a les oficines de les institucions, com si es tractés d'un laboratori. Si això pot semblar exagerat, fins i tot tremendista, citem un altre passatge del dossier de l'ICUB:

De la pràctica carnavalesca que ens llega la tradició deduíem l'estratègia d'apropiació dels espais urbans de la ciutat, i una voluntat d'enfortiment de la cohesió social, que són els objectius que es volen assolir per al Carnaval del 2005 (...). Tot plegat justifica el màxim aprofitament de la teatralitat de la festa per humanitzar els espais urbans (...). Així, l'esplanada del Fòrum i la prolongació de l'Avinguda Diagonal, que travessa altres indrets guanyats per la ciutat (22@), són espais que necessiten desenvolupar la seva pròpia teatralitat. Caldria dedicar el nou emplaçament de la «Rua del sarau» a Sebastià Junyent, que es proposa des de Glòries a l'esplanada del Fòrum.

Sobren els comentaris respecte al fet que, un cop més, es vulgui utilitzar la festa segons com bufi el vent dels interessos consistorials. El text segueix organitzant fins al darrer detall de la festa: «Caldria animar a un dels nombrosos gremis de la restauració per a què patrocinessin un producte que esdevingués típic del Carnaval barceloní (...) a l'estil de "l'escorreguda" de Tarragona i Reus o la "merenga" de Vilanova i la Geltrú». També tenen substància els comentaris sobre el Carnaval vuitcentista, del qual es diu que tenia un fort «caràcter filantròpic i de caritat». Per això –segueix–, «l'esforç per a treure's del damunt el jou de l'ordre i els privilegis de l'Antic Règim té el seu paral·lelisme amb el treball de les ONG actuals, que advoquen per un món més just». Es proposa, amb relació a això, que el públic il·lumini la desfilada amb fanals de colors, que vendrien les ONG i que d'aquesta manera «obtidrien recursos per a finançar els seus projectes».

Com hem dit, la Rua del 2005 es féu a Sants. Però vistes les intencions de l'ICUB, és probable que passatges com el següent no estiguin gaire fora de to:

Cada inauguració, cada presentació pública de no importa què, han estat motiu de la seva corresponent «festa popular» al carrer, amb escenificacions confiades a publicistes, happenings més aviat afectats que evocaven en tot l'estètica dels espots televisius o els xous de promoció de productes comercials i als quals la gent era convidada a fer de compar-sa (Delgado [et alii], op. cit.: 115).

Tenim exemples, en una escala inferior, d'aquest control dels aspectes de la festa, d'aquesta visió dels ingredients festius com si es tractés de peces mòbils dependents del tècnic corresponent i de les ordres que rep, als barris de Barcelona. Per això no diem, malgrat tot, que la festa institucional es contraposi a una festa, diguem-ne, «popular». Al contrari, des de l'acte oficialoide fins a la darrera expressió festiva, tot participa d'un context semblant,

El ninot del Carnestoltes oficial 2005 satiritzava l'alcalde Joan Clos.
(Font: Pitu Manzanares)

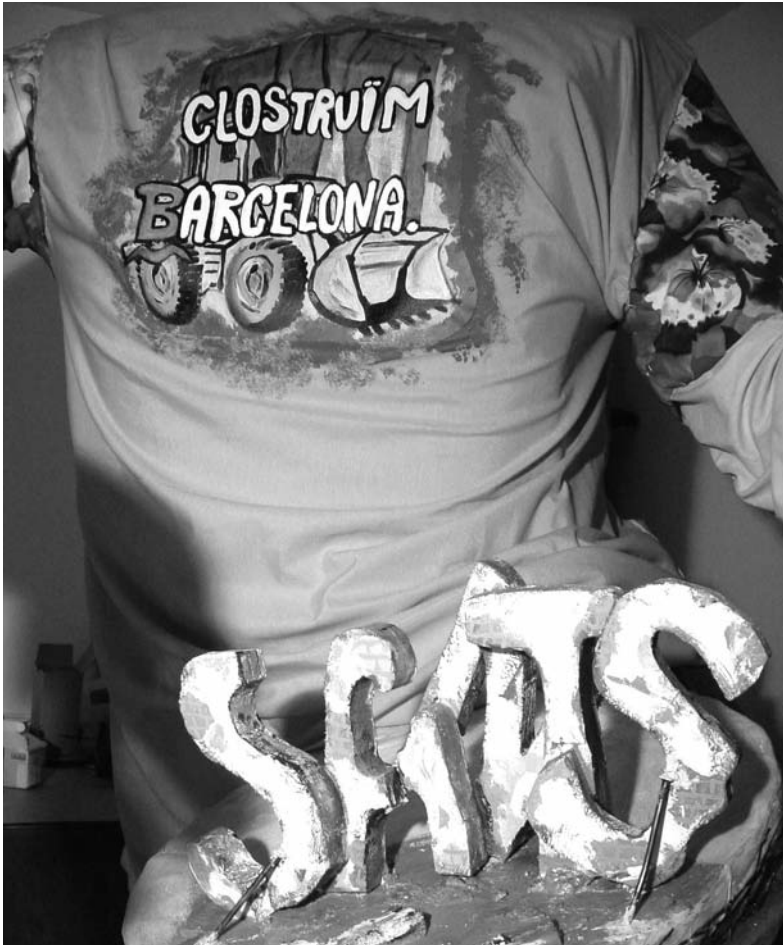
per no dir idèntic. Es tracta, doncs, de visualitzar que, al costat de la festa oficialitzada, en corren unes altres de paral·leles. Són uns carnestoltes que, per al cas que ens ocupa, poden presentar aspectes més agosarats, menys controlats, que són el fruit d'una presència inferior del consistori. Aquesta mena de celebració

El Joan Clos de cartró pedra feia més de dos metres d'alçada. (Font: Pitu Manzanares)

«més lliure» comporta, sovint, alguna fricció amb l'oficiositat. Però en la majoria dels casos es tracta d'un complement, d'una manera una mica més transgressora d'entendre el Carnestoltes.

I tot això és visible no solament al marge dels actes institucionals. L'any 2005, per exemple, els agents de Sants que interve-

Joc de paraules que fa referència a l'especulació immobiliària al barri de Sants. (Font: Pitu Manzanares)

nien en la Rua general van marcar un petit gol a l'Administració. Des del Centre Cívic havien dissenyat un ninot de Carnestoltes que feia una al·lusió directa a la problemàtica urbanística, entre altres casos, del Fòrum. Sota el lema «El Fòrum de les Costures», sa eminència el rei Carnestoltes era un Joan Clos de tres metres d'alçada anomenat Closaldinho i vestit amb samarreta brasilera que tocava un tambor de cartró i que duia un lema estampat on es podia llegir «Clostruïm Barcelona». L'èxit que va tenir fou

notable, encara que el públic no entengués del tot què feia aquell ésser grotesc presidint la desfilada general. Una marxa, com ja va essent habitual, que té un lloc, un temps i unes característiques establertes per l'Administració. En l'edició del 2005, com ja passa en la majoria de rituals deambulatoris que es fan a Barcelona –siguin reivindicatius o festius, o totes dues coses alhora–, la darrera comparsa de la Rua era el camió de BCNeta, una carrossa amb gent disfressada de color groc fosforescent, l'al·legoria de la qual és que després de la festa cal que tot quedi com abans.

7. La festa difosa

Potser hi ha un temps per al Carnestoltes, però no pas per a la carnavalització. Ara bé, quan arriben les dates canòniques, cada col·lectiu, des de l'Administració fins a la darrera colla, viu o munta la festa a la seva manera o fins i tot la ignora. En tot cas, hi ha qui en prepara la següent edició tot just acabada la precedent i n'hi ha d'altres que es fan o compren la disfressa uns quants dies abans. Tot plegat depèn, un altre cop, del significat o la importància que hom atorgui al Carnaval.

De moment hem vist com s'ha implicat l'Ajuntament en els Carnavals barcelonins atenent interessos propis i d'altri, i utilitzant o promocionant el Carnestoltes segons la conjuntura general i el model de ciutat que convingués difondre. També hem dit que hi ha un Carnaval central, mediatitzat i promogut, i que al seu costat en corren d'altres amb diferents nivells d'implicació consistorial, o sigui tot allò que hem anomenat *Carnestoltes oficis*. Però això no vol dir que la festa amb vernís oficial disposi d'uns apèndixs celebrats a l'ombra. No es tracta, doncs, d'oposar un Enterrament de la sardina d'un centre cívic o un Arribo de qual-sevol escola a la teòrica magnificència de la Rua general. És més: la festa institucionalitzada i la festa de barri es troben, de vegades, en el mateix escenari, i sovint això genera algun desacord.

Per això encetem aquest capítol amb l'expressió *festa difosa*. Fa referència a la sobreposició festiva en els Carnavals menys visibles que s'esdevenen al mateix temps, és a dir, en la festa sense tanta intervenció institucional o sense gens d'intervenció institucional i amb un àmbit no forçosament reduït. S'ha de dir que hem hagut de triar, i de valent, perquè la llista d'actes carnestoltescos no s'acaba mai. Per celebrar una cosa semblant a un Carnestoltes, fins i

tot no cal que les dates siguin les habituals, cosa que veurem al capítol 8. Dit d'una altra manera, l'equip d'investigació ha assistit a actes de tota mena, i es fa molt difícil enumerar-los tots. Tant és així que hem triat en funció d'alguns criteris històrics, territorials, simbòlics i socials. Com es veurà i comprendrà, descriure el Carnestoltes difós barceloní és una empresa que mereixeria no un llibre, sinó tota una col·lecció de monografies.

En aquest capítol, doncs, observarem, en primer lloc, la sobreposició festiva al cor de Barcelona. El Raval és un exemple de vitalitat carnavalesca entre els veïns. A més ens proporciona algunes pautes per entendre que, segons el model festiu que s'hi ha aplicat, s'han posat en joc alguns dels models simbòlics o desitjables de ciutat que ens interessin. Després visitarem Sants, que, com hem vist, és el lloc on es fa més palpable la sobreposició de models festius amb l'allotjament de la Rua principal. És un cas que ens vindrà molt bé per resseguir aspectes tècnics en la gestió de la festa i aspectes que tenen a veure amb la colonització i el control de la celebració a què sovint recorre el consistori. En tercer lloc, passarem per Gràcia, perquè ens ha semblat un espai on la comicitat festiva popular assoleix nivells importants d'intensitat i creativitat. I finalment recalarem a la Barceloneta. La petita península ens serà útil per veure com es desenvolupa un Carnaval absolutament des de baix i que no per això és una festa en què hi ha poca participació.

Dit de manera resumida, al Raval hi trobarem entusiastes del Carnestoltes que participen a títol personal tant a la festa oficial com a la festa difosa. A Sants observarem la dificultat que experimenta un barri quan el consistori el tria per mantenir viva la imatge oficial d'una festa multitudinària. A Gràcia veurem que encara hi ha espais per a la crítica directa i mordaç del poder. I a la Barceloneta hi trobarem un Carnestoltes manufacturat, amb participació i probablement en via d'extinció. Tanmateix, el que volem és contraposar models de festa que expressen models d'or-

denació i tractament de l'entorn social i físic, és a dir, de la ciutat. Al nostre entendre, la festa difosa és, precisament, el Carnestoltes barceloní.

7.1. EL RAVAL: QUAN UN BARRI ÉS BARCELONA

Ciutat Vella és un districte que simbòlicament i física aglutina, com el seu nom indica, la Barcelona primigènia. Però un districte és una divisió administrativa. Com ha quedat palès en una multitud d'estudis antropològics (*cf.* Monnet 2002), en l'imaginari col·lectiu local hi ha, per sobre de la divisió de districtes, la divisió de les barriades històriques. Així mateix, Ciutat Vella engloba els barris del Raval –o el Xino, segons qui parli–, el Barri Gòtic, el conjunt del Barri Antic i la Barceloneta. Dit això, anem als exemples concrets: hem comprovat que els informants de la Barceloneta es defineixen, pel que fa al territori, per oposició a Barcelona. En canvi, els del Raval abans se senten «gent del Raval» que «gent de Ciutat Vella». I encara més, el teixit social que treballa i viu prop de la Rambla se sent, per damunt de tot, gent de «la Barcelona de sempre». Ho deia Miquel Pallés, *el Carolino*, l'emblemàtic florista de la Rambla, actualment traspasat:

Porto més de 40 anys visquent al Raval i sóc de l'Associació d'amics de la Rambla, sóc el president de L'Arca de Noè i de moltes entitats d'aquí barcelonines, i jo considero que el Raval és com si fossis a un poble dins de Barcelona. O encara més: el Raval és la Barcelona de veritat, la històrica, la de l'arribada de gent de tot arreu, perquè estem en zona portuària (Claudio Zulian, www.acteon.es, 1998).

Per tant, l'equip d'investigació s'ha permès la llicència de considerar la Barcelona històrica no pas com un districte, sinó com el

nucli del barri del Raval. Un lloc, d'altra banda, que ha estat el testimoni de diversos Carnestoltes vuitcentistes i un indret, a més, que fou l'escenari central o proper dels primers Carnavals oficials de la nostra època (vegeu l'apartat 1 del capítol 6). En aquest sentit, no és casualitat que en la Rua general actualment el premi popular dugui el nom de Miquel Pallés. Fou, com deia ell mateix, president d'unes quantes entitats culturals, a més de conseller independent del PSC al districte de Ciutat Vella. Activista cultural, promotor de diverses iniciatives socials, s'interessà, també, pel Carnestoltes. Val la pena detallar una de les entitats que presidí:

L'Arca de Noè: es té que tenir nom o cognom d'animal o ser molt animal. O sigui, qualsevol animalada no és cosa reprovada, però fer el bèstia sí és reprovat. Com és una entitat així, sempre hi ha un 35% que no tenen nom ni cognom, perquè pensa que de noms hi ha des de mutons, vedells, cabrits, cordero, tocino, cardenal que és el nom d'un ocell, mussola, que és un peix, i el que no, tens que tenir sentit de l'humor o algo d'artista, ser bona persona. Llavors s'inclou un nom més o menys d'acord amb la feina que fa. Segons com sigui el personatge. Mira, per exemple, aquí de coneguts tenim el vicepresident de la presidència, el Trias, que és la lloba, és Llobatera, i llobatera és terra de llops. Els hi posem un nom, quan venen aquí. També érem padrins de l'elefanta que hi havia al zoològic de Barcelona, que va regalar el Rei, i que va morir malauradament; ara tenim apadrinats uns camells que els hi hem posat Noè (Claudio Zulian, 1998).

L'Arca de Noè fou fundada l'any 1927 per José Ciervo i Santiago Russinyol. Amb un evident to bufonesc, la sàtira i l'humor són presents a les seves reunions, i té anècdotes que, si més no, demostren el caràcter de l'entitat. Terenci Moix, l'escriptor del ban del Carnestoltes desautoritzat l'any 1978, hi va aconseguir entrar, malgrat que li diguessin que no tenia nom d'animal. «Mentida!», es veu que va dir, i es tragué un as de la màniga: «Un

El barri del Raval va ser un dels epicentres de la recuperació de la festa als carrers de la ciutat. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

moix és un gat en mallorquí». Anés com anés, però, el cas és que l'entitat té un ideari ben carnestoltesc, de «món al revés», on els animals són els que es troben per xerrar i sobretot per menjar amb forquilla i ganivet. I com no podia ser d'una altra manera, sovint es trien unes dates significatives per reunir-se:

Normalment cada mes busquem aquestes festes que fem nosaltres, com el Dijous Gras, Quaresma... Cada mes fem un pinso, nosaltres al menjar li diem pinso, i el restaurant és un estable. Una de les anècdotes de L'Arca de Noè: un senyor que era el Comendador, que era forense li vam posar «la hiena» i va anar a un servei aquí a la Ronda Universitat, un senyor que es deia Juan Tenorio. I al signar Comendador el van denunciar perquè es pensaven que se'n fotia, perquè clar, Juan Tenorio el Comendador. Mira, el cantant Fleta, si tu t'hi fixes portava Miguel B., i era Miquel Burro Fleta. Era el setè fill de l'Alcolea del Cinca i hi ha molts burros, eh? Si tu passes pel carrer i dius «Adéu burro!», la gent diu «Oh, que mal educat!». Però clar, per nosaltres és un animal, que el tenim aquí. Moltes vegades hi ha personatges com el Serrat... perquè és una manera de distensió, d'amistat, de contactes, i si tens que ajudar a algú, també, és més fàcil, perquè a vegades les institucions no arriben i sempre hi ha gent que necessita ajuda i busquem la manera, un tipus de germanor de que puguis ajudar a gent a fer moltes més coses. Sense fer gaire propaganda (Claudio Zulian, 1998).

En Miquel Pallés, que tenia el sobrenom *Avispa*, fou president de l'entitat, que en el moment de fer aquesta crònica és encapçalada pel botifarraire Jordi Alsina, un dels impulsors del Carnestoltes de Sants des de l'any 1980. L'Arca de Noè va començar a participar en la festa de Carnaval l'any 1990, una edició íntegrament desenvolupada a Ciutat Vella i en què la gent del Raval va fer-hi molt. Però a causa de nombrosos conflictes amb l'Administració, l'any següent l'Arca se'n va anar de la Comissió Organitzadora, i alguns anys més tard hi

va reparèixer per donar suport al Carnaval santsenc. A banda de generar cultura còmica popular i d'afavorir el teixit associatiu a peu de carrer, dóna uns guardons cada any. En l'edició del 2002, Justo Molinero, director de Ràdio Tele Taxi, rebé el premi Pantera, el periodista Carles Francino rebé el Gacela i el premi Paparra fou per a l'equip de *Caiga quien Caiga*, un conegut programa de televisió prou càustic per haver tingut problemes de censura. D'altra banda, l'Arca respira aquell caire filantròpic i de promoció de la festa que caracteritzà la Societat del Born o l'entitat Gatzara Contínua, fundada el 1905 i que promocionà tants Carnestoltes al principi del segle passat amb un dels seus lemes: «A les penas, xirinola». La vinculació amb el Carnestoltes sempre ha estat palesa, com quan Miquel Pallés presidia la Comissió Cívica del Carnaval l'any que l'IMMB en traspassava la gestió a l'ICUB. L'humor carnestoltesc de l'Arca ha connectat amb altres entitats per l'estil:

Allò que diuen que el mort més alegre és el geperut, perquè dintre la caixa balla. D'aquestes entitats hi ha moltes, mira, la Penya dels

Sopar de Carnaval de l'Associació de Veïns i Comerciants del carrer Nou de la Rambla. (Font: Arxiu ARDFP)

Andrajos, amb un menjar típic d'Úbeda que és com una escudella barrejada; la Peña de l'Avi, on normalment hi ha molts metges i molts periodistes; i ara s'ha fet l'associació dels calbs, que inclús es parla de que els calbs facin un partit polític. S'està parlant de que hi ha més de 4.500.000 de calbs a tota Espanya, i també hi ha els bisies-tos, els que han nascut el 29 de febrer. És un motiu d'enraonar, de dialogar, de parlar-ne, de lo que sigui, però que hi hagi comunicació amb la gent (Claudio Zulian, 1998).

Però, més enllà de les reunions d'animals, la vitalitat carnestoltesca del Raval és digna de menció. Reprenent l'imaginari segons el qual el barri és Barcelona, sovint els celebrants del «Xino» han sortit al carrer amb la sensació que feien el Carnaval de la ciutat, cosa que, de fet, no se'ls pot negar. Quan les rues generals es feien allí o quan els arribos s'esdevenien al mercat de la Boqueria o a la plaça de Sant Jaume, la gent del barri hi era present en gran nombre. Al carrer Nou de la Rambla, per exemple, hi ha un dels focus més actius.

Antigament ja es feien, perquè Nou de la Rambla és la pionera de la història dels carnivals de Barcelona, quan era Conde del Asalto. Llavors això tenia un empuje tremendo. Perquè et facis el càrrec, fa anys, fixa't si hi havia gent, que els comerciants havíem de tancar perquè no entressin més a comprar (...). Per fer el primer, l'any 1978, nosaltres vam demanar permís pel dissabte o el diumenge. I els premis els feiem nosaltres mateixos. Que de primer donàvem un pa gran aixís, un xoriço (...) Quan nosaltres ho vam començar no hi havia Rua a Barcelona. Per lo tant, l'Administració no va fer res, vam ser nosaltres que vam provocar-la perquè tornés a enganxar-se.

Vam tindre reunió, aquella època, pues em penso que estava el Clos i Xavier Casas. I llavors feiem vindre el que estava de moda, qualsevol artista d'aquí del Paral·lel, i això, perquè digués quatre coses, i llavors, venia, inclòs el regidor d'aquell moment, del districte, a donar el premi.

I tot això va anar cuajant. Però quan es va veure que es feia massa gran, potser, per nosaltres, llavors l'Ajuntament va dir, bueno pues ho agafem nosaltres. Per això també el 1989 van agafar-ho els mercats. Egoistament, per ells, eh? Perquè nosaltres no és que els haguéssim dit «agafeu-ho!», pues ja estàvem disposats a continuar. Però com que era llaminer perquè ja estava llançat... Per nosaltres la gran desavantatge era lluitar amb els mercats. Perquè ells estan més preparats econòmicament i llavors poden fer un tinglado, muntatges més forts que nosaltres. I així ha sigut. Hi hem continuat participant, simplement (Enric Sánchez, President de l'Associació de Veïns i Comerciants de Nou de la Rambla, 2004).

La sensació queda clara. Si bé els primers anys es feren Carnestoltes a molts barris, els que s'esdevenien al Raval eren pensats com si fossin el Carnestoltes de Barcelona. L'Associació de Veïns i Comerciants de Nou de la Rambla va participar a la festa, com qui diu, des del primer dia. Actualment hi participa tan aviat al seu barri com en d'altres i en els actes oficialitzats del cicle. Tracten de fer del Carnestoltes una festa descarada, calenta, basant-se sobretot en la sensualitat femenina. L'objectiu final, però, és fer barri:

Nosaltres a l'inici vam ser valents i vam dir, home, hem de fer algo per lligar la gent del barri. Perquè nosaltres, la comparsa nostra sempre hem sortit des de nanos de vuit o nou anys fins a gent de vuitanta anys. Vull dir que ho hem anat lligant sempre. Llavors això per un barri és bo. Perquè socialment hem lligat el jovent amb la gent gran i llavors, amb feines, amb l'estar al local social. Aquesta unió de diferent edat, creiem que era bo, i és el que encara ara estem fent (Enric Sánchez, 2004).

L'Enric ens explica unes quantes coses. Quan es refereix a la seva comparsa, indica la que fan, cada any, per participar a la Rua

general. És estranya l'edició en què no obtinguin algun premi. Amb l'energia de Laura Cots i de molts amics, durant mesos preparen el muntatge al seu local social. Es tracta d'una feina costosa, fet pel qual fan rifes i loteries per finançar les disfresses i el maquillatge, a més d'exposar els vestits i de vendre'ls. El resultat sol ser una comparsa amb un to entre el vell món de les sales de festes i les influències de regust tropical. En poques paraules, la comparsa de Nou de la Rambla perllonga l'esperit del «Xino», de les vedets entre tronades i reines de la nit, dels mariners que busquen companyia, dels temps en què regnava el *music-hall* al Paral·lel, quan els senyors perdien el cap i la cartera per una cupletista. Vestits amb mirallets i plomes, maraques, llums de colors i pintures facials extremades..., tot plegat es fa amb gran entusiasme. Ho mostra el fet que l'any 2003 guanyés el guardó a la millor comparsa amb «Sueños de Bali»; el 2004 ho va fer amb

La comparsa
Tropicana de
Color, premiada
l'any 2005 a la
Rua Oficial.
(Font: J.M.
Parisi)

«Torna el Molino», perquè, com diu Enric Sànchez, «es va reclamar amb les entitats del Poble-sec, que nosaltres vam *apoyar*, i això també té doble sentit, perquè al jurat li toca una mica la sensibilitat. Aquí s'aprofita tot. És una mica de "cuqueria", no és mala llet, perquè això també ens pot donar més punts»; l'any 2005 repetien l'èxit amb «Tropicana de color». Laura Cots ho explica de la següent manera:

Nosaltres hem anat al Carnaval de Barcelona tota la vida, des del principi. Portàvem la marxa i el despelote, perquè som del Xino, i jo encara en dic el Xino, i no el Raval. Aquí la meva mare, i jo mateixa, i l'oncle Ramón, que és el que vas veure vestit de ploranera i tirant-se per terra el dia de la sardina. En diem el Carnaval de Barcelona, perquè es feia aquí a la Rambla, o al Paral·lel. No hem fallat mai. Però llavors van començar a fer la rua lluny, allà al port, per exemple, i això ja no era el Carnaval de Barcelona. Jo em sentia incòmoda, però bueno... (2004).

S'ha de dir que Laura i els seus són ben coneguts tant a la Rua institucional com entre els veïns. Senten una autèntica passió pel Carnestoltes, pel fet de desfilar i animar la concurrència. Tant és així que l'any 2004, per exemple, els anaren a cridar per participar en una nova activitat carnestoltesca. Es tracta de la Ravalstoltada, que té com a acte principal una petita rua de barri sobretot destinada als nens i les nenes, i que es fa una setmana després del Carnestoltes. Impulsada pel Casal dels Infants, pel projecte Barri Educador i per entitats, veïns i associacions del Raval, la desfilada s'acaba a la plaça Folch i Torres, on hi ha tallers, xocolatada, inflables, ball i actuacions. La primera Ravalstoltada fou una experiència compartida entre joves i gent gran, entre autòctons i nouvinguts, i volia reflectir la diversitat social del Raval. Van anar a trucar al local social de Nou de la Rambla. Sense fer-s'ho dir dos cops, Laura Cots i companyia sor-

tiren a animar la festa. A peu de carrer, lluint els vestits que havien dut a la Rua principal, els de Nou de la Rambla no van parar de cantar i ballar. Ho vam veure: tot i la neu que caigué, l'energia festera estigué garantida en tot moment:

Som gent del barri de tota la vida, ja veus. Acaba un Carnaval i al cap d'un mes ja estem preparant la comparsa de l'any següent. Som al barri i volem seguir animant el cotarro, com sempre. Per això lo de la Ravalstoltada, o quan ajudàvem cada any els amics de la Barceloneta a la Carnavalada. Ens esperaven, tu, i fins que no arribàvem que no començava la Rua. El barri i els amics són lo més important (...). Però tots aquests que són nous, en general, no sé, és que no volen participar. Cada any fico un cartell convidant tothom a ajudar en la comparsa, però els immigrants no s'apunten. Deu ser que ells no fan Carnaval, o alguna cosa així. Només tinc el maquillador i coreògraf nostre, que és marroquí, i que és un encant (Laura Cots, 2004).

Durant bona part de l'any, els comparsers de Nou de la Rambla treballen entre bastidors preparant la participació a la desfilada grossa. (Font: Arxiu ARDFP)

L'exemple de la Ravalstoltada ens serveix per reflexionar. La proposta va tenir com a protagonistes veïns i entitats en el procés d'elaboració, organització i celebració de la festa. Barri Educador és un projecte comunitari que treballa per la convivència a l'espai públic. El resultat és que l'any 2005 hi participaren unes vint-i-quatre entitats. Sens dubte, la clau de l'èxit d'aquestes iniciatives és el protagonisme dels veïns. Tanmateix, el conjunt d'actes rep el suport consistorial (Regidoria de Districte i ICUB), fet que no suposa cap fricció, ans al contrari. Això demostra que el suport institucional no està renyit amb les iniciatives locals i que la sobreposició d'interessos no ha de fomentar pas malestar. Però la gestió directa del Carnestoltes, en canvi, pot provocar alguna desavinença:

No, nosaltres sempre hem dit i hem fet la propaganda que nosaltres vam recuperar la Rua, i és cert. Però mai l'Administració ha dit que sí que és veritat que Nou de la Rambla ha recuperat això, no li agrada dir-ho. Nosaltres hem fet escrits i pel micro sí que ho han dit una vegada, quan donen els resultats i tal, m'entens o no? Però mai nosaltres hem sentit, mai, que l'Ajuntament digui «és que la Rua de Barcelona, actual, va ser recuperada per Nou la Rambla». Mai.

Ara, quan fem el sopar després de la Rua grossa, els regidors vénen tots, els de turno, no? I això sí, perquè veuen que això tira. Perquè nosaltres fiquem allà cent cinquanta persones i com que donem soroll a la Rua, i que si guanyem i que si no guanyem i normalment casi cada any guanyem algo, pues llavors veuen que ens necessiten. Aquí vénen a sopar amb Nou de la Rambla. És un agraïment. També podrien dir que no. Per tant, dedueixo que és una atenció que tenen amb nosaltres (Enric Sànchez, 2004).

Aquestes declaracions s'assemblen com dues gotes d'aigua a les que ens han fet en altres barris. Quan es parla de festa, l'Administració és motiu de queixa reiterada. Entre poc i massa, perquè sembla que la relació entre la institució i la ciutadania

només es pugui viure amb retrets. Hem vist molts casos. D'una banda, hi ha reprotxes a la manca d'implicació consistorial, normalment amb referència a les ajudes econòmiques. De l'altra, com veurem al següent apartat, es reprova que la petjada institucional, quan hi ha diners, sigui massa gran. En cap dels Carnestoltes estudiats no hi hem trobat cap cas sense crítica quan les institucions hi eren, encara que fos testimonialment. Aquesta espècie de tic sembla resoldre les tensions que hi pot haver entre els membres d'una organització. Dit d'una altra manera, pot fer l'efecte que culpant l'Administració, és a dir, llançant pilotes fora, els col·lectius eviten el *mea culpa*, que sempre és incòmode si la festa no ha sortit bé del tot o si no ha estat tan espectacular com es volia. Ara bé, si la festa és una fotografia de la societat, quan s'hi reflexiona es desvelen els motius crítics de fons, de manera que en molts casos tot parlant del Carnestoltes i de la relació entre les institucions i els organitzadors, es destapa tot:

Han fet altres zones que s'han potenciat, i a nosaltres ens van debilitar aquesta zona, pel PERI, per la transformació del barri. Llavors s'ha enderrocat molta cosa, i això anava en detriment de la zona comercial. I vam patir uns anys, molt, i ara doncs sembla ser que s'està acabant, encara ens queda un tros, com heu vist, que això pertany a l'època aquella del PERI. Doncs tornem a ressorgir i el comerç torna a reactivar-se. Però hem passat uns anys molt durs. Perquè ens ho han tirat tot. Tenim un 60% d'afectació, aquí, llavors això ha sigut molt dur. És una part de la història que no té a veure amb els carnivals, però sí que té a veure amb la història del barri (Enric Sànchez, 2004).

Tot parlant d'una praxi festiva surten els models de ciutat; quan ens referim al barri de la Barceloneta, veurem un cas semblant. Però si seguim al Raval, val la pena posar en relleu un acte carnavalesc en el qual només participen els que el munten i els passavolants. Parlem de l'Enterrament de la sardina que es fa al local

social de Nou de la Rambla. Més aviat caldria dir que es feia, perquè l'any 2004 s'enderrocà l'edifici i el següent local era o és molt més petit. El cas és que el Dimecres de Cendra, cap al tard, alguns socis es disfressen de ploraneres; també hi ha un capellà estrofolari i alguns homes vestits d'etiqueta. Ho vam presenciar l'any 2004. Al local hi havia un taüt amb una sardina real clavada damunt la tapa. El peix havia estat buidat a fi de col·locar-li una pila dins. Els ulls de la sardina eren

dos llums vermells. L'ambient de cridòria, de plors i sanglots és difícil de reproduir. Hi anava arribant gent disfressada. Una de les ploraneres, oncle de Laura Cots, un home esdentat, es llançà damunt del taüt com un esperitat i després rodolà per terra brandant braços i cames. Els altres el van collir i asseure en una cadira ventant-lo. L'home es va eixugar les llàgrimes i de sobte va tornar a caure a terra entre gemecs i estirabots. Mentrestant, el capellà, marit de Laura, absolia el Carnestoltes amb una suposada aigua beneïda, però que era vi. Llavors es van presentar, venint de tots costats, els membres d'una banda de música amb instruments de vent i percussió. Així es va iniciar un seguici fúnebre espontani que va recórrer d'anada i tornada no més de cent metres enmig d'un soroll estrepitos. El taüt encapçalava la comitiva. Al darrere

La Ravalstoltada, una desfilada de nou encuny, s'esdevé una setmana després del Carnestoltes oficial. (Font: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella)

el grup de ploraneres, esgargamellant-se i cridant planys de tota mena. Tot seguit va venir la banda, que de tant en tant s'aturà i executà alguna tonada en cercle. Tot aquest guirigall aplegà un munt de curiosos. Al final la caixa va tornar al local, on hi havia un pica-pica per a tot aquell que volgués. Es comentava la comparsa a la Rua general i es feien bromes de tota mena. Laura Cots, familiars, amics i passavolants vam passar una bona estona. I aquell dia vam comprovar un fet: quan no hi ha presència institucional, no se sol pensar que la festa hagi anat malament o que podria haver estat diferent:

I l'entitat pues prepara aquest grupet, que són els més... i llavors per si sol, doncs hi ha un ambient, de boca en boca, i el barri ja se n'enterra que tal dia pues hi haurà l'Enterrament de la sardina i tal, i ja s'hi van implicant. Inclús molts que no sabem ni qui són. Perquè clar, vénen i fan un xou la mar de maco, i «qui és?, no sé, i aquell?, tampoc...» vull dir que s'agreguen gent, que això ja és lo bonic. Això és ferm, perquè llavors aglutina i ja veus que... érem en plan de cachondeo, i sortir deu o quinze persones a fer l'animal. Llavors veus que la gent s'agrega i això és la força i lo bonic, no? (Enric Sànchez, 2004).

En canvi, quan la gent de Nou de la Rambla participa en el Carnestoltes més oficial, els problemes afloren un altre cop. Insistim que això no vol dir, posem per cas, que a la gent no li agradi intervenir a la Rua general. És, al contrari, un motiu d'orgull i diversió. Però sempre hi ha, al capdavant, el retret:

Mira: jo no sé quina mania van tenir de fer la Rua el diumenge. Nosaltres, aquest any, vam anar a la Comissió Cívica, i hi havia els de l'ICUB. Els vam dir que el diumenge no va bé, perquè la gent està cansada. Com nosaltres, que el dissabte fem un sopar i, ja saps, agafem una turca monumental. A més, la gent normal treballa el dilluns, i si

desfila el diumenge està cansada. Doncs li vam dir als de l'ICUB que es feia en dissabte o que no participàvem. I així va anar...

De totes maneres, jo ja fa temps que surto amb els de Sants. En Miquel Pallés, al cel sia, em va dir: «Laura, si no et sents còmoda representant Barcelona, apunta't a la Rua de Sants com si fossis de Sants». I tal qual: allí ens han acollit de meravella, com si fóssim de la família, tu. El Parisi, i l'Alsina, que som molt amics, els hi va la marxa que no vegis. Nosaltres, si és que portem la salsa al cos! (Laura Cots, 2005).

Quan l'Administració intervé molt en l'organització la festa, com en la Rua general, el xoc d'interessos i l'afany de protagonisme són a la rebotiga de la celebració. Costa de conjuminar la política de premis, els criteris de qualitat i la promoció de la ciutat amb els poders locals –de barri–, amb la teòrica idiosincràsia d'un territori i fins i tot amb la desconfiança sempiterna envers «els de fora». L'any 2000 l'Ajuntament volgué «no apartar la festa, sinó fer desaparèixer els actes oficials i ajuntar-los amb els dels barris» (*Avui*, 18 de febrer de 2001). I la Rua recaigué a Sants. El temps dirà si el model ha estat encertat i si la sobreposició es pot mantenir.

7.2. SANTS: LA FUSIÓ DE LES RUES

L'any 1980, algunes hores abans de l'inici del ball al Poble Espanyol, el barri de Sants vivia el seu primer Carnaval al carrer després de la prohibició franquista. Una colla d'amics s'aplegaren al carrer de Canalejas per celebrar un ball de disfresses. Els promotors, conscients de la prohibició d'anar disfressats i de reunir-se més de quatre persones a la via pública, portaven els vestits en bosses i es canviaren d'amagat als portals o a l'interior de botigues amigues. Després els festers van tornar a guardar les disfresses i es van incorporar al ball de màscares a Montjuïc. Eren les primeres petjades públiques de la recuperació d'una celebració que, amb el pas del

CARNESTOLTES
DISTRICTE VII
DISSABTE, 28 DE FEBRER DE 1981

A les 9 del matí **Construcció de Carrosses**
 Tema: DITES DE SANTS
 Lloc: Casinet d'Hostafrancs

A les 11 del matí Tallers: **Màscares**
Disfresses
Maquillatge
 Llocs: Plaça del Sol (Erennio)
 Can Mantega
 Plaça Súrria
 Plaça La Farga

A 2/4 de 2 tarda **GRAN DINAR POPULAR**
 Al Casinet d'Hostafrancs

A 2/4 de 5 tarda **CERCAVILA**
 Sortida de Can Mantega

A les 6 tarda **CERCAVILA**
 Arribada a la Plaça Súrria, on actua el GRUP MARDUIX

A 2/4 de 11 nit **Ball i concurs de disfresses** A la Plaça d'Osca

A les 11 nit **Camerí de la Plaça d'Osca**
 Taller de Maquillatge i Disfresses
 a l'Ateneu Enciclopèdic Sempre Avant

Cartell del primer Carnestoltes celebrat al barri després de la Dictadura. (Font: Arxiu ARDFP)

Tampoc no s'ha d'oblidar l'impuls decisiu que donaren persones molt determinades, comerciants o petits grups, molt interessats en l'àmbit de la cultura popular catalana. A més, la festa santsenca, i en concret la Rua, sempre ha estat un espai de comunicació entre els veïns, oberts a la participació i a les aportacions de col·lectius d'altres barris, especialment del Raval, la Barceloneta i Nou Barris, fet que ha anat convertint la desfilada en un punt de referència.

Al districte (Sants-Montjuïc) hi van aparèixer, durant els anys

temps, esdevindria un dels carnivals més viscuts i transgressors de la ciutat: el Carnestoltes de Sants. L'any següent va tenir lloc la primera Rua. Tres comparses van recórrer la carretera de Sants en direcció al carrer de Badal davant les mirades sorpreses d'un públic que encara no estava habituat a aquestes manifestacions.

La tradició assembleària de moltes entitats que formen el teixit social del barri, la capacitat organitzativa i una creativitat que sempre ha anat aportant novetats, tenen molt a veure amb aquesta vitalitat.

vuitanta del segle passat, diferents focus carnavalescos, sobretot a Sants, l'epicentre, on l'organització es va anar articulant des del Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta amb el Centre Cívic de les Cotxeres de Sants com a nucli dels preparatius i seu de bona part dels actes programats, però també en altres barris, com el Poble-sec, la Marina o la Zona Franca, mentre els centres cívics, com la Casa del Relotge, feien de catalitzadors. En aquest cas, doncs, qui prenia la responsabilitat organitzativa eren grups més petits.

Però si tornem a Sants, veiem que el Carnaval s'anava configurant com un espai d'activitats molt variades amb un «tema» com a teló de fons, sempre escollit per les entitats i desenvolupat durant cinc mesos de treball conjunt. Sobre la base dels tres elements centrals (Arribo, Rua i Enterrament), s'incorporaren, al llarg dels anys, noves propostes que en realitat eren velles tradicions populars repeses, com els ranxos i altres àpats, les ambaixades o la literatura satírica. Des dels anys vuitanta, en la reconstrucció de la festa local hi va haver la voluntat d'estudiar el

A causa de la Guerra del Golf, l'Ajuntament anul·la els actes principals de la celebració. La decisió fou impugnada per algunes entitats del districte de Sants-Montjuïc. (Font: Arxiu ARDFP)

Carnaval català i recuperar aspectes o pràctiques i bastir millor la pròpia festa. Els ninots penjats durant el cicle carnestoltesc a la porta de la cansaladeria de Jordi Alsina, del carrer de Canalejas, un homenatge clar als temps de l'Espardenyer del Born, en són un exemple de primera magnitud.

Les ambaixades eren un canal efectiu de difusió amb conjunts d'animació encarregats d'anunciar els actes previstos i d'explicar el calendari del Carnaval de manera especial als centres educatius, i els àpats comunitaris constituïen, per a molts, un punt de trobada ineludible. És el cas dels ranxos de Carnaval, que Pepito de Cornellà oferí en diverses ocasions al parc de l'Espanya Industrial a finals dels vuitanta. Hi va haver edicions amb prop de set mil racions de menjar. Però cal dir que el ranxo amb més arrelament és el que cada any prepara amb cura i empenta, i gratuïtament, l'esmentat cansalader Alsina. És una trobada que en els seus moments àlgids va reunir al carrer més d'un miler de persones. Com explica el seu artífex, el ranxo, fet a base de productes del porc, requereix cada any un conjunt d'elements que sintetitzen a la perfecció les dinàmiques de la recuperació del Carnaval santsenc:

Cèntims, temps, ganes i ganes de fer coses. Clar, no és allò que tothom es pensa: «Mira, omple l'olla i anar fent». Però, a més a més, el dia abans, fem bullir tots els ossos, n'hi ha molts i després, durant el dia ja ho veus, ve aquell amic meu, el Pepe, vénen quatre amics meus només a treballar. Aquest any [2004] erem vint-i-cinc persones aquí treballant. Ningú no ha cobrat mai res. Vénen a treballar voluntàriament, després, clar, vulguis o no, jo els convido a tots a dinar. El Chaparro està aquí tocant la gralla... Ningú mai no ha volgut cobrar res. I també haig de dir que Cotxeres m'envia els gots i les culleretes, i també em demanen ells el permís per tallar el carrer (Jordi Joan Alsina, 2004).

A més del ranxo, els arribos també van anar prenent volada, sobretot els anys en què el rei arribava en tren a l'estació de Sants o quan fins i tot aterrava l'helicòpter en què anava. Els multitudinaris balls de màscares, celebrats durant anys a les Cotxeres de Sants, eren, amb l'Enterrament i la sardinada popular, el punt final d'una festa amb un alt nivell de participació i que a mitjan dècada dels anys noranta estava plenament consolidada. L'acte central, la Rua, que anava des del carrer de Badal fins a la plaça d'Espanya i retornava fins a les Cotxeres de Sants, aplegava desenes de milers de persones.

Aquesta voluntat carnavalesca, desenvolupada des de baix i al marge de les línies festives traçades per l'Ajuntament en les diverses etapes de la gestió, apuntalava una festa amb un grau considerable d'autonomia respecte del poder municipal. Però això no vol dir que no és participés al Carnaval oficial. Els mercats del districte, en els quals les disfresses abundaven i que organitzaven botifarrades o truitades, o les nombroses comparses dels treballadors dels mercats i dels membres d'altres entitats cíviques s'afanyaven per anar de pressa de la Rua del barri a la desfilada oficial. En un mot, vivien les dues cares més visibles de la festa.

Tot i això, hi va haver alguns episodis d'enfrontament obert, entre els quals cal destacar el «boicot» de l'any 1991 a la decisió consistorial de suspendre la festa a causa de la guerra del Golf. Amb el mercat de Sants com a eix, s'impulsà una campanya en què es mantenien els actes programats al barri i que buscava la complicitat d'altres mercats municipals i entitats de la ciutat contra les directrius municipals. Amb la intenció de fer públic el seu malestar, s'adreçava a l'Ajuntament la següent carta oberta:

Distingit Sr.:

L'agrupació de Carnestoltes del Mercat de Sants, fa palès el seu rebuig, per la negativa oficial per celebrar el Carnestoltes i no deixar que els

Mercats puguin celebrar en aquests dies actes de confraternització amb els seus clients i amics dels seus llocs de venda. Per aquest motiu, els membres de l'Agrupació del nostre Mercat, voluntàriament, el dia de demà, dissabte 9 de febrer, lluiran en els seus llocs de venda la llegenda «Pot fer mal l'humor?, Carnestoltes ho som tots».

En aquest Mercat, com a molts d'altres, la il·lusió de la seva gent ha anat per terra, primer pel vessament inútil de sang en una guerra, i segon per la suspensió dels actes a fer en motiu d'aquesta època, perquè mentre tothom esperava que la suspensió fos a nivell d'Estat, tan sols a Barcelona ha estat una realitat, deixant-nos a nosaltres els venedors com a responsables del desgavell.

Hem invertit alegria, hem invertit fantasia, esperant que els interessos fossin d'un benestar real a tots els nivells, tocant de peus a terra, però intentant oblidar per uns instants la crueltat d'una guerra que afecta tota la humanitat.

El proper any esperem que les coses canviaran, puguem treure la pols a les disfresses i tornem a riure. Per això encara ens preguntem avui, a qui pot fer mal l'humor?

Atentament, Agrupació del Carnestoltes del Mercat de Sants.

Aquell any, la pressió de les entitats veïnals va fer que el Carnaval se celebrés al barri, tot i que no es va complir el programa sencer que s'havia previst. Molts no es creien l'excusa de la guerra i afirmaven que l'Ajuntament volia estalviar amb vista als Jocs Olímpics de l'any següent.

D'altra banda, la literatura satírica, l'Arribo i la Rua de Sants han estat espais festius tradicionals on les reivindicacions veïnals s'han fet sentir de valent. Contra l'abús en els rebuts de l'aigua, contra el «calaix» de les vies, contra el tancament de la caserna de bombers, contra la televisió, contra la *jet-set*, contra la guerra, contra Disney..., al llarg dels temps els exemples s'han multiplicat. Aquest esperit reivindicatiu sovint es feia palès en altres iniciati-

ves, avui desaparegudes, com els «partes mèdics» que es feien el dilluns i el dimarts, i en què es comentava en to burlesc algun tema d'actualitat, tothora relacionat amb les accions dels poderosos, o les rodes de premsa de presentació, fetes com una funció de teatre satíric, d'entre les quals se'n recorda una en què es va aconseguir seure un regidor en una tassa de vàter.

A finals dels noranta, Sants mantenia viu un Carnaval intens en què col·laboraven els comerciants del carrer de Sants i de la Creu Coberta, dels mercats i de les entitats del barri, a més de les dels barris d'Hostafrancs i la Bordeta. Els seus actes emblemàtics, com l'esmorzar a la cansaladeria Alsina, el pregó de l'arribada del rei o la Rua amb una participació important de comparses, feien de la festa una celebració caracteritzada molt més pel fet de participar-hi que no pas pel d'observar-la. Sembla que la lluita contra el sofà i la televisió es pot guanyar, tot i que, com expliquen els tècnics de l'organització de la desfilada, «el cap de setmana s'ha d'esperar el final de la pel·lícula de la tarda per convocar o tenir en compte si el Barça o l'Espanyol juguen a casa». La preeminència creixent de l'entreteniment de masses, per oposició a la participació popular a la festa, també s'expressava amb sarcasme al ban de 1998:

Jo,

Sa majestat Telemèdix Quinquè, president de la República Independent de Sants i dels Estats Associats d'Hostafrancs i la Bordeta, us demano que no cal que veieu la tele tota aquesta setmana perquè per a això ja em teniu a mi, que sóc el pet, la merda i la tinya en una sola persona. Aquest any premiaré la tele escombraria, que no n'és poca, tampoc.

Sóc un digne hereu d'una nissaga amb molt poder, que s'ha instal·lat a les nostres cases amb un share que t'hi cagues, fent honor al seu nom. Us asseguro que el Carnaval de Sants '98 serà un impacto T.B. Buscarà la cara divertida del Carnestoltes i entre risas y estrellas observarem la

sonrisa del pelícano quién sabe dónde, i més ara que ja l'hem matxacat. ¿Qué apostamos?

I estem tan malalts de tele que el que necessitem és rigor i no el médico de familia que si l'encerta l'endevina i que et deixa el cos obert per buscar un flechazo en el corazón, corazón, surti com surti.

M'estic fent tal embolic que semblen crónicas marcianas buscadas con cargo de tercer grado per un chapuzas en casa, la casa de los líos, en situación de emergencia.

¿Qué me dices? Passi-ho bé.

Signat: Telemèdix Quinquè

La literatura satírica carnestoltesca presenta, a Sants, alguns trets ideològics semblants als d'altres barris històrics que, com Gràcia, havien estat municipis independents i van ser agregats el 1897. Els conceptes més comuns són la reivindicació de la identitat de barri, el republicanisme, l'anticlericalisme o l'antimilitarisme. Avui, en els actes que formen el Carnaval barceloní, aquests textos potser són un dels últims reductes de la crítica, la burla o la reivindicació social. Aprofundirem en això quan parlem del Carnaval gracienc.

Cal destacar, finalment, que l'èxit de la festa sanstencina ha anat consolidant un grup de líders locals, organitzadors experimentats i coneixedors de les dinàmiques de la festa. Cada any són més actius pel que fa a la seva participació en projectes lúdics a l'espai públic, a través de col·laboracions directes amb l'Administració o bé treballant amb empreses de gestió cultural.

En general, el model descrit va mantenir-se estable fins l'any 2001, quan l'ICUB va proposar al Secretariat d'Entitats que el barri acollís la Rua de Barcelona. El canvi, tot i que no era ben vist per bona part de la societat civil del districte, es començà a perfilar en llargues negociacions multilaterals entre l'ICUB, l'IMMB i entitats veïnals i comercials dels barris. Mitjançant una fusió, una

integració, una assimilació o com es vulgui dir, el fet és que, acceptant la Rua, Sants va substituir els mercats municipals com a columna vertebral del Carnestoltes oficial. Durant aquest procés, els càrrecs polítics de l'Ajuntament tornaven a evidenciar la desconfiança permanent que han tingut respecte del Carnaval i optaven per buscar una estructura que ja fos sòlida per, en definitiva, «col·locar» la Rua o, tal com ens han dit col·loquialment alguns entrevistats, per «passar la patata calenta».

Ara bé, segons els tècnics del consistori, la Rua es va traslladar perquè es volia «anar a un espai de barri per potenciar-lo i convertir-lo en un espai de ciutat». En la pràctica, això suposava dissoldre la festa entre els diferents actes que organitzaven els barris. Però cal dir que dins d'aquest esquema, fora d'alguns centres cívics, no hi havia cap punt de contacte estable entre l'Ajuntament i les organitzacions culturals del barri. Per això va sorgir una gran comissió organitzadora a l'ICUB amb entitats promotores d'actes carnavalescos als districtes i amb comparsers que, conjuntament amb els tècnics municipals, serien els encarregats formals d'organitzar la festa. La majoria de les entitats que hi participaven eren de Sants-Montjuïc.

Des del punt de vista del poder municipal, la fusió de la Rua oficial amb la de Sants va suposar assegurar un equip amb una capacitat organitzativa palesada i una base positiva de participació ciutadana. En canvi, des de la perspectiva de moltes entitats del districte, es va viure com un procés de domesticació de la festa que perjudicava els fonaments de la celebració. Referint-se a qüestions com la participació popular, la creativitat desplegada en actes i textos o la vessant reivindicativa dels discursos que la festa ha promogut, una idea es repeteix amb insistència en fer balanç del Carnaval santsenc actual:

Ara tot això ha minvat molt. Ara som més que res tècnics professionals que desenvolupem el cicle. O sigui, fins i tot hem sortit del Carnaval. Ho

El popular
Ranxo de la
Cansaladeria
Alsina. (Font:
Arxiu ARDFP)

porten altres tècnics. I tècnics que executen. O sigui ja no hi ha la creativitat aquella que hi posàvem. Clar, cada element era un element creatiu. Llavors això no ha fet escola. Moltes vegades s'associa a les persones els líders que van impulsar el carnaval en el seu moment, doncs, probablement, vam veure que allò es degradava en el moment que ho va xuclar l'Administració.

Qui parla és J.M. Parisi, un dels responsables dels escrits burlescos que es fan al Carnaval local i impulsor de molts actes que van anar formant la festa al barri durant els anys noranta. Quan fem aquesta crònica és coordinador del Secretariat d'Entitats. I també ha estat un dels artífexs del procés de cogestió de la Rua de Barcelona, un cop acordada la fusió. Actualment, com ell mateix diu, fa «d'ambaixador del Carnaval a la ciutat, que està una mica a tot arreu» i presideix el jurat en el concurs de carrosses i comparses.

L'any 2000, mentre es negociava la fusió, entre altres dificultats sorgiren temes clau, com el temps de preparació de la festa. A Sants les primeres convocatòries es feien al principi de setembre, mentre que l'IMMB engegava la maquinària al gener. Era el xoc entre dues formes d'organitzar i també d'entendre una celebració popular. Parisi recorda les tensions:

Fer-la en quatre dies, per nosaltres..., atemptava contra lo que era la línia de flotació del model participatiu que havíem estat impulsant. Clar, no enteníem res. Al final resolien les coses a cop de talonari. Saps? Era impossible que allò ho organitzessin en un mes i, a més, prenent totes les decisions de manera directa quan jo ja tenia un comitè aquell mateix any, que des del setembre s'estava reunint, i donant-me les indicacions que havíem de seguir.

Jo, el 2000-2001, l'única cosa que acabo és negociant amb Barcelona els termes d'una Rua única. Intento negociar unes bones condicions perquè no quedéssim absolutament xuclats per la força de Barcelona (2005).

Durant els primers dos anys, la fusió en el temps i en l'espai d'ambdues rues expressava, durant la desfilada, les reticències de les comparses locals a barrejar-se. Les de Sants marxaven en un bloc separat al davant i després ho feien les comparses de la resta de la ciutat. Ara com ara totes participen en un sorteig. Durant la primera desfilada conjunta, el 2001, el ban santsenc parlava amb ironia de l'«annexió de Barcelona»:

Jo,
Sa majestat BusMarrano, president de la República Independent de Sants i dels Estats Associats d'Hostafrancs i la Bordeta, us dic que:
Arribaré Dijous Gras a la plaça d'Osca i des de llavors us estaré veient totes les hores del dia, fins i tot quan aneu a cagar... i no és conya.
Sóc el darrer superviviente del bus del gran marrano, després de l'epidèmia que han provocat tant la vaca boja, com el marrà boig, la

pinocha boja i la polla boja. Dissabte veureu per primera vegada a la Rua la veritable annexió del poblet del costat, Barcelona, a la nostra república. Us portaré lo milloret de cada casa perquè xaleu pepinillos. I com que de tanta bogeria com hi ha em fotré com un tossino, no sé si aguantaré fins dimecres, dia en què em fan pringar any rere any. No us ho perdeu, perquè aquest any la fotrem ben sonada. Aixiqueu-la tant com pugueu que per Quaresma l'encongireu.

Visca el Barnaval de Sants.

Parlant de la Rua, direm que un altre dels canvis de fons és la introducció d'un model competitiu que transformava el sentit i l'esperit de la festa. El concurs repartia premis substanciosos, una iniciativa que havia permès augmentar la participació quan la Rua oficial desfilava a Ciutat Vella. Els esforços dels que construïen carrosses i comparses començaren a destinar-se a satisfer els criteris preestablerts, que són els que donaven més punts. Abans la Rua santsenca lliurava un pernil, una ampolla de cava i un diploma. Se'ns ha dit que, de fet, ningú no competia i que els motius i les alegories es feien més «de cares endins que no pas atenent el públic o el jurat». Així, com explica Alsina, amb la introducció de la lògica de la subvenció i del premi en metàl·lic, es va perdre el caràcter transgressor de la desfilada:

Què passa aquí? Perquè els és incòmode, al poder? Senzillament perquè el carnestoltes sempre té que ser incisiu: carregar contra el poder establert. Manera, que ells creuen que no serà així: pagant el Carnaval. (...) Els premis al Carnaval de Sants, tots tres tenen el mateix. I la gent se'ns mata per estar aquí. Manera que l'Ajuntament ha desfet les comparses? O l'Ajuntament o el poder establert. Fundar premis de mig milió de peles i accèssits de deu mil peles. Clar, en el moment que hi ha cèntims entremig, desapareix l'esperit del Carnestoltes i comença a ser l'esperit econòmic (2004).

Un dels aspectes més significatius en aquesta estratègia domesticadora potser va ser la separació definitiva entre el públic i els que desfilaven. La distribució de tanques i de guàrdies assegura una distància prudencial i evita que els espectadors irrompin a l'asfalt. Temps enrere, en canvi, els festers espontanis tallaven la carretera durant prop de dues hores. L'any 2000 va ser la darrera edició en què la comparsa que tancava la marxa era el mateix públic assistent, que es llançava a ballar seguint l'últim camió. Parisi ho recorda:

La gent envaïa la carretera i, bueno, eren deu mil, vint mil persones que seguien desfilant pel mig de la carretera. Doncs això, posàvem una furgona i la gent s'afegia a la festa i, clar, era la manera d'atraure'ls, fèiem entrar la camioneta cap aquí dins [les Cotxeres] i fotíem el ball, que era gratis, a més. Ara no baixa ningú perquè hi ha tot un desplegament de mitjans que la gent, doncs com si s'acollonís. Posem un cavall al final de tot i han de recollir les merdes, (...) la guàrdia urbana amb aquell dispositiu, que abans era un motorista, pobret. Clar, ara acaba la Rua, i el trànsit ja torna a sortir al carrer. (...) Tot va molt ràpid (2005).

I no és que durant els anys anteriors a la fusió no hi hagués hagut dispositius de seguretat per evitar accidents en la desfilada, però aquests assumptes tècnics s'anaven resolent recurrentment a la població de la zona. En aquest cas –segueix explicant Parisi–, els nois i les noies d'algunes escoles assumien el paper de controladors:

Haviem d'anar molt alerta amb els que portaven camions decorats... La seguretat d'una canalla o un avi tirant-se a buscar un carmel... clau, clau... Arribàvem a un acord amb una escola, amb nanos de l'ESO, perquè vinguessin a fer de vigilants i donàvem mil peles per a cada nano (...) li donàvem a l'escola perquè els mitigués una part del

viatge de fi de curs. Però, clar, tot això, ara... No, no, ara ja està... (2005).

L'estructura actual de la desfilada no deixa cap esquerda a la improvisació. Tot està definit i cronometrat perfectament des de l'inici fins a l'arribada. Un equip d'animadors dirigeix les operacions, situat en els punts clau de l'itinerari. El pas davant la tribuna del jurat ha esdevingut el moment estel·lar per al lluïment dels grups. Allí l'ambient més aviat fred que es viu en la major part del trajecte es transforma. Les llums són estridents i la música de la rumba promocional de l'any es barregen amb les paraules dels presentadors, que expliquen la procedència dels col·lectius i el significat de les disfresses. Seguint l'última comparsa, una brigada municipal de neteja s'encarrega d'esborrar els rastres de la festa.

De totes maneres, en el període 2004-2005, l'assistència de públic a la Rua va minvar espectacularment. Els anys 2002 i 2003 hi van assistir prop de dues-centes mil persones, mentre que els següents anys amb prou feines es van superar les cinquanta mil. La comissió projectada per l'ICUB no funcionava i l'any 2004 es va refer sense les comparses i amb cinc entitats representants de Sants, el Clot, Gràcia, el Poble-sec i Ciutat Vella. Ara bé, si l'any 2005 es consultava l'espai web de l'Ajuntament sobre la festa, l'explicació de l'esquema organitzatiu era força diferent. Textualment, deia:

L'organització dels actes generals del Carnaval de Barcelona i la coordinació dels actes de la ciutat recau en l'Institut de Cultura, que juntament amb la Regidoria de Relacions Ciutadanes, l'Institut Municipal d'Educació i l'Institut Municipal de Mercats, va engegar un procés participatiu que té la seva concreció en la Comissió Cívica del Carnaval de Barcelona, organisme que recull les aportacions de totes les entitats i col·lectius de la ciutat, amb la intenció de donar al Carnaval una estructura integradora dels diferents espais festius en

un mateix projecte comú. Un nou format que vol, en definitiva, unir i aplegar esforços perquè tots puguem gaudir de la rauxa i la gresca, i que el Carnaval de la ciutat esdevingui encara més gran (www.bcn.es/carnaval, 2005).

En cada nova edició hi havia amenaces municipals de rebaixar el pressupost general, fixat l'any 2004 en, aproximadament, 180.000 € (producció, màrqueting i serveis municipals a parts iguals) o hi havia decisions que reduïen l'energia local. Com hem vist a l'apartat 3 del capítol 6, l'interès municipal de l'any 2005 va moure la Rua al diumenge per tal que el dissabte es poguessin fer altres desfilades als barris. Hem vist que això no agradà a la gent del Raval. Com explica Parisi, per a les entitats locals santsenques, l'experiència va ser molt negativa:

El 2005 fou dir «o tornem a dissabte o feu-la on vulgueu que nosaltres sortirem només dissabte». Ha funcionat molt malament. I, a més, la carretera, si algun dia té gent, és dissabte, perquè és l'activitat comercial. Llavors, doncs, aquí o es fa dissabte o no es pot fer. O es feia dissabte o nosaltres declinàvem de participar en la Rua de la ciutat. Aviam, nosaltres aportem cada any entre el 55 i 65% de les comparses de Barcelona. Són nostres. O sigui, la Rua de Barcelona mai ha baixat del 50% els nostres representants, els que s'han inscrit aquí a Cotxeres (2005).

Entre desercions i reestructuracions constants, s'ha anat accentuant la tendència a programar una festa dòcil, hipercontrolada en l'espai real i en el simbòlic. Això es veu al carrer i en els discursos que expressen les disfresses i teatralitzacions. No és casualitat que en les darreres edicions de la Rua, les al·legories satíriques o burlesques hagin estat ben excepcionals. En prop de cent vint comparses vistes per l'equip d'investigació en dos anys de desfilada (2004-2005) vam comptar-ne tres. En aquest cas influei-

Arribo de sa
Majestat a Sants,
l'any 2005.
(Font: Arxiu
ARDFP)

xen, sens dubte, els criteris vigents de valoració del concurs, dels quals la comissió va excloure expressament el de «crítica social», que havia estat proposat per les entitats santsenques. De nou, segons Parisi:

Nosaltres hem perdut una cosa; potser la més important de les que hem perdut de tot el que estem parlant és el caràcter reivindicatiu de la Rua. Ara els mateixos que fotien carregades contra el pas del tren en superfície de les vies, els mateixos que carregaven contra l'Ajuntament, però a saco, aquests s'han tornat fashion, fan un carnaval fashion per optar a premis! (2005).

Si es compara amb altres macroesdeveniments ciutadans de característiques similars, avui la Rua oficial es va configurant com un espectacle residual, destinat més aviat als infants –recordem allò de «al Carnestoltes, l'han tancat a l'escola»– i que prioritza el

lluïment estètic per sobre de qualsevol altre component. Però malgrat aquesta forta voluntat de l'Ajuntament, cal dir que a Sants i, en general, al districte encara queden espais oberts a la mordacitat, la desimboltura i la crítica. Ja hem parlat de la presència de Clos, que presidia la Rua del 2005, fet que les entitats organitzadores del barri consideraven un «gol al poder polític». Aquest personatge, mtjançant el qual per primera vegada es satiritzava un alcalde en tota la història coneguda de la festa a Barcelona, llegia el següent ban durant l'inici de la celebració local:

Jo, Closaldinho Braun Minipímer, primer president de la República Independent de Sants i dels Estats Associats d'Hostafrancs i la Bordeta, i abans sastre a l'engròs i triturador de vetesifils:

Vinc a la vostra República procedent del laboratori tèxtil on vaig passar una bona part del 2004 fabricant «Les guerreres de Xiang» prop de l'edifici Fòrrum. Haureu de pagar entrada per poder assistir a tots els actes del Carnaval de Sants, que és el meu, tot tancant l'accés al barri i posant-vos cobradors i sentinelles amb guerreres a les portes de les vostres cases. El barri estarà clos i ben clos i no deixaré que ningú es passi les meves ordres pel Fòrrum.

Dissabte us oferiré ranxo, tant per als més petits a l'Espanya Industrial com al carrer Canalejas de la mà de l'Alsina, que la té molt llarga.

El dia de la Rua, diumenge, no deixarem entrar entrepans ni begudes a la carretera fins que jo arribi a la plaça de Sants presidint el seguici, tot i que aniré ja més fart que la costurera que em va parir.

I dimecres, de la mà de les Cotxeres, quan ja no la tindrem ningú tan llarga, sé que enterrarem algú, però no em feu dir qui. Farem un festorro de comiat i subhastarem tots els retalls del Fòrrum que haurem utilitzat al llarg de la setmana.

Mai l'haviem fet tan grossa, però és que aquest any hi ha hagut molts descosits. I al final de tot, sempre podrem dir que hauran passat pel Carnaval de Sants menys dels cinc milions de persones que havíem previst (2005).

La Rua Oficial,
camí de la Plaça
d'Espanya, l'any
2004. (Font:
Arxiu ARDFP)

Ja hem dit que va ser l'any en què l'organització del Carnestoltes santsenc va triar com a lema «El Fòrrum de les Costures», una al·lusió clara als fastos del 2004. Durant el temps de discussió de la idea, se n'havia proposat una altra: «Me Forro con las Culturas», finalment rebutjada. A la Rua oficial, per primera vegada en molts anys, cap polític no va fer-hi acte de presència.

Tanmateix, parlant d'espais de transgressió, tampoc no hem d'oblidar els altres models de rua que s'apliquen en el conjunt del districte el mateix dia i a la mateixa hora que la Rua oficial. És el cas del Poble-sec, amb una continuïtat carnestoltesca envejable, o el de la festa celebrada a la Zona Franca, organitzada per la Unió d'Entitats de la Marina i el Centre Cívic Casa del Rellotge. La desfilada amb unes quinze comparses fa un recorregut pel passeig de la Zona Franca amb la sortida i l'arribada al parc de Can Farrero.

És costum que una colla agitada de diables i bèsties de foc animi la comitiva i que sobretot hi participin colles d'amics i familiars amb disfresses de tota mena, des de vestits cars i molt elaborats fins al clàssic llençol de fantasma. N'hi ha molt pocs que l'únic que fan és mirar. El públic entra o surt de la Rua quan li sembla, desfila sense disfressa o se suma, ballant, als grups afins, i això quan no és estirat pels coneguts en un ambient general de crida-dissa. És evident que parlem d'un model de desfilada que gairebé s'oposa a l'oficial, malgrat celebrar-se gairebé al costat.

A tall d'exemple direm que l'any 2004 vam veure un nombre important comparses reivindicatives, entre les quals en destacava una de molt nombrosa amb desenes de joves vestits d'edifici que brandaven una tela amb el lema «Prou especulació, la vivenda és un dret». D'altres, disfressats de bossa d'escombraries i amb els

Tot i la institucionalització de la festa a Sants, el barri ha mantingut part de la seva capacitat crítica. (Font: J.M. París)

La simplicitat de la festa popular conviu amb els grans fastos oficials. (Font: J.M. Parisi)

rostres pintats de blanc amb llàgrimes negres, duïen cartellets a l'esquena amb escrits com aquests: «*Vivimos tres familias en un piso*», «*Antes Aznar, ahora Rajoy y yo con mis padres estoy*», «*Tengo 30 años y vivo con mis padres*». Al final del seguici, marxava una plataforma rodant amb més missatges estesos com si fossin roba i un agent immobiliari mort portant un gran bitllet d'euro a la mà. Un altre grup, més petit, desfilava amb un mural en el qual uns braços enormes i oberts al cel sortien d'entre grues i edificis. Coronava el dibuix la frase: «*Exigim espais per viure, aixequem espais per convidaure*». També ens van cridar l'atenció una comparança que parodiava l'empresa Telepizza amb disfresses de pizzes gegants fetes amb tota mena de materials reciclats i una al·legoria més habitual de castells i guerrers amb la peculiaritat que els rostres d'Aznar, Bush i Blair figuraven en tots els escuts. Ben a prop, doncs, del gran xou de llum i color de la Rua oficial, un carrer

acollia altres formes, altres models poc visibles que alguns han anomenat *perifèrics* i en què la festa mostrava una cara força diferent. Es tractava, abans que res, d'un punt de trobada entre gent propera amb ganes de riure i ballar una estona. En comptes de la rumba corresponent, cada comparsa duia el seu equip de música amb un volum molt alt, cosa que assegurava un fragor carnavalesc important.

Com s'ha vist, doncs, de la comparació entre un model festiu i l'altre en sorgeix una de les línies de força que travessa aquest treball: el Carnaval barceloní, quan més de barri, menys domesticat. Continuarem desenvolupant aquest argument.

7.3. GRÀCIA: LA IRREVERÈNCIA I LA COMICITAT

Quan es parla del Carnestoltes, provingui el discurs de la premsa, de les acadèmies o fins i tot de les institucions, la burla, l'es-carni, la sàtira i la comicitat en general són referències obligades. I diem «obligades», perquè sovint la realitat, tot i ser carnava-litzada, és molt més circumspecta. Al llarg d'aquestes ratlles hem vist, per exemple, que la premsa, quan s'esdevé el Carnaval, fa les referències de rigor al «món al revés», al desenfrenament i l'ale-gria, a la crítica i a tot el joc d'ambigüitats que expressa la màsca-ra. D'altra banda, quan les institucions apadrinen el Carnestoltes, el discurs sobre la folia sol ésser dolç, infantilitzat i poc donat a vessar-la. I quan es tracta de les ciències socials, és rar el cas en què no es faci referència a un passat carnestoltesc molt més vio-lent, sarcàstic i perillós per oposició als Carnavals actuals, teòrica-ment desproveïts de causticitat. Ara bé, nosaltres ens hem referit a la comicitat (vegeu el capítol 3) per parlar d'una manera de fer, de veure i entendre el món, com una eina que pot agafar moltes i variades formes. Hem dit que la comicitat era al moll de l'os de tota celebració carnavalesca.

En aquest sentit, també hem assenyalat que queda poca cosa d'aquella sornegueria del grotesc medieval. Sí que hi ha una mena de corrent subterrani, histriònic i paròdic que de tant en tant es dona entre els celebrants de la festa, sobretot si no es tracta del Carnestoltes més institucionalitzat. L'equip d'investigació ho ha comprovat a la Rua de Marina, a l'Enterrament de Nou de la Rambla o quan els de Sants expliquen que van asseure un regidor en un vàter. Ara bé, riure's d'un mateix sense complexos o riure's del poder de manera més o menys punyent és una cosa que es fa durant tot l'any. La televisió n'és, qui sap, el paradigma. Però quan es tracta de l'espai públic, en moments de presència grupal important (festes i espectacles), es fa més difícil trobar el sardònic, la mordacitat que, això no obstant, hauria de tenir un lloc preminent durant les dates de Carnestoltes. Hi ha, per dir-ho d'alguna manera, graus d'irreverència.

Per això hem triat el barri de Gràcia, perquè té una llarga tradició de literatura carnavalesca. En primer lloc, atès que els bans i textos graciencs consultats reculen fins al segle XIX, període en què ja es demostrava un fort arrelament de la tradició bufa. En segon lloc, perquè la producció burlesca del barri és interessant, sobretot, per comparar dos estils satírics que es donen alhora durant el Carnestoltes barceloní contemporani i que tenen molts matisos entremig: d'una banda, un estil, com s'ha dit, inequívocament edulcorat, políticament correcte, que es troba en els misatges oficials aixoplugats pel consistori:

Farem una Rua que hi cantaran els àngels, ressuscitaran els morts, riuraran els municipals i ploraran els qui remenen les cireres (...). Els nappufes, caganius, xicalla i curtes de talla es disfressaran de Patopí, d'Andevinell o d'astronauta (Jaume Fuster, ban del Carnaval del 1984).

Enmig, un estil que, si be prové de l'oficiositat, estira la corda i assaja equilibris entre el que és acceptable i el principi de la sàti-

ra, com en els darrers anys ha fet la gent de Sants o com féu Vázquez Montalbán en un text agredolç:

Penseu que s'acaba el segle, que s'acaba el mil·lenari, que s'acaben el petroli, l'aigua, el llum, el sexe, els rovellons, el treball, els catalanets i els homes granota, els eurocomunistes, les petropeles, els idealistes i que, fins i tot, s'acabaran els conillets de vellut i les sardines... (ban del Carnaval del 1985).

De l'altra, una muntanya de textos, cartells, bans, pregons i testaments que, generats als barris, d'alguna manera mantenen un cert esperit del Carnestoltes més mordaç. Dit d'una altra forma, la comicitat popular és una eina que s'utilitza en moments de crisi o de celebració. Polítics de barri que són escarmentats, presidents d'ultramar que són criticats, membres de la *jet set* que són ridiculitzats, tots plegats són un motiu reiterat de burles acarnissades. I quan arriba el Carnestoltes, encara més. En aquesta línia, malgrat que en barris com Sants o el Clot, la Marina o Nou Barris, la salut de la sàtira estigui confirmada, el cas de Gràcia denota una inventiva prominent. Es tracta d'una literatura satírica amb un aire càustic agut que va generant-se des de l'any 1980 sense interrupcions. Val la pena, certament, dedicar-hi tot un llibre.

En molts barris, al principi dels vuitanta, les associacions de veïns i les coordinadores d'entitats, que havien encapçalat les reivindicacions socials, urbanístiques i polítiques durant el tardofranquisme i que havien servit d'aixopluc a sindicalistes i anti-franquistes d'esquerra o llibertaris, també es trobaven al capdavant dels Carnavals barcelonins. Monges i capellans estrafolaris, bisbes i guàrdies civils de fireta, sants i santes amb atributs de paper de plata i en postures obscenes s'amuntegaven en camions de caixa descoberta que s'havien llogat per muntar unes escenografies efímeres, unes al·legories que després de quaranta-cinc anys de malson públic volien emular amb una modèstia immen-

BAN

Jo, en JORDI ROM I CARNESTOLEY, Molt Honorable President del Govern Provisional de la República de Gràcia, en nom de tot el poble

DECRETO:

NOMBRAMENTS:

1. El govern provisional sota la meua presidència queda constituït per un representant de cadascuna dels paritcs i escriptors que componen la Lliga Anti-Barcelonista Nacional D'Actes i de Placardisme Unitaria Independentista de Gràcia (L.A.B.A.U.P.I.E.L.).
- En el plec mitjan de tres dies seran distribuïdes les cartes notificant, si heu quoda anomenat Ministre de Sanitat des d'ara en Plaça Coocosa-El Cometa.

PRINCIPIS FONAMENTALS:

2. La República de Gràcia manifestarà la seua voluntat de viure en plena cooperació amb tota els pobles circumjants i fins i tot amb Barcelona. Però atorguem als barcelonins que si maneguen o busquen qualsevol acte de la subversió nacional de Gràcia, el poble gracienc se farca molt més per a fer front la guerra que quoda sobre Barcelona no deixant pedra sobre pedra.
3. Quoda proclama l'Estat permanent de Carnaval que tindrà una durada aproximada de 300 dies a l'any.
4. El castall serà considerat d'ara endavant diu-lynt del gracienc tal com ja se deia: clar l'Ilustre Eminent patriotista gracienc en Pompeu Fabra.
5. Manifestem la nostra ferma voluntat de reconeixer tota als Països Graciencs. La República de Gràcia estarà constituïda per la llure federació dels ciutadans i les places dels Països Graciencs. En un bon plaç de temps s'atorgarà figure d'antonomàstic al poble de la Vila de Montmany i a tota aquells que així ho demanen. La consigna serà: NI LA SALLT, NI L'EIXAM-PLÉ. PAÏSOS GRACIENCS.

DISPOSICIONS TRANSITÒRIES:

6. A. L'honne de Gràcia serà el conegut sota el nom popular de «El Tardor».
- B. L'entenda LA CAMPANA passa a convertir-se en Institut Nacional de Gràcia. El seu institut oficial portarà la següent abstracció: «Ni oia oia, oia mander-oia oia oia, mander-oia, oia oia mander-oia».
- C. La revista CARRER GRAN es convertirà immediatament en el Boletí Oficial de Gràcia i es distribuirà gratuïtament cada dia.
7. Quoden derogades totes las disposicions del Pla especial de Gràcia. La Conselleria d'Urbanisme s'eliminarà immediatament - grèvia consulta popular - un Pla General de Gràcia. Així mateix, es procedirà a la construcció de la naualla que redreçara tota la República.
- Tota els edificis que avorren la naualla a temps d'un tir de muller seran enderrocats prohibint-se la construcció de nous.

8. L'entenda Mèrcat Central passarà a ser el nom MERCACIA.
9. El carrer de la Mare de Déu de l'Esperança esdobrarà el seu nom tradicional de «Verge de l'Esperança» igualment tota aquells carrers que hagin perdut el seu nom original sota el nom de l'Administració barcelonina.
10. Quoda dimitís tot el Consell de Districte i els seus membres passen a disposició del Tribunal Penyal que indicarà els possibles delictes d'ho-lynt de poder, malversació de cabuda pública o tràfic a la Plaça Graciencs.
11. Na Mercè Sala queda desvirtuada especialment, aplicant-se li inhabilitació especial per desenvolupar qualsevol càrrec a la nova administració graciencs.
- Els altres dos o tres càrrecs que representava a l'Administració barcelonina se li respectaran fora de les fronteres graciencs. Així mateix se li prohibeix cobrar el segar gracienc d'entor.
12. Es prohibeix molt especialment al diputat Se-mex Sabarot l'exportació de qualsevol acte d'audició o ballada de mordanes. Qualsevol in-lynt en aquest sentit serà considerat delictu d'alta traïció.
13. L'entomament president de la Federació d'Associats de Veïns de la Festa Major Se-mex Simeu queda excoyat del seu càrrec. El seu nomplé de l'edificament públic resta nacionalitzat.
- L'entomament Sr. Simeu ex comendat a recoveir diputament i per 8 vegades el ritorn de la Vila ja Chelista a la Vila de Gràcia fins que rebatit de 50 a 40 kg. de pes.
14. Tot cortx apareix al moment de las voreres serà confiscat. A la segona vegada i per re-lyntidència - sera desmentat peça per peça i ex-lyntat a la illa de penament del centre de Bar-celona. Ex parant a tathom que trobi un cortx en la conestada circumstància punsarà la roda o pinar-li tota als vidres amb pintera opaca.
15. El Club Esportiu Europa queda declarat «Ma-lynt que un club».

DISPOSICIONS FINALS:

1. Queden vigents tots els articles del Ban de l'any passat promulgat per Micomicó i El Brètol, eliminant-se tots els termes que facin referència a la monarquia.
2. Quoden derogades totes les Lleis i tots els Rè-gims i molt especialment la Llei de Règim Local.

Gràcia, 28 de febrer de 1981
EL GOVERN PROVISIONAL

Ban del 1981, a càrrec del mordaç Consell dels Bulls. (Arxiu Municipal del Districte de Gràcia)

sa algunes de les carrosses de l'última Rua grossa que s'havia vist a la ciutat. El mateix any 1980, a Gràcia, l'Associació de Veïns -que primer tenia el nom administratiu Asociación de Vecinos Sector Plaza Lesseps, nom imposat pel Govern Civil per dificultar qualsevol intent d'adscripció territorial representativa- va muntar una comparsa anticlerical amb monges barbudes, capellans i bisbes esbojarrats, un Sant Josep lasciu, una Mare de Déu concupiscent i tota la cort celestial amb àngels i arcàngels libidinosos. La comparsa va provocar una condemna irada en el *Full Dominical*. El clima no era amable del tot.

Per contrarestar aquest ambient hostil, des del primer Carnaval els barris més castissos de Barcelona van recrear una tradició tan barcelonina com la literatura satírica (vegeu l'apartat 3 capítol 5.3.). Al barri de Gràcia, un grup de joves de l'Associació de Veïns es constituï en l'anònim Consell dels Bulls, encarregat de redactar el ban burlesc. En efecte, el ban del Carnaval de Gràcia del 1980 és un dels exemples més interessants d'aquestes recreacions. L'ideari del text era un recull

esperpèntic de conceptes, com la proclamació de la Molt Gloriosa República Populart de Gràcia o la declaració del *carajillu* com a beguda nacional de tots els graciencs. A més a més, en cada edició de la festa el personatge de Carnestoltes prenia, com a Sants, una identitat diferent en consonància amb els temes d'actualitat que convenia criticar més. Així, van aparèixer la rèplica bufa del rei Micomicó Primer el Brètol, la del president de la Generalitat Jordi Rom i Carnestoley i la del papa de Roma Sa Mamadíssima Sementalitat Garipau Segon, president arquepispas de la Púrria graciencia, entre altres.

L'Ateneu Llibertari del carrer del Perill es va encarregar d'organitzar el seguici fúnebre en un Enterrament de la sardina que va recórrer carrers i places el Dimecres de Cendra cap al tard. Les absoltes, el testament i les esqueles mortuòries tenien un to ben corrosiu. També hi hagué un any en què es va editar un passaport de la República de Gràcia, un visat per als barcelonins que visites-sin el barri i paper moneda amb uns quants valors diferenciats per colors. El visat recomanava: «Graciencs, respecte la integritat física del portador d'aquest visat. Els barcelonins també són persones. Associació per a la Defensa dels Animals i Plantes de Gràcia». A tot això, el primer ban postfranquista del Carnaval de Gràcia deia així:

Nós, en Micomicó I el Brètol, Emperador del Carnestoltes, Rei de la Gresca, Duc de la Tabola, Marquès del Sarau, Comte del Xivarri, Baró dels Josepets i Senyor de Fontana, a tots els nostres fidels i estimats súbdits de la Vila de Gràcia: Salut!

Sapigueu tots que estant disposada la Nostra Reial Arribada a aquesta Vila pel proper dia 16 del present mes de febrer i donat l'estat d'agitació carnavalesca en què es troba la citada Vila i rodalies i amb la finalitat de la millor conservació del desordre públic i la general gatzara

ORDENO I MANO

1. *Queda proclamat l'Estat d'Excepció carnavalesca.*
2. *Seran dissoltes totes les reunions i grups que passin de les cent mil persones.*
3. *En tant que duri el present Estat d'Excepció queda prohibit no anar borratxo o flipat pel carrer.*
4. *Queda abolida la monogàmia durant tot el temps que regeixi el present Estat d'Excepció.*
5. *Queda igualment prohibit el ballar amb la pròpia parenta o amb el propi parent de mentres que regeixi el present Estat d'Excepció.*
6. *Durant el mateix període queden suspesos tots els càrrecs municipals actualment existents així a la Vila com a les seves rodalies.*
7. *El Desgovern Municipal quedarà en mans de la Comissió Incívica establerta per tal de celebrar la Nostra Reial Arribada. Serà premiat el comportament de l'exconcejat de Seguridaz Vilatana, Sr. Lluís Orri, en dimitir del seu càrrec abans de que la present disposició el dimités.*
8. *Tot vilatà té l'obligació de desinflar una roda dels cotxes que aparquin damunt de la vorera.*

DISPOSICIONS TRANSITÒRIES

1. *Serà aplicat el decret llei antiterrorista a tota persona que vagi pel carrer amb la cara descoberta. Les citades persones seran retingudes o detingudes (ja veurem).*
2. *Es posa a concurs una central nuclear a Gràcia aprofitant la infraestructura existent a la Plaça Lesseps. Els residus radioactius que d'ella resultin seran aprofitats per la fabricació de bombes fèrides amb destí a l'exportació a Sarrià i altres Estats Sobirans estrangers.*
3. *Per tal de que es vagin preparant per la Quaresma els capellans i monges de la vila queden obligats a guardar abstinència carnal (de carn).*
4. *Queden clausurades totes les tendes dietètiques i vegetarianes de la Vila.*
5. *Els vegetarians i altres enemics declarats de Sa Majestat Micomicó I*

el Brètol seran desterrats de la Vila si no abjuren dels seus errors, tot i consumint botifarres d'ou davant d'algun membre degudament acreditat del Reial Seguí.

6. L'ocupació d'alguna de les Nostres Ambaixades per algun d'aquests elements serà castigada amb la pena de foguera perpètua pels facinerosos o facineroses que gosin una tal malvestat.

7. Donada la manca d'equipaments culturals a la Vila, tots els locals religiosos deixaran les seves portes obertes per tal de que tots els seus feligresos puguin entrar a efectuar exercicis espirituals.

8. Queda prohibit anar vestit de color de merda.

9. Tots els borratxos de la Vila quedaran obligats a disfressar-se de «sereno».

La irreverència pren cos en els balls a porta tancada. Aquí un ball a Gràcia. (Font: Arxiu ARDFP)

Nós, En Micomicó (1980).

Per posar-se en situació analítica, és necessari recordar l'ambient descrit per Bajtin (*op. cit.*) amb referència a la festa medieval i les seves reflexions al voltant de la cultura grotesca, que l'autor diu que eren en mans de les classes subalternes. Si comparem el to d'aquest ban amb els fragments dels bans oficials que hem presentat (vegeu el capítol 6), veurem que la diferència no rau en els motius, sinó en la manera de tractar-los. Hem vist que un any rere l'altre un personatge conegut (periodistes, escriptors, actors...) escrivia o recitava el ban del Carnestoltes de Barcelona i, salvant algunes edicions, el text solia ésser prou correcte, políticament parlant, i gairebé sempre amb un estil infantilitzant. Les crides a la disbauxa hi eren presents, però les referències a les parts inferiors del cos, les seves emulsions i la sàtira despietada contra l'Església o els polítics era un patrimoni de barris com Gràcia. El gust irreverent i anticlerical del Carnaval va arribar a la seva màxima esplendor en el ban gracienc del 1983, que satiritzava la visita de Joan Pau II:

A tots els fills amamentíssims de la Vila de Gràcia: Nós, Sa Mamadíssima Sementalitat Gari Pau II, President Arquepispà de la Púrria Gracienca, assabentat del triomfal Arribo de les festes de les Carnestoltes a aquella gloriosa Vila, proclamem Cap de Turca oficial d'aquestes festes al company Secretari General de la Penya «Er Beti», En Phelip Gussà Les Marques. Benvingut el Carnaval. De la mateixa manera, fent ús de les atribucions i atributs que a Nós ens confereix la paternitat espiritual de tots els pirats, mamats, trompes, borratxos i bufats de la Vila, gosem promulgar els següents:

DECRETS:

1er. Queda prohibida la rigidesa de pensament, paraula i obra (per vostra trompa, per vostra bufa, per vostra grandíssima turca). Des d'aquest moment, només es pot funcionar pels carrers seguint aquesta consigna: anar flàccids (de cintura en amunt). Això és: TOTS TOUS. (...)

4rt. Sa Mamadíssima Sementalitat, bo i fent ús de la seva providencial clarividència, atesa la manca de clientela associada, ha tingut a bé ordenar als «conciliaris jefes» de les glorioses i centenàries entitats apolítiques d'aquesta Vila, que organitzin l'autodissolució dels esmentats ens corporatius. Els seus locals, ja gairebé buits abans de la visita putòlica de S.M.S., passaran a formar part de la xarxa del C:D:B: (Cases Da Barrets) que promou la Da Putació Providencial. (...)

6è. Es decreta un minut de silenci i meditació sobre l'article anterior. Orinemus.

7è. S.M.S., recollint les sentides ànsies castrenses dels organitzadors de la festa del gloriós pagès i màrtir Medir, ha decidit decretar la immediata militarització de totes les colles, equiparant d'aquesta manera la condició de genet amb la de cavall.

8è. S'endega l'expropiació de totes les escoles religioses (fins i tot les Jomeinistes), entitats confessionals, esglésies i convents de la Vila, per rehabilitar-les com a dependències annexes a la Cheneralitat, per «enxufar» tots els convergents de Gràcia que no han cabut a la Plaça Sant Jaume; d'aquesta manera, «el canvi» no serà gens traumàtic, doncs no hauran de canviar ni de local.

DEPOSICIONS FINALS (Llapets)

- Queda abolit el matrimoni
- Queda despenalitzada la poligàmia, la poliàndria i la infidelitat conjugal.
- Queda prohibit vacil·lar d'entitat centenària.
- Es sancionarà amb una multa de més de 500 ptes. tota persona que circuli verge pels carrers de Gràcia. El pagament de l'esmentada multa es podrà fer efectiu en «espècies».
- Queda prohibit que els gossos es facin caca a un altre lloc que no sigui a la falda dels seus amos.
- Queda inaugurado este pantano (no d'aigua, de mam)
- Queda cervesa a la nevera?

BENEDICCIÓ OBRE'T I TANCA'T

Doneu-vos les mans (feu manetes)

Beneït sigui el mam!

Elevem ben amunt els nostres... (a completar per la lectora o lector)

Que l'esperit del Carnaval sigui sempre amb vosaltres

Podeu anar-vos-en a fer punyetes!

MAMEM!

Donat a Gràcia, pel mes de febrer, de l'any de Gràcia de 1983.

EL CÒNCLAVE DEL CONSELL DELS BULLS

Sembla talment que la gent del Consell dels Bulls s'avancés, l'any 1983, a canvis socials que no arribarien fins vint anys després. Per dir-ho d'una altra manera, sembla que es riguessin de les campanyes pel civisme de l'any 2005, de la llei del matrimoni entre homosexuals i de l'apologia de la perdició que alguns sectors de l'Església farien sobre aquesta qüestió. No en va, certs autors ja han dit que en la ironia (*cf.* Ballart 2004) hi ha una eina de primer ordre per a l'anàlisi de la realitat.

Durant els anys vuitanta, doncs, la comicitat, sovint descarnada, s'apoderà de proclames i missatges de barri. A l'època de la gestió dels mercats municipals, l'Ajuntament se'n distanciava i relegava el Carnaval a una segona categoria darrere de festes com la Mercè, que continuaven sota la tutela dels seus serveis de Cultura. Aquesta actitud municipal s'estenia pels districtes, que també assumien el control de les festes majors més emblemàtiques de l'estiu barceloní (les festes dels barris de Sants, Gràcia o el Poblenou), les quals també estaven condemnades a una segona categoria en la concepció que el govern municipal tenia de la festa. Era un camp adobat per a la comicitat. Una esquila satírica

denunciava aquesta actitud sota una creu negra, a finals dels vuitanta, en ple Enterrament de la sardina:

El Carnaval de Gràcia ha mort avui dimecres 28 de febrer, sense una pela de subvenció. La seva vídua, la puta d'oros, i els seus fidels seguidors, us demanen un record per a la seva sardina. Avui Funeral Plenari del Consell de Districte a les 20 h. No es convida particularment (1987).

Però si, com hem anat veient, tota festa és el reflex de la vida en societat, la realitat plural de la Barcelona dels *barris* també es fa present en les lletres carnestoltesques. Aquesta realitat es manifesta en l'associacionisme, que mostra amb orgull la pertinença a un barri o a un altre, o en els versots satírics de les colles de diables. N'és una altra mostra la proliferació de colles castelleres de *barri*, colles que rivalitzen entre elles i que representen externament el territori, la seva gent i els mites i símbols que els acompanyen. L'orgull de *barri* s'assembla a l'altivesa amb què els joves d'un poble reben els de l'altre, si se'ns permet la comparació. Pel que fa a Gràcia, passats més de cent anys de l'agregació municipal de 1897, convé recordar que aquesta annexió de territoris circumdants va ser el fruit del pagament de cent mil pessetes de l'Ajuntament de Barcelona al Govern de la reina regent per tal de finançar les guerres colonials de Cuba i les Filipines. El decret d'agregació expressava en aquests termes l'annexió que Barcelona feia dels territoris del pla:

En nombre de Mi Augusto Hijo el Rey don Alfonso XIII, y como Reina Regente del Reino, de acuerdo con el Consejo de Ministros y oído el Consejo de Estado en pleno, con arreglo al art. 10 de la Ley Municipal, vengo en decretar lo siguiente:

Artículo 1º. Quedan agregados en su totalidad al término municipal de Barcelona los de Gracia, San Martín de Provencals, Sans, San Andrés de Palomar, San Gervasio de Cassolas y Las Corts (El Eco de Gracia, núm. 93, año III, 25 d'abril de 1897)

Gràcia era la segona població de Catalunya en nombre d'habitants amb seixanta mil i Sants en tenia vint mil. La resistència a l'annexió dels antics municipis del pla va ser prou violenta per haver-hi enfrontaments i barricades. D'altra banda, sembla prou evident que en l'imaginari col·lectiu el conflicte sobre la identitat encara no està resolt, malgrat la descentralització municipal en districtes. En tornem a trobar un exemple en el ban satíric de l'any 2005. És força llarg, però val molt la pena per comprovar que no se salva ni l'apuntador:

TENIM UN PLA! Graciako Askatasuna Plana

Reunits en sessió secreta històrica, plenària i extraordinària, els i les membres de l'Alt Consell Clandestí Revolucionari Indígena de la Gloriosa República Populart de la Vila de Gràcia, adherida a la Diàspora Transversal de l'Eix del Mal...

DECRETEN

1. Resta instaurat l'Estat Permanent d'Excepció Carnavalesca, que entrarà en vigor d'ençà les 00.00 de divendres 5 de febrer. A partir d'eixa hora les forces populars insurreccionals comandades pel Consell dels Bulls prendran el control de places i carrers.

2. Tanmateix, a partir d'eixa hora i per aquest ordre, queden declarats enemics de la Vila i per tant de la Humanitat, sota ordre de recerca i captura internacional, el mafiós Javier Villanueva, els terroristes immobiliaris Van der Bendyen i «la banda dels holandesos». Verdi 100 queda expropiada i l'Assemblea de Joves de Gràcia explicarà als holandesos què significa exactament la frase: «us queden cinc minuts per tocar el dos».

3. La llengua graciensa queda rebatejada com a «valencià del nord», la beguda nacional serà el «carajillu carregat» i el plat típic nacional serà la «violeta a la holandesa amb regust amarg». L'himne nacional serà «Gràcia, abans morta que senzilla».

4. Gràcia queda declarada municipi lliure d'UPAS, transgènics i espe-

culadors. De polítics i politichs: s'ha acabat el catxondeo. Ricky Martin serà enviat en cotxe oficial a Perpinyà. Després de preguntar pel «Dr.Livingstone», uns amiguets que tenim allà li explicaran quatre cosetes sobre la vida moderna, l'orientació necessària de les futures subvencions i la fi de la política de desallotjaments.

5. FM, AM i GE aniran a veure ZP. Mascarell, Mugrons i Spriu el convenceran que la «qüestió graciensa» no es pot resoldre «a tortes», que ningú ens farà desistir de la determinació per la llibertat i que amb Gràcia no es negocia, es claudica. Queden exhimits de reunir-se amb Bono, del qual se n'encarregarà personalment l'Ateneu La Torna.

6. Els tercers simpàtics socis del tripartit local tocaran el dos DE DEBÒ i deixaran de mamar dels moviments socials. La defensa dels interessos populars i les necessitats socials queden ara en mans de la Rosa de Foc i de l'Infoespai i la Comissió Salvem La Violeta.

7. Amb caràcter general, el destituït Equip de Govern assistirà al curs especial «Quin bon rotllo, tripartim peres junts». Excepcionalment, quedarà constituït a l'OSI l'Esplai Tripartit on les rodes de premsa seran rotatòries, tothom tindrà el seu minut de glòria i les iaies respectives diran «has sortit molt maco a la TV, rei, però qui era el que tenies al costat?».

8. De Closos i Esvorancs. Al traïdor batlle de l'opressora Barcelona, els grups especials de la Kasa de la Muntanya li faran unes cates geològiques a casa seva a través de les quals veurà la Mare de Déu dels Desemparats del Carmel en tres dimensions. I a l'inefable Xavier Casas li provocaran un tsunami al lavabo de casa en solidaritat amb el Forat de la Vergonya, per on fluirà tota la merda que acumula la caiguda de l'imperi barceloní.

9. L'infiltrat cap de l'oposició, a sou de la traïdora Barcelona i que com és sabut viu a Sant Gervasi, a Sant Gervasi restarà. Als falsos polítics locals se'ls exigirà permís de residència i permís de treball i tastaran la racista llei d'estrangeria que van aprovar. Aquells regidors (en endavant exregidors) que visquin fora del territori nacional, queden inhabilitats per a la funció pública.

10. I del PP que en fem? Els que van votar la guerra, que la tastin.

Mentre Belón serà reclòs voluntàriament a la base de Guantànamo, Pérez serà enviat a Fal-luya amb el gust amarg de la pólvora de la «democràcia». La resta dels (tres) afiliats seran enviats a Georgetown a practicar l'anglès. El PP tastarà sa medicina i li aplicarem la Llei de Partits per no condemnar la guerra.

11. Una altra Gràcia és possible. No en teníem prou amb el G8 i arriba el G6! O canvien de nom o fugen a Davos o se les veuran amb el 'black block' local antiglobalització, que les gasta dures. Totes les subvencions atorgades seran restituïdes. Com hi ha gent que només sap dimitir cap a dalt, el Sr. Torres serà nomenat president del G-6 i cònsol honorífic a Nova Iork. Per fi!

12. Balanzà Urdaci i Lou Ferrari queden destituïts fulminantment com a responsables de "L'independent" i deixaran de publicar articles tendenciosos pressionats pels lobbys innombrables.

13. El director de Ràdio Gràcia, Carles Farem Salat, queda imminentment destituït i farà classes de dicció als Gossos de Tura fins que arribin a pronunciar correctament «Joanic», sàpiguen diferenciar entre Verdi de Dalt, del Mig i de Baix i repeteixin 200 vegades «Jo per Torrent de l'Olla amb Ros d'Olano no hi passo».

14. GràciaNet queda constituït com a «Fòrum Nacional d'Internet» sense censura i les úniques emissions autoritzades seran les de l'Assemblea «Okupem les Ones».

15. En vigor de les normatives internacionals de salut pública i mental de l'OMS, queden prohibides en tot el territori nacional les emissions de la COPE i la venda de l'ABC i 'La Razón'.

16. Jordi Hereu serà enviat a Txetxènia a dialogar, pacificar la zona i a organitzar l'acampada de la trobada internacional pel 0,7%. Que vagi bé, xato.

17. Els UPAS queden declarats il·legals i com a enemics del poble seran passats pel sedàs de la justícia popular, fent torn de rigorós civil a les barres del COLP La Fera. En funció de la lluita especial carnavalesca i d'evitar danys col·laterals no desitjats tots els urbanus hauran de lluir l'adhesiu «ei, que jo no sóc pas dels UPAS».

18. *En Cèsar de La Violeta serà nomenat «bar man» de l'any, «Gracienc del tercer mil·lenni» i rebrà el premi «Olé tu alma, valiente». El contracte de lloguer serà vitalici.*

19. *L'escamot de cívics armats de la plataforma contra (determinats) sorolls i (determinats) aldarulls serà l'encarregat d'explicar als UPAS en què es fonamenta això del civisme i el respecte, el no fer soroll i el fet que trencar-li la cara al personal és delictes i dels grossos. La regidora de Drets Civils s'estalviarà comentaris estúpids del tipus «cal que els Upas siguin professionals de la no-violència». El que no pot ser no pot ser; ni són professionals ni angelets de la terra ni reparteixen confits a la mainada. Millor que pregui a Santa Rita, patrona dels impossibles, abans que un UPAS esdevingui pacifista, senyora!*

20. *Dels tres de Gràcia als 30.000 de Gràcia. Farem pinya i de les pinyes naixerà la llibertat. Els tres de Gràcia seran nomenats fills predilectes i el dia del judici, que ens vinguin a buscar!!, perquè 30.000 graciencs rabiüts i enfurismats...*

APROVAREM EL GLORIÓS 'GRACIAko ASKATASUNA PLANA'

(Nou Estatut Polític de la Vila de Gràcia)

a) *Ni Estats associats ni hòsties. Vila de Gràcia independent i l'Ovidi president.*

b) *Ni Constitució Europea, ni pla Ibarretxe ni Nou Estatut super-xuli mega-consensuat i ecològic-de-debò. Graciako Askatasuna Plana i «la proposta del camp de l'Europa» seran d'ara en endavant els únics referents legals i legítims en el llarg camí per la llibertat i la justícia social. El present pla ni es pidola a Madrid, ni es porta a les Corts. S'aprova a la plaça de la Vila i punt. No ens cal permís per ser lliures.*

c) *Deixem la Unió Europea i l'únic mercat lliure autoritzat serà el Mercat de la Llibertat.*

d) *La capital de la Vila serà La Violeta, on fruirà l'amor i el bon sexe. El nomenclàtor per l'any 2005 quedarà rebatejat de la següent forma:*

«Fontana» passarà a ser «Ovidi», Lesseps «Alcoi», Joanic «La Teresa» i Diagonal «Joan Tur».

TRANSITÒRIA PRIMERA. Expropiacions vàries.

* No hi haurà ni nova caserna de la Guardia Urbana ni desplegament dels Mossos. Perquè no hi haurà ni urbanus, ni mossos, ni picolos, ni Europol ni l'Estat que els va parir!

** Ja tenim seu pel museu de la Pau de Diamant. Serà a la Llibreria Europa, que també esdevindrà llibreria, però de l'Amical de Mathausen i dels millors fills d'aquesta vila antifeixista.

*** D'acord amb el nou pla d'usos, les esglésies hauran de sol·licitar llicència de lliure concurrència amb aforament limitat i sense terrassa i la piscina de la Kasa de la Muntanya i el Canal + que tenen seran municipals i d'ús públic.

TRANSITÒRIA SEGONA. Votarem no i els engegarem.

*El dia 20 de febrer votarem no. Ni Montilla ni Berlusconi ni Repsol podran amb Gràcia. L'endemà plegarem veles de la UE i el relator Pepe Fornes redactarà la nova Constitució Graciencina que determinarà que tot l'any serà Festa Major, excepte al carrer Vallfogona. La CPF restarà a Diamant per secula seculorum i fins a nou avís.

TRANSITÒRIA TERCERA. Viurem

En la llarga lluita per la llibertat, tots els bars restaran oberts les 24 hores, les cafeteres estaran engegades i les tapes seran calentes. Viurem cada dia com si fos el primer i cada nit com si fos la darrera, si ens destrossen les contrades alçarem les barricades i un crit atronador ens guiarà:

GORA GRÀCIA ASKATUTA!

República Populart de Gràcia, febrer del 2005 (efectivament, ens agraden l@s okupes).

La transgressió jocosa té en el Carnaval una de les màximes expressions. La comicitat popular es manifesta en la literatura satírica, en els cartells i les caricatures. Un ban signat per un consell dels bulls a Gràcia darrere del qual no se sap qui hi ha o la mordacitat d'El equipo médico habitual, a Sants, són un patrimoni festiu que semblava perdut amb el franquisme. Malgrat això, encara que actualment les astracanades gaudeixin de bona salut, els informes mèdics, les proclames, els anuncis i testaments del Carnaval no tenen visibilitat més enllà del barri. Tenen un contingut corrosiu, però un radi d'acció limitat. En canvi, els bans del programa institucional del Carnestoltes barceloní, que tenen la difusió màxima, solen ser molt més endolcits i agafen la dimensió de l'arquetip políticament correcte, com el de l'any 2004:

El pas de la Rua de Gràcia, l'any 2004. (Font: Arxiu ARDFP)

El Ban, declaració d'intencions de sa majestat Carnestoltes:

Tant se val si trieu llimona en lloc de taronja! Si sou presidents de l'escala o si no us agraden les altures! Si veniu d'aquí o veniu d'allà! Amigues de la Rauxa, amants de la Ballaruca, filles de la Fartanera, addictes a la Bogeria, herois de la Imaginació! Ciutadanes i ciutadans tots!

Des d'ara mateix, i com a primera normativa del meu mandat, declaro abolides les hores extres i les guàrdies nocturnes. No hi haurà excusa per no sortir de festa! Sí, amics, per als qui vulgueu seguir-me comencen els dies de la botifarra d'ou, de desfilar amb la panxa plena i de fer l'ase a totes hores. Tanqueu els ulls i acompanyeu-me per la ciutat que us ensenyaré. Busqueu amb mi el paradís on tothom és qui sempre havia somiat... Veieu aquella joveneta que s'ha vestit d'àvia? I aquella àvia que es disfressa de llop? Els qui un dia van ser estrangers recorden la terra on van néixer i els qui mai han pogut volar escullen ales de gavina... Sigueu educats! Un home aranya us saluda!

Embogiu per dintre, embogiu per fora, abraceu el veí, i no us enfadeu si la veïna us treu la llengua: us trobeu a la ciutat de Carnaval, en un món on tots conviuen, en una Terra que no es mor, en un planeta on en lloc de preguntar-vos d'on veniu us ajuden a arribar on somieu. Per uns dies, Barcelona embogeix, o potser es torna més assenyada que mai...

Obriu ara els ulls, i memoritzeu aquest moment! Perquè si algun dia us abandono, si mai no hi sóc, caldrà que recordeu els somnis de Carnaval, i que els porteu per disfressa durant la resta de l'any! Dit això, deixem-nos de llagrimetes, posem-nos la millor disfressa, i ximple l'últim..., que, com deia el poeta, tot està per fer i tot és possible!

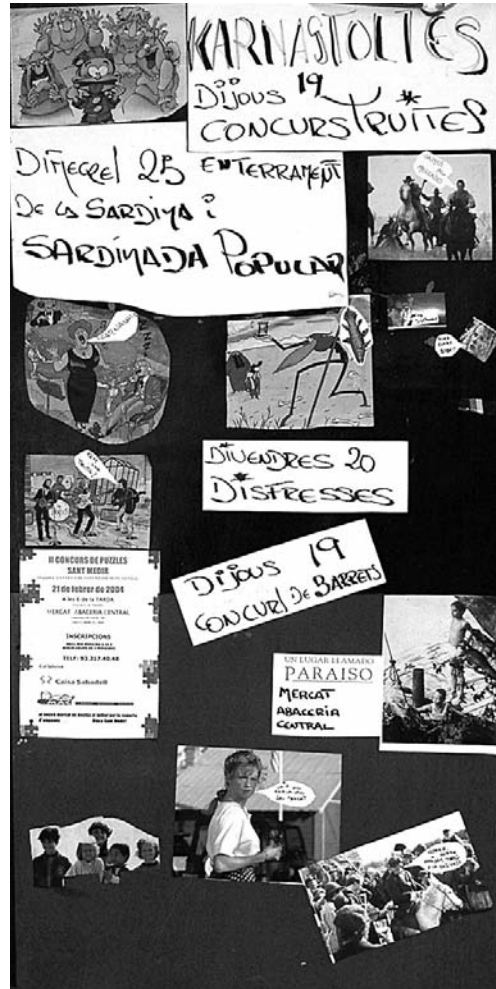
JO, EL REI.

No cal fixar-s'hi gaire per veure que la literatura oficial no es pren ni la molèstia de dissimular. Les referències al civisme, al patriotisme ciutadà i a una espècie de «bogeria sana» denoten un «vull i no puc» que, és clar, és motiu de mofa sagnant als barris. Però el Carnaval dels barris esdevé, al mateix temps, la festa invisible, difosa, un patrimoni popular modest i molest alhora que potser fa la guitza al poder de la forma més barroera i incorrecta, i que connecta en els aspectes més essencials amb l'ànima del Carnaval mordaç, dissident i insubmís, descarat i desacomplexat, lliure, perquè no té pretensions de refinament estètic. La gent que

surt de festa durant el Carnestoltes sol tenir la pretensió de passar-s'ho bé i prou, encara que això sigui estèticament incorrecte.

En posarem un altre exemple. L'equip d'investigació va assistir al concurs de barrets i truites del mercat de l'Abaceria, al barri de Gràcia. Venedors i parades s'engalanaven, i l'ambient era casolà. També vam assistir al ranxo, al mateix lloc, i a la Rua del barri. En contraposició amb les disfresses elaborades, posem per cas, de la Rua general, les comparses de Gràcia tenien el que Pep Fornés anomena *un sabor cutre*. Per dir-ho diferentment, quatre desmanegats sortien a fer l'animal amb famílies senceres, tots disfressats, però no per competir, sinó per provocar la hilaritat, la pròpia i la dels altres. Uns anaven disfressats de mosques i voleiaven al voltant d'una tifa gegant; d'altres tenien una comparsa al·lusiva al «Tripartitus»

i anaven de romans; un grup espontani portava el cap del president Aznar clavat en una forca. Tornant al mercat, una simple fulla de col servia a un verdulaire per dir que ell, durant el Carnestoltes, també es disfressava. I en el ball posterior al ranxo, en un ambient etílic considerable i amb les portes del mercat tancades, un carnisser menut ballava amb una peixatera molsuda. La dona, que li treia ben bé dos pams, l'abraçava i l'home, ani-

Cartell manufacturat pels paraires del Mercat de l'Abaceria Central (2004). (Font: Arxiu ARDFP)

mat per la música, li ficava el cap entre els pits enmig de la cridòria i de les mandíbules desencaixades dels assistents.

La comicitat, si té rostre, s'activa en ambients reduïts i en general sota cobert. Però en públic i amb la massa, se sap prou bé que una espurna satírica i anònima pot desencadenar el foc de la burla general. Prou ho devien saber les autoritats graciencques quan l'any 1999 van ordenar retirar el ban de Carnestoltes de les cantonades del barri. La regidora Teresa Sandoval mantenia un torcebraç amb el Partit per a la Independència, de Pilar Rahola, que havia enganxat cartells electorals per tot el mobiliari urbà. La qüestió és que se'ls va obrir un expedient. El ban d'aquell any, seguint la tradició de «retratar» situacions, personatges i institucions de la Vila, feia al·lusió a la polèmica. La guàrdia urbana va arrencar tots els cartells, que duïen aquest text:

Benvolgudes vilatanes, un greu esdeveniment amenaça la Molt Gloriosa República Populart de la Vila de Gràcia: s'acosten les ERECCIONS al poblat veí de Can Fanga, i la cosa sembla que també pot afectar les nostres contrades (ja sabeu, l'efecte papallona: mentre una Rajola papalloneja a Can Fanga amb en Maraguais, una Sandokan pot molt bé provocar un terratrèmol a Gràcia). Sort que el Consell dels Bulls torna a recuperar el poder, i com a mínim fotrà fora a tots els polítichs i mala xent que només foten que omplir-se els paps amb los nostros calers amb tanta inauguració i tanta hòstia!

Donada l'especial transcendència erectoral d'aquest any, el Consell dels Bulls ha programat el Primer Combat d'Enciams de la República Populart de Gràcia (o guerra de verduleres) amb la presència de l'actual campiona mundial Pilar Rajola i l'aspirant al títol, Teresa Sandokan. Que se barallin entre elles i que deixin de fotre el conyàs, tu. Aquest any, i sense que serveixi de precedent, aquest Consell ha decidit atorgar els Premis Consells dels Bulls a la bona voluntat, que a l'igual que passa amb les Medalles de Gràcia, no tenen candidats però s'acaben donant per pura pena.

Al venut conseller d'IC Jordi Alta-Ribagorça, pel seu esforç en intentar fer la pilota a les entitats perquè es coordinin, quan se sap positivament que ni les entitats es coordinaran mai ni el pobre home serà re-escollit conseller.

Al venut president del Districte Albert Poms, per intentar ser amable amb les entitats de joves, quan a ell se li'n refoten un pebrot els mateixos i quan al parlament vota a favor de la penalització de la insubmissió i l'okupació.

Al venudíssim conseller del PP, Carlos Pépez, per intentar convèncer-nos d'allò de «tinc amics okupes». Carlos, no desfassis, tots sabem que no tens amics.

A la venuda regidora-presidenta, Teresa Sandokan, per intentar que tot sigui més maco i bonic, com per exemple els nous pilons d'escombri-ries del Carrer Gran. Com tothom sap, en aquests contenidors no hi cap la brossa. Intenteu si no fotre-hi a algun dels venuts regidors i veureu com no us hi entren.

Que així sia. Parit a la Molt Gloriosa República Populart de la Vila de Gràcia

Ara bé, l'escarni públic no solament és una qüestió de paper, ni sempre s'esdevé en l'anonimat. Si hem triat el barri de Gràcia –repetim-ho–, és perquè hi ha poc temor de dir les coses en veu alta. Cada any, quan s'acaba la Rua de Carnestoltes, es fa un sopar en què es concedeixen els «premis Poia». La «Poia Blava» s'atorga a persones o entitats que hagin sobresortit positivament durant l'any, mentre que la «Poia Negra» es dona per tot el contrari. Quan n'és el moment, la Coordinadora d'Entitats pel Carnaval fa arribar les seves propostes, i la gent vota. La mordacitat està assegurada. Entre els guanyadors de la «Poia Blava» hi ha hagut, en edicions successives, esbarts, petits clubs esportius, ràdios alternatives, col·lectius variats i alguns personatges del barri. En canvi, la «Poia Negra» sol ser per a polítics (Ferran Mascarell i el regidor corresponent en són candidats assidus), directius d'empreses

Concurs de barrets al Mercat de l'Abaceria Central, l'any 2004. (Font: Arxiu ARDFP)

locals i també les plataformes veïnals que es caracteritzen pel seu descontent quasi permanent amb qualsevol cosa. El que es fa, recordant aquella funció festiva de cola social, és una mena d'a-vís, una sort d'observatori per recordar que les accions col·lectives i individuals repercuteixen en el tot comunitari.

Vistos des d'aquest punt de vista, segons el qual la comicitat aguda no deixa de ser un comentari sobre les condicions de la vida en societat, els missatges carnestoltescos oficials s'assemblen, més aviat, a una ordre de passar-s'ho bé en comunitat espiritual, mentre que la producció satírica dels barris és, sens dubte, un comentari, una mena d'avís. Per entendre'ns, les rumbes dels Carnestoltes generals conviden a la gresca, no pas a la crítica, apel·lant al sempitern «bon rotllo barceloní». Vegem-ne alguns exemples:

2002 (*El Carnaval de Barcelona, Sabor de Gràcia*)

*Molta màgia pels carrers
disfressa't del que no ets
amb el rei dels poca-soltes
disfrutem del carnestoltes.
Barcelona es disfressa
perquè ella és molt coqueta
és carnaval i vol estar guapa
per ballar una rumbeta.*

2003 (*Ja ha arribat el Carnaval, Los Manolos*)

*La ciutat avui desperta
Amb aire diferent,
Paperets i serpentines
Guarneixen els carrers.
La disbauxa i la rauxa
Han aparcat el seny,
I a la gran encisera
No li falten pretendents.*

2004 (*Rumbastoltes, Joan Garriga*)

*Vestim-nos les pors amb armes
disfressem-nos l'orgull esclau pom pom*

*riguem-nos de caure al parany
 que veig soldats tacats de pau
 que veig sotanes amb guardioles
 que veig les dones amb trajos d'home
 que hi ha qui fa això durant tot l'any
 que l'important és treure'n bon guany
 d'aquells que remenen les birolles
 riguem-nos una vegada l'any
 celebrem tots el carnestoltes
 que ells ho fan tot el que resta d'any.*

2005 (*Disfressat tota la vida*, Carles Mestre)

*Jo vaig de carnaval tot l'any,
 disfressat tota la vida,
 em nego a caure en el parany
 de passar la resta de l'any
 disfressat del dia a dia.
 Jo vaig de carnaval tot l'any,
 qui m'ha de dir el que és mentida?
 si els «guripes» van davant
 i els escombriaires netejant
 van tancant la comitiva.*

Malgrat els escadussers intents de paròdia, les rumbes dels Carnestoltes oficials tenen una altra missió. Es tracta de posar una banda sonora a tots els actes centrals, una cantarella que té per objectiu fer-se encomanadissa, però que, de tant sentir-la, esdevé repetitiva i acaba essent un simple ritme ballable. La lletra, si tenia res de retret, es dissol en una mena d'ambient de discoteca. La caricaturització d'un ban de barri és, al contrari, directa amb noms i cognoms. És, per dir-ho en un mot, irrepetible. Com que fa referència a situacions concretes, la gent que rep la informació és convidada a exercir la paròdia, és cridada al contagi de l'ús carnestoltesc per

excel·lència. I els escarmentats no poden fer res més que esperar la fi del cicle. Una part del ban de Gràcia de l'any 2001 deia així:

1. Se li retira la nacionalitat de gracienc perifèric, erudit amb pinta noucentista que va de cosmopolita contemporani al Ferran Mastortell, per no haver pres mai la beguda nacional, el carajillu. Segons aquest decret en Mastortell passa a ser un sin papeles (no confondre amb sin papelas que això ja depèn del Ratya) i qualsevol tallat descafeïnat i amb sacarina que li serveixin serà il·legal en tot el territori, ja que aquest tipus de lavatives de farigola li deuen fer venir problemes de pixera i si no pixa no esquitxa, encara que esquitxats estan tots els capos del Districte amb viles obertes, caimans, poltres, i d'altra fauna adveneditza que corre per la Vila que no fan més que enredar la troca i no deixar-nos tranquils.

2. Se fa també una pública reprimenda i prohibició expressa a totes les entitats a servir-li canapès de per vida al conseller Al-terrible, rei de la croqueta, pel seu cop baix a tot el poble gracienc per mantenir relacions sexuals 9 mesos abans del dia de santa patrona dels ocupants barcelonins. És que no sabia el que estava fent? No va pensar mai en les conseqüències? Ni que fos funcionari!

3. I de funcionaris corruptes gairebé millor no parlar-ne, que després s'apoltronen. Però mereix també i ja d'una vegada el desterro i la pública vergonya el venut funcionari Pep el del forn, que a canvi d'una habitació amb vistes al palau de la Virreina ha venut i traït les essències del poble treballador gracienc i ja parla xava i tot i té un chermà a la chunta del chúpiter.

4. A la consellera de joventut i de dones, Sònia Tinc Exàmens se li sufragarà un curset de com aconseguir un pis mantenint sanes relacions sexuals cobrant un preu raonable donat que pel que sembla els únics aspectes que no deixen dormir els joves avui en dia són la vida, la sexualitat i la feina. De la necessitat d'espais no cal parlar-ne, encara que amb el proper tancament de la Casita Blanca se fa encara més difícil trobar un bon lloc per fotre un polvet.

L'humor és un
dels pals de
paller del
Carnaval
gracienc. (Font:
Anxiu ARDFP)

Mitjançant la literatura satírica dels barris i la comicitat popular s'invita la gent a pensar els seus polítics fornecant o defecant, robant o en un estat de contínua moral macilenta. Durant uns quants dies es generen unes imatges destructives que no són res més que el reflex de la visió que se'n pot tenir tot l'any. És com si el Carnestoltes, com més lluny es troba de la institucionalitat, palesés un batec omnipresent, per bé que no difós del tot, dels punts de vista habituals sobre la ciutat, el país i el món en general. La comicitat és, doncs, una manera d'entendre l'existència en societat. Subvertint-ne les relacions, permet, precisament, entendre-la en totes les seves dimensions. Una d'aquestes dimensions és territorial, de demarcació, com hem vist, entre governants i governats, o entre els de fora i els de dins.

7.4. LA BARCELONETA: EL BRICOLATGE FESTIU

Sigui per les seves peculiars característiques arquitectòniques (cases minúscules, carrerons estrets, la platja), sigui perquè poseix una vitalitat veïnal i associativa poc comuna a la ciutat, la gent del barri de la Barceloneta fa des de sempre un ús intens dels carrers i les places. Això és ben visible quan observem el passat i el present de les seves celebracions populars. Danses, cants, cercaviles, àpats, actes religiosos, trobades o gresques informals són des de fa molts anys una part indissociable del caràcter del barri mariner. Malgrat això, al llarg de la història, el Carnaval, potser amagat o esmicolat entre tanta festa, no ha estat un dels elements cabdals del panorama festiu. Per això hem triat aquest barri, perquè ens enviarà, de manera metafòrica, als temps en què el Carnaval era una manera de fer societat, i no tant una pauta d'esdeveniments i unes dates concretes, i també ens acostarà a la carnavalització general que avui en dia es pot viure a Barcelona.

Durant els anys vuitanta i noranta, la realitat carnavalesca del barri de la Barceloneta es basava en les primeres rues, organitzades de forma autònoma per entitats del barri, i en altres actes lligats amb el cicle de mercats municipals i entre els quals va destacar l'Enterrament de la sardina, amb què conclouia el Carnaval oficial de la ciutat. Al principi dels vuitanta les desfilades van ser promogudes per la Casa de Cádiz, ciutat que té un fort vincle amb el barri i que ha influït en molts dels processos que n'han anat modelant les festes populars. Les mirades d'aquelles primeres sortides estaven posades en el Carnaval gadità, sobretot en els populars grups de *chirigotas*, que en són, sense cap mena de dubte, l'ànima. En contraposició amb l'espectacularitat d'altres celebracions, Cadis ha preservat una festa molt particular, pròpia d'una ciutat portuària que al llarg del temps ha anat rebent influències d'arreu del món. Basat en la broma i la ironia de les agrupacions de cantaires, en aquest Carnaval multitudinari s'han anat fusio-

nant aspectes de les tradicions venecianes amb pràctiques arribades d'Àsia i d'Amèrica. A la ciutat, l'univers carnavalesc impregna el cicle anual, i avui la festa és una de les més llargues que es coneixen a Europa.

Entre les desenes de moments assenyalats que articulen la festa gaditana, ens interessa destacar el *Domingo de piñata*, un seguit d'actes i rues sempre celebrades una setmana després del Carnaval. És un espai festiu més allunyat de l'allau de visitants i més obert a la participació d'agrupacions locals de cantaires no oficials, denominades *de carrer* o *familiars*. Antigament, aquest dia es consagrava a la pinyata, un element polisèmic que prové de rituals agrícoles de la Xina i que comerciants europeus com Marco Polo van introduir a l'Europa del segle XII. En efecte, els xinesos saludaven l'inici de la primavera amb figures d'animals (bous o vaques) cobertes amb papers de colors de les quals penjaven eines del camp. L'interior de les figures s'omplia de llavors, que queien quan els celebrants les colpejaven amb unes llargues vares. Una vegada trencades, les pinyates es cremaven i la cendra es repartia entre els assistents, ja que es creia que donava bona sort en les feines agrícoles de tot l'any.

A Europa el ritual es va cristianitzar i va començar a integrar-se en les pràctiques pròpies de la Quaresma. El primer diumenge del temps quaresmal va passar a anomenar-se *Diumenge de pinyata*. A Espanya es va popularitzar una festa que s'esqueia en aquell dia i coneguda amb el nom de *Ball de la pinyata*. Aquí l'objecte de culte solia ser una olla de fang recoberta amb papers i plena de llaminadures. D'altres tenien forma d'estrella de set puntes, que representaven els set pecats capitals. Per trencar-les calia colpejar-les amb els ulls embenats. Trencar l'olla simbolitzava un acte de fe en què es destruïa el malefici de les passions o es neutralitzava el poder del dimoni. Els ulls embenats eren una clara posada en escena del «creure sense veure-hi», mentre que el bastó representava la força de la virtut i els dolços que queien, la gràcia de Déu.

Amb el temps, aquestes pràctiques es desplaçarien i esdevindrien molt comunes en totes les celebracions, destinades, sobretot, al gaudi dels més petits de la família.

És més que probable que el diumenge de pinyata sigui l'origen d'una de les singularitats temporals que des de la transició han fet del Carnaval de la Barceloneta una festa *after hours* que té lloc quan la celebració oficiosa barcelonina ja s'ha acabat. No en va, aquelles primeres comparses, impulsades pels immigrants gaditans, sempre sortien pel barri una setmana després. Però hem d'esmentar més paral·lelismes. Si a Cadis no es pot entendre el Carnaval sense les agrupacions de *chirigotas*, a la Barceloneta la festes populars no es poden explicar sense parlar de la tradició de les societats corals, presents i molt actives en les dinàmiques organitzatives. Encara avui són l'autèntic motor de la participació veïnal. Certament, aquestes entitats són l'eix del temps carnavalesc del barri.

Des de mitjan segle XIX, la composició heterogènia dels habitants de la Barceloneta, tant per la professió (obriers, comerciants, pescadors) com per l'origen (gallecs, andalusos, aragonesos, catalans, etc.), va trobar un nexa d'unió en el fet de cantar plegats. Els cors, promoguts per Josep Anselm Clavé, oferien a molts obrers l'oportunitat de recuperar espais de relació lúdica i cultural que havien perdut amb l'arribada de la industrialització. Aquelles primeres corals participaven de l'esperit cooperatiu que ha marcat la història sociolaboral de la zona i que des dels temps de la Cooperativa Obrera la Fraternitat, perviu en moltes de les estratègies veïnals (lúdiques, culturals, educatives o assistencials) que s'hi desenvolupen.

Durant els primers anys del franquisme, emparats en una certa invisibilitat respecte del règim, van anar sorgint nous models d'agrupacions corals de caràcter humorístic. En els seus cants, alguns deixaven de banda les temàtiques clàssiques religioses i les substituïen per cançons satíriques, moltes vegades amb continguts de crítica política i social envers la dictadura. Ara bé, a finals dels

anys setanta, el panorama era quasi desèrtic i la major part de les colles ja no funcionaven. Però l'arribada de la democràcia va transformar el paisatge associatiu i moltes corals van renéixer, tot i que es van allunyar de l'esperit claverià i van anar deixant de cantar. Esdevingueren entitats ludicorecreatives, grups d'amics aplegats per anar d'excursió, menjar, organitzar activitats festives o matar el temps al bar. Per això es rebatejaren amb el nom de *societats corals humorístiques* o, col·loquialment, *cors muts*.

Fos com fos, la força del moviment coral del barri va portar, l'any 1982, la constitució de la Coordinadora d'Associacions Corals de la Barceloneta, encarregada d'enfortir la relació entre les colles, resoldre assumptes burocràtics i organitzar les principals festes locals en que participaven les associacions.¹⁰ Aquesta entitat es va sumar a la Casa de Cádiz en el muntatge de les rues carnestoltesques, a finals dels anys vuitanta. Moltes corals associades també actuaven espontàniament en bars i cafeteries durant el cicle del Carnestoltes.

Al carrer, les modestes desfilades del Carnaval van créixer a l'ombra d'altres rituals deambulatoris molt semblants, que encara avui constitueixen la festa popular més important de la Barceloneta: la Festa dels Coros. Les polèmiques entre els veïns sobre si aquesta festa és o no és un carnaval local estan a l'ordre del dia. La celebració és un autohomenatge de tres dies que té lloc durant la Pasqua Granada. Divendres, els integrants de les agrupacions formen comparses que desfilen disfressades acompanyades per frenètiques bandes de música i visiten les seus de les altres colles del barri. Cada bloc llueix grans estris que simbolitzen l'ofici

10. En el moment de redactar aquesta crònica hi ha vint-i-dues colles: Els Tranquils, La Sirena, El Ganxo, Los que Faltaban, Afortunats, All i Oli, Pescadors, Mar i Platja, La Gresca, La Salseta, El Rossinyol, Nuevo Caballito, La Perla Barceloneta, Ven i Ven, Voramar, Vinagre, L'Oratge, Barretaires, L'Illa de Maïans, L'Esperança i El Rebaix.

o les aficions de qui els porta, però també objectes «de regal», com embotits, rotllos de paper de vàter, joguines, dolços, que van penjats al vestit. Quan s'acaba la primera desfilada, els grups passen un cap de setmana fora de Barcelona. Els primers anys només hi anaven els homes i les dones no tenien dret a saber què havien fet durant l'excursió. Actualment marxen tots junts. La segona desfilada, el dilluns a la tarda, omple els carrers de la Barceloneta fins ben entrada la nit. Cada colla desfila en cercavila i va recorrent tots i cadascun dels locals de les altres societats. Es balla al so de les diferents músiques, bandes, xarangues o grups de percussió. Quan una colla arriba al local d'una altra, és rebuda amb honors: es llancen petards, es fa ballar la senyera movent-la amunt i avall, i s'obsequia els visitants amb begudes i menjar. Finalment, cada agrupació arriba de nou al seu local. Una cortina de focs d'artifici els dona la benvinguda. La festa s'allarga tota la nit pels diferents centres del barri.

L'evolució de la celebració de la Festa dels Coros és un bon exemple del procés de carnavalització que viu la realitat contemporània de la festa a la ciutat. Quan es va començar a fer, a mitjan segle XIX, era una trobada que formava part de l'ambient de les corals claverianes i les cantades de Caramelles. Aquestes cançons, entonades durant la primera Pasqua o Pasqua Florida amb motiu de la Resurrecció i l'arribada de la primavera, provenien de costums ben arrelats a la Catalunya rural. En molts indrets era comú que durant aquestes dates colles de joves visites-sin les mosses que volien pretendre. Elles els miraven des de les balconades i els senyors de la casa rebien els joves al llindar de les masies. Llavors s'iniciaven els cants, que duraven fins que els joves eren autoritzats a entrar. La colla penjava el seu estendard al balcó i era convidada a menjar, beure i reposar. Abans de partir entonaven el darrer cant i rebien obsequis que podien ser diners, ous, galetes, botifarres o dolços. El donatiu es recollia amb la «ballesta», una perxa alta i mot guarnida amb un cistellet a la part superior i que avui dia encara es porta com a símbol de les

colles de la Barceloneta. Amb tot el que es recaptava, els cantaires organitzaven un dinar de germanor.

Clavé va introduir aquestes pràctiques en l'àmbit urbà barceloní respectant gairebé tots els elements tradicionals, com els vestits dels joves (faixa, barretina, pantalons negres, camisa blanca i mocador lligat al coll) o l'ús d'elements distintius propis de cada ofici. Les cançons interpretades eren, generalment, goigs solemnes dedicats a la Resurrecció i lloances a la primavera. Amb el temps, però, moltes esdevindrien cançons satíriques i crítiques amb les situacions polítiques o socials conegudes per tots els oients. A la Barceloneta, com dèiem més amunt, bona part dels caramellaires va anar abandonant les pràctiques inicials. La transformació va modificar la sortida dels cors de forma radical, que començaren a escenificar al carrer cercaviles ben carnavalesques en què avui prevalen la disfressa, el ball i tonades com: «*Sale el sol por la mañana, por la mañana sale el sol, sale el sol por la mañana y por la noche salgo yo*». Així, la celebració ha anat perdent bona part dels atributs solemnes i religiosos per convertir-se en una gran gresca en la qual, tot i que alguns elements característics s'han mantingut, l'objectiu principal és trobar-se, beure, fer broma i ballar al carrer fins que aguantí el cos.

Tanmateix —ara és el moment de dir-ho—, no totes les agrupacions corals van abandonar l'art de cantar. Després d'uns quants intents infructuosos, l'any 1986 es consolidava el Selectiu de Cantaires de la Barceloneta, fundat cinc anys abans amb la intenció de recuperar la tradició caramellaire. La primera formació agrupava membres de les vint-i-cinc agrupacions corals del barri, i poc temps després la participació es va obrir a tots els veïns que es comprometessin a difondre el cant. El primer pas de l'entitat va ser recuperar les caramelles del Dissabte de Glòria. A partir d'aquí la colla va anar ampliant el seu radi d'acció i a organitzar actes com les cantades de caramelles de Nadal o la sortida pels carrers del barri durant la Pasqua Florida, en la qual es repassa el repertori caramellaire popular.

Amb el temps, el Selectiu ha anat col·laborant en pràcticament totes les activitats lúdiques, festives o assistencials que es fan al barri. I també col·labora, com a membre de la Federació de Cors de Clavé, en els actes d'algunes de les dates assenyalades del calendari caramellaire de la ciutat. Óscar Valera, el seu president, lamenta els canvis en la Festa dels Coros:

La Carnavalada és una celebració modesta, de caire familiar. (Font: Arxiu ARDFP)

No es canta. Abans hi havia lo de les xirigotes, però ara no es canta. Hi ha gent que ho viu, però per desgràcia els Coros s'assemblen ara més a un Carnaval que no pas a lo que eren els Coros. Això és una altra història. Dic «per desgràcia», perquè la Festa dels Coros és preciosa, però la gent s'estima més sortir de qualsevol manera, ballar amb qualsevol cosa a la mà i sense saber per què se sortia abans (2005).

Se'ns diu que la Festa dels Coros s'assembla cada cop més a un Carnaval. És hora, doncs, que parlem de la Carnavalada, una festa nova nascuda en aquest vast i complex panorama cultural i que se celebra a la Barceloneta des de l'any 1999. En aquest sentit, tot i que no agradi gaire als defensors de la tradició coral, el cert és que avui hi ha molts paral·lelismes entre la Festa dels Coros i la Carnavalada. Per això en el títol d'aquest apartat hem recorregut a l'expressió *bricolatge festiu*, perquè les formes i maneres salten d'una festa a l'altra. Una setmana després del final del Carnaval canònic, coincidint amb el primer diumenge de Quaresma, desenes de comparses tornen a prendre els carrers per fer un recorregut breu però intens que sacseja el barri de cap a cap.

La Carnavalada va néixer coincidint amb el declivi de les rues, en les quals la participació cada any era més baixa. En efecte, des de mitjan dècada dels anys noranta la Rua de la Barceloneta havia esdevingut una celebració intermitent i cada vegada estava més ofegada per disputes internes entre els col·lectius impulsors. En aquest context, la vitalitat carnestoltenca de la zona es va originar en els col·lectius (Selectiu de Cantaires i el Coro de la Perla) que, conjuntament amb el mercat municipal, organitzaven comparses per anar a la Rua oficial de la ciutat. El procés de fabricació de disfresses, els assaigs de les coreografies i els cants a l'aire lliure generaven al barri un seguit de moments carnavalescos espontanis que cal considerar com un dels punts de partida de la Carnavalada. En poc temps, aquestes trobades es convertiren en un dels moments més viscuts del Carnaval local. Valera ho recorda així:

Quedàvem per fer les disfresses. Buscàvem que no fos car per a ningú. No anàvem a lluir. Compràvem tela de colors i unes senyores ens ajudaven a cosir. (...) Una ristra de perruques, una ristra de barrets de colors, una gran capa, per a tots igual. Sortia a dues mil peles per persona i hi entraven el dinar i el sopar. (...) Sortíem a la Barceloneta, al matí cantant, a la tarda anàvem a Barcelona i tornàvem a sortir diu-

menge a la Barceloneta. Era tot un cap de setmana sencer. El cap de setmana anterior sortíem a assajar pel carrer. Anàvem al Centre Cívic i fèiem un dinar, cadascú portava lo seu o compràvem pollastre i patates i repartíem. Si sobrava alguna cosa, quan arribàvem a la nit fèiem un ressorpó (2005).

Grup de dansa equatoriana desfilant pels carrers de la Barceloneta. (Font: Arxiu ARDFP)

Per als comparsers del Selectiu, cantar als carrers del barri era el més important. Sortir a la Rua oficial era una qüestió secundària. Els cants, satírics o no, encara tenen un rol central en la dinàmica descrita. I la influència del vessant musical de l'esmentat Carnaval gadità és, segons els participants d'aquelles colles, indiscutible:

Érem unes vuitanta persones cantant. Vam agafar la idea de Cadis. I com que som una coral vam fer com si fossin caramelles, però al

Carnaval, en conya. Vam demanar permís al Serrat per fer una versió de «Que bonito es Badalona» que es deia «Que bonito que es mi barrio». Vam agafar cançons de les xirigotes de Cadis i altres d'autors coneguts, i les vam adaptar (Óscar Valera, 2005).

El repertori de cançons que any rere any ha anat generant el Selectiu de Cantaires en aquestes sortides és inabastable. Les músiques no es componen per a l'ocasió, sinó que se solen treure de peces conegudes, des de *chirigotas* de Cadis fins l'últim *hit* de l'estiu passant per tangos, rumbes, sambes, havaneres... En les lletres, els comparsers descriuen aspectes de la seva vida quotidiana, expressen queixes o criden a la festa. Però sobretot mostren, quasi obsessivament, un amor profund i apassionat pel seu barri, un veritable orgull de formar-ne part a viva veu. Posem-ne alguns exemples:

*Hoy es el gran día / Hoy es la gran fiesta / Hoy es Carnaval.
Vamos todos disfrazaos / Siempre muy engalanaos / Vamos a bailar pa
poderos animar.
Y es que cada año / Nos ponemos algo / Vamos preparando / Unas chi-
rigotas.
Y es que estos payasos, nena / Son de la Barceloneta / Y han salido solo
para hacernos disfrutar.
Baila y ríe con nosotros / Baila y diviértete / Ponte cualquier trapillo y
bájate.
Baila y ríe con nosotros / Baila y diviértete / Ponte cualquier trapillo y
bájate.
Ay, ay, ay, som de la Barceloneta / Ay, ay, ay, farem un gran xivarri
Ay, ay, ay, del Selectiu de Cantaires / Ay, ay, ay, l'orgull de tot el barri*

Barceloneta te adoro / Barceloneta te quiero / Tu eres lo más bonito que hay en el mundo entero. No te importe lo que digan las lenguas de doble filo...

Que el Selectiu de Cantaires / Mal que les sepa y mal que les pese / Estará siempre cantando / Con mucho cariño pa toa su gente.

Tot i que la major part dels cants entonats tenen un aire alegre, festiu i desimbolt, també podem trobar lletres de denúncia, més amargues, referents a determinades situacions socials, la tasca dels polítics o l'estat degradat de zones del barri:

Decimos que no al racismo / Y hay que ver como tratamos / A todo aquel que cruza / El estrecho en patera.

Racismo, Racismo, Racismo / Y a otro del mismo color / Se le trata como a un Dios / Cuando llega con el yate / Pa veranear en Marbella.

Despreciamos a tos esos negros / Que van vendiendo su vida / Pero estamos encantaos / con el del Cola Cao / Porque el tío es futbolista.

Quien dice que este país / No es de racistas

Loco, loco, loquito, loquito, loco / Nadie quiere a un gitano que vende flores / Pero son recibidos hasta en Palacio / Si son cantantes o bailaores.

Loco, loco, loquito, loquito, loco / A nadie le importa aquí el color / Ese otro racismo / Más duro y más puñetero / Tanto tienes, tanto vales.

Aquí solo importa el color del... dinero.

A nadie se le cae el alma al ver que te vas hundiendo...

Tan sucio, tan descuidao, descomponiendo / Con lo bonito que eres.

Yo comprendo que tu eres muy antiguo / Tu ya ni te sostienes...

Da pena verte quemado / Ver tus esquinas ya desconchadas de tanto tiempo /

Els veïns de tota
la vida viuen
intensament la
desfilada
carnavalesca.
(Font: Arxiu
ARDFP)

*Yo ya noto que no puedes/ Que tu te estás rindiendo.
Que poca vergüenza / Aquí está visto que no quedan sentimientos.
Que si yo la derecha / Que si yo el centro / Que si la izquierda.
Na más que miran pa coger un asiento.
Yo se que el final de todo es el tirarlo / Po aquí nadie tiene cojone de
esto arreglarlo (...)*

*Canta amigo, canta alto / No hay que dejar de cantar
Canta amigo, canta alto / No hay que dejar de cantar
Porque hay quien tira a matar / Para que calle tu canto
Porque hay quien tira a matar / Para que calle tu canto*

Totes aquestes cançons de Carnaval van anar arrelant. L'any 1997, arran de la bona sintonia entre alguns membres de les entitats de comparsers, es va començar a treballar en la idea de resuscitar la Rua. L'Ajuntament va proposar que es fes una setmana abans de la desfilada oficial. Però justament en aquells dies els grups impulsors tenien més feina preparant els vestits i assajant les cançons. Ara bé, la proposta, finalment, es va acceptar i la convocatòria va ser un fracàs. Des del principi, en el procés de naixement i consolidació de la Carnavalada, les tensions amb l'Ajuntament han estat presents:

Ho vam intentar i no va venir ni Déu. Tothom posava el nom al cartell com a organitzador perquè havia anat a la reunió, però a l'hora de la veritat al carrer no vam ser més de quaranta persones. La cosa no va funcionar, encara no estava calent, el tema. (...) L'any següent no es va fer res. Vam esperar un any i després, veient que ningú feia res, vam decidir tirar endavant la Carnavalada (Óscar Valera, 2005).

I com passa a gairebé tots els Carnavals de barri, sempre hi ha noms propis que destaquen i als quals tothom adreça quan es busca informació sobre la qüestió. En la gestació de la Carnavalada, el personatge central és *Samarreta*, membre del Selectiu, cap de comparsa i apassionat per tot el que faci olor de Carnestoltes. Ell mateix es presenta:

En el año 73 me disfracé por primera vez, con una falda de paja, una peluca y el cuerpo totalmente pintado de negro. Me atreví a salir a la calle. Tuve que correr porque unos policías se habían fijado en mí. Aquel fue mi primer disfraz. Al año siguiente de prehistórico y al siguiente de marciano. En el 76, al no haber ninguna fiesta en Barcelona, me fui a Sitges y Vilanova, y el ambiente que viví allí un sábado me hizo ver que esta celebración no era solo ponerse el disfraz. Era vivirlo. (...) Desde entonces, cada año un disfraz, siempre diseñado

por mí y por mi prima que me los cosía. Siempre con capa. De Quasimodo, de Marajá, de Rocky, de Rá. (...) Gané algunos premios, pero decidí no participar más en concursos por entender que nadie puede decidir quien es el mejor (2004).

Més endavant, amb la seva família, *Samarreta* va organitzar petites comparses temàtiques per desfilars a la Rúa oficial o per sortir a fer un tomb pel centre de la ciutat:

Volvimos a la carga en el 93, toda la familia, estamos presentes en la Rúa con un disfraz de indio; al siguiente es la familia de Luis XV al completo y después Peter Pan, Campanilla y el capitán Garfio. Ese fue el año de la lluvia, que putada, suerte que pudimos hacer media Rúa. El año que la Rúa salió de Atarazanas, todos nos vestimos de sacerdotes satánicos..., por darle un nombre al disfraz (2004).

L'any 1997, ja com a membre del Selectiu de Cantaires, va crear amb uns companys d'aquest grup una nova comparsa al barri que donaria peu a la Carnavalada:

Al salir del ensayo de la coral, fuimos a tomar unas cervezas y hablamos de la Rúa, que no había ido muy bien. El año que viene, dijimos, por Carnaval podríamos disfrazarnos fulano, mengano y sotano, ponernos un trapo, coger una guitarra e irnos a correos a tomar unos vinos. Cantamos aquí, un vino, luego otro allí... (...) Pero al llegar a casa, mi mujer me dijo que de eso nada, que ella también venía. A mis compañeros les pasó lo mismo. De repente éramos casi veinte (...). Íbamos de brujas. Al iniciar los ensayos, nuestra sorpresa fue mayúscula, vinieron más de cuarenta personas (2004).

Gràcies a l'èxit de la comparsa, l'any 1999 el Selectiu va crear la Carnavalada. Tot i que des del principi la col·laboració de diversos coros com *Los que faltaban*, *La Perla* o *L'illa de Maians* asse-

gurava una presència mínima de gent, pocs creien que la convocatòria tindria èxit. Durant els preparatius es va demanar al Centre Cívic que donés suport a la iniciativa aportant bandes de música, però la resposta va ser negativa. S'argumentà que la festa no aplegaria més d'unes desenes de persones. Segons explica *Samarreta*, «se'm van riure a la cara quan jo vaig plantejar que seríem uns trescents» (2004). Així, la qüestió dels músics es va resoldre demanant la participació a amics de grups corals del Raval, com El Girasol, que ja sortien a tocar als mercats pel Carnaval. La bona relació entre carnavalers d'un barri i de l'altre va anar donant consistència a la festa. Cal destacar, en aquest sentit, la importància de la participació de la comparsa de Nou de la Rambla, una de les més antigues del Carnestoltes oficials barceloní. Molt nombrosa i lluint vestits espectaculars, contrastava amb la resta de grups participants. Óscar Valera recorda aquells moments de «bricolatge» festiu:

**LA CARNAVALADA
2006**

DIUMENGE 5 de MARÇ
A les 10'30 h. Al Moll del Relotge

PARTICIPAN

COORDINADORA D'ACTIVITATS CORALS, GRUP TEATRE 4art de CASA,
A.E.I.G. LA SALLE BARCELONETA, ESPLAI ILLA LA GAVINA,
A.C.H. LA PERLA, KANTUTA, COMISSIÓ FESTES C//. PESCADORS,
ESCOLA D'ADULTS BARCELONETA, S.C.R. ELS AMICS, S.C. EL GIRASOL.

ORGANITZEN

COORDINADORA D'ACTIVITATS CORALS, GRUP TREATRE 4rt, CASA
A.E.I.G. LA SALLE BARCELONETA, S.C. U'ILLA de MAIANS, A.C.H. LA PERLA

COL·LABOREN

CONFERARIA de PESCADORS de BARCELONA

Convocatòria a la Carnavalada, festa nascuda l'any 1999, que gaudeix d'un fort arrelament al barri. (Font: Arxiu ARDFP)

Vam anar inventant la festa. Vam anar a buscar al carrer Nou de la Rambla, que té una comparsa molt bona, que la presidenta Laura era amiga del Samarreta. Doncs aquella era la comparsa estrella. Com que ells anaven a la Rua de Barcelona collonuts, com Déu mana, aprofitaven els vestits, es gastaven uns calés, sortien a Barcelona i podien aprofitar el seu vestit per a una altra rua a la Barceloneta. Aquí eren com els sibarites, eren els Ronaldinhos de la festa, tothom estava esperant la disfressa que portaria Nou de la Rambla. Perquè era tot lo contrari del que era la festa al barri: igual sortíem de putes, de mossens, de metges, les disfresses aquí eren molt senzilletes. Te ponías una bata y pasando. Sortíem a passar-ho bé (2005).

I parlant d'aquests contrastos, *Samarreta* aborda una de les grans diferències de fons que hi ha entre dos models festius:

Jo, cada any, deia a Nou de la Rambla: «Vosaltres a Barcelona aneu a lluir, a guanyar, a competir amb les demés comparses. Aquí, a la Carnavalada heu de venir a disfrutar, a passar-ho bé!»

Una de les dificultats afegides que va trobar l'inici de la Carnavalada –recordem-ho, parcialment inspirada en el *Domingo de piñata*– foren les reticències generades al voltant de la data de la celebració, ja en temps de Quaresma. Per neutralitzar aquests neguits, els ideòlegs de la festa van inventar una llegenda que justificava un Carnaval esdevingut una setmana després de l'enterrament. No era adequat que, un cop mort el rei, ressorgís la festa. Per això se'l va ressuscitar a través d'una història que el presenta fugint del seu destí, borratxo, ballant a la platja de la Barceloneta. Aquí el rei és un malfactor que s'amaga als baixos fons d'un antic barri mariner i que s'enamora perdudament de Lola la Tavernera, coneguda amb el malnom de *la Samarreta* pels provocadors models que llueix. Fornicant a la platja, Lola i el Carnestoltes engendren la il·lustríssima Carnavalada, una mena de guerrillera que venç la

Quaresma i que recupera l'esperit carnavalesc. Però altres justificacions són ben pragmàtiques, ben allunyades de la llegenda i lligades amb dinàmiques empresarials de què hem parlat al capítol 6:

Un grup de fregadores durant la desfilada de l'any 2005. (Font: Arxiu ARDFP)

Ho vam fer així perquè el mateix cap de setmana de la Rua no pots anar ni a Focus, ni a Sonostudi a llogar altaveus ni equips de so, perquè ja està tot llogat des de fa mesos. O sigui que ni tens bandes ni tens equips de música. En canvi, la setmana següent, pots anar a llogar lo que vulguis, ho tens tot (...). Pots anar a buscar bandes. Una setmana després tenen temps. Si vas a buscar bandes el dia següent de la Rua de Barcelona estan cansats i no tenen ganes de res (Óscar Valera, 2005).

Tot i les dificultats, la primera edició de la desfilada –dues hores al matí recorrent el barri de cap a cap– va deixar molt bon gust de

boca. En les següents convocatòries es consolidà l'itinerari¹¹ i s'hi van anar afegint altres col·lectius, com el dels Diables de la Barceloneta, la Coordinadora de Coros, la Federació de Carrers de Festa Major, els Timbalers o el Grup de Teatre Quart de Casa. La primera edició aplegà poc més de dues-centes persones i l'any 2005 n'hi participaren més de set-centes. L'èxit progressiu anà reforçant la voluntat de construir una festa amb personalitat pròpia que, si bé relacionada directament amb l'imaginari, es desenvolupés al marge de les dinàmiques del Carnestoltes de Barcelona. Com explica, un altre cop, Óscar Valera:

Nosaltres volíem que fos la Carnavalada, que quedés la Carnavalada, no una rua més de les del Carnaval de Barcelona. Que tingués cara i cartell. Perquè la gent, quan ho veïés en el mes de gener, tingués en compte que es fa una festa. (...) Ara la gent ho té molt present. Durant l'any al diari del barri surten anuncis entre veïns de «Oiga si tiene disfraces no los tire, para la Carnavalada del año que viene, los recojo». Hi ha ganes (2005).

Pel que fa a l'organització, la festa s'ha desenvolupat des del principi amb uns paràmetres molt particulars. L'última setmana d'octubre es fa la primera reunió, es valora l'any anterior i es convoquen les comparses. Es busca la col·laboració de totes. Formalment, les decisions són a les seves mans: els agrupaments que participen un any muntant una comparsa poden entrar a l'equip organitzatiu l'any següent. Un altre dels criteris directors és «no moure diners» i fer intercanvis de favors entre els col·laboradors. Amb relació a això, l'absoluta autonomia inicial respecte de l'Administració s'ha modificat, però les demandes són molt concretes:

11. Moll de Pescadors, passeig de Joan de Borbó, Almirall Aixada, Grau Torras, Almirall Cervera, Joan de Borbó, Sant Carles, Miquel Boera, Andrea Dòria, Atlàntida, Maquinista, Cermeño, Ginebra i parc de la Barceloneta.

No demanem ni un duro. Nosaltres el que necessitem és infraestructura. Vam demanar a la Generalitat confeti i equips de so. I quatre trompetes d'aquestes per muntar a sobre dels cotxes. I ho repartim, bandes i cotxes sonoritzats entre els grups. Mirem sempre de repartir la música. A l'Ajuntament, a través del Centre Cívic, demanem els permisos. Calé no necessitem, els que sortim sabem que tot ho tenim que pagar. Som vius, anem aprofitant coses, que si una camilla de metge de l'hospital, que si un carrito del súper... (Óscar Valera, 2005).

Finalment, una condició de la Carnavalada és l'absència de competició i de premis. De nou sorgeix la comparació amb la Rua oficial, que ha fet del concurs un *leit motiv*. Valera explica que aquest esperit no competitiu ha portat més d'un problema amb els responsables del Carnaval oficial:

Ens van dir que havíem d'anar un de cada comparsa a fer de jurat, i nosaltres els hi diem que no, que no tenim ningú que pugui, que no volem. Llavors diuen que ens penalitzaven amb un punt menys. I què? Nosaltres no anem a això. (...) Un any que vam sortir de pallassos, crec que vam guanyar un premi... Ningú va anar a recollir res. Jo no vull cap premi. Per què vull jo vint mil peles? Jo vaig a passar-ho bé. Ara, a Barcelona, la nostra comparsa desfila sense número (2005).

Anar a passar-ho bé, res més. Aquesta és una de les explicacions més recurrents quan es pregunta als participants per què surten a la Carnavalada. D'altres parlen de recuperar l'ambient de barri i de retrobar-se amb la gent de tota la vida. Entre les sobtades pluges de confeti, grups de dones vestides de *motxo*, famílies senceres desfilant –uns disfressats, d'altres no– o grups de joves executant *batucadas* enmig dels carrerons, hi ha qui vol veure en la celebració un moment de retorn a una certa idea del propi lloc, que sovint sembla en vies d'extinció.

Quan l'equip d'investigació ha preguntat, es repeteixen amb insistència qüestions com les petites dimensions dels habitatges, els preus exorbitants, la degradació, la inseguretat o la invasió del turisme si es parla de les moltes famílies «de sempre» que s'han separat, perquè alguns dels seus membres s'han vist obligats a establir la seva residència en altres zones de la ciutat. La situació també es reflecteix en els nous usos del carrer, on els moments de contacte són més fugaços i aquelles clàssiques trobades veïnals davant del portal de casa comencen a formar part d'un passat idealitzat. Malgrat això, molta de la gent que marxa potser no viu a la Barceloneta, però és de la Barceloneta. Part de la seva vida continua tenint lloc al barri. Ho veu Vicenç Orts, expresident del Selectiu de Cantaires:

Molta gent ha pirat, però torna a la Barceloneta quan hi ha festa i recrea el barri en el que jo vivia de petit. La gent que pira en realitat no se'n va, sempre torna per una raó o una altra (2005).

En aquest context, la Carnavalada esdevé una excusa immillorable contra la nostàlgia:

Que es visqui un altre dia com, per exemple, el dia de Nadal, que tot déu es troba per fer el vermut a la Barceloneta. I arriba un moment que familiars que ja no viuen al barri, però que es van assabentar de la festa, tothom diu: «Pues vinga va, baixem cap a la Barceloneta, que hi ha una Rua..., i l'any que ve participem». Els primers anys era genial perquè tornaves a veure els bars plens de la típica colla del barri que s'havien trobat aquell dia per la Rua i aprofitaven per fer el vermutillo i anar a dinar a casa de qui sigui, un any a casa meva, l'altre a casa teva. (...) Per això ens vam veure feliços, per l'ambient de barri, l'ambient veïnal... (Vicenç Orts, 2005).

Les darreres intervencions municipals, lligades amb l'ús dels carrers, també han afectat el funcionament d'una part del teixit associatiu i les activitats que es desenvolupen al barri. Entre els entrevistats, mereix una menció especial l'anomenada *àrea verda*, amb la qual l'aparcament queda restringit als residents empadronats. La Carnavalada també se n'ha ressentit. A l'hora de redactar aquesta història, les edicions futures estan en perill, perquè molts dels seus impulsors, no residents al barri, se senten maltractats. Valera conclou:

Fi de festa al Parc de la Barceloneta, l'any 2005. (Font: Arxiu ARDFP)

Amb això de l'àrea verda jo ho veig bastant fotut. Molta de la gent que organitza són de la Barceloneta, però hi viuen fora. No pot ser que la gent que ve a organitzar un dilluns a les sis de la tarda hagin de pagar dos hores de pàrquing o el dia de la festa, que està tot ple, tinguin que

pagar vint euros de pàrquing. Si per venir a fer, a treballar per la Barceloneta t'ho paguen així, no pot ser. Estem molt, molt dolguts. Hi ha moltes activitats que ja no farem. Ja no fem la cantada de Nadal, no sé si es faran les caramelles al març... La Carnavalada, no sé. T'estan fent fora, t'estan dient: no vinguis a la Barceloneta (2005).

Potser aquest és un dels casos, a més del Raval, en què hem trobat més referències encreuades entre els models de festa i els models de ciutat. La posada en escena d'un Carnestoltes diferent a la Barceloneta no deixa de ser l'expressió d'un territori diferenciat en molts sentits. Per tant, ara caldria aprofundir, des d'una òptica a vol d'ocell, en la manera com se sobreposen, a la gran Barcelona, la política festiva favorita del consistori i les expressions que acabem d'estudiar; en definitiva, com conviuen, s'enalteixen o es marginen les diverses maneres de muntar, viure i celebrar un Carnestoltes.

8. Models de festa, models de ciutat

Parlar de festes a les portes del segle XXI sol comportar una anàlisi crítica de la modernitat. Fins ara hem vist en quines condicions s'ha desenvolupat el Carnestoltes a Barcelona, n'hem repassat la història i l'hem descrit en l'època contemporània, tant pel que fa a la festa oficiosa com respecte a la festa més difosa. Hem vist, en definitiva, que el tipus de celebració està determinat per l'organització i els interessos que hi ha al darrere, i que en la modernitat té lloc el pas definitiu envers un model de festa preponderant: l'oficialoide. En poques paraules, hem estudiat els matisos entre uns Carnestoltes i uns altres, i hem deduït que responen als models de ciutat que viuen, volen o demanen els diferents participants o impulsors de la celebració. Però fins ara només hem analitzat els elements que formen la festa i les relacions de poder que s'hi manifesten. Així, la nostra investigació quedaria coixa si no hi dediquéssim una visió més àmplia.

Entenem per *models de ciutat* els prototipus de relacions socials que es donen entre els ciutadans i els seus governants, segons les visions que es tenen de Barcelona. Per això, tal com hem fet l'anàlisi –a mig camí entre la crònica i l'examen crític–, no podem obviar que un estudi etnogràfic actual ens porta molt més enllà de la comprensió d'una sintaxi o d'una estructura festiva determinada. L'estudi de la festa serveix per analitzar altres fenòmens, és a dir, fenòmens d'un caràcter festiu no estricte: des de la construcció de la identitat fins a la relació dialèctica entre la societat i el poder passant per l'examen d'idearis polítics concrets. En aquest sentit, cada vegada hi ha més investigacions que, com la nostra, es fan en grans àmbits urbans. Són espais on l'estudi etnogràfic de la festa es complica, perquè els actors, en qualitat d'urbanites, no

configuren una comunitat clarament delimitable, malgrat que un grup pugui esforçar-se a aparèixer, com a tal, diferenciat. Com que és així, la complexitat del context es palesa en l'heterogeneïtat de l'objecte estudiat, tant si cerquem analitzar una relació social com si ens interessa un ritual, una col·lectivitat o fins i tot una idea.

Si bé hem vist que la festa encara serveix a un grup humà per «recrear-se» –en el sentit literal de la paraula– en els escenaris de la modernitat, és, més aviat, un dels moments en què es veu millor la relació entre la gent i les institucions. Hem vist l'evolució del Carnestoltes oficiós amb els seus vaivens i hem vist les diferències, les dissidències o sobreposicions que s'han donat als barris. Cada grup, des dels veïns de la Barceloneta fins a l'equip de gestors de l'ICUB, entén, promou i viu la festa de manera diferent. Però encara que les visions del Carnestoltes no puguin ésser les mateixes, la qüestió és que, quan toca, tots es preocupen de muntar-lo, celebrar-lo i fins i tot desplaçar-lo. Tot plegat és degut, en efecte, a l'ús simbòlic de models diferenciats de ciutat.

Per això no podem acabar aquest treball sense parlar d'una altra mena de Carnaval, tan barceloní com tots els que hem descrit. Es tracta d'una festa, això no obstant, que no se celebrà durant les dates canòniques del Carnestoltes. Ens referim al Carnabalona, una Rua multitudinària ideada i encapçalada pel músic brasiler Carlinhos Brown. Amb no gaires variacions, els mitjans de comunicació l'anunciaren sota el lema «Carlinhos Brown porta el Carnaval de Bahia a Barcelona». Fou un dels actes d'obertura del Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004, esdevingut a la ciutat comtal des de mitjan maig fins a mitjan setembre d'aquell any.

La nostra intenció és descriure una festa que considerem paradigmàtica de la modernitat per, a mesura que en fem l'estudi etnogràfic, extreure'n reflexions en relació, primer, amb els altres Carnestoltes barcelonins i, segon, amb els models de ciutat que

cadascun sembla proposar. Diem que ens sembla un paradigma de la modernitat, perquè és l'exemple del fet que les institucions munten fastos quan i com els convé. És la culminació d'un procés que s'inicià després de l'edat mitjana. No en va, als capítols 4 i 5 hem vist que els poders municipals i estatals s'apropien l'energia festiva popular i que la gestionen segons la conjuntura i l'interès institucional. Doncs bé, el Carnabalona no deixa de ser l'actualització de tot aquest transcurs i, a més a més, se'ns apareix com una mena d'híbrid entre la festa més oficiosa i la festa difosa, que hem descrit als capítols 6 i 7. En efecte, el model festiu desplegat al Carnabalona té similituds, per exemple, amb la desimboltura que es dona a la Rua de Marina –perquè la permet–, però també s'assembla, en l'aspecte del control i del disseny, a la Rua oficial del Carnestoltes barceloní.

8.1. DE SEBASTIÀ JUNYENT A CARLINHOS BROWN

En primer lloc, el fet a recalcar és que el Carnestoltes consuetudinari disposa d'uns dies propis per celebrar-se que no estan associats amb la resta de festes del calendari de les estacions, el qual està basat en el curs que fa el sol al voltant de la terra; per exemple, Nadal coincideix amb el solstici d'hivern; Sant Joan, amb el d'estiu, etcètera. En canvi, el Carnaval usual es relaciona amb les fases de la lluna. Per aquesta raó, els dies de la festa, encara que gairebé sempre s'escaiguin dins el mes de febrer, són diferents d'un any a l'altre. Així, a les poblacions catalanes sol començar el Dijous Gras. Per tant, de manera simplificada direm que el Carnestoltes pertany a un sistema amb una lògica pròpia instaurada per l'Església a l'equador de l'edat mitjana (*cf.* el capítol 3).

Però en aquest sentit, la primera característica remarcable del Carnabalona és que es tractà d'un Carnaval –de moment l'anome-

narem així– fora de temps, és a dir, al marge de les dates que se li assignen, almenys, des de fa sis-cents anys en aquestes latituds. No en va, al seu espai web la productora del Carnabalona (Posto Nove) es referia a l'acte dient que era el «Carnaval de Barcelona» (www.postonove.org, 10 d'abril de 2004). I en una entrevista, Carlinhos Brown mateix, quan li demanaven si el seu Carnaval s'adaptaria a la capital catalana, deia: «Torno a repetir que Barcelona tindrà el Carnaval de Barcelona. Només un poble tan carismàtic, tan bell, tan feliç com el poble de Barcelona tindrà els miracles de l'alegria, i aquest és un sentiment que només pertanyerà al poble de Barcelona» (www.ritmes.net, 11 d'abril de 2004).

Quan s'ha estudiat el món festiu en localitats reduïdes amb una base econòmica sobretot agrícola, s'ha dit que les festes servien per a ordenar el temps i per evitar la disgregació de la comunitat local sobre la base d'una distinció entre el temps sagrat i el temps profà. Ara bé, les societats urbanes, modernes i plurals, no estan mancades d'una ordenació del temps, tot i que aquesta ja no es concebi lligada amb un sistema festiu estricte. Actualment, es fa una distinció fonamental entre dies laborables i no laborables, entre temps de treball i temps de vacances (*cf.* Harvey, 1998). Amb això s'ha reforçat una de les velles característiques de la festa, aquella segons la qual la festa era un dia de descans, però –i això és molt important– s'hi ha afegit un sentit d'opcionalitat (Velasco [*et alii*], *op. cit.*: 32 i seg.). Per tant, es pot argumentar que el temps de festa s'ha convertit en temps d'oci, molt sovint associat amb desplaçaments per vacances. O, dit diferentment, deslligant-lo del calendari tradicional, s'ha ampliat el menú festiu. No obstant això, subsisteix un nucli de festes lligades com a sistema, vinculades amb el cicle anual, gairebé celebrades per obligació, de les quals el Nadal o el Carnestoltes són l'exponent més clar.

Reprement el fil, direm que el fet que ens interessa és que el Carnabalona se celebrà el 15 de maig de 2004, un dissabte, entre les 18 i les 22 hores, tot i que la festa al carrer encara s'allargués

prop d'una hora més. Aquí també hem donat notícia d'altres Carnavals fora de temps (la Carnavalada de la Barceloneta o la Ravalstolada del Raval), si bé no deixen de ser actes incrustats en el mateix sistema del període carnestoltesc. Però el Carnabalona es féu al maig i, a més a més, durà una tarda, encara no. Tot això és una mostra d'un dels canvis més significatius esdevinguts en el context modern de la festa. A la introducció ens preguntàvem què hi havia de nou en les festes urbanes actuals, què dóna la modernitat a la festa, i la data en què s'esdevingué el Carnabalona ens n'ofereix un exemple ben il·lustratiu. Arnaldo Nesti assenyala que en les societats contemporànies se celebra un tipus d'acte festiu que no té res a veure amb el calendari, no significa reiteració, ni implica cap mite fundador preconstituït, de manera que no té els referents considerats habituals:

La fiesta (moderna) es un suceso excepcional que nace y se disuelve en un tiempo rápido, toma forma ante algunos sucesos, en general, relacionados con tiempos-situaciones que tienen que ver con el deporte, la pasión musical y cosas por el estilo. La fiesta da cuerpo y forma a una emoción difundida, crea una ola 'estética' tras la presencia de un personaje carismático o un suceso que arrastra (op. cit.: 76).

Aquesta citació sembla feta a mida per resumir gran part del que fou el Carnabalona. Va ser, realment, un fet excepcional i efímer, basat en la presència carismàtica de Carlinhos Brown i com a resultat d'un esdeveniment (el Fòrum) del qual fou el primer acte inaugural popular. Per al que ens ocupa, doncs, és bo recordar que les societats modernes abans distingeixen el temps d'oci del temps laboral que fan la diferència entre el temps sagrat (ritual, festiu i cíclic) i el temps profà, també laboral. Venim a dir, per exemple, que a la Catalunya d'avui s'han traslladat molts dies festius tradicionals al diumenge i les festes majors a l'agost, i que no és casualitat, tampoc, que els partits de futbol es juguin prefe-

Cartell promocional de Carnabalona, acte inaugural al carrer del Fòrum de les Cultures, l'any 2004. (Font: Arxiu ARDFP)

rentment el cap de setmana, de la mateixa manera que es produeixen en aquesta part de la setmana els grans concerts, els mítings polítics més importants i les manifestacions multitudinàries. El Carnabalona de Carlinhos Brown també se celebrà un cap de setmana.

D'altra banda, la planificació del temps i de l'espai és un element constant en totes les societats, siguin o no complexes, i el control d'aquesta planificació és una font de poder social (*cf.* Harvey, *op. cit.*). Ho hem vist quan hem explicat que, posem per cas, el Consell de Cent

va prohibir o promoure els Carnavals a partir del segle XIV, Franco els va prohibir de soca-rel, l'ICUB va ser capaç, l'any 2005, de traslladar la Rua al diumenge, i l'equip que gestiona el Carnaval ha anat canviant la desfílada de lloc. També hem vist el fracàs de la primera Carnavalada de la Barceloneta, perquè l'Ajuntament forçà que es fes una setmana abans del Carnestoltes. I hem observat que les tensions polítiques de l'any 1980 dugueren les comparses a la Gran Via. En efecte, quan parlem de festes urbanes, l'elecció i el control de l'espai sovint són un

motiu de conflicte. És el que saben prou bé els programadors successius del Carnestoltes oficial, quan s'han reunit amb associacions de veïns, de barri i de comerciants, col·lectius, federacions de veïns, entitats i colles.

El cas és que l'elecció i la carnavalització d'un emplaçament sovint responen a interessos contraposats (models diferenciats de ciutat) i que l'interès de l'Administració, en general, és aconseguir una assistència nombrosa i tenir tots els implicats satisfets. En part per això, l'any 2001 la Rua del Carnestoltes oficial es va traslladar a Sants. Però el fet que la Rua del Carnabalona es fes al Passeig de Gràcia no podia ser el resultat de cap lluita d'interessos, sobretot perquè els promotors no hagueren de negociar amb cap col·lectiu de ciutadans. Molts comerços, per exemple, veient el xàfec que els queia al damunt, varen tancar. En aquest cas, hem de parlar d'una tria pràctica i simbòlica a la vegada.

Honorio Velasco (1996: 44) proposa dos tipus d'espais públics on s'esdevé la festa urbana moderna. La Rua del Carnabalona, la Rua del Carnestoltes institucional i fins i tot els saraus de Sebastià Junyent tenen gairebé totes les característiques del primer tipus:

Calles y plazas (generalmente céntricas, pero no necesariamente situadas en los centros históricos) son espacios privilegiados de los grandes actos festivos. Se ven transformados por una arquitectura efímera que resignifica a la permanente (...) con dos sectores diferenciados: uno para los actores rituales y otra para el público espectador. Por ellas transcurren las formas festivas, concebidas como itinerarios.

Curiosament, aquest autor elabora un segon tipus que comprèn els espais perifèrics i els solars de l'extraradi, que sovint són urbanitzats només per a la festa –«*actividades secundarias de diversión, como ferias, verbenas o circos*»– i que després «*cuando todo termina, muestran los residuos del derroche, la euforia y el exceso (...).* Allí el ambiente parece surgido de la nada» (*ibid.*). En aquest tipus,

malgrat que les seves instal·lacions hagin tingut continuïtat (Fira d'Abril i altres esdeveniments), hi situem el Fòrum, entès ara com una festa. Dit això, vegem els aspectes d'una tria pràctica i simbòlica, la del Passeig de Gràcia, per celebrar el Carnabalona.

Hem dit «tria pràctica» perquè, en primer lloc, l'eix central del passeig ofereix les mides idònies en vista de les necessitats de l'espectacle: una rua presidida per un camió –un *Trío Eléctrico*¹² anomenat *Camarote Andante* per a l'ocasió¹³– de vint-i-sis metres de llargada per cinc d'alçada i tres d'amplada, i amb la forma d'un gran peix metal·litzat. Al davant i a peu de carrer, oficiant la cerimònia, hi havia Carlinhos Brown i trenta-vuit músics, la majoria de percussió i de vent, que compartien un cordó de seguretat amb vint-i-cinc ballarines i convidats especials de darrera hora. A banda i banda del tràiler desfilaven els grups de comparses, denominats *blocos*, que facilitaven que l'espectacle fos un concert en moviment. I obrint la Rua hi havia dues serps de roba –l'una vermella i l'altra groga– de trenta metres, cadascuna portada per quinze voluntaris del Fòrum. El tràiler féu el recorregut a tres quilòmetres per hora.

Va ser una tria pràctica, en segon lloc, perquè un carrer com el Passeig de Gràcia és un indret obert i ampli, de trànsit i mobilitat, és a dir, que en una via com aquesta es pot anticipar la festa abans que comenci i es pot seguir un cop acabada. En poques paraules, el Passeig de Gràcia permeté la concentració prèvia de la gent, que dues hores abans hi començà a arribar de manera més o menys esglaonada, i facilità la dispersió progressiva un cop finalitzada la

12. Així és com anomenen a Bahia els grans camions que cada grup porta a la Rua. Segons el col·lectiu, es balla i es toca damunt del vehicle, de manera que la Rua que el segueix pugui veure les estrelles musicals.

13. Equipat amb cinquanta-cinc mil watts de so, dues pantalles de vídeo de dos metres quadrats als ulls del peix i focus multidireccionals, amb el sostre habilitat de tal manera que hi cabien unes trenta persones ballant. Disposava, també, d'un sistema d'edició de música i de vídeo en directe.

Rua. Des del lloc on començava (cantonada del Passeig de Gràcia amb el carrer de la Diputació) fins al lloc on el tràiler emprendreia la tornada (Jardinets de Gràcia, a la Diagonal), els assistents s'hi concentraren des de primera hora per agafar, com qui diu, posicions. Ja es veien, també, algunes rodes espontànies de *capoeira* i diverses *batucadas* aquí i allí. Al final de l'espectacle quedaren petits blocs de gent que seguia ballant i bevent, que seguia «de festa», perquè el carrer, a diferència del local o de l'envelat, pot semblar que no tanca. No obstant això, dues furgonetes de la policia nacional i dues de la guàrdia urbana acompanyaren els camions de neteja de l'Ajuntament, encarregats d'anar dispersant els tocatardans.

Però també va ser una elecció pràctica en referència a les situacions de risc. Anem a pams: d'entrada, hi havia la possibilitat que hi anés poca gent. En les societats rurals, el principal motiu de fracàs és la meteorologia, que pot implicar un gran inconvenient, puix que l'absència de gent és gairebé inconcebible, però «l'opcionalitat», en contextos urbans moderns, no garanteix cap èxit de participació, perquè ja hem vist que el menú festiu és més variat.

Hem vingut amb la dona i uns amics. És clar: això és un evente molt important de Barcelona, i venim expressament des de Terrassa per veure'l. Però no es pensi, que allí també teníem una gran festa, un altre Fòrum, perquè avui inauguraven el nou multisales. No ho sé: al final hem vingut aquí i esperem que ens agradi (Carnabalona, 17:45).

Els comentaris d'aquest senyor mostren de manera immillorable el que anem dient. Ell i els seus van haver de triar entre el Carnabalona i la inauguració d'un cinema a la seva ciutat, que ell anomenava *un altre Fòrum*. Emperò, en els Carnestoltes habituals, oficials o no, com a mínim hi ha la possibilitat de repetir, de fer-los o gaudir-los millor l'any següent. En una festa com el Carnabalona no. Per tant, l'elecció d'un carrer cèntric assegura, si més no, un grau d'assistència raonable. Els accessos i la proximi-

Sardinada
popular al
mercat de
l'Abaceria
Central al barri
de Gràcia.
(Font: Arxiu
ARDFP)

tat a altres llocs on es pot seguir la festa també són determinants quan es tracta de la participació.

Ara bé, un dels perills principals en aquestes festes, altament espectacularitzades, prové de l'objectiu mateix que cerquen els organitzadors: la presència massiva de gent. En aquest sentit, la multitud d'accessos al Passeig de Gràcia i la quadrícula de l'Eixample garantien l'actuació, si convé, dels serveis mèdics d'urgència. I el valor pràctic de triar aquesta via va molt més enllà de garantir un bon grau de participació o de garantir la seguretat dels assistents a l'acte. Hi ha, per dir-ho d'alguna manera, un altre risc.

En las grandes sociedades urbanas, el riesgo afecta (...) a esas situaciones que Turner designó con la categoría de «liminoides», en las que el flujo

de la actividad es más relevante que los objetivos de la acción misma y que, sin caracterizarse necesariamente por la destrucción y el desorden, vienen marcadas por la ruptura de normas y la liberación (Velasco [et alii], op. cit. : 32).

Quan l'acumulació d'individus és abundant, hi ha el perill que algú prengui mal i es malmetin coses, sobretot si l'aglomeració és a causa d'una festa, situació en la qual haurien de trobar aixopluc algunes actituds recriminables la resta de l'any. De la citació anterior en traiem que el tumult o la desobediència són parents propers de la festa, cosa que ja hem vist al capítol 5. D'altra banda, el portaveu del Fòrum Universal de les Cultures, Oleguer Sarsanedes, es referí al Carnabalona amb els termes de *Rua mundial* i *Carnaval de tots*, i l'endemà de l'acte es mostrà enormement satisfet per «la participació de gent de totes les edats, procedència i condició» (Europa Press, 16 de maig de 2004). Tenia raó: a la introducció vèiem que una festa exemplifica i fa visible la segmentació social, té una funció pedagògica en el sentit explicatiu que, malgrat el paper quotidià de cadascú, més enllà de les adscripcions d'edat, dels rols laborals i de definicions jurídiques, hi ha un «nosaltres». És cert que hi era tothom, incloent-hi els que no volien que se celebrés el Carnabalona.

Als Jardinetes de Gràcia s'havia congregat un grup anti-Fòrum format per una trentena de persones vestides de negre. El dia abans, diversos mitjans alternatius convocaven una «Rua contra el Fòrum», que justificaven de la següent manera:

La Rua (Carnabalona) és un acte que el Fòrum va organitzar per què hi anés la gent que no pot pagar entrada (!?). La idea de protestar, va sortir de gent brasilera que estudia a Barcelona, després que els convidessin a anar al darrera del C. Brown a ballar samba. Van al·lucinar que tinguessin el morro d'anar pel món amb l'estereotip de brasiler quan se'ls omple la boca de conèixer les altres cultures. Hi serem per

protestar per la fantasmada... (www.indymedia.org, 14 de maig de 2004).

Es tracta, un cop més, de models diferents de ciutat, de societat, que es visibilitzen, en aquest cas, d'una manera semblant a la utilitzada durant el Carnestoltes oficial de l'any 2004 (vegeu el final de l'apartat 3 del capítol 6), quan una rua alternativa va acabar a la Placeta del Pi per ocupar un immoble de l'Ajuntament. Però el dia del Carnabalone hi havia cinc dotacions de la policia nacional als Jardinetes de Gràcia. Els agents van anul·lar, literalment, qualsevol intent d'èxit de l'empresa anti-Fòrum, però no solament ells, sinó la munió de gent que ballava i l'eixordador volum de la música, que van contribuir a la dissolució dels descontents. S'ha de dir, també, que la presència d'agents d'incògnit acabà de fer avortar aquesta espècie de contracte.

Des del punt de vista pragmàtic, elegir el Passeig de Gràcia, en resum, ajudà a propiciar la participació –una funció semblant a la de la plaça pública en contextos premoderns (Bajtín, *op. cit.*)–; possibilità la capacitat suficient de volum per a un espectacle de les característiques esmentades, facilità que es garantis la seguretat dels celebrants i permeté un control eficaç dels possibles aldarulls. Fer una festa així al Passeig de Gràcia denota un model concret de ciutat que podem situar a mig camí entre la filantropia, la dinamització comercial i l'autolegitimació, talment com la colla de Sebastià Junyent festivalitzava el seu entorn immediat del Born.

Ens hem referit a un espai, el de la festa, que creix a mesura que les societats entren en la modernitat, atès que les celebracions cada cop apleguen més gent, la qual cosa, d'altra banda, s'ha convertit en una necessitat dels organitzadors, generalment les institucions, en el que Georges Balandier ha anomenat *un marc de teatrocràcia moderna* (1988: 112). Això vol dir que el poder, en les seves posades en escena, cada vegada es mostra d'una manera més espectacularitzada i amb escenografies d'un barroquisme en

augment. Quan es diu que el poder «es mostra», no necessàriament es fa referència a la seva presència física. De vegades n'hi ha prou amb pagar la festa, amb aparèixer darrere d'un logotip en l'apartat dels patrocinadors. Tot això es conjumina amb les imatges de multituds, d'estadis plens durant els darrers mítings de campanya, de les finals esportives, però també es veu en esdeveniments festius com la Festa del Cel o el Piromusical que tanca les Festes de la Mercè. La societat moderna se sol recrear en aquests espectacles, unes representacions públiques que, a més d'un aspecte formal, tenen una forta càrrega simbòlica, sovint emana da de l'ús extraordinari de l'espai públic. El recorregut del Carnalona així com les apropiacions de què fou objecte el Passeig de Gràcia tenen una veritable importància per a l'anàlisi que s'ha proposat aquí. Insistim que es tracta d'una fita en un recorregut que ve d'antic. El muntatge aparatós que es feia al Born al principi del segle XVII amb un bosc fals i els torneigs, l'arribada de la reina del Catay (vegeu l'apartat 2 del capítol 4) o les fantasies de l'Espardenyer del Born potser en són els antecedents més documentats.

D'altra banda, a la introducció vèiem que l'espai públic, resultant de la trama urbana, és capaç de generar imaginaris, bàsicament suscitats pels usos que en fan els individus. Tot espai urbà desenvolupa un conjunt de dinàmiques pròpies que configuren les característiques que el defineixen socialment, culturalment, políticament i econòmic (cf. Martí i Casanovas, 2004). Com a escenari en el qual es dona un model determinat de relacions públiques i de convivència, no pot ésser considerat un espai imparcial, i molt menys com un motlle buit disposat a acceptar qualsevol reestructuració. Com diu Nadja Monnet (*op. cit* : 88), cal trencar amb la il·lusió de la neutralitat cultural de l'espai públic. Per dir-ho diferentment, la Rua de Carnaval del barri de Gràcia ajuda a «pensar» i desmarcar el territori, cosa que a Sants, que suporta la Rua general, es fa més difícil. El Carnalona fou, des

Disfressa
manufacturada
a la Rua del
Clot, l'any 2003.
(Font: Arxiu
ARDFP)

d'un punt de vista simbòlic, una eina per «pensar» la Barcelona del principi del segle XXI.

Dit això, per començar el següent apartat, direm que ens cal situar el Carnalona a mig camí entre una rua com la del Carnestoltes institucional i la multitud de desfilades als barris. En la primera, els espectadors quasi no trepitgen l'espai ni el carrer per on desfilen les comparses. Als barris, aquest aspecte és molt menys atès, com a les rues del Clot, de Sarrià, etcètera. En aquestes darreres, el panorama és un aiguabarreig entre comparsers, músics, diables, espontanis disfressats i espectadors. El Carnalona fou, des d'aquest punt de vista, un híbrid.

8.2. MODELS D'APROPIACIÓ TERRITORIAL

A grans trets, el dia del Carnabalona hi hagué dues «apropriacions» distintes i clares del Passeig de Gràcia, que responien a dos usos simbòlics diferents. Dues apropiacions desiguals que una vegada més ens fan pensar en models diferenciats de ciutat.

Hi ha la facultat de privatitzar un lloc, cosa que implica la llibertat d'organitzar els espais a voluntat i que comporta la propietat jurídica o similar (*cf.* Pol, 1996). Aquest és el cas dels organitzadors, de l'Ajuntament, que pogueren muntar el Carnabalona tal com cregueren més convenient. També és el cas del barri de Sants, tot i que l'organització té menys poder de decisió sobre el seu espai públic. I és un fet que no es dóna a la Barceloneta, on els veïns reben tot un conjunt de traves a l'hora de muntar la festa que volen. Anomenem *apropiació des de dalt* aquest tipus de poder en el sentit que les administracions són qui té la competència d'adjudicar els usos extraordinaris de l'espai públic. Per oposició a aquest sistema, anomenem *apropiació des de baix* l'ús que els assistents al Carnabalona van fer del Passeig de Gràcia, un model que té dosis més altes d'improvisació i que sembla un dels pocs espais amb una reminiscència de quan les classes populars ocupaven els carrers espontàniament. Ambdós models surten de parafrasejar la formulació d'Álvaro Rodríguez (*cf.* 2001) en el seu estudi de les demandes ciutadanes en certs espais urbans amb vista a fer-hi esports i del fet que l'Administració, quan les atén, interpreta i reestructura els indrets i pot obligar els col·lectius que fan la petició a formalitzar-se jurídicament com a aitals.

Tanmateix, encara que vingui de més lluny, a la Barcelona dels darrers trenta anys s'ha pogut comprovar que les elits polítiques locals han renovat estratègies de persuasió ciutadana, molt sovint cristal·litzades en festes i espectacles massius en detriment d'altres festes com el Sant Joan. Tot plegat són accions institucionals que provenen d'apropriacions espacials des de dalt. En són bons

exemples la Mercè, la inauguració dels Jocs Olímpics o el gran espectacle pirotècnic que clausurà el Fòrum. Si se'ns permet l'expressió, direm que s'ha carnalitzat la ciutat –això sí: un model concret– per fer-la desitjable. Simultàniament, els governs successius de la ciutat han mirat de crear una memòria urbana, un present integrador que resumeixen molt bé les expressions *marca Barcelona* o *model Barcelona*, utilitzades tant pels crítics de l'Administració com per ella mateixa. Doneu un cop d'ull als monogràfics de la revista *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, editada per l'Ajuntament, i veureu l'abundància de referències a la marca Barcelona quan es tracta de parlar de cultura, disseny, etc., o de mencions del model Barcelona quan es vol conjuminar l'aspecte social amb l'econòmic. A la ciutat comtal, realment, s'ha mirat de construir una identitat barcelonina en una successió d'accions que ha culminat, en part, en el Fòrum 2004. Ara seria massa llarg ni tan sols esbossar les línies d'aquest procés, tot i que ja l'hem intuït en el seguiment dels Carnestoltes postfranquistes. Potser n'hi haurà prou amb un repàs breu dels lemes de les campanyes publicitàries de l'Ajuntament: «Barcelona més que mai», «Barcelona: la botiga més gran del món», «Posa't guapa», o «Fem-ho B», aquest ideat per Enric Casas i Toni Puig l'any 2000.¹⁴ La darrera campanya observada, a finals del 2005, ha tingut com a lema «Barcelona batega», que plagia l'arxiconegut lema de la ciutat de Nova York.

En aquest context s'ha donat que la festa i el ritual un cop més han demostrat la seva eficàcia com a mecanismes integradors, encara que, com anem dient, sovint es tracti d'una carnalització feta a través d'apropiacions espacials des de dalt. És, en poques paraules, una qüestió de contrapesos: l'Administració s'aboca a

14. ACTAR. *Barcelona Communicates*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003, *passim*. En aquest llibre els autors diuen que «la marca és el municipi, la seva memòria, el seu present i el futur dels seus ciutadans».

muntar una macro-rua al Passeig de Gràcia, mentre que es desentén –mai no del tot, és clar– de la festa del Carnestoltes. En fi, aquesta festivalització d'un cert model de ciutat s'ha desenvolupat gràcies a festes com el Carnabalona, organitzades per l'Administració per seguir creant una identitat urbana, barcelonina, i en les quals la ciutadania es pot presentar com a comunitat espiritual. Els rèdits, que no constitueixen un aspecte nou (vegeu el capítol 4), no solament es poden explicar en termes d'acumulació o recuperació econòmica, atès que la Rua de Carlinhos Brown costà 361.000 €. No: els resultats esperats, quan l'Ajuntament s'apropià, des de dalt, el Passeig de Gràcia per inaugurar el Fòrum de manera popular, són el prestigi, el sí de la ciutadania a la continuïtat política dels seus dirigents, de manera que parlem de beneficis simbòlics. És fonamental la manera com el poder es mostra. Segons Pierre Bourdieu (1980: 226):

La despesa que podem anomenar demostrativa per oposició a la «productiva», que significa que és «gratuïta» o «simbòlica», representa (...) una sort d'autoafirmació legitimadora a través de la qual el poder es fa conèixer i reconèixer. En afirmar-se de manera visible, pública, i en acceptar-se dotat del dret a la visibilitat, per oposició a tots els poders ocults, oficiosos, fins i tot malèfics, el poder s'apropia aquesta forma elemental d'institucionalització que és l'oficialització.

És un lloc comú que la gent recordi Pasqual Maragall pels Jocs Olímpics que «ell va fer a Barcelona» (*La Vanguardia*, 2 de febrer de 2004). Així doncs, es muntà el Carnabalona per cercar l'aprovació, si més no la comprensió, de l'acció consistorial, en aquest cas el Fòrum 2004 i les seves accions subsidiàries com, per exemple, els plans urbanístics, sempre polèmics. En una entrevista al voltant del Fòrum, Joan Clos deia que «si en el 92 reconciliamos la ciudad con la memoria de Montjuïc, ahora lo hacemos con la del Camp de la Bota» (*La Vanguardia*, 2 de maig de 2004). És a dir, segons les

paraules de l'alcalde, i a tall de mostra, urbanitzant el Camp de la Bota es reconcilia la ciutadania amb la memòria d'un lloc, d'un paratge on 1.704 ciutadans antifeixistes foren afusellats entre el 1939 –a la fi només formal de la Guerra Civil– i l'any 1952 (*Avui*, 28 d'octubre de 2004).

Arribats a aquest punt, és necessari recordar que el Fòrum, en qualitat d'acte magne que prenia el relleu als Jocs Olímpics, sempre tingué el problema de la comprensió ciutadana, puix que aquests foren una cosa concreta, un esdeveniment que la gent entengué gràcies al que Berger i Luckman designen amb el terme *coneixement de recepta* (*op. cit.*: 66). Això vol dir que la societat disposa d'una memòria que resulta d'acumular informació, la qual és aplicada a reconèixer actualitzacions d'un fet semblant. Tothom sap què són els Jocs Olímpics i el Carnestoltes, però el Fòrum 2004 era nou, estructuralment nou, i el Carnabalona, el model participatiu que proposava, també. El Fòrum era un pla urbanístic –el màxim exponent de l'apropiació des de dalt–, un seguit de diàlegs entre experts mundials sobre tres eixos (la diversitat cultural, el desenvolupament sostenible i les condicions de la pau al món), una corrua d'espectacles i de festes durant cent quaranta-un dies, un compendi d'exposicions, cursets i tasts gastronòmics, i un llarg etcètera difícil d'aglutinar dessota un mateix paraigua conceptual. I el Carnabalona era una rua que convidava a participar-hi al mig del carrer, a diferència de la Rua oficial del Carnestoltes, però en aquest i únic sentit, propera a les desfilades de barriada.

Amb aquest objectiu, en la missió de fer comprensibles, fins i tot desitjables, els missatges del Fòrum 2004, la Rua de Carlinhos Brown s'inserí en un fet no tan modern com pot semblar. Recordem, per exemple, els fastos que ha organitzat el cap i casal amb les arribades successives de reis espanyols fins als nostres dies. Però si hi ha quelcom nou, és el model de ciutat (de cultura i de societat) que se celebra. Segons Daniel Bell (1989: 33), l'he-donisme, la idea de plaer com a manera de viure, ha esdevingut

la justificació cultural, si no moral, del capitalisme. Així doncs, el mecanisme festiu (Carnabalona) és utilitzat, quan s'organitza des de dalt, per fer entendre les coses simbòlicament, perquè la societat adopti uns valors, una idea de ciutat, de manera plaent. Un dels gestors culturals d'aquest país, amb una llarga experiència en el sector, ho explica així:

Espectadors enregistrant la Rua oficial a l'Avinguda de la Reina Maria Cristina. (Font: Arxiu ARDFP)

Sense les festes com a mecanisme de fer comunitat, o sigui tots a una, però també de comprensió de que hi ha un ordre i que és necessari, les societats i els seus membres acabarien a trets els uns amb els altres. Això els japonesos, que són uns torracollons, ja fa anys que van estudiar el tema i van arribar a la següent conclusió: només amb dades econòmiques, van poder establir que era molt més barat formar musicalment a la gent que no pas resoldre els conflictes –que l'agressivitat del seu model generava–

*i que destruïa el teixit social a base de dissidències. O sigui que, noi, o música o policia.*¹⁵

Sense haver de triar entre la música o la policia, el Carnabalona cobria part de la quota festiva que un pla d'intervenció, finalment econòmic, necessita si es vol legitimar a la ciutadania. Dit diferentment, alguns autors han analitzat el Fòrum 2004 des d'una perspectiva global per acabar afirmant que es tractà d'una gran operació econòmica destinada a cridar la inversió estrangera i a sanjar alguns barris depauperats per atraure-hi habitants amb un poder adquisitiu superior; en definitiva, era un pla extraordinari per vendre l'esmentada marca Barcelona (cf. UTE, 2004). Amb això podem assegurar que el màrqueting festiu i el seu desenvolupament modern en mans de l'Administració gairebé sempre serveixen per donar un nou significat a les accions menys amables o als diversos dirigismes dels poders polítics i econòmics. Una altra cosa és que els objectius s'aconsegueixin plenament o parcial, cosa que hem vist i veurem per sobre al llarg d'aquestes ratlles.

Ens hem referit a l'hedonisme, del gaudi pel gaudi, purament individual o de grups petits, estètic, que de fet és el que féu la majoria d'assistents al Carnabalona. De tot això n'és indicatiu que el batlle Clos volgués, referint-se al tot, que «*el Fòrum sea una gran fiesta. Estaría muy bien si los diálogos del Fòrum se convierten en experiencias sensitivas, no sólo en reflexiones teóricas*» (*La Vanguardia*, 2 de maig de 2004). Si és cert, doncs, que el Fòrum era complicat d'explicar i de justificar, i també és veritat que l'hedonisme i la recerca del plaer són la pasta de la qual es nodreix el capitalisme, res millor que organitzar una rua al Passeig de Gràcia. Res més adequat que apropiat-se des de dalt un espai públic per, entre altres

15. Víctor Cucurull, director de l'empresa de gestió cultural FUSIC, que s'ha encarregat, entre altres responsabilitats, de programar els Carnestoltes barcelonins entre el 2000 i el 2003. També gestiona museus, teatres i una gran varietat de festes al carrer. Els seus clients solen ser les administracions públiques.

coses, donar-li un nou significat a través d'una festa. Tota conjunció d'aquestes característiques sovint és gestionada a través d'espectacles públics i gratuïts, que serveixen per explicar els fets d'una altra manera per mitjà de signes diferents.

Està molt bé, perquè aquests espectacles ens porten a un altre món. La festa popular sempre està bé. El Fòrum és bo i adient. Bueno: aquesta festa del Carnabalona és la part bona, perquè les coses de pago ja no tant (Carnabalona, 19:06).

Som molt velles i no hem vist res. Molt de soroll, aquells cucs gegants, però no ens hem pogut acostar, i això que érem aquí tres quarts d'hora abans, perquè venim d'allí del Poblenou. Però pel jovent això està molt bé (...) i lo millor és que han arreglat la Mina –bueno, encara li falta, eh–, que ja tocava, però jo no sé si aquell noi de les trenetes és brasiler o què dintre (Carnabalona, 20:10).

El model d'apropiació de l'espai públic des de dalt és fonamental per manifestar –i, per tant, per donar un altre significat– que les accions de l'Administració i el seu model de ciutat poden ser tan desitjables com una festa divertida al carrer, entre tots, amb una mena de Carnestoltes capitanejat per un *Noi de les Trenetes*.

Així doncs, fins ara hem apuntat quins podien ser els interessos polítics i econòmics que s'amagaven darrere del Carnabalona. Ratlles amunt també hem insinuat quines voluntats bategaven sota dels actes carnestoltescos, oficialitzats o no. En l'acte de Carlinhos Brown, el rèdit que es busca per mitjà d'una apropiació des de dalt és simbòlic; se cerca que els assistents se sentin membres d'una comunitat i s'espera que la comunitat combregui.¹⁶ Però perquè el cercle es tanqui cal que, en primer lloc, la gent

16. Combregar, segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, té, en sentit figurat, dues accepcions: «coincidir en idees, en sentiments, etc., amb una altra persona» i «creure, fer creure a algú, coses inversemblants».

també s'apropiï aquest espai públic, la festa, i la manera que té de fer-ho és des de baix, és a dir assistint a l'acte. Repetim que el context festiu aboleix momentàniament la censura d'algunes actituds que per elles mateixes són recriminables, com les timbalades espontànies que es feien durant tot el recorregut de Carlinhos Brown, una acció que, d'altra banda, no seria tolerada a la Rua del Carnestoltes institucional.

La colonització del Passeig de Gràcia fou manifestament extraordinària, perquè, a banda de les voreres i de la calçada, es van ocupar els bancs, els fanals i totes les peces del mobiliari urbà que permetien una vista de la funció. L'únic espai no accessible eren els coneguts fanals modernistes, que estaven protegits amb tela negra i cintes. Hi havia gent fent equilibris dalt de contenidors i a les baranes de les sortides del metro; fins i tot més d'una persona es va enfilear als semàfors. Una de les mostres més clares d'aquest interès fou que els sostres dels quioscos eren plens de curiosos. La Guàrdia Urbana els en feia fora cada dos per tres, però, així que els agents marxaven, una nova munió de gent reocupava el mirador improvisat. Una altra prova de l'expectació va ser que alguns escalaren les cabines telefòniques, on es podien reunir fins a quatre persones (una per cada safata) als laterals i un o dos individus al sostre. La imatge, si es pot dir així, recordava la d'una tripulació aferrada al pal major d'un vaixell que s'enfonsa.

A més, aquestes actituds, diguem-ne desimboltes, també les tenien persones d'edat provecta. D'altres formaven grups de gent dreta, que bevien i cantaven, picaven de mans i s'animaven mútuament a ballar. Però posem un altre exemple. Davant de la façana d'una entitat bancària s'hi havia congregat un grup sorollós de persones. Cinc percussionistes tocaven i la gent ballava al seu voltant. Aquesta circumstància dugué dues noies a pujar a l'ampit d'una de les finestres del banc, on es posaren a ballar i a lluir al ritme dels tambors i animades pels crits de la congregació. Una d'elles feia repicar dues ampolles buides de cervesa. Les

noies, alimentades per la transgressió que permetia el moment, se sentien impel·lides a conquerir la finestra del Barclays Bank. El model d'apropiació des de baix fou present al Carnabalona. I aquí tornem a trobar l'híbrid. A la Rua del Carnetoltes oficial, això no passa. A les rues de barri sí, però la desimboltura és d'un altre estil. Potser l'anonimat que garantia el Carnabalona no es dóna al barri o potser és que, efectivament, cada festa posa en circulació models diferents d'oci i de societat.

En tot això hi ha qui pensa (*cf.* Pol, *op. cit.*) que hi pot haver apropiacions simbòliques des de baix per mitjà d'accions que derivin dels models d'apropiació des de dalt –ho estem veient– i vice-versa, com quan l'Ajuntament inclou la Carnavalada de la Barceloneta als programes oficials i la fa passar per una tradició barcelonina. És el moment de tornar al vell món del Carnestoltes.

El públic pren posicions abans de l'inici de l'espectacle Carnabalona. (Font: Arxiu ARDFP)

La Guàrdia Urbana desallotja el Passeig de Gràcia, minuts després del pas de la comparsa de Carlinhos Brown. (Font: Arxiu ARDFP)

8.3. LA SINTAXI FESTIVA I L'APOSTA PER UN MODEL

Hem vist la festa carnavalesca a través dels comportaments que s'hi donen i dels símbols (models de ciutat) que aquesta posa en moviment. Diversos autors han utilitzat models interpretatius de la festa i del ritual que, si bé difereixen en l'enfocament, encaren les anàlisis de les litúrgies com si es tractés de textos, d'històries i missatges (símbols) que un grup humà posa en circulació a fi de diferenciar-se. Tanmateix, en el punt anterior hem presentat el Carnabalona com a frontissa entre els interessos del poder i l'acceptació o comprensió d'aquests per la ciutadania. Hem vist que una festa gratuïta i popular obeïa a una necessitat, la que tenia l'Ajuntament de fer amable una vasta operació econòmica, i la voluntat paral·lela de seguir creant una identitat barcelonina concreta, pluricultural i comercialitzable. El Carnabalona fou concebut perquè els ciutadans donessin un *sí* general, encara que

simbòlic, als seus dirigents i llurs projectes. És una funció que dista molt de les que es poden atribuir al Carnestoltes oficiós, incloses les festes de barri, la qual cosa explica, en part, l'atenció menor que els dedica el consistori.

D'altra banda, la sintaxi és aquella branca de la lingüística que estudia les relacions dels mots en una oració i les funcions que hi acompleixen. Creiem, doncs, que si analitzem la sintaxi carnestoltesca del Carnabalona, els símbols que s'hi posaren en joc, podrem entendre millor la funció de frontissa que li adjudiquem i l'èxit que aquest model festiu suposa, raó per la qual el consistori el té més en compte.

A Candeal Pequeno, un petit barri pobre de la zona de Brotes, a Salvador, una parella de joves que es deien Renato i Madalena seguien les passes del seu primogènit. Les expectatives que tenien per a aquest nen eren que es convertís en un bon home i que aprengués un ofici; el nom que van posar al certificat de naixement del petit va ser Antonio Carlos Santos de Freitas, i el seu destí estava definitivament marcat per la música (Dossier de premsa del Fòrum, 22 de març de 2004).

Aquest text apareixia dos mesos abans del Carnabalona, però la figura de Carlinhos Brown feia anys que era coneguda arreu. L'artista féu el seu primer concert a Catalunya l'any 1999 en el Festival de Blues i Ritmes de Badalona a les tres de la matinada, concert al qual van assistir un centenar escàs de persones (*Avui*, 16 de maig de 2005). A partir d'aleshores la seva figura va rebre reconeixements variats que en van fer créixer la llegenda, tan recurrent, del noi pobre que lluita pels seus, de l'home bo i generós que es fa a si mateix treballant fort i d'acord amb els valors de la pau, la solidaritat i l'amor ecumènic. Hi va contribuir, a banda de l'èxit musical, la UNESCO, que l'any 2002 li va donar un premi per la seva lluita contra les desigualtats socials. I a Espanya se'l va aclamar amb la pel·lícula que li dedicà Fernando Trueba, que té el

títol explícit d'*El milagro de Candeal* (2004) i en la qual Carlinhos Brown és elevat a la categoria d'un semidéu amb rostre humà. Enumerar la llista de trets biogràfics que han fet de Brown una sort de mite modern seria feixuc. N'hi haurà prou amb saber que ell mateix és qui no es cansa de dir que de petit va passar gana, que no va anar a l'escola, que la música el va salvar de la delinqüència i que ell ha estat qui ha revolucionat el Carnaval de Bahia. De totes maneres, la figura de l'individu que no té res, s'envolta dels marginats i els enalteix, i aconsegueix moure muntanyes només amb l'alegria, la fe i l'amor pels desencarrilats no és nova en la nostra cultura occidental: el rei dels Carnestoltes sol ésser així.

El 2005 un diari espanyol comparava Carlinhos Brown amb el Quixot i els equiparava pel que fa a la tenacitat i la lluita contra la injustícia (*El Mundo*, 16 de gener de 2005). Sense haver d'anar més lluny, doncs, el rei del Carnabalona aparegué com qualsevol rei carnestoltesc. El músic brasiler era algú que venia de fora, des del Brasil, per dur-nos «*la magia del Carnaval de Bahia*» (*El Mundo*, 14 de maig de 2004). Vingué envoltat de llums, de colors i de soroll. Amb aquell pompós llenguatge periodístic, un punt èpic quan es tracta d'espectacles massius, se'l presentà, també, com un personatge amb poders sobrehumans. Entre els molts titulars de premsa es podia llegir «Brown col·lapsa Barcelona» (*El Periódico*, 16 de maig de 2004), «Terratrèmol al passeig de Gràcia» (*Avui*, 16 de maig de 2004) o «Rua mundial!» (www.ritmes.net, 14 de maig de 2004), uns titulars que recorden els del diari patrocinador del Carnestoltes oficial, quan aquest s'esdevé.

Tota l'estona ens hem referit al carisma de Carlinhos Brown. Segons Salvador Giner (1996: *passim*), el carisma és una propietat que poden tenir els objectes, els individus, les nocions, les paraules i les accions. És, concretament, la propietat de ser més del que empíricament són, d'anar més enllà i, amb freqüència, la facultat d'enllaçar amb el sant, amb el sagrat. Ara bé, analíticament, el

carismàtic, el sant i el sagrat no són el mateix, però resta evident el seu parentiu. Per tant, la perenne dimensió religiosa de la persona i de la societat fomenta la permanència del carisma en condicions de secularització avançada. I no solament la seva persistència, sinó també la seva centralitat en la vida de les societats modernes (Delgado 1992: 23 i seg.). No obstant això, recordant el que hem dit sobre la temporalitat flexible moderna, el carisma, com a motor de canvi, com a capacitat transformadora atribuïda a una personalitat, actualment és víctima d'una atenuació. Malgrat que Carlinhos Brown fes «tremolar el Passeig de Gràcia», tot fou gràcies al màrqueting i a l'equip immens que duia al darrere, i també com a conseqüència que el Fòrum el llogués. Només en un cas de les trenta entrevistes que vam fer *in situ*, un home ens digué: «*Esto es igual que en Bahía. Yo he estado allí y es igual de espectacular. Lo del Fòrum es fantástico, las culturas y tal. Hoy estamos cambiando el mundo con Carlinhos Brown*» (Carnabalona, 22:00). En canvi, dos nois, sense negar la seva adoració pel músic brasiler, és a dir, sense escamotejar-li una forta capacitat d'atracció, feren el següent diagnòstic: «*Podríamos decir que hoy hemos estado en Brasil, pero bueno: esto en realidad sube el nivel de Barcelona, porque va a salir en todos lados, va a dar la vuelta al mundo*» (Carnabalona, 21:20).

D'altra banda, els elements carnavalescos del Carnabalona no s'acaben aquí. El brasiler féu de mestre de cerimònies de la Rua. Com fa d'habitud el rei de qualsevol Carnaval, vingué amb la seva carrossa i es disfressà per a l'ocasió. Es presentà a la ciutat comtal amb el *Camarote Andante*, encarregat tres anys enrere i dut amb vaixell a Bilbao pel seu gran volum. I fins i tot vingué amb l'anècdota de rigor: en el viatge per carretera el camió fou deturat a l'Aragó, perquè no havia passat la ITV. Fetes les revisions pertinents, un mes abans del Carnabalona arribà a un magatzem del recinte Fira2 de l'Hospitalet del Llobregat, i fou portat la nit del 14 al 15 de maig al Passeig de Gràcia. Allí restà amagat per unes tanques cobertes de roba negra just fins als moments anteriors

Un animador contractat per animar la Rua Oficial. Carlinhos Brown també en duia. (Font: ARDFP)

a la Rua. Una hora abans aquestes tanques eren plenes de curiosos que aixecaven la lona per ser els primers de veure la sorpresa.

Així doncs, la tècnica utilitzada per generar expectació (amagar el *Camarote Andante*) és un truc comú en molts rituals observats per antropòlegs. Una tàctica semblant a la de Sebastià Junyent i els seus, que feien arribar telegrams des d'indrets llunyans en què s'avisava que venia Sa Majestat. Una estratègia que servia i serveix, si més no, per sacralitzar els oficiants del ritus. Lévi-Strauss (1970: 34 i seg.) constata les tècniques dramaturgiques d'alguns xamans, que consisteixen a ocultar l'enginyeria del ritual, el *background* escènic. De totes maneres, l'expectació envers Carlinhos fou comuna a molts mitjans, incomparable amb l'interès quasi nul o més aviat local que genera el ninot del Carnestoltes institucional contemporani.

Hi ha una profusió d'estudis antropològics que constaten la vigència d'aquestes pràctiques rituals –diguem-ne teatrals– en

contextos moderns, sobretot en àmbits com el de l'esport i el de les grans festes urbanes. Això és degut al fet que el concepte mateix de ritual s'ha ampliat, amb la qual cosa s'ha contribuït a teoritzar sobre les anomenades *religions civils* (Arinyo 1996: 12 i seg.). Arinyo diu que el ritual, en un altre marc històric i cultural, era una matriu complexa des de la qual emergiren la dansa, la música i el teatre –com en el Carnestoltes de recepta–, i que actualment tot això es concentra i s'especialitza, cosa que dóna lloc a una «hierofania fràgil». Tot plegat ve a ser el mateix que una sacralització parcial de certs personatges, equips de futbol o grups de música, colles castelleres, de diables, i un llarg etcètera. És, al capdavant, una «sacralitat dèbil», d'acord amb el discurs de Francisco Cruces (1998), que analitza processalment les festes a Madrid dels darrers vint-i-cinc anys.

Igualment, el músic de Bahia domina a la perfecció les exigències de la seva professió. Ha sabut, com hem vist, dotar-se de carisma, o sigui sap envoltar-se de l'*atrezzo* necessari per ser adorat pel públic, sempre per sorprendre la concurrència, que demana ésser sorpresa. Si el *Camarote Andante* desconcertava per les proporcions, pel disseny en forma de peix gegant i per la capacitat de llum i so, la indumentària del brasiler no passava menys desapercibuda. La periodista Marta Monedero el definia així: «L'exuberant Carlinhos Brown, vestit com si fos la Carmen Miranda del segle XXI, va revolucionar la manera de transitar pel passeig de Gràcia» (*Avui*, 16 de maig de 2004). Adonem-nos de l'adjectiu *exuberant*, de la comparació amb la cantant, actriu i ballarina Carmen Miranda, que triomfava mundialment al cinema musical dels anys quaranta, i de la paraula *revolucionar*, que és un mot omnipresent als bans carnavalescos. I recordem que l'any 1998, els creadors de la Rua del Carnestoltes oficial van fer tots els possibles per atraure públic, per la qual cosa van contractar Regina dos Santos.

Però si passem a l'ambient i seguim analitzant els elements carnavalescos, direm que durant el Carnabalona els més agosarats

entraren al batibull frenètic de la Rua, més intensa a mesura que passaren les hores. L'equip d'investigació vam fer el mateix a les acaballes, quan el descontrol era més gran, i podem assegurar que la multitud estava fora de si. Eren els moments de més feina per al cordó de seguretat. A l'altura del carrer Consell de Cent, Brown pujà al *Camarote Andante* per saludar els assistents i per anunciar que allò s'acabava. Foren instants d'una cridòria tumultuosa, d'un públic desfermat que, per fi, veia l'ídol. El músic, que acabava de «revolucionar» l'ús ordinari del passeig de Gràcia –de fet, la revolució fou feta per moltíssima més gent–, aixecà els braços i la gentada callà. Destacava, elevat i amb un vestit cridaner, al costat de l'alcalde Clos i d'altres persones. La música s'aturà. Brown va començar, llavors, a cantar algunes cançons seves *a capella*, la lletra de les quals va canviar per fer-hi aparèixer els noms de Barcelona, Catalunya i el Passeig de Gràcia. La gernació corejava cada tonada obeint els senyals del brasiler i copiant els moviments

Voraç
degustació de
truites al Mercat
de l'Abaceria
Central. (Font:
Arxiu ARDFP)

improvisats que feia amb el cos. Fins i tot Joan Clos imitava aquells moviments i intentava seguir la lletra de les cançons tot mirant-se'l de reüll i aixecant els braços per fer el moviment conegut amb el nom de l'onada. I al final la gent ja no cantava, sinó que, com quan s'entona el «campions» al Camp Nou, cridava a l'uníson el nom de la ciutat comtal. Res d'això, és clar, no ha passat mai durant un Carnestoltes oficial barceloní, malgrat que els *speakers* de la Rua s'hagin esforçat un any sí i un altre també per animar la multitud. Però sí que ho hem vist a la Barceloneta, al Raval i a Gràcia, on l'orgull de pertinença al barri és un motiu reiterat als bans i càntics.

Tornant al Carnabalona, direm que de moment –un moment festiu– els objectius s'havien complert. Carlinhos Brown esdevenia el talismà del Fòrum, del consistori. L'Agència EFE l'anomenava així (17 de setembre de 2004) i recalava que la seva funció instrumental havia estat la de reflotar l'èxit d'assistència al Fòrum en dues ocasions, al començament i a les acaballes. Hem de recordar que la primera jornada en què s'obrí el recinte del Besòs el visitaren setze mil persones –aquell mateix dia concorregueren al partit entre l'Espanyol i el Deportivo de la Corunya quaranta mil trescents espectadors i anaren a veure la cursa de Fórmula 1 al Circuit de Catalunya cent vuit mil persones (*La Vanguardia*, 10 de maig de 2004)–. Abans, durant i després dels cent quaranta-un dies del Fòrum 2004, la qüestió de l'assistència fou al centre del debat entre els detractors i els partidaris d'aquest esdeveniment; els primers adduïen una certa manca de capacitat de convocatòria. Però a menys d'una setmana de rodatge del magne esdeveniment, al Passeig de Gràcia se celebrà el Carnabalona, una festa que reformulava la tradicional sintaxi carnavalesca. Hi assistiren, segons l'organització i la Guàrdia Urbana, quatre-centes mil persones. Aquesta xifra fou utilitzada per l'Ajuntament com a argument contra les acusacions de poca aflluència al Fòrum. La paradoxa, però, és que s'utilitzés una dada relativa a un acte gratuït i celebrat

fora del tancat del Besòs. En fi, l'Agència EFE també batejà Carlinhos Brown –creiem que encertadament– amb l'expressió *l'as a la màniga del Fòrum* (17 de setembre de 2004). Aquesta utilització arribà al punt que, si bé l'organització Contrastant¹⁷ va demostrar que al bulevard barceloní no hi caben ni dues-centes mil persones, l'Ajuntament presentà la xifra amb majúscules. El periodista Joaquim Montané afirmava que «posats a inventar una xifra, millor que sigui el més alta possible, perquè els medis segurament no la qüestionaran. Davant el dèficit de visites al recinte, es cau en la temptació de magnificar els assistents als actes del carrer. És humà, però no massa seriós» (www.contrastant.net, 20 de maig de 2004). De cap manera, però, no es pot qüestionar que el Carnabalona fos un veritable èxit: el Passeig de Gràcia era ple com un ou. L'error, si de cas, és considerar la participació com feia un diari (*El Punt*, 16 de maig de 2004) que literalment deia que «Barcelona es va implicar massivament per primer cop en el Fòrum de les Cultures, gràcies a la música del brasiler Carlinhos Brown». Això és el mateix que sostenia Oleguer Sarsanedes, portaveu del Fòrum, l'endemà del Carnabalona (Europa Press, 16 de maig de 2004). Els extractes tenen el mateix to que el de les notícies del diari patrocinador del Carnestoltes oficial o que les cròniques enceses envers els balls del Liceu del segle XIX. Nosaltres argüim, en canvi, que si en el transcurs del Carnabalona el públic es va implicar en alguna cosa, aquesta cosa era Carlinhos Brown. Com diuen Joaquim Capdevila i Agustí Garcia (1997: 9):

Fent un repàs de la vivència de la festa des de començaments del XIX fins ara mateix –a despit del caràcter mediàtic o fins i tot virtual amb què hom pot fer la festa avui– hom podria distingir-hi a grans trets tres àmbits de celebració i de producció de la festa moderna: l'espectacle cívic

17. Entitat especialitzada en el tractament alternatiu als mitjans i a comprovar empíricament les xifres oficials de manifestacions i actes públics.

marcadament al·legòric de l'estat liberal, la festa privada en centres exclusius i l'espectacle de masses centrat en els nous ídols.

Més endavant aquests autors assenyalen que la festa moderna, quan és organitzada per les institucions, sovint actua com a legitimació social dels nous principis de visió i de divisió de la realitat, que convenen a la transformació capitalista de l'economia i de la societat. Per això hem dit que Carlinhos Brown i el Carnabona feren la funció de frontissa entre els interessos de l'Ajuntament i la ciutadania. I si bé l'espectacle incorporà i manipulà sintàcticament elements ben carnavalescos, n'arraconà d'altres. En aquest sentit, la Rua fou, efectivament, un «espectacle cívic», ja que Brown repetí en totes les entrevistes que la gent no begué alcohol, que assistís a l'acte en transport públic i que celebrés l'alegria amb responsabilitat. D'altres s'hi referien dient que era un Carnaval «*apto para todos los públicos, intenso, pero sin sexo ni caipirinhas*» (*El Mundo*, 17 de maig de 2004). Quan la Rua pujava, el brasiler fins i tot l'aturà a l'altura del carrer de València per agrair a les forces de l'ordre la seva presència, fet que li comportà els únics xiulets de desaprovació durant la festa. Es tractà d'un espectacle de masses darrere «l'ídol», paraula que, curiosament, als diccionaris té les accepcions de «talismà», «fetitxe» o «amulet». És com un cadena que es tanca: el ciutadà assisteix a un acte a veure el seu ídol, aquest és contractat pels promotors d'una idea de ciutat i d'una operació econòmica, aquesta operació és encoberta, simbòlicament, per un esdeveniment fenomenal que dura cent quaranta-un dies, aquest esdeveniment extraordinari és inaugurat de manera pública amb una festa que l'ídol de masses fa al carrer i el ciutadà, sàpiga o no quines són les baules d'aquesta cadena, es converteix en una xifra –al capdavall, un símbol– que ajuda a legitimar el conjunt. Una dona jove ens explicava:

Pues estoy aquí y me acaban de decir que esto es un acto del Forum.

Bueno: yo venia a ver a Carlinhos Brown, porqué me gusta mucho. Y eso del Forum son un montón de conferencias para arreglar el mundo. Mira, esperemos que no haya ningún acto de terrorismo, ningún mal rollo en la ciudad, y que todo se pueda hacer bien y con calma (Carnabalona, 18:15).

Aquesta noia participava de la idea, expressada en tota la publicitat del Carnabalona, que Barcelona se situava, per unes quantes hores, al centre de totes les mirades, cosa que també succeeix a Rio de Janeiro, per exemple, quan s'hi celebra el Carnaval. Finalment, per veure com un equip de gestors agafa certs elements festius, els barreja i ofereix una festa nova amb sabor tradicional, reproduïm un bon fragment d'una entrevista a un brasiler un cop acabat el Carnabalona. L'home equiparava Carlinhos Brown, simbòlicament, amb la mascota dels Jocs Olímpics amb una certa perspiciàcia:

Hombre, yo he visto que, por ejemplo, el Forum de las Culturas de Barcelona está muy influenciado por Brasil, pero reinterpretado completamente al revés. Yo me sentí muy indignado del Forum de las Culturas, no sólo por lo que ha sido, sino porque he estado en el Forum Social Mundial y es el reverso de la moneda; es como cuando coges y les das a unos directores de marketing de una empresa multinacional que tienen que lavar su imagen, y vete a copiar, y montan una cosa en plan parque temático, porque no son capaces de hacerlo de otra forma. Hacen eso, el Forum de las Culturas, que es justo el opuesto del Forum de Porto Alegre. ¿Entonces qué pasa? El otro día vinimos aquí a tomar algo y decían: Carlinhos Brown es el Cobi del Forum de las Culturas. Yo les decía, ostia, si es muy bueno, tío, porque incluso cuando empezaba a ir fatal de público volvieron a dar Carlinhos Brown otra vez, ¿Sabes? ¿Eso qué es? Aquí hay un movimiento ciudadano de barrio, todas las sociedades de vecinos estaban en contra el Forum de las Culturas. Y el puente, según creo, que trajo el Forum de las Culturas, la idea aquí, fue un brasileño (Carnabalona: 23:00).

Si bé Cobi, del dissenyador Mariscal, era un dibuix, un personatge de ficció, l'equip de creació el dotà d'una vida, d'una història feta de situacions, d'amics i desigs; era un gos amable, emprenedor, amb curiositat per les novetats... Cobi fou la mascota dels Jocs Olímpics, un ninot que resumia l'esperit barceloní, una espècie d'icona transitòria. Salvant totes les distàncies que siguin necessàries per no caure en simplificacions, és innegable que Carlinhos Brown fou una de les icones del Fòrum. És un producte que beu en el vell món del Carnestoltes, sobretot en un dels seus elements principals: la Rua. *Ritual deambulatori, reclamació territorial, lluïment en marxa o posada en escena del descontentament o del poder*, l'anomenem com l'anomenem, la desfilada és un mecanisme utilitzat per molts col·lectius, tots ben variats. La desfilada de Carlinhos Brown fou un èxit pel que fa a la participació. Ara el

Espectacle i publicitat són inescamotejables del model festiu de la Barcelona contemporània. (Font: Arxiu ARDFP)

que cal analitzar són alguns dels aspectes relacionats amb la identitat, que aquesta aflluència ciutadana rep o posa en joc, perquè recordem que la festa activa elements identitaris en totes direccions.

8.4. LES RUES I LA IDENTITAT: LA BRASILITZACIÓ I LA BARCELONITZACIÓ

L'origen del Carnaval brasiler és europeu. Tal com assenyala Maria Isaura Queirós (1991: 45), al Brasil la celebració es va iniciar al començament de la colonització i és una herència de l'arribada portuguesa i de les mascarades italianes. Els característics elements africans no es van adoptar fins al principi del segle XX. Resumint, aquest darrer procés va arrencar quan les elits brasileres regionals van hissar la bandera de la sobirania respecte a les metròpolis europees en el primer terç del segle XIX. Mentrestant, la població negra era víctima d'una forta repressió política, i els seus rituals eren condemnats i perseguits. Quan l'Estat es consolidà, al tombant de segle, la idea abstracta del «ser nacional» es va nodrir, paradoxalment, d'una part dels mateixos rituals. El que abans eren pràctiques denotatives d'inferioritat passaven a ser valorades com a factor diferencial, com a vehicle de cohesió social i política, de manera que la construcció d'un pensament nacional es dugué a terme seleccionant i difonent certs elements sobresortints del folklore africanitzat. Actualment el Brasil sobreexposa i espectacularitza els Carnavals, que funcionen com a atracció turística, suposen un motiu de reconeixement internacional i, en el terreny simbòlic, en bona part garanteixen l'especificitat del ser nacional.

Els Carnavals brasilers han assolit unes cotes d'espectacularització màxima en ciutats com Rio de Janeiro o Salvador de Bahia. Aquí cal resseguir el camí traçat per Hobsbawm i Ranger (cf. *op.*

cit.), segons els quals durant el segle XIX va sorgir la política de masses, destinada a controlar i aglutinar les poblacions acomboiades en grans centres urbans. D'acord amb aquests autors, l'escolarització, la monumentalització dels espais i les celebracions públiques urbanes, basades en tradicions inventades i institucionalitzades, funcionaren com a mecanismes simbòlics de cohesió de la identitat en un procés per construir una «religió civil alternativa». La invenció de certes tradicions és un procediment comú al Brasil i a Catalunya, com demostra tan bé Llorenç Prats pel que fa al nostre país (*op. cit.*: 17 i seg.). Aquest antropòleg explica que al principi del segle XIX Catalunya s'idealitzà pairal, tradicional i catòlica, al mateix temps que el Brasil, afegim, s'idealitzava mestís i a ritme de samba.

Però la rua brasilera, d'on prové? El cert és que la desfilada, sacsejada de samba i en què s'exhibeixen vestits i actituds desmesurades, prové d'imitar les processons religioses, les quals, però, són capgirades. Les elits brasileres blanques del segle XIX celebren el Carnaval tancades en salons de luxe, com a la Barcelona del mateix període, mentre que els sectors subalterns feien unes rues violentes en espais perifèrics o propers als ports de Rio i de Bahia, molt més agitada que els saraus dels barris barcelonins de la Ribera i de la Barceloneta. En efecte, a les rues brasileres es cometien abusos i atrocitats de tota mena –fins l'any 2005 hi ha hagut morts en cada ocasió–, i era comú que els negres i els mestissos es llancessin ous, farina, calç, taronges i restes de menjar podrit (Tinhorão 1991: 111). No cal dir que les autoritats eclesiàstiques les desaprovaven, però les elits intel·lectuals modernistes, que construïen l'Estat fent apologia del mestissatge, s'hi van fixar, i així va néixer la desfilada general (anys vint del segle XX) tal com la coneixem actualment. Es crearen les escoles de samba per parcel·lar la rua, s'importà d'Europa la idea de les carrosses al·legòriques i s'espectacularitzà la festa; l'exemple més evident de tot plegat és el *sambòdrom* de Rio de Janeiro. Es domesticà una

A partir de l'any 2003, es fa habitual, en la Rua oficial, la presència de comparses pròpies d'altres carnivals d'arreu del món. (Font: Arxiu ARDFP)

festa, per dir-ho d'alguna manera, portant-la a les avingudes principals, a causa dels interessos cohesionadors del poder. El cos suat del negre i la negra mig nus, la catarsi musical i el panegíric del Brasil multiètnic surten, de manera ordenada, un any rere l'altre. En aquest sentit, quan es diu que Carlinhos Brown ha revolucionat el Carnaval de Bahia, és perquè hi ha reincorporat, un cop més, les classes menys afavorides.

Ara bé, segons Umberto Eco (*op. cit.*), perquè hi hagi Carnaval s'han de parodiar regles i rituals, i les regles i els rituals han de ser coneguts i respectats. A Europa algunes de les primeres diversions carnavalesques se celebraren dins les esglésies durant la baixa edat mitjana. Després els abats i capellans mateixos sortiren en processons bufes, nus, amb caps d'ase o de porc, rebent del poble baix pluges de verdura podrida (vegeu els capítols 3 i 4). A través de successives prohibicions i permissions, i de personalitzacions

locals, la desfilada grotesca, la cercavila delirant, arribà fins entrat el nou-cents. Llavors es generalitzaren les rues de lluïment de les classes benestants, com les que es feien durant la II República al Passeig de Gràcia barceloní. Situats, així, a Catalunya, després de la prohibició franquista ressorgiren rues arreu, algunes amb una forta influència del Carnaval carioca, com la Rua de Platja d'Aro. Tanmateix, la majoria establien una separació clara entre els espectadors i l'espectacle (cf. els capítols 5, 6 i 7).

Parlant de rues i de la generació d'identitat, hem explicat l'itinerari que féu el *Camarote Andante* pel Passeig de Gràcia. Segons els trajectes, les arribades i sortides de les festes o els rituals en circulació, els actes signifiquen una cosa o una altra. Louis Marín (1987: 62) fa una aproximació semiòtica a diferents tipus de marxa o d'agitació humana en espais públics. En concret analitza les desfilades, els festeigs i les processons. En el primer cas hi ha un punt de partida i un punt d'arribada diferents, entre els quals la desfilada ve a explicar una història o una voluntat de transformació, de manera que quan la comitiva arriba al final assoleix una espècie de victòria simbòlica. Aquest és un tret de la manifestació contestatària, de la Rua del Carnestoltes oficial quan passa per davant del jurat o del recorregut de la flama olímpica quan arriba a una ciutat. En el segon cas, Marín diu que es fa un trajecte circular, tancat, que crea un límit ideal o real mitjançant un moviment que simbòlicament no s'acaba mai. Pensem en grans congregacions al voltant de la Patum de Berga, en qualsevol jornada castellera o en la Carnavalada de la Barceloneta, que delimita el barri tot festejant-lo. En darrer lloc, en el cas de les processons hi ha un recorregut d'anada i tornada amb un mateix punt de partida i d'arribada; és un lloc que ja no és el mateix, perquè ha renovat la seva legitimitat. Creiem que l'Enterrament de la sardina a Nou de la Rambla té aquesta característica, i també la Rua de Carlinhos Brown pertany a aquesta tercera categoria, encara que en unes condicions una mica diferents.

El punt des del qual arrencà el Carnabalona (el tancat a l'altura del carrer de la Diputació) no fou transcendent. No era, per exemple, com una església que escup una comitiva d'encaputxats que tragina un sant, un temple que, quan la processó hi retorna, ha renovat la seva quota de legitimitat entre els fidels. Al nostre entendre, l'indret que havia canviat simbòlicament després del Carnabalona era el Passeig de Gràcia mateix, i Barcelona per extensió. Un cop recorregut el passeig amunt i avall, el lloc quedà, en la memòria dels assistents, com l'espai on van ser prop de Carlinhos Brown, com el carrer on van ballar o en el qual van estar-se en unes condicions extraordinàries, àdhuc revolucionàries per la manera com fou ocupada la via. Passa el mateix quan algú diu que va ser al Canet Rock del 1975 o a la primera Diada, la «del milió», l'any 1977. El discurs s'elabora al voltant del lloc on succeeix el fet extraordinari o en la xifra d'assistents. Més enllà de l'acció de donar un nou significat a un espai –puix que el Passeig de Gràcia té una mena de «tradició ocupacional»– o al marge del valor donat a la massa numèrica, el canvi fet mitjançant el recorregut ritual del *Camarote Andante* es produí en la persona de diferents assistents, en llurs identitats. Com a ocasió única i no cíclica com en el Carnestoltes, alguns participants se sentiren diferents després d'haver presenciat la Rua, com si realment l'espectacle hagués desencadenat algun canvi en les seves individualitats i en les dels éssers propers. Dos assistents –una dona i un home– ho vivien així:

De fet jo vaig néixer al Brasil, però de ben petita vàrem venir a Barcelona. Això del Carlinhos Brown ho he mirat una estona per TV3, que és el mateix, però al final he vingut perquè els meus fills coneguin una mica el país de la seva mare. És que amb el cotxet era impossible, al principi, amb tantíssima gent... Ah! I no porto la samarreta groga i verda pel meu origen, sinó que sempre m'ha agradat el rotllo brasiler. Avui els meus fills sabran alguna cosa més d'aquest meravellós país, de

la seva gent i de la seva alegria, que es contagia de seguida, com avui... (Carnabalona, 19:45).

M'ha agradat molt veure Carlinhos Brown a Barcelona. Pels brasilers això és un plus, un reconeixement. Avui ens hem sentit més acompanyats, i crec que els barcelonins de naixement també. Com la meua companya: ja pot dir que ha vist un dels músics més importants d'avui en dia, i ja pot dir que és mig brasilera (Carnabalona, 20:20).

Veiem, en el segon cas, gent que hi va anar a retrobar el seu Brasil allunyat o a brasilitzar-se per contagi durant un moment irrepetible. En canvi, recordem que les rues de barri no proporcionen ocasions úniques d'aquesta mena, perquè són cícliques i perquè, d'alguna manera, no proporcionen sentiments nous, identitats noves. Més aviat reforcen un sentiment, que és el de ser d'un lloc, o simplement, com molts altres moments, pertanyen a l'oci que hom cerca durant tot l'any. D'altra banda, la rua del brasiler de Bahia demostrà que els assistents a l'acte no estaven acostumats a «participar», a ser immersos en una desfilada carnavalesca «diferent», estructuralment nova. Dit en poques paraules, la gent, quan es tracta d'un espectacle, hi va a mirar. Fins i tot, com vèiem a la citació de la noia que hi anà amb els fills, hi havia qui hi participava des del sofà de casa, «que és el mateix». La modernitat, la gestió municipal i l'espectacularització de la festa han accentuat la condició de *voyeurs* dels participants. En la majoria de rues de Carnestoltes a Barcelona, tant les institucionals com les organitzades pels barris, la majoria de la gent hi va a mirar, encara que hàgim vist excepcions com la de Marina. En una festa amb tanta participació com la Carnavalada, els que la munten es queixen que, amb la promoció que començà a fer-ne l'Ajuntament, aviat hi hagué més espectadors que col·laboradors, més forans que autòctons.

Tot això es resumeix molt bé en una expressió afortunada de Pep Fornés: el carrer actua com a *passpartouts*, talment un com

marc on les carrosses i les disfresses ressalten, enquadrades per les cases i pel públic. És exactament així en bona part de les modernes rues dels Carnestoltes petits, com també ho fou el dia del Carnabalona. Els laterals del Passeig de Gràcia, els balcons i fins i tot algun arbre eren plens d'espectadors. Al mig, Brown, el tràiler i la seva tropa. I, seguint l'embalum, una minoria, però prou important per ser tinguda en compte. Sobretot en aquest sentit, la rua del de Bahia fou diferent de la Rua del Carnaval actual de Barcelona, perquè de carrossa només n'hi havia una i, a més, permeté una barreja notòria entre oficiants i oficiats. Malgrat tot, un cop més, un assistent reflexionava:

Me gustó, pero podía estar más organizado. La gente estaba muy lejos, muy separada, mirando nomás. Vaya, que yo como brasileño estoy acostumbrado a ver más gente bailando, y no tantas personas paradas, aunque unos cuantos sí que bailaban. Creo que el Forum está bien, pero lo de hoy sólo es un autobombo (Carnabalona, 21:05).

A pesar d'ésser una Rua «diferent», on qui volia podia ballar darrere el *Camarote Andante*, aquest noi brasiler es queixava d'allò de què es queixaren la majoria de brasilers i molta altra gent que vam entrevistar. El que no sabien, potser, és que Carlinhos Brown i el seu mànager tenien raó quan deien que es faria el «Carnaval de Barcelona». Tenien raó en el sentit que, realment, la majoria assistí al Carnabalona com a la Rua del carrer de Sants. Volem dir que la manera de participar-hi, d'identificar-s'hi, no diferia en gairebé res. D'entrada era opcional. En segon lloc, l'objectiu predominant era veure i escoltar Carlinhos Brown, i no ballar-ne les cançons darrere un vehicle en condicions de massificació, o això es despreguè de l'actitud de la majoria d'assistents, de la mateixa manera que durant la II República la gent esperava veure les comparses i els comparsers, i comparar-ne les disfresses o meravellar-se amb les al·legories.

El paroxisme de què parlem el trobem en el *Camarote Andante* mateix. El gran peix metàl·lic permetia al públic mirar l'espectacle i mirar-se a si mateix a través de dues pantalles gegants instal·lades als ulls del monstre. Paradoxa, perquè les pantalles es movien molt més que la major part del públic. Així, mentre el tràiler avançava, la gent es veia projectada i la seva imatge s'intercalava amb altres seqüències, com les de Carlinhos Brown oficiant la cerimònia, les dels músics i les ballarines, les de les ondulacions de les llargues serps o les vistes panoràmiques de la congregació. Moltes persones només van veure l'ídol per la pantalla, mentre en sentien la veu en directe. Molts només van ser prop de Brown en una pantalla. Un joc de miralls, tanmateix, que, si no és exclusiu, com a mínim és paradigmàtic de la modernitat.

Però el dia del Carnabalona, el que realment es pretenia era que els assistents es barcelonitzessin una mica més, pugessin un graó més en l'afiliació a una etèria identitat barcelonina amb el

Públic esperant el pas de la Rua oficial a la Plaça de Sants. (Font: Arxiu ARDFP)

vernís, això sí, dels tints brasilers. La Rua, la brasilització i la barcelonització són uns elements que l'organització posà en joc. Per això, on certs autors veuen una revitalització de la festa o la neguen dient que la festa ha estat descafeïnada sovint a causa de la intervenció institucional i la tecnològització, nosaltres pensem més en un concepte que trobem més acurat, en una idea que proporciona Carlinhos Brown mateix:

Serà una festa inoblidable i, sobretot, serà una oportunitat per al Brasil i per a Bahia de demostrar com ha crescut en aquesta zona l'entreteniment. Aquest eix de recarnavalització d'Europa és un somni particular meu i sé que encara resten moltes dificultats que cal afrontar, però Espanya comença primer, amb el Fòrum. Això pot ser un assaig, una experiència per fer coses a Europa (www.ritmes.net, 10/05/2004).

El Carnestoltes ha estat i és una de les festes més celebrades a Europa i, després de les colonitzacions, al món. Tot i les diferències locals, arreu es donen estructures carnavalesques semblants amb la Rua com a acte central. D'altra banda, el músic brasiler es refereix a un «eix de recarnavalització d'Europa». Malgrat que ell es pugui pensar que és un capdavanter, entre d'altres, d'una suposada regeneració de la festa a Occident, el cert és que Brown arriba quan el procés ja és avançat. Fa temps que entre nosaltres s'esdevenen els grans espectacles esportius i els macroconcerts, incloent-hi algunes manifestacions semblants a les rues (*love parades*, diades de l'orgull gai o actes com *reclaim the streets*). Quan el músic de Bahia diu que al Brasil ha «crescut l'entreteniment» i que ve a Barcelona per mostrar-ho, ignora que tant el seu país com Catalunya participen de dinàmiques relacionades. La «recarnavalització» moderna, en el sentit de «proliferació de fastos, d'esdeveniments estructuralment semblants i afavorits per les administracions», ha estat i és un procés que ha fabricat generacions senceres d'espectadors. Es tracta, respecte del passat remot

medieval, d'un canvi en la vivència de la festa. Dit de manera més concreta, a través de tècniques espectacularitzants s'ha homogeneïtzat la fesomia de festes diferents quant al nom –pensem en els Carnavals oficiosos, les Falles a València o en qualsevol inauguració olímpica–, de manera que llur articulació cada cop s'assembla més. Com que hi ha un model hegemònic de ciutat, de relacions socials urbanes, també n'hi ha un de festa.

A la vegada hi ha hagut un cert procés edulcorant que es pot dir que ha estat de civilització de les manifestacions ofensives a la sensibilitat moderna. Hi ha hagut una evolució també homogeneïtzadora que es promou per generar identitats adequades. Això recorda que l'any 1991, apel·lant al cor dels barcelonins, l'Ajuntament de Barcelona suspengué els actes de la Rua de Carnaval, perquè trobava de mal gust fer la celebració havent-hi la guerra del Golf. Un crit a la ciutadania que va ser similar al del conductor del Carnabalona, quan deu dies abans recomanava que «no heu de prendre begudes alcohòliques, ja que no es tracta d'una festa d'excessos; el Carnaval és una festa de bogeria disciplinada». Després afegia: «Al Carnaval, ningú no es torna boig, embriagat, en poques paraules, no hi ha cap irresponsabilitat; i vingueu amb el vehicle de transport públic que hi hagi a la ciutat, perquè aleshores tota la vostra família estarà segura, perquè jugar és tenir responsabilitat» (www.ritmes.net, 4 de maig de 2004).

En resum, hom pot pensar que una delegació brasilera es passejà per Barcelona repartint alegria i benestar. Pot pensar, àdhuc, que els barcelonins es van brasilitzar i que es van contagiar del virus del «bon rotllo». La millor manera de fer-ho fou muntar una desfilada, una presentació que enlluernés la ciutadania i que la transformés, mitjançant el procediment de reunir-la, en més ciutadana que mai. No és casualitat que, quan la Rua havia iniciat el recorregut, el *Camarote Andante* s'aturés davant de la Casa Batlló. El músic brasiler demanà silenci, cosa que costà una mica, perquè tot just havien sonat cinc o sis cançons. Quan la gernació callà, un

Venda de
bikinis amb la
bandera del
Brasil al
Carnaval
Movistar, l'any
2005. (Font:
Arxiu ARDFP)

dels trompetes del grup tocà *Els segadors* a pèl. Finalment, no s'escoltà la promesa versió de l'himne català a ritme de samba, que Carlinhos Brown havia anunciat; per exemple, el dia abans havia dit: «Si aquest és el Fòrum de la diversitat i el coneixement dels altres, em semblava que el més lògic era conèixer alguna música d'aquí. N'he preparat una versió samba per escenificar l'amor entre els dos pobles» (*Avui*, 14 de maig de 2004). Segons la nostra informació, però, incorporar *Els segadors* al Carnabalone fou una idea de l'equip tècnic que ideà la Rua i els seus continguts a petició explícita de l'organització del Fòrum, que literalment els demanà «alguna cosa que recordi que estem a Catalunya». Igualment, es digué que el vermell i el groc de les serps eren un homenatge a la bandera catalana, quan les serps ja són així als Carnavals que Brown munta a Bahia. Tanmateix, d'acord amb la

concepció del multiculturalisme que, com hem dit, es tenia en el Carnabalona, no hi hauria hagut cap altra música més d'un lloc que l'himne d'un estat o d'un indret amb una certa vocació de ser-ho. Però sabem que això no és així. Com a nota a part direm que seria interessant engegar un estudi etnomusicològic que expliqués la possibilitat d'associar *Els segadors* amb un concepte com «música d'aquí» en un indret com Catalunya, que en la seva construcció idealitzada del vuit-cents no inclogué la música en els primers llocs del rànquing simbòlic, a diferència del Brasil. També s'ha de dir que l'himne del Brasil no és una samba, com l'himne català no és una sardana o una jota.

Finalment ens hem referit a l'ús pràctic i simbòlic d'icones, a la coctelera dels gestors que miren de crear adhesions (identitat) a través d'una festa. Probablement més d'un participant respirà en escoltar *Els segadors*, fet que li assegurava no perdre's en un marasme de brasilitat. A l'inrevés, més d'un agrai i gaudí el fet brasiler, i l'incorporà a la pròpia barcelonitat. Però en ésser una mena de Carnestoltes, els promotors no preveieren un aspecte, la comicitat, que, com hem vist (vegeu el capítol 7), és habitual en la festa més local. Tampoc no tingueren en compte que, malgrat desfilar plegats i identificats, els objectius de comunió podien no assolir-se del tot.

8.5. L'OMBRA GROTESCA I EL FRACÀS D'UN MODEL

Per al cas que ara ens ocupa, un mecanisme festiu antic, la Rua de Carnaval, va ser desplaçat significativament del seu temps i del seu context, i va ser degudament acrescut i controlat mitjançant el màrqueting modern amb la missió que l'espectador recalcitant experimentés una reminiscència de la participació activa. Però la majoria anà al Carnabalona a contemplar, cosa que no vol dir que no hi participés. Que les persones miressin i no fessin gaires coses

més, és el que els proposava Borja Sitjà, director dels espectacles del Fòrum a la ciutat, en una entrevista quan li preguntaven de quina manera podia participar el ciutadà en les accions del Fòrum al carrer: «Demanem al ciutadà que hi vagi, que gaudeixi, que vegi què li proposem, les accions al carrer són gratuïtes, i que s'ho passi bé» (www.barcelona2004.org, 27 de gener de 2004).

No seria just dir que el Carnabalona no fou una rua de Carnaval. Si de cas no fou un Carnaval, perquè ja hem vist que el Carnestoltes no es pot reduir a un dels seus elements (vegeu el capítol 3). Però hem afirmat que diversos ingredients continguts a la Rua de Brown són consubstancials al Carnestoltes. La «rearnavalització» esmentada suposa, per tant, manllevar i controlar components segons quin sigui l'interès de l'organització, però també segons com s'articulin les vivències i adhesions dels assistents respecte a la identitat. Ens hem pronunciat sobre la carrossa, els vestits i les actituds extraordinàries en l'ocupació de l'espai, els quals són, tots ells, uns elements carnavalescos de primera magnitud. També seria factible fer-ho sobre la música, atès que el Carnabalona es podria equiparar amb una cercavila delirant, potser civilitzada, però extraordinària al capdavall.

No obstant això, a tall d'exemple afegit, és interessant recalcar els aspectes grotescos observables durant l'acte. Al nostre entendre, és grotesc tot allò que, per inaudit i pel que té de risible –per «invertit», que diria Bajtin (*op. cit.*)–, provoca hilaritat, sorpresa o enuig a l'espectador participant i compleix perfectament la funció festiva en capgirar un cert estat de les coses sempre a fi de recuperar-lo un cop acabada la festa. Recordeu la desimboltura concupiscent a l'Enterrament de la sardina a Nou de la Rambla o l'espontaneïtat voluptuosa al ranxo del mercat de l'Abaceria, al barri de Gràcia. L'element grotesc és l'incontrolable, els baixos instints, però també és grotesc allò que, volent aparentar una cosa diferent del que és quotidianament, esdevé motiu de la riota general.

Cal recordar, fent un parèntesi breu, que el governador civil de

Barcelona, i més tard alguna associació de veïns que s'hi adherí, veieren malament la participació dels gais i de les lesbianes a les primeres edicions del Carnestoltes postfranquista. La moral del règim anterior, que encara es conservava en algunes institucions i entitats, no ho podia resistir, puix que els homosexuals li representaven el grotesc, les baixes passions, la pornografia. Ara com ara, però, l'escàndol passa per altres viaranys. El dia del Carnabalona vam observar un grup de tres transvestits engalanats amb samarretes brasileres i que feien voleiar un fal·lus de plàstic. La gent, com a màxim, somreia. En canvi, la Guàrdia Urbana provocà més riures. La moto que obria el pas de les serps semblava un esquix entre tanta gent –trontollava empesa per la gernació, i l'urbà que la duia tenia dificultats per mantenir l'equilibri–, per la qual cosa va haver de ser substituïda per dos cotxes quan la Rua baixava. Igualment, la gent s'acostava a la finestreta dels guàrdies conductors per fer-los ganyotes i més d'un aturava els cotxes ballant-hi al davant. La cara de resignació dels guàrdies no és fàcil de reproduir. Una noia picà a la finestreta del conductor. El guàrdia urbà li digué que no podia abaixar el vidre; ella va insistir i li va indicar que l'altre cotxe, el del seu company, anava més enre-re, i que per això la Rua anava de tort. L'home rebufà i va fer una expressió de circumstàncies, cosa que disparà la hilaritat dels que desfilaven enganxats al vehicle. La inversió, en aquest cas, va ser descobrir les forces de l'ordre superades pels esdeveniments. Ho alimentava el fet que la desproporció entre els guàrdies i la gent era enorme i que la batalla no fos entre els bons (la policia) i els dolents (la transgressió), sinó que es dirimís entre dos models de ciutat, entre la ciutat habitual i la ciutat desitjada, tot ballant.

Ara bé, el que per a molts fou el màxim element paròdic del Carnabalona, el més grotesc de tots, fou veure l'alcalde Clos ballant dalt del *Camarote Andante*. La quantitat de burles, comentaris despectius i crits directes que desencadenà és difícil de resumir.

No hem vist una merda. T'havies de fotre d'hòsties per veure'l [a Brown]. En canvi, presenciar tota aquella gent ballant al camió ha estat elitista, i a sobre haver de suportar l'alcalde fent el pallasso! (Carnabalona, 22 h).

¿Pero vosotros habéis visto al menda ese? Cada día te lo encuentras en todos laos, y hoy que vienes aquí, para dejar de verlo, va y lo ves subido al camión. O sea: durante 365 días tienes al alcalde en los periódicos, inaugurando cosas, hablando por la tele y la radio, y, encima, hoy te lo encuentras bailando como un loco ido de la olla (Carnabalona, 21:40).

Aquestes crítiques fins i tot van produir-se al Plenari del Consell Municipal, quan Alberto Fernández Díaz, dirigent del Partit Popular a l'oposició, per bé que exagerava a causa del seu càrrec, ironitzà sobre l'alcalde de la següent manera: «La Rua de Carlinhos Brown, que fou tremendament positiva, desbordà aquest Ajuntament, perquè, mentre les autoritats encapçalades pel Sr. Alcalde hi estaven ballant la samba, quedà ben palesa la improvisació de l'actuació municipal en els embussos, les allaus de gent i les situacions de risc». ¹⁸

Hem explicat que en el transcurs de l'edat mitjana el poder s'adonà que més valia deixar-se ridiculitzar, si bé en moments esporàdics i controlats, que imposar sempre per la força el respecte que el legitimava. Així, hem vist que les primeres rues de l'esultúcia van ser ideades pels clergues mateixos. A més a més, les corts europees s'omplien de joglars i de bufons que durant la festa parodiaven la noblesa. En la modernitat avançada tenim exemples del mateix. Quan el poder ha entès que la seva popularitat necessitava accions, per dir-ho d'alguna manera, simpàtiques, un dirigent del Barça es banyava a les fonts públiques el dia que el seu equip guanyava la lliga, i pel mateix motiu tot un president

18. Sessió del 21 de maig de 2004 (ref: CP 4/04, 2 - (M0307/1862)).

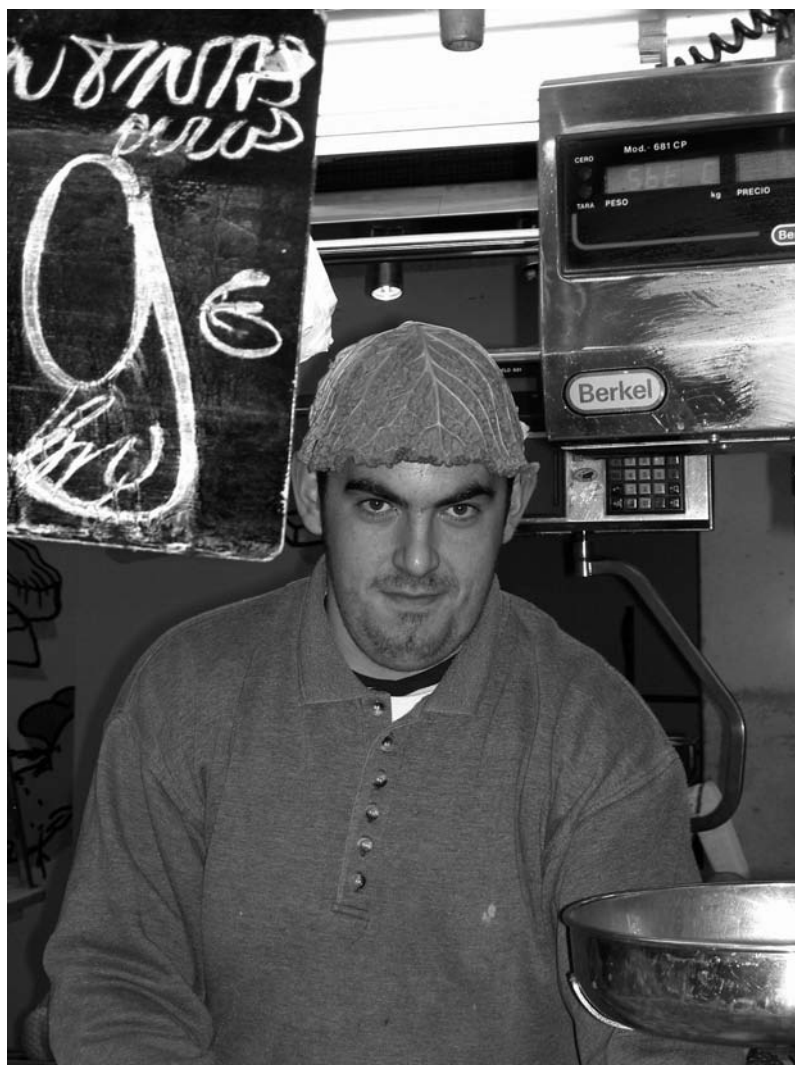
de la Generalitat feia bots al balcó de l'edifici governamental. A més, al llarg dels anys una multitud de polítics catalans han dut bandes i barrets estrafolaris, han estat nomenats reis del xató o de la garoina i ministres del bolet o han estat investits membres de l'ordre del cargol i de qui sap quantes coses més. Aquestes mostres de simpatia molt sovint han agradat als participants en les festes, però això no va evitar que l'actitud de Clos durant el Carnabona portés una llarga cua de frases denigrants a diferents fòrums d'internet, una tirallonga de comentaris dels quals oferim una mostra significativa:

L'impagable alcalde Clos, que va aprofitar la mascarada per fer el ridícul una vegada més a dalt del camionàs, mentre Carlinhos Brown anava arran de terra i per tant invisible pels espectadors (barcelona.indymedia.org/, 16 de maig de 2004).

No estuve ahí, solo vi en una portada de periódico los michelines samberos de Clos en medio de un mogollón, y la canción de los titulares era que el Forum04 ahora sí que movía sus caderas. Me quede mirando al infinito mientras sopesaba sin querer la ardua tarea del político, capaz de perder hasta la dignidad por seguir de comparsa en una peli de serie B (bloganterias.org/, 17 de maig de 2004).

Una de las quejas es que se viera a Clos haciendo el gilipollas en el camión, temblándole las carnes i con los ojos salidos de cocaína, mientras que Carlinhos se hizo invisible en el suelo (www.imaginarium.es, 20 de maig de 2004).

Totes aquestes exegesis parteixen d'una oposició. L'alcalde enfilat al camió i fent coses anormals, bufonesques, i Carlinhos Brown a peu de carrer, invisible. La gent contemplà còmodament el seu alcalde només aixecant la vista i gairebé o directament no veié l'ídol, cosa que en va molestar més d'un. Hi hagué molt d'e-

Ben lluny de la pompositat oficial, un paraire de Gràcia es disfressa amb una simple fulla de col. (Font: Arxiu ARDFP)

nuig. Clos féu el que va poder: balls, salts i giragonses. I el batlle entonava cançons que no se sabia, perquè els moviments sincopats dels seus llavis no anaven coordinats amb les lletres de Brown. Veiem un cop més la funció de frontissa que complí Brown, que serví de reclam per congregat l'afició i que després

deixà pas –visual– als amos. El fet és que tant ara com abans el poder pot ésser ridiculitzat, criticat i menystingut en el context festiu. El mecanisme és conegut, l’hem anomenat *vàlvula de seguretat* (vegeu el capítol 3) i la seva eficàcia és recurrent. Així doncs, durant el Carnabalona el grotesc passà una certa factura a l’alcalde, fet que aportà una petita dosi de fracàs per a l’organització. Les excentricitats criticades de Clos, perquè movia la pelvis, potser només en són una mostra que entronca amb el ninot de la Rua oficial de l’any 2005, Closaldinho, i amb el seu lema, «Clostruïm Barcelona».

Aquí [al Carnabalona] hi ha un error de concepte gravíssim, error que és idèntic al que han comès els senyors del Fòrum. La gent està cansada de tanta xerxerola buida. Perquè la festa és justament el contrari de l’espectacle. Una festa és una necessitat de la societat, que munta la mateixa societat, i lo altre és la festa fictícia, imposada, patrocinada per uns poders que tenen moltes ganes de lluïment. Jo crec que s’equivoquen, que la gent se’n fot, i ja s’ha demostrat electoralment. Aquestes mogudes tan guais no donen gaire satisfacció. Ep: la gent hi anirà, a saltar i ballar, potser només a mirar, només faltaria, però jo també vaig a la discoteca el cap de setmana (Víctor Cucurull, 2004).

D’altra banda, les rues carnavalesques de barri, els bans, els arribos i els enterraments són moments festius en què la comicitat esdevé condició *sine qua non*. Amb més o menys acritud, els participants es desfoguen. A l’Arribo del Clot de l’any 2005, per exemple, la paròdia es digué «TvNeta», en la qual uns operaris de neteja posaven la teleporqueria en quarantena. Són models en què, precisament, l’assoliment d’una bona paròdia és un èxit. Passar-s’ho bé, i si pot ser rient-se d’alguna cosa, és la prova que la festa ha sortit bé.

Però el desfogament i el missatge proposats al Carnabalona tenen un caràcter diferent, motiu pel qual encara hem de parlar

d'un altre fracàs. Es demanà que la gent s'adherís a la barcelonitat. No en va, ultra la comicitat popular i les factures que passa, el Carnestoltes sempre ha estat un moment per al lluïment i per a la posada en circulació de valors i idees. La festa és una escenificació. A més, hem vist que la celebració carnavalesca ha anat incorporant, des de dalt o des de baix, les onades estètiques o ideològiques de cada moment. Això es dona des de dalt quan el Carnestoltes que organitza el consistori passa a anomenar-se «La festa de totes les cultures» i també passa amb el Fòrum 2004 i amb el Carnabalona. Des de baix s'esdevé amb les astracanades satíriques a Gràcia o amb el patriotisme exacerbant de la Barceloneta. Tanmateix, el multiculturalisme, el civisme i la projecció internacional són els pilars de la ideologia consistorial al principi del tercer mil·lenni i són els atributs teòrics que defineixen Barcelona.

Ara bé, d'entrada, com diu Manuel Delgado (2005: 21), que «Barcelona sigui una ciutat plural –molta gent, fent moltes coses distintes i de maneres sempre diferents– no és cap novetat. Sempre ha estat així». També és veritat que els milers de nous residents que han anat a viure-hi els darrers anys encara fan més comprovable aquest trencaclosques. Hi ha una presència creixent de treballadors i professionals que sovint hi van amb la família, i això sense parlar dels milers d'estudiants de tot el món que s'instal·len temporalment a la ciutat comtal. En un procés simultani, hem escoltat discursos del poder que consideren com a problemàtica tota aquesta diversitat humana (vegeu l'opinió d'un directiu de l'ICUB a l'apartat 3 del capítol 6) i que proclamen la necessitat de reaccionar d'una manera expeditiva. La multitud de corrents d'opinió ha crescut enormement en els darrers anys.

S'endevinen dues posicions: la primera és partidària d'enarborar la idea del perill de dissolució d'una pretesa identitat catalana original, la noció que tanta diversitat desintegrarà la ja prou malmenada unitat cultural i la posició que proclama la urgència de políti-

ques de contenció. La segona actitud vindica la tolerància i el respecte envers aquests nouvinguts, envers els que, amb la seva presència, han accentuat el context de barreja humana. Aquesta concepció advoca per conceptes com el multiculturalisme o la interculturalitat, i insisteix que calen polítiques d'integració. Ambdues posicions entenen la diversitat cultural no com un fet, sinó com una font de problemes, i sempre amaguen que les diferències, més que culturals, són socioeconòmiques (Stolcke 1993: 78).

Arribats a aquest punt, ens convé parlar de l'ús polític de la pretesa diversitat cultural en contextos festius. Quan les institucions han engegat la festivalització de la pluralitat cultural, quan han enaltit la varietat, com en el Fòrum, la Festa de la Diversitat o el famós cartell arabitzat de la Mercè de l'any 1999, sempre ho han fet entenent la diversitat des de la idea dels compartiments estancs que necessitaven dialogar i no tenint en compte les desigualtats socioeconòmiques latents (Comas d'Argemir 2003: 22). Han pensat, dit de manera planera –i simbòlica!–, que si tothom celebrava la festa en harmonia, un cop acabada, s'esvairien les desigualtats socials com per art de màgia:

Com a gestors culturals, nosaltres estem convençuts dels efectes benèfics de caire festiu. Fa mil·lennis que les societats pacten moments de festa, en els quals es trenca la rigidesa formal del dia a dia, les lleis i els costums. És a través d'aquest pacte que llavors es barreja gent que d'una altra manera no s'hauria barrejat mai (Víctor Cucurull 2004).

Aquest no és el lloc per discutir els «efectes benèfics de caire festiu». La festa aporta beneficis a les col·lectivitats humanes perquè les explica, és a dir, crea societat, tal com hem vist al llarg d'aquests paràgrafs. A més a més, en la nostra recerca sobre els Carnestoltes barcelonins hem comprovat, a bastament, que la coneixença entre persones d'orígens, classes i costums diversos és consubstancial a les festes sense cap necessitat d'exaltar la diver-

sitat mitjançant estratègies promocionals i encara menys de convidar explícitament gent d'«altres cultures». El coreògraf i maquiador de la comparsa carnavalesca del carrer Nou de la Rambla és d'origen magrebí. I és més: com a mapa social, la festa menys controlada és la que sol mostrar més les desigualtats socials, el conflicte, que és la manera que té la societat per evolucionar. Posem com a exemple el ranxo que cada Dijous Gras organitza el carnisser Jordi Alsina. En estudiar-lo des d'una perspectiva etnogràfica, vam veure que la majoria d'assistents eren gent sense sostre o bé jubilats amb pensions baixes o bé immigrants amb poca fortuna. El carnisser es demanava, en una entrevista, on eren els seus clients habituals, precisament el dia que regalava el menjar.

Així doncs, quan la ideologia institucional parteix de la base que la diversitat cultural pot fomentar la incomprensió mútua i no reconeix o minimitza el paper de les desigualtats econòmiques, jurídiques i polítiques en les desavinences socials, no ens ha d'estranyar, per exemple, que el Carnabalona fos presentat com la Rua de la «convivència», la celebració de la «pau» i del «diàleg». Es volgué que l'espectacle del brasiler fos la viva imatge de l'harmonia entre persones diferents. En qualitat d'un dels actes inaugurals del Fòrum, es digué que la desfilada en representava els tres eixos bàsics: la diversitat cultural, el desenvolupament sostenible i les condicions de la pau al món.

Jo crec que tot aquest moviment [la Rua] s'identifica amb la proposta del Fòrum perquè, com a ciutadà, jo busco realitzar totes aquestes coses del Fòrum, i miro de posar-les en pràctica. Jo crec en la diversitat, crec en la pau, crec que, conjuntament, podem aconseguir moltes coses positives per a un planeta on l'home té una imatge devaluada davant dels altres animals irracionals (Carlinhos Brown, www.barcelona2004.org, 21 de març de 2004).

Si el Fòrum tenia aquests eixos i si Carlinhos Brown els havia de conjuminar i representar (integrar) mitjançant una festa, és interessant de veure a través de quins referents es visqué tot plegat des de baix. Parlem d'una espècie de fracàs que després de l'aparició de la comicitat és el segon dels aspectes que, probablement, l'organització no s'esperava. Ras i curt, durant el Carnabalona es posaren en joc certs referents que són distincions i adscripcions fetes en l'imaginari cultural. Pierre Bourdieu (1999: 231) establí els criteris que permeten als individus, mitjançant l'adopció d'estètiques, discursos i rols, exercir filiacions amb certes idees o realitats, nocions que reflecteixen la divisió social econòmica, però que bàsicament fan referència a conceptes de classificació social pròpia i de contingut variat. Adherir-se al multiculturalisme o militar-hi, per exemple, pot obeir a variables diferents, com la moda, el compromís ideològic, la maximització de recur-

Disfressa
improvisada a
la Rua del Clot.
(Font: Arxiu
ARDFP)

Malgrat el procés domesticador, la sàtira popular encara viu en la iconografia carnavalesca. (Font: Pitu Manzanares)

etnocèntrica de l'immigrant» (*op. cit.*: 20), perquè expliciten què és forà i què és autòcton. Aquest tarannà vincula menges, indumentàries i melodies amb nacionalitats determinades, els «ètnics» són els nouvinguts. Al capdavall, si el cas és que els nous residents pateixen condicions d'injustícia social o representen la imatge de l'exclusió, és habitual que s'associï la seva etnicitat (aliments, cul·tes i robes) amb una manca de capacitat per integrar-se, amb una cultura deficient amb vista a desenvolupar-se amb normalitat a casa nostra (*Espai en blanc*, 2004: 82). D'aquí a patrocinar el coneixement mutu a través d'una festa, d'aquí a generar un suposat intercanvi d'estratègies culturals, només hi ha un pas. El Carnabalona fou brasiler.

sos o fins i tot el sentiment de culpa.

Ara bé, si els Carnestoltes oficinosos barcelonins es difonen com una tradició catalana, el Carnabalona fou promogut indiscutiblement com una festa multicultural. Aquests tipus de festa, tal com es conceben habitualment i segons el parer de Josep Martí, «difícilment poden escapar de no caure en l'exotització de l'immigrant», és a dir, malgrat que el missatge sigui el diàleg o la pau o el coneixement mutu, aquestes festes contribueixen a la «reïficació

En el nostre imaginari cultural, el Brasil és la terra de la sensualitat, de les pells lluents i fosques, del riure afable i del «bon rotllo» a ritme de samba, categories aquestes difícilment demostrables antropològicament. Però que un discurs sigui desmantellable empíricament no vol dir que no tingui una certa eficàcia simbòlica (*cf.* Lévi-Strauss, 1970). En efecte, respecte d'altres procedències, els brasilers són presumptament divertits, amistosos i amb tendència a la desimboltura i l'exuberància físiques. Un diari (*Avui*, 16 de maig de 2004) resumia el Carnabalona amb el titular «La samba i la rauxa», en el qual s'indicava que el nexa entre el Brasil i Catalunya s'havia produït, principalment, entre dues idiosincràsies. A diferència dels immigrants d'altres latituds, els brasilers mai no estan descontents, tenen una visió positiva de l'existència i, cosa que és més important, cauen bé. Per això els catalans o, més ben dit, la ciutadania com a subjecte abstracte no han tingut cap problema per brasilitzar-se.

Amb tot, no n'hi ha prou amb mostrar l'afecte que poden generar Ronaldinho, les agències de viatges o Carlinhos Brown a l'altra punta del globus. La fília es genera, per dir-ho d'alguna manera, a tots nivells, i no n'hi ha prou amb l'intercanvi de la roba, el menjar i les begudes, la música, l'esport i el sexe. Tampoc no és senzill enumerar les passes conceptuals que fan les institucions (organització del Carnabalona) quan, usant aquesta simpatia de manera política, munten una festa sota el lema de la pau i l'harmonia entre els pobles. Potser cal detectar quines nocions de cultura es posaren en joc el dia del Carnabalona. D'una banda, la romàntica idea de cultura com a peculiaritat immanent d'un grup humà que es presenta com a diferent (Catalunya, Brasil) i que vol continuar essent-ho malgrat les bones vibracions, idea que pregonava el Fòrum 2004. De l'altra, la idea de cultura com a camp difús en què s'integren tot un reguitzell de propostes per a les quals es pacta un valor especial, una posada en escena, una «festa de tots», un altre cop el Fòrum.

El cas és que les institucions salten d'una concepció a l'altra i fan que ambdues visions semblin una. I ho fan entenent que si es mobla bé l'imaginari de la ciutadania, si aquesta percep simbòlicament que tots som diferents, però que ens toca conviure –si la gent s'adhereix al «multiculturalisme»–, en la realitat primordial tot s'haurà arreglat. En un mot, si els ciutadans celebren periòdicament la diversitat cultural, ben segur que l'acceptaran millor. Ens hem referit a això quan hem explicat el model d'apropiació des de dalt, a través del qual les institucions troben el marc idoni per a la difusió de significats a la ciutadania. Tot i això, la temptativa pot acabar en això: en un intent poc reeixit.

En pujar el teló, l'espectador és traslladat a un altre món, que té la seva significació pròpia com a àmbit finit, i que està presidit per un ordre que pot tenir o pot no tenir gran cosa a veure amb l'ordre de la vida quotidiana. En baixar el teló, l'espectador torna a la realitat, és a dir, a la realitat per excel·lència de la vida quotidiana, en comparació amb la qual aquella altra realitat de l'escenari es torna vaporosa i efímera, per molt intensa i «real» que pogués semblar fa una estona (Berger i Luckman, op. cit.: 46).

I és que, quan s'abaixa el teló, res no ha canviat en la realitat primordial, encara que hi hagi hagut canvis simbòlics en l'imaginari social. Per tant, pot ser que algunes persones, després del Carnabalona, tinguessin la raonable il·lusió d'haver estat una estona a Bahia o, de manera menys metafòrica, d'haver vist l'autèntic Carnaval de la ciutat brasilera. Però els autors de la citació anterior també ens recorden que qualsevol qüestió significativa –en aquest cas, la convivència multicultural– pot passar d'una esfera de la realitat a una altra. En aquests moments esdevé un símbol, però no pas del que era abans de la festa, sinó del que vol ser durant la celebració i després d'aquesta. No obstant això, si la societat no fa seus aquests valors en la quotidianitat, difícilment ho farà de veres

en un àmbit finit de significació, com el que proporciona una festa. I viceversa: durant la celebració hom pot fer seus uns valors, pot combregar, però en sortir de missa tornarà a dubtar de Déu, sobretot si aquest no es comporta com li han dit que ho faria, hores abans, dins el temple. Si durant el Carnabalona, com a expressió del Fòrum a la ciutat, es tractava d'empatitzar i dialogar amb «altres pobles», és veritat que el sentiment general era aquest, tot i que, certament, l'únic «poble» amb qui es dialogà fou el brasiler. En poques paraules, ben carnavalesques, tocava disfressar-se'n. Eren, aquell dia, les instruccions per esdevenir barceloní (un model de ciutat), instruccions seguides per una munió de gent, molta de la qual, probablement, les oblidà tornant cap a casa.

En aquest punt final del trajecte, des de l'òptica exposada, parlem d'un relatiu fracàs del model festiu que actualment promocionen els poders polítics. Perquè si atenem, com hem fet, l'evolució històrica del Carnestoltes a Barcelona, haurem de convenir en un fet. Haurem d'estar d'acord que el model s'actualitzarà, sovint reeixirà i altres vegades no. El que no hauria de canviar és l'ús i l'abús de la festa per tots els sectors que intervenen amb vista a reafirmar, delimitar, expandir o negar algunes realitats identitàries, socials, econòmiques, polítiques i també simbòliques.

9. La darrera comparsa

Com diu la lletra d'una de les rumbes composades en els últims temps amb motiu del Carnestoltes oficial de Barcelona, ara com ara és «Carnaval tot l'any». I certament es fa difícil determinar si només hi ha un Carnaval canònic, concret i cíclic o si el Carnestoltes ha acabat per dissoldre's en moments incomptables i aparicions fugaces, dia rere dia, en el decurs de la vida urbana contemporània. Paradoxes curioses, quan parlem d'una de les festes més perseguides a la ciutat al llarg de la història, marcada per morts i resurreccions contínues, celebrada quasi tantes vegades com escombrada del món festiu.

L'any 1980 s'acabà l'últim període de prohibició que el Carnestoltes ha conegut, però l'escombra censoradora, de fet, no ha desaparegut mai. Actualment, a la Rua general, un dels elements inevitables és la presència de la darrera comparsa: les furgonetes blanques de les brigades municipals de neteja. Marxant a un ritme lent, tancant el reguitzell d'agrupacions i de carrosses, el seu objectiu és anar recollint, cada any amb l'ajut de més i més sofisticats ginys mecànics, tota la brutícia que els festers generen en els seus itineraris. Criden l'atenció l'eficàcia i la rapidesa amb què es fa aquesta tasca.

Respecte del temps festiu, l'acció de les brigades municipals compleix una funció que ens permet reflexionar sobre les dinàmiques del Carnaval barceloní contemporani. De fet, aquesta acció higiènica implica, en primer lloc, esborrar immediatament el rastre de la festa i deixar l'asfalt i les voreres com si allí no hagués passat res. El mateix succeeix amb la majoria de rituals deambulatoris, siguin cercaviles, correfocs o manifestacions reivindicatives. La qüestió és que el cop de gent no deixi empremtes; que

l'acció es desenvolupi en el temps que toca, i que tot seguit es restableixi l'ordre visual, sonor i olfactiu considerat correcte. En segon lloc, el fet de netejar el carrer, la plaça o la platja ha esdevingut una forma intel·ligent de desallotjar ràpidament els espais festius sense necessitat de fer intervenir la policia. Davant dels membres esforçats de la brigada, armats amb bosses, escombres i pales, són pocs els grups que es resisteixen a deixar-los passar. O almenys això semblava, perquè en els últims temps, en algunes festes de barri, fins i tot els escombriaires han patit la ira de joves indignats que veien com els feien fora dels carrers o les places a l'hora oficial de la finalització. En resum, es tracta que després de la festa la vida ordinària segueixi el seu ritme. Però, qui decideix quan és «després de la festa»? Qui determina el punt final?

Netejar, des d'un punt de vista real o figurat, s'ha convertit en una de les principals obsessions del consistori barceloní. L'espiral purificadora ha arribat a límits insospitats, com la prohibició de la figura del caganer al pessebre municipal durant el Nadal del 2005, perquè el fet que defequi «no dona bon exemple». L'aprovació de l'ordenança cívica és el millor exemple que podem trobar. Alguns passatges d'aquesta normativa són impagables i recorden un ban municipal del 1497, que prohibia els jocs de daus i d'exhibició al carrer:

Per salvaguardar la seguretat, la salubritat, l'ús racional i ordenat de la via pública i protegir les propietats industrial i intel·lectual i els drets de consumidors i usuaris, queda terminantment prohibida... (...). L'incivisme és degut a una pèrdua de normes culturals pròpies (...). És prohibida la pràctica de jocs amb instruments a l'espai públic, no és permesa la pràctica d'acrobàcies i de jocs d'habilitat (...).

El to d'aquest text, molt discutit per molts sectors de la població i fins i tot entre els governants municipals, recorda aquell «bon gust» de la moralitat burgesa que impregnà la ideologia

dominant durant el segle XIX, justament el temps en què va anar prenent forma el Carnaval consuetudinari que avui se celebra a la ciutat. L'higienisme social d'aleshores prenia la mida al conflicte permanent, escenificat al carrer durant els anys d'agitació obrera. L'actual, criminalitza la misèria i es destina a mantenir la ciutat neta i polida, perquè quedi bé a la fotografia. Tots dos moments són el fruit d'un temps de creixement econòmic sostingut que, en l'altra cara de la moneda, fa ben visibles les injustícies socials.

A més a més, recordem el paper central que tenia la beneficència als Carnestoltes vuitcentistes, quan el gros de la festa s'allunyava dels carrers i es recloïa en sales de ball, i el fet que en l'eclosió dels rituals deambulatoris en aquell temps (Arribo, Rua, Enterrament), associats directament amb l'impuls de les dinàmiques comercials, ja s'establien paràmetres clars de separació entre actors i espectadors, cosa que també es donava a la resta de celebracions populars. La festa espontània era un perill, perquè en qualsevol moment podia passar d'una impugnació simbòlica de l'ordre establert a una impugnació real, i el poder va saber controlar-la, enquadrar-la i domesticar-la en funció dels seus interessos. Al Carnestoltes, es va passar de les fogueres, els àpats i els balls de plaça als balls de societat i als grans espectacles itinerants de música i de color, concebuts per ésser mirats i admirats. Finalment, va quedar una festa espectacular, però segregada, a la qual bona part de la població donava l'esquena o que seguia amb els ulls a voltes clucs, a voltes com taronges, sempre amb els bioritmes alents.

Durant aquest procés, les fogueres, un dels recursos festius més importants en el conjunt de l'àrea mediterrània, van ser molt perseguides a Barcelona. Això ja ocorria en temps de les alimàries, que hem considerat com una de les antigues pràctiques carnestoltesques. La necessitat d'eradicar el foc es consolidà amb molta virulència arran de les rebel·lions incendiàries i iconoclastes, farcides de components carnavalitzadors, a mitjan segle XIX. Amb el temps, la foguera va anar desapareixent del món festiu i va que-

Els voluntaris i la Guàrdia Urbana asseguren que la Rua oficial s'esdevingui segons les previsions de l'organització. (Font: Arxiu ARDFP)

dar arraconada, però viva, en el marc de la festa de Sant Joan. És significatiu que justament en els darrers anys, la revetlla de Sant Joan hagi estat motiu de fortes polèmiques. La persecució de les fogueres solsticials i les intervencions policiaques contra la gent que participava en festes autoorganitzades a l'espai públic, han estat la resposta municipal a la seva impotència a l'hora de sotmetre-les a programes i regularitzacions.

En aquest cas (Sant Joan), parlem d'una celebració deslocalitzada que comporta la presència de grups reduïts de persones al voltant de les teies enceses i que implica brutícia, soroll i talls de carrers. Aquest model fa posar nervioses unes institucions que prefereixen la festa única al mateix lloc i amb uns horaris precisos. Per això, apel·lant al civisme i a la seguretat, s'afavoreixen altres formes, com les macrorevetlles de consum massiu. La festa espontània, no controlada però sí supervisada pels celebrants, no domesticada i sense distinció entre els participants s'ha convertit,

als ulls de les institucions, en una festa *non grata*. S'opta per fiscalitzar-la en nom de la convivència. Es diu que els celebrants han estat incívics, perquè han embrutat carrers i han cridat i ballat fins a alta hora de la nit. Els anys 2004 i 2005, en els quals el litoral barceloní es va anar revelant, sorprenentment, com un dels espais predilectes, escollit per persones de tota condició per passar-hi la nit màgica, l'Ajuntament barceloní va ordenar el desallotjament de les platges. Va ser una decisió sense precedents executada a la sortida del sol pels agents antiavalots, que, literalment, van arrossegar fora de la sorra parelles que es besaven, músics ocasionals o borratxos que feia hores que dormien la mona. La justificació era la necessitat de netejar l'indret i de respectar els drets dels banyistes. Davant de la policia marxava BCNeta.

Aquestes disputes en l'arena festiva (les tensions entre l'esponaneïtat autoorganitzada i el dirigisme institucional) són un dels fets constants que hem vist resseguint la història del Carnaval de Barcelona. Parlem d'un contrast entre models, no sempre evident, ple de matisos, de sobreposicions i trocs. I d'un procés llarg d'apropiació de la festa des de dalt amb vista a fer-ne una festa promocionada. Així, les exhibicions de Carlinhos Brown al maig del 2004 (Carnabalona) i del 2005 (Carnaval Movistar) amb centenars de milers de persones al carrer reforcen la concepció municipal de la festa com a esdeveniment periodístic i publicitari, i la tendència a organitzar celebracions sota criteris de disgregació, com si qualsevol moment fos bo per fer qualsevol cosa en l'àmbit festiu. El resultat és un calendari atapeït de festes curtes i condensades. Podem aventurar que en tres hores de Carnabalona al passeig de Gràcia es va desplegar al carrer bona part de la simbologia carnavalesca tradicional, degudament posada al dia: un «rei» carismàtic provinent d'un país llunyà, que obre i tanca el temps de la festa; la desfilada d'una carrossa reial, curiosament, en forma de peix quaresmal i amb els músics tocant, i una gran comparsa (els dansaires), però amb molt més públic que no pas actors.

Un model de festa fugaç o de «*fast festa*» en què en poc temps passen un munt de coses i en què tot està ordenat perfectament, menys alguns efectes grotescos, des de l'inici fins al final.

Al capdavant, el macroesdeveniment ens ha ajudat a endinsar-nos en el que considerem una de les principals estratègies festives impulsades per l'Administració des que es recuperà el Carnaval al carrer, al principi de la dècada de 1980. El model pel qual s'aposta presenta una o, més ben dit, moltes celebracions-exhibicions ràpides, curtes, netes i promocionals. L'objectiu és ambiciós: la integració social a través de la identificació amb uns valors determinats, modificables en funció dels temps que corrin i associats amb la idea del que és ésser barceloní.

Si l'arquitectura i el disseny urbans han intentat formar Barcelona com un escenari adequat per inspirar, orientar i emmarcar les produccions ciutadanes d'identitat, és necessari situar la festivalització generalitzada que les autoritats municipals han afavorit sistemàticament en aquest mateix procés, que fa de Barcelona, en conjunt, un banc de proves en què s'experimenten els efectes i les possibilitats de determinats recursos simbòlics proveïdors de congruència emocional. En aquest sentit, no s'ha abandonat –ans al contrari: s'ha revifat– el recurs a l'invent de tradicions, molt en la línia dels processos de construcció de la identitat que caracteritzaren els nacionalismes romàntics del segle XIX. L'invent del correfoc pels funcionaris festius –si se'ns permet aquesta manera de denominar els empleats municipals que s'encarreguen de programar, organitzar i sovint inventar festes populars– a finals dels anys setanta n'és un exemple ben il·lustratiu. La recuperació oficial del Carnaval es va fer amb la Rua com a eix i prenent materials diversos del passat, com el folklore català llegat pels estudiosos i les rues dels anys previs a la Guerra Civil, o bé posant la mirada en altres indrets, com les desfilades fastuoses dels Carnavals de Rio de Janeiro o Tenerife, exemples d'èxit comercial i publicitari.

Al costat d'aquestes estratègies, l'eficàcia de les quals ha quedat ben demostrada, és remarcable el fet que s'ha volgut fer de la ciutat comtal un punt de referència per a les modernes tendències neobarroques, és a dir, la recuperació de tot el tarannà, socialment estèril, que durant els segles XVII i XVIII va ser tan propens a conrear en l'arquitectura els efectes realistes i teatrals, de manera que l'ús funcional dels materials era sacrificat per les exigències de l'aparença i l'ostentació i la fastuositat festives mereixien un lloc central entre les formes de presentació en públic dels poders polítics. L'historiador José María Perceval ens recorda que al principi del període barroc la festa va ser alterada socialment i tècnica, però les seves reflexions són aplicables en l'època actual:

Socialmente se realiza una alteración de los contenidos, provocada por los nuevos espacios de opinión pública, que se encuentran al servicio de la monarquía pero situados –espacial y humanamente– entre la ciudad y la corte. Los publicistas alteran la fiesta pública, la interpretan para dos auditorios (el cortesano al que sirven y el ciudadano al que pertenecen), lo que le da un sentido interclasista que permite diferentes lecturas y apropiaciones. Los publicistas silencian aspectos que no comprenden o no les resultan adecuados de la sociedad nobiliaria y cortesana. Así, desaparecen personajes y motivos, o transforman la participación de otros (2003: 154).

Serveixi d'exemple: en l'espectacle de milers i milers de ciutadans bocabadats que contemplen les grans exhibicions pirotècniques que, posem per cas, tenen lloc durant les festes de la Mercè, és fàcil reconèixer-hi una reedició d'aquella grandiloqüència buida i laudatòria dels focs artificials de les festes barroques.

El happening permanent en què ha acabat transformada la ciutat palesa aquest triomf de la pompositat rococó. Certament, el frenesí absolut que representaren els fastos olímpics és un dels punts culminants d'aquesta festivalització total de la vida urbana,

però hi ha una infinitat d'exemples menors i no menys significatius de l'ocupació tumultuosa i ordenada de l'espai públic, i instruïda des de dalt perquè els ressorts festius renovin les seves qualitats com a generadors d'adhesió grupal.

Fa algun temps que es té la impressió que Barcelona és una ciutat que sempre està en campanya. I és que aquesta mobilització permanent i generalitzada en forma de festes, manifestacions, trobades, esdeveniments esportius, activitats institucionals i actes públics de tota mena ha esdevingut un dels seus principals nodridors de la identitat. Tot això ho ha fet un Ajuntament que ha elaborat unes normatives rigoroses per impedir i, en cas de desobediència, dissoldre expeditivament manifestacions reivindicatives no autoritzades que tallin el trànsit mentre tanca els carrers per desenes de causes festives, siguin xocolatades, revetlles o curses populars, en les quals s'expressen esplèndidament la metàstasi festival i la carnalització de l'espai urbà. Quan els tècnics i gestors que ideen el Carnestoltes oficial van rebatejar-lo amb el nom de Barnaval, expressaven un desig que ultrapassava la celebració i es referia a la ciutat en conjunt.

Però si durant els anys setanta i vuitanta la construcció de la identitat barcelonina es feia contra el passat immediat, vint anys després, com demostren les exhibicions de Carlinhos Brown, les coses han canviat molt. Aquell impuls d'enginyeria social, que l'Administració volia aprofitar per «fer ciutat» a través de les celebracions festives, es vincula, avui, amb discursos nous com els de la «participació», el «multiculturalisme» i el «civisme». No en va, els últims Carnestoltes oficials s'han organitzat sota el lema «La festa de totes les cultures» amb la voluntat de destacar la participació creixent d'agrupacions provinents d'altres països i la intenció expressa de dotar la festa d'un *look* adequat als interessos promocionals del Fòrum 2004. En efecte, el gran increment de la immigració extracomunitària ha fet que en els últims temps el consistori hagi impulsat estratègies de sensibilització ciutadana

basades en la necessitat de visibilitzar el fet pluricultural i d'afavorir la «integració» dels nouvinguts. Paraules com multiculturalisme, diversitat, interculturalitat i altres de semblants estan presents en quasi tots els discursos públics i cada dia són més freqüents en la programació de tota mena de festes, festivals i actes lúdics. S'han creat desenes de celebracions anomenades popularment multiculturals com a resultat d'un procés que ha tingut el màxim exponent en el Fòrum de les Cultures. Aquests esdeveniments, nascuts, en principi, amb la intenció de crear vincles entre col·lectivitats i espais de coneixement mutu, sovint han caigut en el parany de l'exotització ètnica. Els vestits coloristes tradicionals i la música o el menjar presentats com a «ètnics» han afavorit la consolidació d'una efervescent cultura alternativa de consum, feta de roba, pentinats o objectes artesanals i poden comportar el

Ocasional
policia de
proximitat al
Carnestoltes
gracienc. (Font:
Arxiu ARDFP)

perill d'enfortir clixés i estereotips falsos amb relació a les comunitats que pretenen donar a conèixer.

D'altra banda, les característiques peculiars del «model Barcelona» obliguen a mantenir la ciutadania en un estat constant d'excitació i generen periòdicament la necessitat de crear motors d'il·lusió conjunta a través dels quals el projecte sigui viable i visible. La implicació ciutadana en el model és la seva autèntica font d'oxigen. Requereix un procés constant de renovació de les ganes de sentir-se barceloní, participat i privilegiat d'un gran projecte col·lectiu reeixit. Per això és necessari promoure periòdicament vincles forts d'adhesió i d'afecte amb els quals el públic se senti identificat, per la qual cosa Barcelona ha d'exhibir recurrentment i obligatòria el seu potencial de mobilització. És significatiu, en aquest sentit, l'ús promocional que s'ha fet d'algunes de les protestes massives al carrer, com les manifestacions contra la guerra de l'Iraq l'any 2003, que han estat utilitzades per fer visible arreu aquesta idea de ciutat participativa, cívica i compromesa. Després de les marxades més multitudinàries –per cert, amb un tarannà carnavalesc ben accentuat–, no es va amagar en cap moment la voluntat periodística i institucional de convertir Barcelona en la «capital mundial de la pau» i es va entrar en una espècie de competició perversa en forma de rànquing de ciutats d'arreu del planeta.

En aquest viatge de promoció, la història compartida del barri, la fàbrica o la plaça se substitueix per una nova forma de viure la ciutat i de formar-ne part que, lluny de destruir la diversitat humana que la caracteritza, se'n serveix per crear relacions, trencar l'anonimat i construir un espai comú entre els seus habitants. Aquí participació és la paraula màgica. No és d'estranyar que un dels emblemes d'aquest nou model sigui Barcelona Activa, una institució municipal destinada a fomentar l'activitat empresarial a la ciutat. Fa anys que la propaganda institucional està destinada a fer bandera de la mobilització amb lemes com aquests: «Tots som

el motor de Catalunya», «Tots Movem Barcelona», «No paris», «Barcelona batega» o «Una trobada que mourà el món».

Ara bé, convé remarcar que el Carnestoltes tradicional contemporani, com a magma energètic fet d'acció pura i d'emocions pertinents, pot conèixer funcions i sentits no sols diversos, sinó fins i tot contraposats, per no dir antagònics. Per dir-ho diferentment, fa l'efecte que el Carnaval de Rio o de Venècia suposa que aquestes ciutats siguin més Rio i més Venècia. El Carnestoltes de Barcelona, en canvi, no ha fet que aquesta ciutat sigui més Barcelona, malgrat que en algunes èpoques les institucions ho hagin volgut. Perquè la celebració ritual, paradigma d'allò que Marcel Mauss anomenava fet social total, és una arena on visions del món i projectes socials diferents i àdhuc divergents entren en contacte i se sobreposen. En el marc temporal i espacial que estableixen les festes, que no el saturen ni monopolitzen, trobem de manera sincrònica diverses dosis d'institucionalització política, econòmica o religiosa; diverses maneres d'intercanvi econòmic; distintes gammes d'idees, conceptes, definicions, sentiments, valors..., no sempre ben definits, ni compartimentats clarament; distintes mecàniques d'apropiació de les produccions festives més populars pels organismes oficials, però també per la gent del carrer; distintes maneres d'operar simbòlicament unificant el que era fragmentari i dispers, però també fent esclatar tota mena de monolitismes i trencant o qüestionant els ancoratges que mantien fixats els individus als grups respectius d'adhesió. Podem trobar aitals pluralitats agitant-se en el si de les festes, cosa que posa de manifest que no és que aquestes tinguin una funció, sinó que són una funció; que tenen una estructura, però que sobretot la seva tasca és la d'estructurar o desestructurar qualsevol cosa. Establir sobre quina dimensió concreta de la vida col·lectiva s'exerceix aquesta força social desencadenada, sigui per reafirmar-la o per dissoldre-la, és justament l'enigma que l'investigador de les festes ha de resoldre.

Totes aquestes circumstàncies, reflectides abundantment per les ciències socials de la festa, es reconeixen en les pràctiques carnavalesques de la Barcelona recent, incloent-hi les tensions suscitades per la voluntat de diferents sectors socials i de les institucions d'apropriar-se-les i de posar l'energia societària, desencadenada en aquestes oportunitats excepcionals, al servei de les ideologies i dels interessos respectius. En el nostre cas, un any sí i l'altre també, els diaris parlen de forma automàtica de la transgressió, la subversió, la inversió de l'ordre, el món al revés i altres tòpics quan s'apropa el temps del Carnestoltes. Amb tot, nosaltres hem constatat que, de transgressor, el Carnaval barceloní ho és ben poc. També hem vist que alguns aspectes del Carnabalona foren transgressors, però, en ésser una «fast festa» no cíclica, pot aportar ben pocs beneficis a la comunitat a la qual diu que serveix de vehicle. Només en alguns actes de barri (petites rues, textos o cançons) la festa manté una part del seu esperit crític, satíric i burlesc, i cohesionador. Allí hem vist la festa amb la seva naturalesa com a vehicle d'expressió de petits segments de la població, que ja estaven constituïts simbòlicament, i que simplement es «recreaven». És una festa capaç d'obrir espais de relació en contextos reduïts, està farcida de vivències personals apassionades i té uns criteris d'identificació local basats en la idea de distingir-se de Barcelona. És una celebració de barri preparada durant molt de temps amb uns recursos mínims i que té ben pocs espectadors.

Altrament, repetim que aquí no s'entona cap plany per la suposada degeneració d'una festa. Si fa cent cinquanta anys l'aristocràtic ball del Liceu i una humil foguera de barriada eren Carnaval, avui el macro-xou del Carnabalona i els quatre transvestits disfressats de ploraneres que durant l'Enterrament de la sardina a Nou de la Rambla s'arrosseguen per terra esperitats també ho són. Malgrat tot, els ritus de carrer continuen essent, al començament del segle XXI, l'expressió d'un vitalisme social que podem considerar al marge, a sota o al damunt, com es vulgui, de les con-

tingències que coneix i sobre les quals actua. Més enllà d'aquesta capacitat de desencadenament o d'acceleració dels automatismes, en els quals es fonamenta la dimensió més bàsica i primigènica de la convivència, les festes mantenen la virtut de proclamar l'existència d'una comunitat determinada, sigui de la mena que sigui: moral, política, ètnica, institucional, emocional, religiosa, esportiva, estètica, veïnal, àdhuc irreal o senzillament existencial. Ara bé, aquesta dinamo energètica que és la festa es constitueix com un recurs cultural disponible que cada segment social que forma l'ordre compost i conflictiu crònicament d'una societat determinada –persones i grups que estableixen una certa forma de viure plegats– utilitza en funció dels seus interessos i del lloc que ocupa en relació amb els altres.

Fatiga, en aquest sentit, que un dels tòpics més recurrents a l'hora de delatar la presumpta decadència o agonia de la festa sigui el de la seva suposada «manipulació». La festa, en qualitat

La darrera
comparsa.
(Font: Arxiu
ARDFP)

de tecnologia performativa i anunciadora d'una vehemència singular, sols estableix les seves funcions i els seus significats en la mesura que és manipulada, és a dir, aplicada per uns o per altres com a mecanisme de reforç ideològic i pràctic, dispositiu la missió darrera del qual és fer pensar, fer dir i fer fer. La festa, aleshores, és convocada per dur a terme les seves habilitats: representar i excitar, entre convulsions, la submissió o el desordre; advertir la bondat d'allò que està instituit, però també la fragilitat de tot poder, i proclamar la perfecció de les jerarquies que estructuren el món social, però també l'existència latent de forces cegues que podrien enderrocar-les en qualsevol moment. Dit d'una altra manera, sempre hi haurà una altra corrua carnavalesca a l'aguait, a punt per sortir a la saga de la darrera comparsa.

10. Bibliografia i documentació

- ACTAR. *Barcelona Communicates*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003.
- ADAM, R.; ANTEBI, A.; GONZÁLEZ, P. *Cops de gent. Crònica gràfica de les mobilitzacions ciutadanes a Barcelona (1890-2003)*. Barcelona: Viena, 2005.
- ALMERICH, LL. *Tradicions, festes i costums populars de Barcelona*. Barcelona: Millà, 1989.
- AMADES, J. *El Carnestoltes a Barcelona fins el S. XVIIIe*. Barcelona, [1934]: Edicions el Mèdol, 2001.
- *El Carnaval a Barcelona al segle XIX*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 2001.
- *Costumari català: el curs de l'any*. Barcelona: Salvat, 2001.
- AMEELANG, J. S. *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*. Barcelona: Ariel, 1986.
- ARIÑO, A. *La ciudad ritual. La fiesta de las Fallas*. Barcelona/Madrid: Anthropos/Ministerio de Cultura, 1992.
- «Festa i ritual dos conceptes bàsics», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 13, p. 8-17, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1998.
- «La utopía de Dionisios. Las transformaciones de la fiesta en la modernidad avanzada», *Antropología*, 11, Madrid, 1996.
- BALANDIER, G. *El desorden. La teoría del caos y las ciencias sociales*. Barcelona: Gedisa, 1990.
- *El poder en escenas. Del poder de la representación a la representación del poder*. Barcelona: Paidós, 1994.
- BALLART, P. *Eironeia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*. Barcelona: Quaderns Crema, 1994.
- BAJTIN, M. *La cultura popular en la Edad Media y en el Renacimiento*. Madrid: Alianza, 2002.
- BELASCOAIN, R. *El Carnaval... com a pretext*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1985.
- BELL, D. *Las contradicciones culturales del capitalismo*. Madrid: Alianza, 1989.
- BERGER, P. *La rialla que salva*. Barcelona: La Campana, 1997.
- BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder, 1988.
- BERMAN, M. *Todo lo sólido se desvanece en el aire*. Mèxic: Siglo XXI, 2004.
- BOISSEVAIN, J. *Revitalizing European Rituals*. Londres: Routledge, 1992.
- BOHIGAS, O. *La reconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 1986.

- BONET, A. «La fiesta barroca como práctica del poder», *DIWAN*, 5-6, p. 53-85, 1979.
- BOURDIEU, P. *Le Sens Pratique*. París: Éditions de Minuit, 1980.
- «La ilusión biográfica», *Historia i Fuente Oral*, 2, p. 27-33, 1989.
- *La distinción. Las claves sociales del gusto*. Madrid: Taurus, 1999.
- BOURET, CH. *El Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento*. París: Bouret, 1893.
- BURKE, P. *La cultura popular en la Europa moderna*. Barcelona: Altaya, 1997.
- *Formas de historia cultural*. Madrid: Alianza, 1999.
- CAPDEVILA, J.; GARCIA, A. *La festa a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- CAPMANY, A. *El Café del Liceo 1837-1939: el Teatro y sus bailes de máscaras, apuntes históricos*. Barcelona: Libr. Dalmau, 1943.
- Cardini, F. *Días sagrados*. Barcelona: Argos-Vergara, 1984.
- CARO BAROJA, J. *El Carnaval*. Madrid: Taurus, 1983.
- CASTELLS, A. «Història del Passeig de Gràcia», *Sàpiens*, 17, p. 61, 2004.
- CLAVÉ, J. A.; TARRÉS, J. M. *El Carnaval de Barcelona en 1860*. Barcelona: Librería Española, 1860.
- COMAS D'ARGEMIR, D. «Cultura i política. Sobre el Fòrum 2004 i l'ús polític de la cultura», *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 19, p. 21-34, 2003.
- COROMINES, J. *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos, 1954.
- CRESPI, M. «L'activitat festiva popular en l'era de la mundialització: el cas de Catalunya». Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials, 2002.
- CRUCES, F. «Cómo hacer cosas con programas. El proceso de producción de fiestas en Madrid». A: C. Cafarel, F. Bernete i V. Baca (ed.), *Comunicación y movimientos sociales*. Ciudad Real: Diputación de Ciudad Real, 1992.
- CRUCES, F.; DÍAZ DE RADA, A. «Fiestas de todos, fiestas para todos», *Antropología*, Madrid, 11, p. 147-163, 1996.
- CURTIAELLA, X.; ROMÁN, X. «Tipologia i evolució de la festa», *L'Avenç*, 89, p. 34-43, Barcelona, 1986.
- DIVERSOS AUTORS (2000-2005) *Barcelona: metròpolis mediterrània*. Barcelona: Servei d'Edicions de l'Ajuntament de Barcelona.
- DELGADO, M. *La festa a Catalunya, avui*. Barcelona: Barcanova, 1992.
- (coord.) i Grup de Recerca d'Etnografia dels Espais Públics de l'Institut Català d'Antropologia. *Carrer, festa i revolta. Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona (1951-2000)*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2003.

- *Elogi del vianant*. Barcelona: Edicions de 1984, 2005.
- DELUMEAU, J. *La mort des pays de cocagne*. París: Veillegard, 1976.
- DÍAZ VIANA, L. «La cultura popular de la aldea global. Nuevas perspectivas en el estudio del folklore». A: Diversos Autors. *Fòrum Barcelona Tradició: Festa i Ciutat*. Barcelona: Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Edicions el Mèdol, vol. IV, p. 9-21, 2001.
- DOMINGO, M.; BONET, M. R. *Barcelona i els moviments socials urbans*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1998.
- DURAN i SANPERE, A. *Barcelona i la seva Història*. Vol. II, «La societat i l'organització del treball». Barcelona: Curial, 1973.
- DURKHEIM, E. [1912] *Les formes elementals de la vida religiosa*. Barcelona: Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1987.
- DIVIGNAUD, J. *Fêtes et civilisations: suivi de la fête aujourd'hui*. París: Actes Sud, 1991.
- ECO, U. [et alii] *¡Carnaval! Mèxic*: FCE, 1989.
- ENGUITA MAYO, N. [et alii] «Tour-ismes. La derrota de la dissensió». A: Diversos Autors. *Tour-ismes. La derrota de la dissensió*. Barcelona, 2004, p. 11-27.
- ESCALERA, J. «Les festes com a patrimoni: reflexions sobre la festa a la ciutat contemporània a partir del cas de Sevilla». A: *Fòrum Barcelona Tradició: Festa i Ciutat*. Barcelona: Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Edicions el Mèdol, Vol I, p. 9-22], 1998.
- ESPAI EN BLANC. *La otra cara del Fòrum de les Cultures, S. A.* Barcelona: Bellaterra, 2004.
- FABRE, J. *El Carnaval de Barcelona*. Barcelona: Serveis de Cultura de l'Ajuntament, 1980.
- FÀBREGAS, X. *Les formes de diversió de la societat catalana romàntica*. Barcelona: Curial, 1992.
- «Un ball de màscares», *L'Avenç*, 41, Barcelona, 1998.
- FRIBOURG, J. «La fiesta patronal en España como substitución del Carnaval», *Narría*, p. 31-32, Madrid, 1983.
- FRIGOLÉ, J. «Inversió simbòlica i identitat ètnica: una aproximació al cas de Catalunya», *Quaderns de l'ICA*, 1, ICA, Barcelona, 1980.
- FUSTEL DE COULANGES. *La ciudad antigua*. Barcelona: Península, 1984
- GAIBENET, C. *El Carnaval*. Barcelona: Altafulla, 1984.
- GARCÍA, J. L. «Celebraciones y conmemoraciones», *Antropología*, 8, p. 113-122, Madrid, 1994.
- GEERTZ, C. *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa, 1987.
- GELABARTÓ, M. «Confrarías y sociabilidad festiva en la Catalunya del siglo XVII», *Actes del III Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Pedralbes, *Revista d'Història Moderna*, vol. 13-2, p. 495-501, 2003.

- *La palabra del predicador. Contrarreforma y superstición en Cataluña (siglos XVII-XVIII)*. Barcelona: UAB, 2003.
- GIL CALVO, E. *Estado de fiesta*. Madrid: Espasa-Calpe, 1991.
- GILMORE, D. «El carnaval». A: *Agresividad y comunidad. Paradojas de la cultura andaluza*. Granada: Diputación Provincial de Granada, p. 177-216, 1995.
- GIMENO, A. *L'abat dels boigs. Per Carnaval tot val*. Barcelona: Graó, 1985.
- GINER, S. «Religión, carisma y razón», *Antropología*, 11, p. 83-97, 1996.
- GOFFMAN, E. *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires: Amorrortu, 1989.
- GÓMEZ GARCÍA, P. «Hipótesis sobre la estructura y la función de las fiestas». A: P. Cordoba; J.-P. Étienne (ed.). *La fiesta, la ceremonia, el rito*. Granada: Casa de Velázquez/Universidad de Granada, p. 51-63, 1990.
- GOUREVITCH, A. J. *La culture populaire au Moyen Âge. «Simplices et Docti»*. París: Éditions Aubier, 1996.
- HANDELMAN, D. *Models a Mirrors: Toward an Anthropology of Public Events*. Nova York: Cambridge University Press, 1990.
- HANNER, U. *Exploración de la ciudad. Hacia una antropología urbana*. Mèxic: FCE, 1986.
- HARVEY, D. *La condición de la posmodernidad. Investigación sobre los orígenes del cambio cultural*. Buenos Aires: Amorrortu, 1998.
- Henningsen, G. «El carnaval danés en su contexto europeo». A: R. Jimeno Aranguren; J. I. Homobono (ed.). *Fiestas, rituales e identidades*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, p. 337-346, 2004.
- HEERS, J. *Carnavales y fiestas de locos*. Barcelona: Península, 1988.
- HOBBSAWM, E.; RANGER, T. *L'invent de la tradició*. Vic: Eumo, 1988.
- HUIZINGA, J. *Homo ludens*. Madrid: Alianza, 2001.
- JUNYENT, S. «L'antich Carnaval de Barcelona», *Joventut*, 211, p. 110, Barcelona, 1904.
- KAPLAN, T. *Ciudad roja, periodo azul. Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1988-1939)*. Barcelona: Península/HCS, 2002.
- KLEIN, N. *No Logo*. Paidós: Barcelona, 2001.
- LEACH, E. *Cultura y comunicación*. Madrid, Siglo XXI, 1978.
- LE BRETON, D. *Antropología del cuerpo y modernidad*. Buenos Aires: Nueva Visión, 1995.
- LEFÈBVRE, H. *De lo rural a lo urbano*. Barcelona: Península, 1971.
- *La vida cotidiana en el mundo moderno*. Madrid: Alianza, 1984.
- LE GOFF, J. *Lo maravilloso y lo cotidiano en el occidente medieval*. Barcelona: Gedisa, 1985.
- LE ROY LADURIE, E. *Le Carnaval de Romans*. París: Gallimard, 1979.
- LÉVI-STRAUSS, C. *Antropología estructural*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires, 1970.

- *Mitológicas I. Lo crudo y lo cocido*. Méxic: FCE, 1972.
- LOBATO, I. «Els perills del Carnestoltes», *L'Avenç*, 89, p. 48-51, Barcelona, 1986.
- LUJÁN, N. «El Carnaval y los bailes de máscaras», *Historia i Vida*, 119, p. 40-49, Barcelona, 1978.
- LYNCH, K. *La imagen de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili, 2004.
- MARIN, L. «Notes on a semiotic approach to parade, cortege, and procession». A: A. Falassi (ed.). *In Time out of time*. Albuquerque: University of New Mexico Press, p. 220-228, 1987.
- MARTÍ, J. «La festa a la ciutat: pluriculturalitat i integració», A: Diversos Autors. *Fòrum Barcelona Tradició: Festa i Ciutat*. Barcelona: Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, Edicions el Mèdol, vol. IV, p. 21-54, 2001.
- MARTÍ I CASANOVAS, M. *A la recerca de la civitas contemporània. Cap a una cultura urbana de l'espai públic: l'experiència de Barcelona (1979-2003)*. Universitat Politècnica de Catalunya, Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori, 2004.
- MASSIP, J. F. *El teatro medieval; cuerpo de histrión, voz de la divinidad*. Barcelona: Montesinos, 1992.
- «Església i teatre. De la litúrgia al drama: un viatge d'anada i tornada», *Festa d'Elx*, 47, p. 89-100, Ajuntament d'Elx, Elx, 1995.
- MAUSS, M. [1949] *Lo sagrado y lo profano*. Barcelona: Barral, 1970.
- MICHONEAU, S. *Barcelona: memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mite*. Vic: Eumo, 2002.
- MIRA, J. *Evangelis*. Barcelona: Proa, 2004.
- MONTANER, J. M^a. «El modelo Barcelona», *Geometria*, 10, segon semestre, p. 2-19, 1990.
- MORELL, C. *El teatre de Serafí Pitarra entre el mite i la realitat*, Barcelona: Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- MUIR, E. *Fiesta y rito en la Europa Moderna*. Madrid: Universidad Complutense, 2001.
- MUMFORD, L. *La cultura de las ciudades*. Buenos Aires: Emecé, 1945.
- MUNNÉ, F. *La construcción de la psicología social como ciencia teórica*. Barcelona: Alamex, 1986.
- NEL·LO, O. *Ciutat de ciutats*. Barcelona: Empúries, 2001.
- NESTI, A. «Lo festivo que se dice, lo festivo que se vive. Aspectos de lo festivo en la cultura contemporánea», *Antropología*, 11, p. 69-81, 1996.
- OZOUF, M. «Le Cortège et la Ville: les itinéraires parisiens des fêtes révolutionnaires», *Annales*, vol. XXVI/5, p. 889-916, 1971.
- PERCEVAL, J. M. *Opini3n pública y publicidad*. Barcelona: UAB, 2003.
- PÉRDIGO, R.; CÁCERES, R.; RODRÍGUEZ, T. «Proyecto para la Festa del

- Treball», *El Carrer i la Ciutat (Revista d'Arquitectura)*, 0, p. 13-15, 1977.
- PIEPER, J. *Una teoría de la fiesta*. Madrid: Rialp, 1974.
- PLATZ, L. *Through the myth of brazilian malandros*. Londres: Routledge, 1968.
- POL, E.; IÑÍQUEZ, L. (coord.) *Cognición, representación y apropiación del espacio*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1996.
- PRAT, J.; CONTRERAS, J. *Les festes populars*. Barcelona: Els llibres de la frontera, 1984.
- PRAT, J. «Aspectos simbólicos de las fiestas». A: H. Velasco, (ed.). *Tiempo de fiesta. Ensayos antropológicos sobre fiestas en España*, Madrid: Tres-catorce-dieciséte, p. 151-168, 1982.
- «L'experiència religiosa ordinària en el segle XVIII: entre la continuïtat i el trencament». A: J. L. Navarro (coord.). *Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinaria. Seminario de Aplicaciones Didácticas*, 1, p. 249-251, Departament d'Història Moderna, Tarragona, 1983.
- PRATS, Ll. *El mite de la tradició popular*. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- QUEIRÓS, M. I. *Carnaval Brasileiro. O vivido e o mito*. Brasil: Brasiliense, 1992.
- RAVENTÓS, J. *Manifestacions musicals a Barcelona a través de la festa: Les Entrades Reials (segles XV-XVIII)*. Universitat de Girona, 2006.
- REBOLLO, A. «Memoria històrica: Insurrecciones en Barcelona, 1835-1951», *La Barcelona rebelde. Guía de una ciudad silenciada*. Barcelona: Ed. Límites Octaedro, 2003.
- REIFLER BRICKER, V. *Humor ritual en la altiplanicie de Chiapas*. Mèxic: FCE, 1986.
- RODRÍGUEZ DÍAZ, Á. *Los lugares sociales del deporte en Sevilla*. Sevilla: Instituto del Deporte, 2001.
- ROMA, J. «Carnaval: la festa de festes», *L'Avenç*, 24, p. 23-28, Barcelona, 1980.
- «Fiestas». A: J. Prat; J. Martínez (ed.). *Ensayos de Antropología Cultural. Homenaje a Claudio Esteva Fabregat*, p. 204-214. Barcelona: Ariel, 1996.
- «La festa com a patrimoni». Generalitat de Catalunya (ed.). *La festa*, Barcelona: EADOP, p. 1-13, 1999.
- ROMEU, J. *Teatre català antic*. Barcelona: Curial, 1995.
- ROMERO MARÍN, J. «La dramaturgia social. Dios y fuego en la Barcelona del siglo XIX», *Scripta Nova*, Barcelona: UB, 2000.
- RUAIX, J. «El control de les diversions populars a la Barcelona de Carles III», *Actes del II Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Catalunya a l'època de Carles III, Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, vol. 13-2, p. 633-640, 1988.
- SALVADÓ, R. «La festa moderna i la seva funció social», *L'Avenç*, 89, p. 44-47, Barcelona, 1986.

- SCHULTZ, U. (ed.) *La Fiesta. De las saturnales a Woodstock*. Madrid: Alianza cien, 1994.
- SENNET, R. *Carne y piedra: el cuerpo y la ciudad*. Barcelona: Alianza, 1997.
- SERRÀ, A. *Entremesos mallorquins*. Barcelona: Barcino, 1995.
- SIMON, A. «La identitat de Barcelona i dels barcelonins a l'època moderna», *Manuscrits*, 19, p. 137-153, 2001.
- SOCIETAT D'ATRACCIÓ DE FORASTERS. *El Carnaval de 1917*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1917.
- SOLÉ I MAURI, B. *Festa i ideologies a Lleida. Interpretacions de la festa a la Lleida de la Restauració*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- Església i cultura popular a Lleida sota el franquisme*. Lleida: Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida, 1998.
- SOLER I AMIGÓ, J. *Els enllocs. Els temps i els horitzons de la Utopia*. Barcelona: Alta Fulla, 1995.
- STLCKE, V. «El problema de la inmigración en Europa: el fundamentalismo cultural como nueva retórica de la exclusión», *Mientras tanto*, 55, p. 73-90, 1993.
- STROHM, R. *Arte y poder. Fiestas del Renacimiento*. Madrid: Alianza, 1988.
- TAMBIAH, S. J. *Culture, Thought and Social Action*, Cambridge: Harvard University Press, 1985.
- THEROS, X. *Burla, escarnio y otras diversiones. Historia del humor en la Edad Media*. Barcelona: La Tempestad, 2004.
- THOMPSON, E. P. *Costumbres en común*. Barcelona: Crítica, 1995.
- TINHORÃO, J. R. *Pequena história da música popular: da modinha à lambada*. São Paulo: Art, 1991.
- TORRAS I RIBÉ, J. M. *Los mecanismos de poder: los ayuntamientos catalanes durante el siglo XVIII*. Barcelona: Crítica, 2003.
- TORRENTE, A. «La música en el teatro medieval y renacentista». A: J. Huerta Calvo (dir.). *Historia del Teatro Español*. Madrid: Gredos, p. 269-299, 2003.
- TORT, F. *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781)*. Barcelona: Ed. Balmes, p. 272-286, 1978.
- TURMEDA, A. *La disputa de l'ase*. Barcelona: Barcino, 1985.
- TURNER, V. W. (ed.) *Celebration. Studies in Festivity and Ritual*. London: Smithsonian Institution Press, 1982.
- UNIÓ TEMPORAL D'ESCRIBES (UTE). *Barcelona marca registrada, un model per desarmar*. Barcelona: Virus Editorial, 2004.
- VAN GENNEP, A. [1909] *Los ritos de paso*. Madrid: Taurus, 1988.
- VELASCO, H. «A modo de introducción: Tiempo de fiesta». A: H. Velasco (ed.). *Tiempo de fiesta. Ensayos antropológicos sobre las fiestas en España*.

- Madrid: Tres-catorce-diecisiete, p. 6-25, 1982.
- «El espacio transformado, el tiempo recuperado», *Antropología*, 2, p. 3-31, Madrid, 1992.
 - «Tiempos modernos para fiestas tradicionales». A: F. J. García Castaño (ed.). *Fiesta, tradición y cambio*. Granada: Proyecto Sur de Ediciones, 2000.
 - «La difuminación del ritual en las sociedades modernas», *Revista de Occidente*, 184, p. 103-123, 1992.
- VIDAL, D. *L'imaginari monumental i artístic del turisme cultural. El cas de la revista Barcelona Atracció*. Universitat de Girona, 2006.
- VINYOLES, T. *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Fundació Salvador Vives-Casajoana, 1985.
- VORÁGINE, S. de la. *La leyenda dorada*. Madrid: Alianza, 2001.
- VOVELLE, M. *Les métamorphoses de la fête en Provence (1750-1820)*. París: Aubier-Flammarion, 1978.
- «El desvío por la historia en el redescubrimiento de la fiesta». A: *Ideologías y mentalidades*. Barcelona: Ariel, p. 187-203, 1985.
 - «La fiesta en el campo de la historia de las mentalidades», *Antropología*, 11, p. 21-39, 1996.
- WATZLAWICK, P. [et alii] *La realidad inventada*. Barcelona: Gedisa, 1988.
- WEBER, M. *Ensayos sobre sociología de la religión*. 3 vol. Madrid: Taurus, 1985.
- [1906] *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*. Barcelona: Edicions 62, Diputació de Barcelona, 1994

ARXIUS CONSULTATS

Biblioteca de Catalunya
 Arxiu Nacional de Catalunya
 Arxiu Històric de la Ciutat (AHCB)
 Arxiu Fotogràfic de la Diputació de Barcelona
 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (fotogràfic)
 Arxiu del Servei de Festes de l'ICUB
 Arxiu Municipal de Gràcia
 Biblioteca Pública de la Vila de Gràcia
 Arxiu Municipal de Ciutat Vella
 Biblioteca Pública de la Barceloneta la Fraternitat
 Centre Cívic de la Barceloneta
 Arxiu Municipal de Sants-Montjuïc
 Centre Cívic de les Cotxeres de Sants
 Arxiu Municipal de Sant Martí de Provençals

DIARIS I REVISTES CONSULTATS

Avui
El Diluvio
El Periódico
Destino
Diari de Barcelona
L'Avenç
L'Esquella de la Torratxa
La Campana de Gràcia
La Publicitat
La Vanguardia
Joventut
Solidaridad Nacional

Barcelona és una ciutat que, després de la mort de Franco, s'ha anat reinterpretant a si mateixa. Les autoritats polítiques municipals han tingut molt d'interès per escenificar una metròpoli amable, acollidora i sense conflictes. Amb aquest objectiu, un dels mecanismes més utilitzats ha estat el de la festivitació de la ciutat, on tota inauguració, fira o trobada ha comportat una festa més o menys grandiloqüent. La ciutadania sovint ha estat cridada a «fer ciutat» com un reflex del «fer país» que s'ha sentit constantment des de finals dels anys setanta. Es tracta d'una voluntat institucional per construir una identitat. Seguint la mateixa dinàmica que en altres actes lúdics, durant els últims trenta anys s'ha desenvolupat un Carnestoltes oficial destinat a aglutinar la ciutadania i a ser utilitzat com una mena de «llibret d'instruccions» sobre les qüestions que en cada moment han interessat al poder municipal. Al costat d'aquesta festa hiperinstitucionalitzada, a la ciutat encara subsisteixen models carnavalescos de barri i de carrer que no han perdut el seu tarannà popular ni el seu caràcter dispers i improvisat, i en els quals podem trobar ben vives les vessants satíriques, crítiques i burlesques que la festa oficial gairebé ha abandonat.

Aquesta recerca es va fer durant el període 2004-2006 impulsada per l'Inventari del Patrimoni Etnològic del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. L'equip d'investigació estava format per ANDRÉS ANTEBI i ADRIÀ PUJOL, antropòlegs coordinadors del projecte; MANUEL DELGADO, professor d'antropologia a la UB i coordinador del grup Etnografia dels Espais Públics de l'Institut Català d'Antropologia; JOSEP FORNÉS, director de programes del Museu Etnològic de Barcelona, i ORIOL MARTÍ, dissenyador gràfic especialitzat en treballs sobre cultura popular.

Tots ells formen part de l'Associació per a la Recerca i la Difusió de les Festes Populars (ARDFP), un col·lectiu format per antropòlegs, historiadors i professionals del disseny i del món audiovisual que des de l'any 1999 es dedica a elaborar treballs d'investigació sobre les dinàmiques de la cultura festiva contemporània en àmbits tan diversos com les tradicions locals, l'ús dels espais públics, el turisme de masses, l'esport informal, els fenòmens migratoris o la història dels moviments socials.

